

1,-278

Apollo & Diana

In omni letitia, meminerimus rationis
lu[illegible]is et Virtutis, quibus possimus
Beati fieri, Nam turpitudo nulla
nos beatos efficit.

Solon. Solon

Assequi nos omni opera decet, ut vincere
similitudinem deorum simus.

pittacus Pittacus

Qui deorum non sequitur vitam, coeli
non attingit sedes, omnis enim im-
munditia & inhonestitas, damnat famam
et perdit hominem. Quid autem cuique
superest (ut Thales inquit) ubi neque
fama satis est, nec anima.

pericles

Si tanquam mercatura aut navigatio est,

hec vita nra, tam debemus abesse
à turpitudine, quam cupimus me-
liore rem nostram vendere.

plato.

Nihil est tam mortale, quam ex-
cruci voluptates

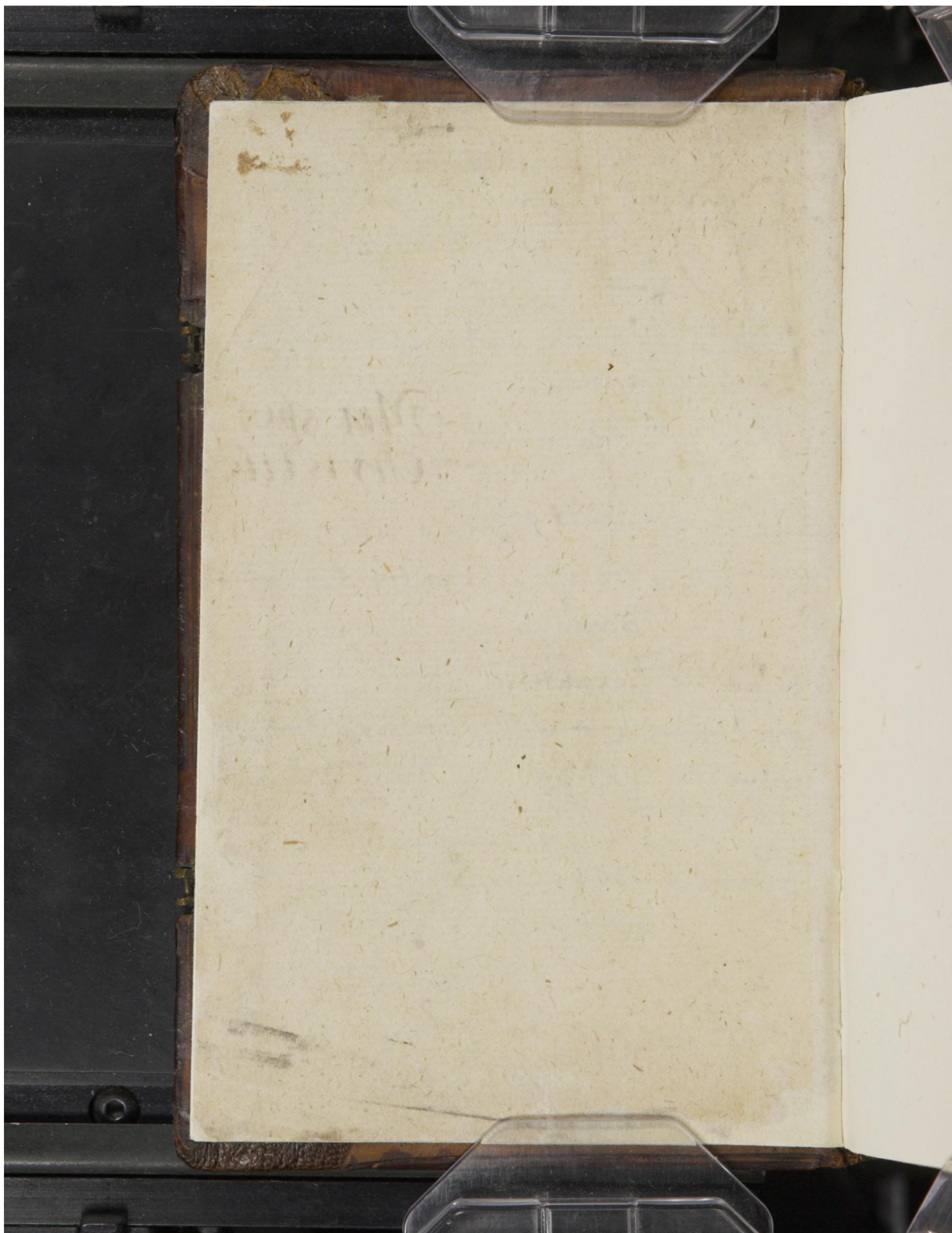
Hieronimius

Mea spes
Christus

Illa studeamus discere in terris,
quorum nobis notitia perseueret in celis.

Basilius

Sicut in carnalibus alitur caro, Ita
ex diuinis lectionibus, interior homo nu-
tritur & pascitur.

Co

IN V

QVE E

PAVLI

COR

Nicolao F

Declaratio sermo

tellectum da

Cum pri

Commentarius

IN VTRAMQVE EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD CORINTHIOS

ſcriptus

A

Nicolao Hemmingio. D:

Pſalmo 119.

Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.

Cum priuilegio decennij.

CLA

VIRO, N

ENTIA ET

Absoloni Vu

trono suo

lendo,

Chri

Nicolau

siæ Dei, hoc est

dederunt nom

thanæ imperi

mum decus d

nationibus, c

affectuum se

ni Diaboli n

istud est decu

ni nominis T

CLARISSIMO
VIRO, NOBILITATE, SAPIENTIA ET PIETATE PRAESTANTI, Absoloni Vurne Domino de Sœgaard, patrono suo perpetua obseruantia colendo, gratiam & pacem per Christum Iesum precatur

Nicolaus Hemmingius.

VLLVM decus excellentius, & nulla gloria maior est, quàm esse conciuem sanctorum domesticum, & filium Dei. ~~Hoc decus & hæc gloria solius est~~ Ecclesiæ Dei, hoc est, eorum omnium qui Christo dederunt nomina, renunciato impuro Sathanæ imperio. ~~Turcicus tyrannus summum decus~~ definit, imperare tot populis & nationibus, cum ipse interea turpissimorum affectuum seruus sit, & immanissimi tyranni Diaboli mancipium. Sed quale quæso istud est decus quo superbit hostis Christiani nominis Turca? breue est, momentane-

Summu[m] Decus quid

Turca Diaboli mancipium

um est, fallax est, inconstans est, mixtum ingentibus malis est: cuius exitus, æternæ miseriæ est aditus. Diues Epulo, cuius Euangelica historia meminit, in summis delicijs uiuebat, & summam gloriam putabat, honoribus, diuitijs, luxu & voluptatibus abundare: sed hanc gloriam clausit tandem sempiterna ignominia. Lazarus contemtus, vlcerosus, mendicus in conspectu hominum, in animo maiores diuitias & delitias circum ferebat suo, quàm vt eas commutaret omnibus mundi opibus & voluptatibus. Sciuit enim se membrum Christi esse: sciuit se templum Dei viuentis ab angelis Dei agnosci: nec ipsum spes sua fefellit. Nam defuncti animam ipsi angeli Dei deportarunt in sinum Abrahæ, vt illis abundet, non ad breue aliquod tempus, sed in omni æternitate, veris & perpetuis delitijs. Non igitur immerito Dauid à spiritu sancto edoctus, cum rex clarus & potens esset, maluit sedere in limine domus Dei, quàm habitare in tabernaculis impiorum: ita enim canit Psalmo 84. Melior est dies vna in atrijs tuis super mille, malo sedere in limine domus

Dei,

Dei, quam habitare in tabernaculis impiorum. Hanc vocem sanctissimi regis haud dubie multi Satrapæ in ipsius aula tanquam fabulosam deriserunt, intuentes splendorem regum & principum mundi, quorum summa felicitas est habitare in basilicis, ornatis signis & picturis, instructisq; rebus his omnibus, quibus abundant hi qui beati, mundi iudicio putantur. Horum iudicio non cedit Dauid, sed mauult vel in limine domus Dei sedere, hoc est, mauult esse & manere in societate Ecclesiæ, quam extra Ecclesiam in summis honoribus & delitijs viuere, Huius suæ voluntatis causam exponit sanctissimus rex, cum in eodem Psalmo subiungit hæc verba: Quia sol & scutum dominus Deus, gratiam & gloriam dabit dominus. Non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia. Vide quàm pulchris picturis Ecclesiæ decus describit hic rex & Propheta Dei, dicit Deum esse solem Ecclesiæ, esse scutum Ecclesiæ, dare gratiam & gloriam Ecclesiæ, donare Ecclesiam bonis præsentibus & æternis. Quis non hoc decus (modo vlla suæ salutis cura tangeretur) iure præferret

his mundi vanitatibus? ut in mundo, hic aspectabilis sol est fons lucis & vitalis potentiæ, id est caloris viuifici & spirituum vitalium: ita Deus sol Ecclesiæ spargit lucem veræ doctrinæ, per quam restituit iusticiam & vitam æternam, effuso in pectora spiritu sancto, & ut scutum corpus nostrum tuetur aduersus ictus hostiles: sic Deus scutum Ecclesiæ est. Nam tanquam scuto sua bonitate misericordia & miserationib. ecclesiam coronat, et se Ecclesiæ hostibus opponit inuictus. Quam ob causam hūc titulum sibi vendicat, quod sit protector omnium sperantium in se. Huc addit donationem gratiæ et gloriæ. Gratia, Ecclesiæ membra acceptat, & in numerum filiorum asscribit. Gloria, eadem Ecclesiæ membra glorificaturus est in resurrectione mortuorū. Interea etiā, donec in hac peregrinatione manebit Ecclesia, dabit ei tuguriola, & alia bona quib. in hac vita indiget: etsi calici ipsius absinthium interdum admisceatur. Cogitatione huius gloriæ Ecclesiæ, debemus nos consolari in medijs ærumnis & cruce, exemplo Mosis, qui maluit socius ærumnarū populi dei esse, quā

frui

frui uoluptatibus et honorib. aulæ Aegyptiæ.
Quoniam aũt multa sunt, quæ homines impediunt, quo minus se adiũgant huic glorioso cœtui qui est Ecclesia: Deus, vt est φιλάνθρωπος & amans hominum, multis medijs vtitur ad alliciendos homines in suam familiam. Multi, voluptatibus huius mundi ebrij, contemnunt vocem Euangelij. non pauci, potentia sua superbi, nolunt Christo regi homagium præstare. nonnulli, nobilitate generis tumentes, contemnunt in numerum filiorum Dei asscribi. non pauci, blanditijs diuitiarum seducti, aures obturant ad vocem Dei vocantis. non desunt, qui curis huius mundi oppreßi, non aspiciũt ad æternum solem Ecclesiæ. Breuiter, nemo est qui non habeat quò se excuset, cur societati timentium Deum se non adiungat. Tanta est hominum peruersitas, tanta cæcitas, vt potius in suis tenebris palpare, quàm in luce Dei ambulare velint. Sed quid hic Deus facit? num statim abijcit recusantes venire? id sane faceret iure optimo: sed maior est storga paterna in ipsius pectore, quàm vt tam facile paterni

amoris obliuiscatur, nouit figmentum nostrum quàm sit fragile. quid ergo facit? more patrum bonorum agit, in quibus vestigium quoddam sui amoris erga humanum genus impreßit, hi non statim contumaces abijciunt filios, sed nunc blanditijs, nunc muneribus, nunc minis, nunc plagis, nunc propositis seueritatis exemplis, eos in viam reuocare conantur. Quid blandius hac oratione Dei? Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. ecce in manibus meis descripsi te. Quid blandius voce filij Dei? qui ita ad omnes clamat: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo vos. quid dicam de muneribus quibus nos inuitat dominus in suam domum? Isaiæ 55. Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum properate, emite, comedite, venite. Parua sunt hæc temporalia bona, si conferantur spiritualibus et æternis, quæ offert gratis sine pecunia. Hæc bona ideo donat & offert Deus, vt ipsius bonitate alliciantur ad audiendam vocem eius, & vt

voci

Quid pij patres faciant erga suas proles

Esaiæ 49

Mathei 11

Esaie:

Bonitas Dei:

voci ipsius credentes adiungamur familiæ ipsius, cui salus & æterna vita est proposita. Verum, quia sunt non pauci, qui nec blanditijs mouentur, nec munera agnoscunt: Deus haud raro iusta ira commotus ad minas venit, ac minatur exclusionem ab hæreditate paterna, si perrexerint homines esse contumaces. Isaiæ 1. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filijs pestiferis. Item, si nolueritis audire me & irritaueritis me, gladius deuorabit vos, quia os domini locutum est. & Christus: Lucæ 13. Nisi pænitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. huc etiam pertinent exprobrationes, qualis illa est Isaiæ 1. Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me, cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Haud raro à minis ad plagas se cõuertit. Quoties reuocauit populum Israeliticum à sua contumacia plagis? nonne Dauidem peccantem plagis emendauit? in hunc ergo finem, nunc famem, nunc gladium, nunc sæuas bestias immittit dominus

2 Munera siue beneficia

3 Minæ.

4 Exprobrationes.

5 Plagæ

in contumaces, vt castigati resipiscant. Multi enim in secundis rebus, securè sine timore Dei, in vtranq; aurem stertunt: sed castigati paternè, osculantur virgam, et plagis emendati, paternis iussis obtemperant. Ipse noui multos, qui cum abundarent opibus, honoribus & voluptatibus, sine omni timore Dei vixerunt: sed spoliati honoribus & fortunis, & prostrati morbis, ad mentem redierunt, ac seriam pœnitentiam meditati sunt, Deo gratias agentes, pro paterna castigatione, qua in viam fuerunt reuocati à præcipitio damnationis. Haud raro etiam seueritatis exempla ponit Deus ob oculos, ut qui blanditijs, muneribus, minis & plagis non emendantur, intueantur eos quos dominus iusta sua ira abiecit, & reddantur cautiores eorum exemplo. Abiectio Cain non parum excitauit in Abele timorem domini. Submersio Pharaonis populum Israeliticum ad tempus repreßit. Excisio Chore, Datan & Abiron, reliquos in officio continuit. Saulis casus Dauidi salutaris fuit. Hodie abiectio Iudæorũ, nos ad gratitudinem & timorem inuitat. Fœlices ergo nos, si alie

no incommodo cautiores redditi, Dei vindictam matura resipiscentia anteuertamus.

Porro quia Ecclesiæ, cuius tantum est decus tantaq; gloria, membra fieri non possumus, nisi renascamur in nouos homines, & adoptemur à Deo in filios, & hæredes vitæ æternæ, et hæc renouatio & adoptio pendeat ex cognitione Dei & fide Christi, iuxta illud: hæc est vita æterna, ut te cognoscant verum Deum, et Iesum esse Christum quem misisti: Nemo non videt quàm necessaria sit vox Prophetarum & Apostolorum, quæ docet agnitionem Dei & fidem in Iesum Christum, Nemo non intelligit quanta sit vtilitas piarum scholarum, in quibus instituuntur in Propheticis & Apostolicis scriptis, qui aliquando publicis concionibus præficientur, vt multos aggregent in familiam Dei, quæ est Ecclesia. Tametsi autem clarissima sunt axiomata nostræ religionis, cum in Propheticis tum in Apostolicis scriptis prodita: tamen non pauca sunt, quæ opus habent theoria: sine qua, nec definitiones extrui, nec distinctiones institui, nec causæ distingui, nec effecta discerni,

Ioannis 17

quasi oculari demonstratione nec [illegible] considero:

nec antilogiæ ſolui, nec obſcura illuſtrari, nec ambigua tolli commodè poſſunt. Quam ob cauſam præclarum donum Dei fatendum eſt, quod Eccleſia ornata ſit dono interpretandi, & quod habeat pios ſcripturæ interpretes, qui obſcurioribus dictis ex collatione plurium locorum lucem afferunt, & quæ late ſunt ſparſa veluti in vnũ corpus redigunt. Hoc donum agnoſcit Dauid cum inquit: Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Mens etenim noſtra, naturæ prauitate vanitati obnoxia eſt, intelligentia obſcurata, cor induratum. verum cum Deus regulam ſuæ voluntatis adhibet, vocem Propheticam & Apoſtolicam, mens à vanitate liberatur, intelligentia illuminatur, atq; adeo cor ipſum quod antea ſaxeum erat, fit carneum. tanta vis verbi diuini eſt, in quo ſpiritus ſanctus verè adeſt, & eſt efficax in audientibus verbum. In hunc igitur vſum pij Reges & principes erigunt ſcholas, alunt diſcentes & docentes, vt puritas doctrinæ retineatur, vt vitentur errores, vt iuuentus rectè edocta, quaſi per manus poſteris

tradat

tradat puritatem doctrinæ. Hoc etiam consilio pij interpretes suas theorias adornant, & exegemata in lucem emittunt, vt & testes sint veræ interpretationis, & aliquid lucis afferant, ostensa rerum serie, & declaratis obscurioribus loquendi modis, qui à rudioribus videri non poterant. Etsi autem magna est donorum diuersitas in interpretibus, ex quo fit vt alij clarius, alij obscurius, alij doctius, alij rudius, easdem res tractent: tamen laudandum est studium in omnibus, qui amore propagandæ gloriæ Dei, & ædificandæ Ecclesiæ Christi ducuntur, etiamsi semper votis non respondeat euentus. Solomonis sacrificium prædicatur, qui obtulit oues & boues sine numero & æstimatione, prædicatur & pauperculæ viduæ factum, quæ duo tantū minuta in Gazophylacium misit. Nam si assit promtus animus, is acceptus est pro eo quod habet aliquis, & non pro eo quod non habet. Huc facit etiam dulcissima promissio domini: Habenti dabitur. qua significatur, quod Deus habenti, hoc est recte vtenti donis collatis, addat incrementa donorum, & compenset

Speculationes

i. expositiones.

Donorum Diuersitas in interpretibus.

rectum donorum vsum maiore beneficiorum cumulo. Hac ego spe fretus, clarißime vir & patrone singularis, adornaui commentarios in vtranq; Epistolam Pauli ad Corinthios, in hunc finem, vt rudioribus saltem lectoribus methodum tractationis monstrem, & phrases obscuriores declarem. Quod si autem pijs lectoribus aliqua vtilitas ex his commentationibus nostris accesserit, Deo acceptum ferant: Sin minus, promtitudinem animi, qua gloriam Dei et ædificationem Ecclesiæ quæro, agnoscant. Quod autem hos commentarios sub tuo nomine, vir clarißime, in lucẽ prodire volui, iustißimas habeo causas. Nam plurima beneficia vestræ familiæ libens agnosco: pro quibus perpetuam animi gratitudinem debeo. & quia non possum parem rependere gratiam, hoc saltem officium postulat, vt declarem animi gratitudinem, et agnoscã beneficia. Frater tuus pijßimæ memoriæ Iohan. Vurne, doctrina et pietate tantus, quod etiã summos illos viros Mart. Lutherũ & Philippũ Melanchthonem habuerit sibi deuinctißimos, quorum iucundißima familiaritate in-

te integro quadriennio cùm Vuitebergæ age
ret, vsus est, primus in vestra familia meas
cõditiones perspexit, et liberali stipendio me
aliquot annos Vuitebergæ sustentauit: cuius
liberalitatis nomine, agnosco me plurimum
debere vestræ familiæ. Postquam autem in
inuocatione nominis diuini animã sanctam
Deo tradidisset Iohannes Vurne: soror tua
nobilissima & pijssima fœmina Adelhada
Vurne, Nobilis ac præstantis viri Georgij
Vuenstermand vidua, quasi hæreditario iu
re succedens fratri in benemerendo de omni
bus hominibus, plurima in me cummulauit
beneficia. Huc accedit tua, vir clarissime,
promtitudo animi et beneficentia, quã maxi
mã iam multos annos sum expertus, nõ erga
me solũ, sed etiã erga complures alios. Nam
cũ singulari sapientia, præclara doctrina, &
magna pietate excellis, rectè iudicas nihil es
se melius quã optimè mereri de omnibus, et
præcipue de ijs, quorũ operã vtilẽ in ecclesia
esse animaduertis. Ego igitur ut et tibi opti
mè de me merito gratus sim, et beneficiorum
plurimorũ familiæ vestræ haud immemor
esse uidear, hos meos cõmentariolos in utrãq;

Epiſtolam Pauli ad Corinthios tibi dicatos in lucem emitto, ac rogo vt non animum ex dono ſed donum ex animo æſtimes. Vale cum caſtißima vxore tua nobilißima femina Domina Birgitta Zuth, & cum tota familia.

Hafniæ Menſe Septemb. Anno

1564.

Argumentum in priorem Epiſtolam Pauli ad Corinthios.

VATVOR IN PRINcipio enarrationum ſacrorum ſcriptorum examinanda & excutienda ſunt. PRIMO, Quis autor ſcriptionis ſit. SECVNDO, Quæ ſcribendi occaſio. TERTIO, Quis ſtatus. QVARTO, Quæ tractationis methodus ſeu ordo. Hæc enim quatuor dextrè explicata in cuiuſlibet ſacri ſcripti adytum veluti luce prætenſa lectorem introducunt. De horum primo, hoc eſt, de autore huius Epiſtolæ, dixi copioſè in argumento Epiſtolæ ad Romanos ſcriptæ. Quare de reliquis tribus dicam quàm breuiſſimè.

OCCASIO HVIVS EPIſtolæ ſcribendæ.

OCCASIO ſcribendi hanc Epiſtolam, duplex fuit Paulo, prior, fama de ſchiſmate corruptiſque Corinthiorum moribus, poſterior ſcriptum Corinthiorum ad Paulum de coniugio, & alijs rebus. Schiſma quidem inde ortum eſt, quod poſtquam

Paulus Corintho discessit, qui illic sesquiannum docuit, subingressi sunt arrogantes quidam doctores, qui philosophico verborum splendore & ambitione effecerunt, vt varijs factionibus scinderetur Ecclesia: ex quo factum est, vt simplicitate Pauli contemta, alij alijs Doctoribus adhæserint. Hæc res multis sceleribus & litibus occasionem præbuit: ad quod non parum iuuit ciuitatis mercatoriæ eiusdemq; opulentissimæ conditio. Solent enim in Emporijs, maior luxus, fastus, vanitas, delitiæ, ambitio, libido, & alia plurima vitia, regnare. Huic schismati mederi conatur Paulus hac Epistola. Deinde quia Corinthij scripserant Paulo de Coniugio, Diuortijs, Cælibatu, Virginitate, De victu ministrorum, De Idolothytorum esu, De Ceremonijs Ecclesiasticis, De ordine in Ecclesia, De Contentione super mortuorum resurrectione, &c. De his singulis rescribit Corinthijs. Hinc apparet præsentem Epistolam vtilissima doctrina refertam esse, vt quæ tam varias de multis vtilissimis quæstionibus disputationes & exhortationes contineat.

DE STATV EPISTOLAE.

ETSI status huius Epistolæ non est simplex, non enim vnum negocium tractat, vt ea quæ ad Romanos est scripta: Tamen vno capite facile contineri potest tota Epistola. Hortatur enim Corin-

Corinthios, ~~vt digne Euangelio ambulent~~. Huic capiti ſubijciuntur multæ hypotheſes, videlicet, Ut ſint concordes, vitent diſſidia, ne ſe efferant propter ſapientiam humanam aut doctorum eminentiam, vt puniant excommunicatione ſceleratos, vt fugiant lites, ne abutantur libertate Chriſtiana in aliorum ruinam, vt vel caſto vtantur coniugio, vel purè in cælibatu & virginitate viuant, ne cum aliorum ſcandalo Idolothytis veſcantur, vt victum debitum miniſtris ſuppeditent, vt honeſte ſe gerant in ſacris ritibus, Ut cœna Domini digne vtantur, vt dona collata recte in aliorum ædificationem conferant, Ut pluris faciant dilectionem proximi quam alia dona quantumuis eximia, Ut ordinem docendi in publicis congreſſibus ſeruent, Ne ſe ſinant falſis perſuaſionibus à vera de reſurrectione mortuorum ſententia abduci, Ut ſint liberales in pauperes ſanctos, &c.

ORDO TRACTATIONIS.

Quia quæſtiones quæ à Paulo in hac Epiſtola tractantur, Natura ferè diſcretæ ſunt, ordo earum non eſt artificialis ſed arbitrarius. Quare de earum ἀκολουθίᾳ non eſt laborandum. Poſt Epigrapham & Exordium proponit de vitandis ſchiſmatibus, & eas tractat ordine hypotheſes, quas paulo antea recitaui, ac tandē fauſta impre

catione suo more claudit Epistolam. Porro in enarratione singulorum capitum huius Epistolæ, Quatuor meo more faciam. Primum notabo summam capitis, huic subyciam ordinem & partes eiusdem. Tum adiungam exegesin vnà cum obseruatione locorum communium, eorumq; accommodatione ad nos docendos & admonendos.

Caput I.

Summma capitis primi.

VT gratulatur Corinthiys donorum spiritualium excellentiam, ita hortatur eos ad concordiamne, sint in eis schismata ob doctorum eminentiam, aut sapientiam humanam: præsertim cùm ea in prædicatione Euangelij nihil valeat, imo obsit magis. Nam solus Christus saluandis factus est à Deo sapientia, iusticia, sanctificatio & redemtio, adeo vt extra ipsum nullus sit gloriandi locus.

Ordo & partes capitis primi.

Partes, huius capitis quinq; sunt. Prima epigrapha.

grapha. Secunda, ſalutatio. Tertia, propoſitio ſuaſoria ad concordiam, vt vitent ſchiſmata. Quarta, propoſitionis confirmatio continens collationem ſapientiæ humanæ & diuinæ: admonitionem de conditione & qualitate electorum, qui potiſſimum ſunt infirmi & rudes in hoc mundo: & commemorationem præcipuorum beneficiorum Chriſti qui nobis à Deo factus eſt, ſapientia, iuſtitia, ſanctificatio et redemtio, vt in illo ſolo & non in ſapientia humana glorientur ſancti.

Exegeſis primi capitis cum obſeruatione doctrinarum.

Paulus vocatus Apoſtolus IESV CHRISTI per voluntatem, Dei & Soſthenes frater, Eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Ieſu vocatis ſanctis, cum omnibus inuocantibus nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, in quouis loco eorumq; & noſtro.

In hac Epigrapha duo ſunt, Nempe partes Epigraphæ & amplificationes. Partes ſunt duæ expreſſe, videlicet ſcriptor Epiſtolæ Paulus, & Corinthij, quibus hæc Epiſtola ſcribitur. Amplificatio

ficatio prima eſt deſcriptio Pauli, ab officio nimirum, quod ſit vocatus Apoſtolus IESV CHRISTI per voluntatem Dei. Cum autem dicit ſe vocatum, ſignificat ſe Dei gratia & mandato deſignatum eſſe ad fungendum apoſtolico munere, idq; vt & omnem ambitionis ſpeciem vitet: & Corinthios atque adeo omnes pios ad legendam hanc Epiſtolam compellat, tanquam ex mandato Dei præſcriptam. Vnde & nos monemur, quo in loco hanc Epiſtolam habere debeamus. Deinde cum ſe Apoſtolum vocat, oſtendit, & ſe nihil ab officio ſuo alienum facere, dum Corinthios inſtruit, & Corinthijs haud impunè licere aſpernari, quæ ab Apoſtolo Dei proponuntur ex Dei mandato. Præterea haud fruſtra addit, Per voluntatem DEI. Nam, vt hac voce omnem arrogantiæ ſuſpitionem à ſe auertit: ita innuit Dei ordinationem oppugnare eos, qui doctrinæ eius aduerſantur. Quod autem adiungit ſibi Soſthenem fratrem tanquam ſcriptionis ſocium, id eò facit, vt ipſum commendatiorem reddat Corinthijs. Fuit autem hic Soſthenes princeps Iudaicæ ſynagogæ quæ erat Corinthi, Vnde & nos monemur, fratres & cōminiſtros Euangelij commendatiores ſuis auditoribus reddere noſtro teſtimonio. Altera amplificatio continet perſpicuam definitionem Eccleſiæ Dei, nimirum quòd Eccleſia Dei ſit cœtus hominum ſanctificatorum in Chriſto Ieſu, Vocatorum ad ſanctita-

tem

tem, & inuocantium nomen domini nostri Iesu Christi vbiuis terrarum. Non enim Ecclesia certo loco clauditur, sed latè sparsa est per vniuersum orbem, vbicunque Christi nomen prædicatur & inuocatur.

Gratia vobis & pax, a DEO patre nostro & Domino Iesu Christo.

Hæc salutatio apostolica proprium Euangelij fructum breuissimè proponit. Gratia est fauor Dei & beneuolentia, qua Deus pater in Christo recipit nos, remittit nobis peccata & adoptat in filios. Cum ergo hanc gratiam nobis optat Paulus à Deo patre nostro, vult vt vera fiducia in Deum patrem recumbamus. Nam sine fide nemini illa adoptio contingit. Pax effectus gratiæ est, nempe ipsa per Christum reconciliatio, tranquillitas conscientiæ, gaudium spiritus: breuiter, omnium rerum felix ac prosper in Deo successus.

Gratias ago Deo meo semper de vobis ob gratiam Dei, quæ data est vobis in Christo Iesu.

Exordium gratulatorium est: quod cò pertinet vt præmolliat Paulus Corinthios, quò se magis dociles præbeant. Deinde vim exhortationis habet. Nam ad perseuerandum Corinthios hac gratiarum actione incitat Apostolus. Tum beneuolentiam hoc pacto

Paulus sibi conciliat. Nam testatur se non secus illorum commodis affici quam suis. Hic primum obseruetur, quòd, cum gratiarum actio beneficij sit agnitio, omnia bona salutaria Deo ferenda sint accepta. Vocat autem hic per Metonymiam Gratiam, ipsa dona ex gratia collata. Deinde obseruetur, quod hæc bona contingant per Christum & in Christo quem pij fide possident. Præterea exemplum Pauli nos admoneat gratitudinis erga Deum, cum pro beneficijs nobis ipsis præstitis, tum pro donis alijs collatis. Ministri quoque Euangelij suum esse officium obseruent, vt pro felici Euangelij successu gratias Deo agant. Præterea prætereundum non est, quod dicit DEO MEO, qua loquendi forma non excludit alios, sed quod est commune, sibi per fidem applicat. Est igitur fiduciæ argumentum, quo monet nos, qualem fiduciam erga Deum habere debeamus.

Quod in omni ditati sitis in ipso, omni sermone, omniq; cognitione.

Exponit speciatim quod per genus, hoc est, per gratiam ipsis datam intelligit. Vt autem diuitiarum nomen, abundantiam & copiam: Ita particula OMNI plenitudinem rei denotat. Significat ergo Paulus sermonem Christi, hoc est Euangelium, clarè & plenè ipsis fuisse propositum, adeo vt plenam Christi cognitionem ex prædicato Euangelio sint consecuti. Cognitionis vocabulo

bulo Synecdochicè, & noticiam & fidem quæ ex cognitione nascitur, intelligit. Porro hoc Elogium non pertinet ad omnes, Nam postea ipsos carnales nominat propter quosdam qui reuera tales erant, sed ad eos paucos qui alijs pietate & vera Christi cognitione excelluerunt.

Quemadmodum testimonium Christi confirmatum est in vobis.

Ratio est eorum quæ dixit, ac si dicat: Testimonium Christi, hoc est, varia dona spiritus, quibus instructi estis, testantur de Christi sermone & cognitione inter vos. Obseruetur quod vbicunq; sit Christi Euangelium, Christiq; vera cognitio, ibi quoque esse varia spiritus Charismata, quæ testimonium de Christi præsentia & virtute perhibent.

Adeo vt nullo dono destituamini, expectantes reuelationem Domini nostri Iesu Christi.

Aetiologia est, Nam in ipsis testimonium Christi confirmatum esse, ex donis quæ acceperant comprobat: quibus ita eos abundare dicit, vt iam nihil sit illis reliquum, nisi vt expectent, donec reueletur Christus secundo suo in mundum aduentu. Monemur nos quoque hoc loco, vt nacti Christi cognitionem salutarem, iam porro animos leuemus in cœlum, vnde expectandus est saluator noster Iesus Christus. Huc pertinet illud ad

Philip.3. Noſtrum πολίτευμα eſt in cœlis, vnde expectamus Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM.

Qui etiam confirmabit vos vſque ad finem inculpatos in die Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Promiſſio eſt perſeuerantiæ Dei in benefaciendo. Solet autem Paulus ab antecedentibus ad conſequentia argumentari, quando de voluntate Dei erga Eccleſiam agit, vt Philip. 1. Perſuaſus, quod qui incœpit in vobis opus bonum, perficiet vſque ad diem Ieſu Chriſti. Porro cum promittit confirmationem, duo ſubindicat: Vnum, nunquam eò perfectionis venire homines in hoc mundo, quin manu Dei qua fulciantur, indigeant. Alterum, vt ex fide hanc petamus confirmationem.

Fidelis Deus, per quem vocati eſtis in communionem filij ipſius Ieſu Chriſti Domini noſtri.

Ratio promiſſionis à conſtantia Dei: Deus qui vocauit vos in communionem filij ſui eſt fidelis, id eſt, conſtans & verax in ſuis dictis & factis, Ergo quod incœpit in vobis, ad bonum deducet finem. Huius collectionis ratio à qualitate donorum & vocationis Dei ſumitur. Nam dona (vt Roman.11.ait) & vocatio Dei huiuſmodi ſunt, vt eorum ipſum pœnitere non poſſit, Quare noſtrum

nostrum est cauere, ne nostra proteruia & ingratitudine prouocemus Deum, nostraq; culpa tantum thesaurum amittamus. Inculpatos vocat eos, qui sunt in Christo Iesu, quibus iam nulla est condemnatio, quorumq; vnicum hoc studium est, vt ita viuant ne quis se merito culpare possit.

Obsecro autem vos fratres per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt idem loquamini & non sint inter vos dissidia, sed sitis coagmentati in eadem mente, & in eadem sententia.

Propositio est suasoria, vt vitent dissidia & sint concordes. Magna vis est in obtestationis modo, cum ait: per nomen Domini nostri Iesu Christi, *ac si dicat, si Christi nomen & religio apud vos aliquem locum habet, estote concordes. Hoc enim ipse vnice expetit. Opponit autem hoc loco schismati tria:* Orationem, *eandem Mentem (hoc est, animorum & voluntatum coniunctionem) et eandem Sententiam, hoc est, idem de religione iudicium. Procedit autem hic Paulus à posterioribus ad priora. Quod enim postremo loco ponit, causa est medij, & medium primi. Nam qui eodem animi iudicio præditi sunt, voluntate etiam cohærent, Voluntatis coniunctio locutionis eiusdem effectrix est.*

Signifi-

Significatum eſt enim mihi de vobis fratres mei a domeſticis Cloæ, quòd lites ſint inter vos.

Ratio exhortationis à rumore, imo certo teſtimonio de illorum diſſidijs: & ne falſa ſuſpicione duci videatur, nominat domeſticos honeſtæ Matronæ Cloæ, quos ſibi hoc diſſidium narraſſe dicit. Obſeruetur exemplum. Vt enim miniſtris verbi non licet ſuos auditores reprehendere, niſi certò conſtiterit de facto contra leuitatem eorum, qui quiduis ſibi licere putant: Ita piorum in Eccleſia eſt, exemplo Cloæ, ſi quid malè in Eccleſia geri animaduerterint, piè id Eccleſiæ miniſtris indicare. Neque hoc qui accuſari videntur ægre ferre debent, cum eorum emendatio & ſalus quæratur.

Dico autem hoc quod vnuſquiſque veſtrum dicit: Ego quidem ſum Pauli, ego vero Apollo, ego vero Cephæ, ego vero Chriſti.

Per Mimeſin cauſas diſſidiorū exponit, nimirum, quod alij de alijs Doctoribus arroganter gloriati ſint aduerſus alios, qui iiſdem Doctoribus ſecum non ſunt vſi. Quidam enim Paulum, quidam Apollo, quidam Cepham, & quidam alios ſuos iactarunt magiſtros in aliorum contemtum. Neque defuerunt qui ita ſe Chriſti diſcipulos eſſe contenderent, vt alios omnes miniſtros verbi ſuper-

ſuperbè contemſerint. Nequaquam enim Paulus reprehendit, quòd dicerent ſe Chriſti diſcipulos ſimpliciter, ſed quia hac arrogantia elati alios, quibus etiam ſuus honor deferendus fuiſſet, ſpreuerunt ſuperbè. Hic manifeſtè arguitur vana Monachorum ſuperſtitio, quorum alij Franciſcum, alij Dominicum, alij Bernardum, alij alium magiſtrum ſuæ ſectæ ſuperbè iactant. Breuiter, vt Paulus hic vult vni Chriſto, ita magiſterium aſſerere in Eccleſia, vt ab eo pendeamus omnes: ſic eos reprehendit qui poſt ſe diſcipulos abducunt, vt Eccleſiæ ſcindant vnitatem.

Ergóne diuiſus eſt Chriſtus? Num Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomen Pauli baptizati fuiſtis?

Congeries argumentorum, quibus Corinthiorum craſſum errorem confutat & arrogantiam deprimit, Ponit autẽ tria ordine efficaciſſima argumenta. Primum ſumtum eſt ab abſurdo: Si in eadem Chriſti Eccleſia ſcindere vnitatem licet, ita vt alius alium ſuperbè iactet miniſtrum: tum ſanè Chriſtus eſt etiam in partes diuiſus & factiones. Sed Chriſtus non eſt diſpertitus in partes & factiones. Ergo in eadem Chriſti Eccleſia ſcindere vnitatem non licet, alio de alio magiſtro arroganter gloriante. Obſeruanda in primis doctrina, quòd, quemadmodum vnus Chriſtus Eccleſiæ caput eſt, & ſolus in Eccleſia regnat:

regnat: Ita qui in Ecclesia esse volunt, sub hoc vno Christo copulati inter se se vera animorum concordia esse debent, quoscunque tandem ductores ad Christum habuerint. Secundum argumentum, similiter ab absurdo sumtum. Si Paulo aut alij cuipiam ita adhærere licet, vt isto pacto scindatur Ecclesiæ vnitas: tum Paulus aut alius, quisquis ille magister fuerit, pro vobis crucifixus est, hoc est, vos redemit persoluto sui sanguinis precio pro vobis. Sed nec Paulus, nec alius quisquam, nisi solus Christus pro vobis crucifixus est, Ergo nullius magistri causa scindenda est Ecclesiæ vnitas. Doctrina obseruanda, quod ita sub iure Christi simus propter redemtionis beneficium, vt non liceat ab eo discedere & vnitatem Ecclesiæ scindere: quod qui faciunt in summæ ingratitudinis notam incurrunt. Deinde ita soli Christi sanguini asscribitur hoc redemtionis beneficium, vt meritum salutis & remissionis peccatorum in neminem alium sine sacrilegio transferri possit. Confutantur ergo Papistæ hoc loco, qui thesaurum Ecclesiæ componunt ex sanguine Christi & martyrum simul, Quasi martyres aliquid nobis meruissent suo sanguine ad expianda peccata nostra. Tertium argumentum, ab inauguratione nostri per baptismum sumitur. Illi inauguramur illiq; nomen damus, in quem baptizamur. Sed non baptizamur in nomen Pauli aut alterius, sed in nomen Christi. Ergo non Paulo inaugura-

auguramur sed Christo, qui vt nobis hoc symbolo testatur suam gratiam, nosq; in suam familiam recipit: Ita nos vicissim obligamur, vt ipsi fide adhæreamus, quod nisi fecerimus fœderis violati rei sumus. Obseruetur doctrina, quod vt baptismo inauguramur Christo: Ita eodem admonemur concordiæ & coniunctionis mutuæ inter nos in Christo, Vnde Paulus ad Ephes.4. ab vnitate baptismi exhortationem petit, ad seruandam vnitatem spiritus in vinculo pacis. Quare contaminant & diuidunt baptismum, qui suis dissidijs & sectis vnitatem Ecclesiæ scindunt. Quoties igitur baptismi meminerimus, cogitemus de vnitate & concordia, quam Christus ab omnibus, qui sibi nomen in baptismo dederunt, requirit.

Gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizaui nisi Chrispum & Gaium, vt ne quis dicat, quod in nomen meum baptizauerim. Baptizaui autem etiam Stephanæ familiam, Præterea non noui an quenquam alium baptizauerim. Non enim misit me Christus baptizare, sed Euangelizare.

Sensus horum verborum facilis est, sed præbet duabus quæstionibus occasionem. Quarum prior est, num recte minister verbi glorietur, se abstinuisse à pio & laudabili opere? Posterior, quomodo verum sit, Paulum non esse missum ad bap-

ad baptizandum, ſed ad **Euangelizandum,** *cum tamen dominus miſerit Apoſtolos non ſolum, vt docerent, ſed etiam vt baptizarent? Ad vtramq; quæſtionem reſpondendum eſt: quod neutra illarum ſimpliciter, ſed comparate intelligenda ſit. Gratias quidem agit* **Deo** *Paulus quòd neminem baptizauerit, ſcilicet ne inde raperent occaſionem gloriandi de ſe vt magiſtro, in aliorum contemtum, Neq; propterea quiſquam à baptiſmo excluſus eſt, quod Paulus non baptizarit. Fuit enim baptiſmus adminiſtratus per alios. At quod dicit ſe non eſſe miſſum ad baptizandum ſed* **Euangelizandũ,** *Non negat ſimpliciter ad ſuum officium pertinere baptizare, ſed officij partes diſtinguit, & potiſſimam partem functionis Apoſtolicæ munus prædicandi* **Euangelium** *aſſerit, quam partem non potuit in alterius humeros conijcere. Verum cum baptizandi opus tale erat quod per multos adminiſtrari potuit, voluit Paulus in magis neceſſario officio, cui potiſſimum erat deſtinatus, occupatus eſſe. Neque hæc quæ hoc loco à Paulo dicuntur, rectè rapiuntur ad extenuandum baptiſmum. non enim hic quæſtio agitatur de virtute baptiſmi, ſed de miniſterio, quo non occupabatur Paulus, vt magis arduo prædicandi munere perfungi poſſet.*

Non in ſapientia ſermonis, ne inanis reddatur crux Chriſti.

Remo-

Remouet causam gloriationis Corinthiorum. Illi iactarunt quisque suum magistrum ob oratoriam dicendi facultatem, & sermonis splendorem & facundiam (Hic enim sapientia (quæ peritiam omnis generis artificum continet) ad certam speciem, nempe ad dicendi artificiosam peritiam referenda est) sed hæc magis obesse videtur, cum id orationis uirtuti tribuatur, quod potentiæ Euangelij tribuendum esset, tantum abest vt eloquentia prædicationi Euangelij accommoda sit. Grauis enim ratio est cum inquit, Ne inanis reddatur crux Christi, hoc est, ne tribuatur hominis facundiæ, quod proprium est crucis & beneficij redemtionis. Atque hæc causa fuit, cur Christus elegerit Apostolos rudes, & qui nulla sapientia pollerent coram mundo. Causa igitur non fuit donationis imbecillitas, sed vt non tribueretur virtus ipsa eloquentiæ humanæ. Verùm hîc duæ arduæ quæstiones se offerunt, Vna, Num Paulus prorsus damnet sermonis sapientiam tanquam Euangelio contrariam? Altera, Num repudiandus sit quisquis Euangelium Paulo nitidiori sermone illustret? Quantum ad primam quæstionem attinet, certum est cum honestas artes omnes, tum ipsam eloquentiam esse donum Dei. Deinde fuisse Paulo potissimum, inter Apostolos summã eloquentiam constat, qua etiam olim excelluisse Dauidem, Salomonem & Esaiam manifestum est. Quare Paulus non est putandus

tandus aliquid in contumeliam artium dicere, sed Euangelij prædicationem vult esse simplicem, cum vt appareat sola spiritus efficacia in prædicatione Euangelij, tum vt sermone rudi & impolito nostra obedientia, docilitas, & humilitas magis conspicua reddatur. Ex hoc etiam ad secundam quæstionem respondere non est difficile, Licere quidem omni Eloquentiæ gratia illustrare Euangelium, modo vana verborum oblectatione non inebrientur homines. Verum hic modus seruandus est, ne hominis eloquentiæ tribuatur quod est virtutis Dei. Quare præstat simplicitatem in docendo, grandiloquentiam & eloquentiam in exhortando & confutando adhibere.

Nam sermo qui est crucis, ijs quidem qui pereunt stulticia est, nobis uero qui seruamur potentia Dei.

Concessio est cum correctione per distinctionem. Obijciunt quidam qui humanam iactant sapientiam & eloquentiam, genus illud sermonis quo vtitur Paulus atque alij Apostoli, in annuncianda salute per Christi crucifixi mortem, esse impolitum, rude atque adeo stultum, vt quod careat omni eloquentiæ laude, sed Paulus illis hoc concedit, sed mox per diuisionem corrigit: Sermo qui est crucis (id est, prædicatio de

Christo

Christo crucifixo) simplex & minime ornatus humanæ sapientiæ coloribus, ijs qui pereunt, est non solum stultus, sed ipsa stulticia, eorum sane iudicio qui pereunt : At ijs qui saluantur est potentia Dei. Nam per illum Deus suam mirificam vim declarat : qua vtitur in eripiendis hominibus à potentia Sathanæ, in adoptandis filijs donata remissione peccatorum per Christum. Hæc potentia Dei non ita emineret, si ab humanarum artium subsidio pendere videretur. Nam tum hominibus magna ex parte tribueretur, quod est proprium crucis Christi.

Sed sicut scriptum est, perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum reprobabo.

Esaiæ testimonio probat sapientiam & prudentiam hominum in religionis negocio plane nullum habere locum. Quare minatur dominus apud Esaiam se aboliturum, et e medio sublaturũ sapientiam mundi, vt locus sit sapientiæ Dei, hoc est, Euangelio Christi. Docet hic locus, quod in salutis doctrina nihil prorsus valeat sapientia philosophica, vt quæ ministerium Euangelij pro ludibrio habeat.

Vbi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor seculi huius? Nonne infatuauit Deus sapientiam mundi huius?

Ex Esaiæ pronunciato Paulus validè infert per insultationem, gloriationem mundi & sapientiam nihil prorsus in mysterio salutis valere. Sapiens est Paulo hoc loco, qui philosophiam iactat, veluti sapientiæ fontem. Scriba est interpres legis, aut quilibet literatus ac studio longo exercitatus. Conquæsitor seculi est qui in huius mundi arcanis perscrutandis, & acutissimis quibusque quæstionibus explicandis omnem ætatem consumit.

Postquam enim in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stulticiam prædicationis saluare credentes.

*Vt probat ab effectu, mundi sapientiam non perducere hominem in veram noticiam Dei: Ita sapientiæ mundi opponit stulticiam prædicationis, hoc est, stultam prædicationem ipsius Euangelij: quam stultam nominat, quia iudicio mundi talis videtur, quæ tamen reuera iudicio Dei & Ecclesiæ Christi summa est sapientia. Postquam inquit, in sapientia Dei (hoc est in hac mundi fabrica, quæ est veluti quoddam speculum sapientiæ Dei) non cognouit mundus (hoc est, homines non regenerati) per sapientiam (hoc est, per lumen rationis, ac demonstrationes ex natura rerum sumptas) D*EVM *(scilicet vera & salutari noticia) Placuit Deo (hoc est, ita visum*

ſum eſt ex gratuita ipſius bonitate) per ſtultam (ſcilicet coram mundo) prædicationem (de Chriſto crucifixo) ſaluare credentes. Doctrina prima hic obſeruetur, quod homines non poſſint venire in ſalutarem Dei noticiam per mundi ſapientiam. Secunda, quod ſolum Euangelium ſalutarem Dei noticiam pariat. Tertia, quod omnes homines abſque noticia Euangelij in damnatione hæreant. Quarta, quod fructus creditæ prædicationis Euangelij ſit ſalus animarum.

Quandoquidem & Iudæi ſignum petunt, & Græci ſapientiam quærunt, Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Græcis vero ſtulticiam.

Exegeſis per collationem. Exponit enim quomodo Euangelium mundo ſit ſtulticia, ſed ipſis electis ſumma ſapientia. Iudæi plerique miracula & ſigna petunt, non contenti miraculis, quibus iam pridem veritas Euangelij confirmata eſt, vnde fit vt ipſis Chriſtus in ruinam & lapſum prædicetur: Græci autem ſapientia ſua & rationis acumine Euangelium metiri conantur: quod dum rationis lumine non perſpiciunt, ſtultum iudicant. Quare prædicatio Euangelij de Chriſto, ipſis ſtulta & ridicula videtur. Hinc diſcamus rationem noſtram in rebus diuinis captiuare, ac voci Dei ſoli fidem adhibere.

At ipſis vocatis Iudæiſq́ & Græcis, Chriſtum Dei potentiam & ſapientiam.

Excipit eos quibus prædicatio de Chriſto eſt ſalutaris, nempe vocatis, hoc eſt, iĳs qui Euangelio prædicato fidem adhibent (Hi enim vocati dicuntur) His prædicatio de Chriſto crucifixo, eſt & potentia Dei & ſapientia Dei. Potentia quidem, qua Deus illos potenter eripit à damnatione & Sathanæ imperio: Sapientia vero, qua in ſalutarem Dei noticiam eruditi, Deum ex fide vera colere norunt.

Nam ſtulticia Dei ſapientior eſt hominibus, & infirmitas Dei robuſtior hominibus.

Ratio, quod prædicatio de Chriſto crucifixo (nam ſtulticiam Dei & infirmitatem Dei crucem Chriſti appellat) quæ ſtulta videtur mundo, ſit potentia & ſapientia Dei. Mundus iactat ſuam ſapientiam & ſuas vires, ſed prædicatio Euangelĳ quæ in hominum oculis quædam ſtulticia & infirmitas apparet, habet ſuam vim & virtutem à Deo, qui & ſapientiſſimus & robuſtiſſimus eſt. Cum ergo de prædicatione Euangelĳ quæritur, Vnde tanta eius vis ſit? ad eius autorem qui in eo eſt efficax, reſpiciendum eſt.

Videtis enim vocationem veſtram fratres, quod non multi ſapientes ſe-

cundum

cundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt in mundo elegit Deus, vt sapientes pudefaciat: & quæ sunt infirma in mundo elegit Deus, vt pudefaciat ea quæ sunt robusta: & quæ ignobilia sunt in mundo & spreta, elegit Deus: & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt aboleret, Vt non glorietur omnis caro coram Deo.

Id quod scripturis antea probauit, hîc ipso rei euentu & propria Corinthiorum experientia confirmat, vt vel hoc pacto eorum fastum deÿciat, ne quid sibi arroganter tribuant. Atq; hæc summa sententiæ est, Verum ne hunc locum rapiamus in contemtum nobilium, potentum & sapientum huius mundi, opus est collatione huius loci, cum alÿs dictis & exemplis scripturæ. Ad Timoth. ait Paulus, quod Deus velit omnes saluos fieri, Ad Rom. Qui diues est in omnes: item, non est distinctio Iudæi & Græci. Iohan. 3. Omnis qui credit non peribit, sed habebit vitam æternam. Dauid præterea hortatur Reges ad osculandum filium, quos Esaias Ecclesiæ nutritores vocat. Diuites & potentes fuerunt Dauid, Ezechias, Iosias & multi electi. Quare nec diuitiæ, nec nobilitas, nec potentia, nec sapiētia est causa reiectionis: sed harum rerum abusus. Nam pleriq; his reb. ebrÿ,

Euangelium ſpernunt, Cùm contrà pauperes, ignobiles, contemti coram mundo, iſtis impedimentis non implicantur: etſi inter illos quoque non pauci ſua incredulitate pereunt. Porro ea quæ non ſunt, Hebraico idiotiſmo vocat quæ pene nulla ſunt: ſed hominum non Dei iudicio. His opponuntur ea quæ ſunt, hoc eſt, quæ in precio coram mundo habentur. Cæterum duos fines hic ponit, cur non multi nobiles, potentes, &c. eligantur, Quorum primus eſt, vt pudefaciat ſapientiam, potentiam & nobilitatem mundi, hoc eſt, vt declaret quod deus iſta non reſpiciat in ſalutis negocio. Vult enim Deus, vt vnuſquiſque abneget ſemetipſum, & proſternat ſe nudum & deſtitutum omni merito & dignitate coram Deo. Alter finis eſt, ne coram Deo vlla caro glorietur, hoc eſt, ne quiſquam mortalium ſalutis meritum ponat in nobilitate, diuitijs, potentia, aut vlla alia re mundi: ſed eam acceptam ferat ſoli Chriſto crucifixo, Quemadmodum ſequentia Pauli verba teſtantur. Porro de electione copioſius ſcripſi in primum Caput ad Epheſios.

Sed ex ipſo vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia a Deo, iuſticiaque & ſanctificatio & redemtio.

Expoſuit quales ſunt in ſe, qui vocantur. Nunc autem explicat quales fiunt ex gratia, & ex communi-

municatione quam habent cum Chriſto. PRIMVM quidem adoptantur in Chriſto, vnde fit vt cæteris hominibus tanto ſint nobiliores, vtpote nati ex Deo, quanto Dei gloria omnibus excellit. Deinde, vt illuſtriora ſint Chriſti beneficia erga Eccleſiam, ea particulatim recitat, ac numerat quatuor ſeruato conſecutionis ordine. Ait enim, Chriſtum eſſe nobis factum ſapientiam, iuſticiam, ſanctificationem & redemtionem. Nam vt Adam primus ſuo lapſu factus eſt nobis ſtulticia, iniuſticia, impuritas & exilium: Ita Chriſtus nouus & ſecundus Adam, factus eſt nobis, ſapientia, iuſticia, ſanctificatio & redemtio. Primum itaq; factus eſt nobis Sapientia: quia in illo reconditi ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei. Hæc autem ſapientia conſtat vera Dei noticia, qua eius in Chriſto dilectionem cognoſcimus, & veram colendi Deum rationem tenemus. Hac ſapientia deſtituuntur omnes, qui in Chriſti ſchola non ſunt edocti. Iuſticia deinde fit nobis, quando remiſſis peccatis nobis credentibus iuſticia ipſius gratuito imputatur. Hac iuſticia veſtiti, non amplius vt rei apparemus in conſpectu Dei. Tertio factus eſt nobis Sanctificatio. Nam ſicuti Chriſtus nos iuſtificando à peccatis liberat & à morte, quæ peccati pœna eſt: Ita ſanctificando regenerat in nouos homines, & ſuam reddit in nobis efficacem iuſticiam, ad creandos in nobis per ſpiritum ſanctum nouos motus, et

ad efficiendas Dei filijs dignas actiones. Obseruetur igitur hic, res distinctas esse iustificationem & sanctificationem, quamuis ita natura coniunctæ sunt, vt sanctificatio à iustificatione nunquam abesse possit. Quarto, factus est nobis Redemtio, quia ita per eum sapientia donati, iustificati & sanctificati, certam redemtionem tandem assequemur, resuscitatis corporibus & donata nobis vita æterna. Hic Pauli locus, ideo obseruandus est diligentius, quia vix vllus alius in scripturis est, qui distinctius omnia beneficia Christi erga Ecclesiam enumerat.

Vt sicut scriptum est, qui gloriatur in Domino glorietur.

Soli Christo sapientia, iusticia, sanctificatio & redemtio est accepta ferenda, Ergo in solo Christo gloriandum est. Stulte igitur faciunt, qui vel humana & philosophica sapientia tumidi, schismata in Ecclesia faciunt, Vel qui gloriantur de suis in religione magistris: Propterea quod magis secundum mundum sapere videantur.

Caput II.

Summma capitis secundi.

VT *qua orationis humilitate Euangelium sit prædicandum, suo ostendit exemplo: Ita*

qualis

qualis sit sapientia Euangelium ipsum, exponit: indicans, eam non posse ab homine carnali percipi, sed tantum per spiritum Dei cognosci.

Ordo & partes capitis secundi.

Primum, quia in superiori capite ostendit, Euangelio quodammodo contrariam esse sapientiam & philosophicam eloquentiam: hic suo exemplo demonstrat qua humilitate Euangelium sit prædicandum. Deinde sequitur commendatio sapientiæ illius, quam profitetur Euangelium. Postremo, vt hanc sapientiam excedere humanum captum: Ita non percipi nisi ab ijs qui spiritu Dei edocti fuerint, monet: quod suo quoque exemplo clarum facit.

Exegesis secundi capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Et ego, cum venissem ad vos fratres, veni non in excellentia sermonis aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium Dei. Non enim iudicaui me scire quicquam in vobis, nisi Chri

stum

ſtum Ieſum & hunc crucifixum.

Suo exemplo confirmat, naturam Euangelij quodammodo contrariam eſſe grandiloquentiæ humanæ, ac omnino diuerſiſſimum eſſe Euangelium à ſapientia mundi: vt, quod nec ex inani ſermonis ſplendore, nec ex humanæ ſapientiæ ſupercilio dependeat. Huius ſui facti Paulus rationem reddit, cum ait: non enim iudicaui me quicquam ſcire, hoc eſt, non eximium duxi, nec quicquam cognitione ſum dignatus, Niſi Ieſum Chriſtum eumq; crucifixum: vt crucis humilitati meum ſermonem accommodem. Hic locus, vt indicat quid docere debeant fideles miniſtri verbi: Ita monet quid nobis toto huius vitæ curriculo diſcendum ſit, modo alioqui ſalus nobis curæ fuerit.

Et ego in infirmitate, & in timore, & in tremore multo, fui apud vos, & ſermo meus & prædicatio mea: non in perſuaſorijs humanæ ſapientiæ ſermonibus, ſed in demonſtratione ſpiritus & potentiæ: vt fides veſtra non eſſet in ſapientia hominum, ſed in potentia Dei.

Exponit clarius quod dixit, & ſunt in ipſa expoſitione quatuor potiſſimum membra:

PRIMVM, quòd perpenſa magnitudine negocij, quod ſuſtinuit ſuæ infirmitatis memor, in

eo ma

eo magno cum timore & tremore verſatus ſit. Quo, vt monet qualiſnam cura & ſolicitudo miniſtrorum Euangelij eſſe debeat in tanto miniſterio: Ita perſtringit Thraſonicos concionatores, qui tantum inanem verborum ſplendorem ſuperbè afferebant.

SECVNDVM ex primo naſcitur, Dicit enim ſuam prædicationem non fuiſſe in perſuaſorijs humanæ ſapientiæ ſermonibus, qui magis artificio ſubtili quam veritate nituntur: ex quo fit vt magni oratores ſæpe imperitis fucum faciant ac veritati tenebras offundant.

TERTIVM eſt, quod dicit ſuam prædicationem fuiſſe in demonſtratione ſpiritus & potentiæ, id eſt, ſpiritualis cuiuſdam virtutis, qua Deus & ſuo ſpiritu efficax eſt in prædicatione Euangelij, & multis ſtupendis factis veritatem Euangelij obſignat.

QVARTVM eſt finis, cur Chriſtus voluerit ſuum Euangelium humili ſermone proponi, ne videlicet fides Corinthiorum videretur pendere ex ſapientia & grandiloquentia humana, ac ſi ſermonis ſplendore ac eloquentia eſſet ad finem deducta: ſed vt conſtaret potentiam Dei in humili prædicatione latere. Unde Corinthij admonebantur, vt hanc Dei potentiam in Euangelio latentem agnoſcerent, & non ſinerent ſe vllo pacto ab ea doctrina auelli, in qua potentia Dei adeo clarè conſpiceretur.

Porro

Porro ſapientiam loquimur inter perfectos.

Prolepſis eſt, anticipat enim obiectionem illorum, qui ex dictis inferre poterant, Paulum deſpicere ſapientiam omnem hominum, ſicut homines barbari & imperiti ſolent: verum iſti obiectioni reſpondet, & dicit ſe cum alijs Euangelij miniſtris veram ſapientiam loqui & profiteri, ſed inter perfectos, quibus ſolis ſapit verbum quod annunciamus. Vocat autem perfectos eos, qui integro & incorrupto iudicio ſunt, quorumq; mentes, ſpiritus gratia, iam capaces ſunt huius ſapientiæ. Significat igitur alios iudicio corruptos eſſe, vt qui de humana glorientur ſapientia.

Sapientiam autem non ſeculi huius, neque principum ſeculi huius qui abolentur.

Prolepſis alia eſt, Anticipat enim Apoſtolus ne quis obijceret, eam quam iactaret ſapientiam, à ſummis quibuſque ingenijs contemni, Ideoque ſapientiæ nomen non mereri. Concedit itaque Paulus non eſſe ſapientiam huius mundi aut principum huius mundi, hoc eſt, eorum qui in mundo ingenio dignitate & potentia excellunt. Hic igitur obſeruetur, Euangelium nequaquam iudicio ſapientum huius mundi ſubijciendum eſſe, vt quod diuerſiſſimum ſit à ſapientia principum huius mundi qui abolentur cum ſua ſapientia.

Innuit ergo his verbis, Euangelium quandam ſapientiam æternam eſſe, vt quæ Deum autorem æternum habeat.

Sed loquimur ſapientiam Dei in myſterio abſconditam, quam præfinierat Deus ante ſecula in gloriam noſtram.

Definit qualiſnam ſapientia ſit Euangelium, nempe ſapientia à Deo autore profecta, non recens nata, ſed definita ante ſecula in gloriam noſtram: Etſi iam diu in myſterio abſcondita latuerit.

Quam nemo principum huius ſeculi cognouit.

Ratio eſt, cur ſapientiam hanc Dei dixerit in myſterio abſconditam fuiſſe, nempe ideo quia eam nemo mortalium vel ſapientiſſimorum, ſuo acumine perceperit.

Nam ſi cognouiſſent (eam) nequaquam dominum gloriæ crucifixiſſent.

Aetiologia eſt ab euidenti ſigno, Si principes mundi cognouiſſent hanc Dei ſapientiam, nequaquam eius autorem Dominum gloriæ, hoc eſt, potentem illum Deum veræ gloriæ & maieſtatis plenum, crucifixiſſent. Alludit autem hic Paulus ad Pſalmum 24. in quo Chriſtus rex gloriæ dicitur. Obſeruentur hic duo teſtimonia, Vnum

diuini-

diuinitatis Christi quæ opponitur crucis ignominiæ. Alterum coniunctionis duarum naturarum in unam personam. Hic enim quod solius humanitatis est (si naturas seorsim spectas) cum diuinitate communicatur. Quemadmodum Ioha. 3. Quod est solius diuinitatis, cum humanitate communicatur propter vnionem personalem. Aperte igitur hic distinguuntur duæ naturæ in Christo, & vna confirmatur hypostasis, id est, persona. Christus enim adeo vnus est, vnitis duabus naturis in vnam personam, vt, quod vnius naturæ est proprium, interdum toti Christo tribuatur: Vt, cum dicimus Christum natum ex muliere, passum, crucifixum, sepultum, &c. Hic enim toti tribuitur Christo, quod est humanæ tantum naturæ proprium: Interdum vero quod vnius naturæ est, ad alteram transferatur. Vt cum Paulus hic dicit, Dominum gloriæ crucifixum, Hic enim quod est humanæ naturæ, ad diuinam transfertur per Tropum quem veteres vocarunt, κοινωνίαν ἰδιωμάτων, hoc est, communicationem proprietatum. Hæc eo spectant, vt discamus naturas Christi ita distinguere, vt tamen alteram ab altera non separemus. Nam nisi idem ille Christus qui passus est, Deus sit æternus, quomodo saluaret? Et vicissim, nisi idem Deus ille æternus passus esset in carne sua, quomodo redimeret? Neutrum enim potest, nisi vnus & idem sit Deus & homo: qui potest quidem quia

Deus

Deus eſt, debet vero quia homo eſt.

Sed ſicut ſcriptum eſt: Quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus ipſum.

Dixit principes mundi non cognouiſſe ſapientiam Dei, Nunc id confirmat teſtimonio Eſaiæ cap. 64. Qui euincit, doctrinam Euangelij humani ingenij comprehenſionem ſuperare. Si enim cogitare non poteſt homo de ijs, quæ Deus ſuis parauit, quomodo quæſo ea poterit ſenſibus comprehendere? Nam cum omnis humana cognitio, aut ex ſenſibus (viſu potiſſimum & auditu quos hic ponit Apoſtolus) aut ex intellectu oriatur: Et nullo horum, vel ſapientiſſimi in mundo, potuerunt hanc Dei ſapientiam comprehendere, neceſſe eſt eam poſitam eſſe extra omnem hominis comprehenſionem, quam Philoſophi vocant συγκατάληψιν. *Obſeruetur hoc teſtimonium aduerſus eos, qui transformant Euangelium in legem neſcio quam moralem & Ariſtotelicam.*

At nobis Deus reuelauit per ſpiritum ſuum.

Prolepſis eſt, Nam huic quæſtioni reſpondet: Si nec ſenſibus, nec mente comprehenditur Euangelium, quomodo ergo vobis innotuit? Reſpondet:

Deum illud reuelasse per suum spiritum. Atque ita postquam Apostolus ostendisset, humanam mentem non posse conscendere suo marte ad capienda mysteria Dei, monstrat verum & vnicum mysteriorum Dei magistrum spiritum sanctum, cuius solius magisterio Paulus edoctus fuit. Hic locus nequaquam suffragatur Anabaptistis aut aliјs Enthusiastis. Nam spiritus sanctus est semper doctor Ecclesiæ, sed per vocale verbum, quod iussi sunt Apostoli & eorum successores annunciare omni creaturæ.

Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunditates Dei.

Ratio reuelationis Euangelij per spiritum. Spiritus enim sanctus, qui vnus est cum patre & filio Deus, occultissima quæque & solus nouit, & solus eadem docere nos potest. Est ergo argumentum à sufficienti causa sumtum, quæ causa vt nostræ cæcitati opponenda est, Ita eidem medetur.

Quis enim hominum nouit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui eſt in eo? Ita etiam quæ Dei ſunt nemo nouit, niſi ſpiritus Dei.

Alia ratio seu rationis declaratio à comparatis sumta: Quemadmodum spiritus hominis, id est, anima ipsa (in qua vis intellectualis resi-

det)

det) ſola nouit hominis conſilia & volunta-tem, quæ alios homines latent, priuſquam ſermone promuntur è Theſauro cordis: Ita conſilia & voluntatem Dei de ſalute generis humani, ſolus ſpiritus Dei nouit, quæ ipſe ſpiritus promit per prædicationem Euangelij, & ſua diuina virtute cordibus electorum obſignat. Docet & hic locus, extra comprehenſionem humani ingenij poſitam eſſe ſapientiam eam quam profitetur Euangelium.

Nos vero non ſpiritum mundi accepimus, ſed ſpiritum qui eſt ex Deo, vt ſciamus quæ nobis a Deo donata ſunt.

Diſcernit inter ſpiritum mundi & ſpiritum Dei, & in quem finem donamur ſpiritu Dei docet. Accipere autem ſpiritum mundi eſt afflari eo ſpiritu, qui ea doceat, quæ mundus curat, & quorum capaces ſunt homines ſuæ naturæ aptitudine. Sed accipere ſpiritum Dei, eſt eo ſpiritu afflari qui nos ad Deum vſque ſubuehat, cuius vi ſcilicet ſcrutemur & intelligamus ſalutis noſtræ myſterium, alioqui inperueſtigabile. Notemus itaque hoc loco genitiuos Mundi & Dei, Idiotiſmo Hebraico pro Epithetis poni, & Epitheta ipſa obiecta ſignificare. Vt enim ſpiritus mundi eſt, qui circa mundana, ita Dei ſpiritus eſt qui circa diuina occupatur,

Hinc vtilem doctrinam petamus de fide, quod non ſit incerta opinio. Sed vera ſcientia ex demonſtratione ſpiritus in cordibus electorum extructa. Turpiter igitur errant qui iubent homines dubitare, an ſint in gratia nec ne. Nam hic Paulus aperte dicit, ſpiritum Dei accipi, vt ſciamus, quæ nobis Deus eſt gratificatus, hoc eſt, vt beneficia nobis in Chriſto ex mera gratia collata intelligamus.

Quæ & loquimur, non in eruditis humanæ ſapientiæ ſermonibus, ſed ſpiritus ſancti: ſpiritualibus ſpiritualia comparantes.

Hactenus oſtendit Apoſtolus, quæ & quanta ſit ſapientia Dei, & quod differat ab humana ſapientia: Nunc quo dicendi genere hæc ipſa Dei ſapientia proponenda ſit, docet. & vt eam longe diuerſiſſimam ab humana ſapientia docuit: Ita eandem longe alio dicendi genere tradendam eſſe, ſuo aliorumq; Apoſtolorum exemplo demonſtrat. Humana ſapientia eruditis humanæ ſapientiæ ſermonibus (hoc eſt compoſitis ad Rhetorum normam, & refertis philoſophicis ampullis, Ita, vt in ſui admirationem grandiloquentia quadam auditores rapiant) traditur: At hæc Dei ſapientia traditur ſpiritus ſancti ſermonibus, hoc eſt, ad ſyncerum ſimplicemq; ſtilum, Maieſtate ſpiritus dignum, magis compoſitis

quam ad vanam oſtentationem, Idq; ideo vt ſpiritualibus (hoc eſt, rebus cœleſtibus & diuinis) ſpiritualia (hoc eſt, ſermonem ſpiritualem) iudicio aptemus. Nam ea demum tradendæ alicui diſciplinæ maxime eſt appoſita oratio, quæ proprijs, & ad id de quo agitur accommodatis verbis & formulis vtitur. Atqui Euangelium ſicuti à Deo & non ab hominibus manat, Ita etiam res docet ab humano ſenſu remotas. Merito igitur in eo tradendo non humanam, ſed diuinam eloquentiam vſurpare oportet.

Animalis autem homo non capit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei.

Anticipatio eſt, qua anteuertit hanc obiectionem: Qui fit, quod tam pauci hanc cœleſtem ſapientiam amplectuntur? Reſpondet Apoſtolus propoſita cauſa, quæ eſt impotentia quædam, nimirum quod nullæ ſint hominis facultates ad capiendam hanc cœleſtem ſapientiā idoneæ. Quemadmodum enim vaſa minora nulla ratione quippiam maius ipſorum proportione capere poſſunt: Ita homo animalis, id eſt, non alia quam naturali luce præditus, vt qui ſpiritum Dei non habeat (ita enim vocabulum ψυχικὸς *in Epiſtola Iudæ explicatur, id quod patet ex ipſa anthitheſi, qua* ψυχικὸς *ſpirituali opponitur) non poteſt illis ſuis facultatibus hanc capere cœleſtem ſapientiam. Obſeruandus eſt imprimis hic locus, Nam*

vt clare docet, nullas esse facultates in homine, quibus homo possit per se Dei Euangelium percipere: Ita eneruat, imo prorsus subuertit liberum arbitrium, quantum ad obedientiam spiritualem Euangelio præstandam attinet: de quo adeo gloriantur sophistæ. Tametsi autem ex contemplatione rerum creatarum philosophi Deum esse ratiocinati sunt, eumq; omnipotentem, æternum, sapientem & bonum agnouerunt: tamen hanc sapientiam Dei, quod Deus sit nobis pater in filio reconciliatus nequaquam agnouerunt. Nam hæc sapientia non agnoscitur nisi ab ijs, quibus spiritus sanctus eam peculiari gratia patefecit.

Stulticia enim ipsi sunt, & non potest cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur.

Duplex ratio cur animalis homo non percipiat ea quæ sunt Dei, quarum prior sumitur ab ingenio hominum, Posterior à natura doctrinæ cœlestis. Priorem his verbis ponit, quia stulta ea videntur, vt quæ nullis rationis demonstrationibus, aut probabilitate euidenti suffulta esse videantur. Posteriorem ita exprimit, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur, id est, non possunt agnosci nisi ab ijs, qui spiritum sanctum habent, & nouo spiritus afflatu sunt præditi.

At spiritualis quidem dijudicat omnia

mnia, Ipſe autem a nemine dijudicatur.

Quiſnam huius diuinæ ſapientiæ non ſit capax oſtendit: nunc quiſnam eiuſdem ſit capax docet, nimirum, ſpiritualis, id eſt, ſpiritu ſancto afflatus. hic enim ſolus dijudicat & intelligit omnia pro menſura gratiæ ſibi collatæ, at ipſe contra à nemine dijudicatur, quantum ſcilicet ad eam partem attinet qua ſpiritualis eſt. Nam nec fides, nec veritas Euangelij vllius hominis arbitrio ſubiecta eſt, Non igitur vllæ humanæ ſcientiæ & ſapientiæ ſiue conſilij, res fidei ſubiectæ ſunt.

Quis enim nouit mentem Domini, qui dirigat eum?

Confirmatio eſt ſuperioris ſententiæ ex 40. capite Eſaiæ petita, & eſt ſenſus: Nullus animalis homo nouit arcana Dei, vt poſſit edocere quenque quid ſit agendum aut non agendum, quid rectum & iniquum, Ergo animalis homo, ſpiritualem nequaquam iudicare poteſt, vt qui omni iudicio ſpirituali deſtitutus ſit. Monet hic locus, vt ex verbo reuelato iudicemus de voluntate Dei, & non ex ratione humana, quæ prorſus cæca eſt in rebus diuinis.

Nos autem mentem Chriſti habemus.

Antitheſis eſt, vt enim ſupra dixit, anima-

lem hominem non capere, quæ ſunt ſpiritus Dei, Ita hic eorundem capaces eſſe docet eos, qui afflati ſunt ſpiritu Dei, ſed ſe Paulus alioſq; Apoſtolos, exempli cauſa ponit.

Caput III.

Summa capitis tertii.

Corinthijs vt carnalibus ſimplicem Euangelij prædicationem diſplicere affirmans, miniſtros Euangelij agricolis & ædificatoribus comparat, ac ſe tanquam ſapientem architectum fundamentum iecisse, ſuper quod alij aliud ædificant teſtatus: à dignitate extructi ædificij ſumto argumento, hortatur Corinthios ne ſe inani mundi doctrina prophanari permittant: vnde concludit, non in hominibus ſed in ſolo Deo gloriandum eſſe.

Ordo & partes capitis tertij.

Quia in ſuperiori capite, ſe humili ſermone in prædicando Euangelio vſum fuiſſe, dixit, In initio huius capitis rationem facti petit à Corinthiorum perſona: qui adhuc veluti infantes lactis potu

potu alendi erant & fouendi, & ne se maiores progressus fecisse dicerent, à factis illorum eos confutat. Deinde de ministris agit, ostendens quid habeant commune, seq; inter eos architectum constituens, monstrat verum fundamentum esse Iesum Christum, super quod alij omnes ædificare debent. Tum hortatio sequitur, vt qui iam Dei templa sint effecta, non sinant se prophanari aut doctrina, aut moribus prophanis sed in hoc potius toti incumbant, vt in solo Deo glorientur.

Exegesis tertij capitis cum obseruatione doctrinarum.

Et ego, fratres, non potui loqui vobis vt spiritualibus, sed vt carnalibus, vt infantibus in Christo.

A Corinthiorum persona sumit Apostolus rationem sui humilis sermonis apud Corinthios. Qui cum pueris agit & infantibus, debet orationem ipsorum captui accommodare, Vos autem adhuc infantes estis in Christo, Igitur non potui vobis, vt plene adultis loqui, sed loquendum mihi fuit, vt infantibus. Locus hic admodum vtilis est. Nam monet ministros Euangelij, vt se ad auditorum captum demittant: quod nisi fecerint, labor eo-

rum frustraneus erit. Oblique præterea hic taxat Apostolus nouos illos & arrogantes Doctores, qui in rudi adhuc Corinthiaca Ecclesia grandiloquentiæ laudem affectarunt. Porro vt spirituales hic vocat qui amplioribus donis spiritus erant donati, quique maiores progressus fecerant in pietate: Ita carnales vocat, non vt ad Romanos, qui fide vacant, Sed, sicuti ipse se interpretatur, infantes in Christo. Nam cum fide inserimur in Christum, eius spiritu agitamur, ex quo fit, vt pro mensura fidei & profectus dicamur adolescere.

Lactis potu vos alui & non solido cibo, non enim poteratis, imo ne nunc quidem adhuc potestis.

Quod simpliciter dixit, idem nunc figurate repetit, sumta occasione ex eo quod ipsos infantes appellauerit. Sensus igitur est: Quemadmodum bonæ nutrices, non statim infantibus solidum ingerunt cibum (eum enim ob imbecillitatem ventriculi ferre nequeunt) sed primum lacte eos alunt, donec adolescunt: Ita & ego vos, adhuc infantes in Christo, alui lactis cibo, hoc est, simplicissima Euangelij prædicatione, exclusa omni humana eloquentia & orationis illecebris. Vt autem hic Apostolus prædicationem Euangelij nutricationi puerorum comparat: Ita ipsos concionatores nutricibus confert. Quare monemur non

solum

ſolum quonam affectu debeant eſſe miniſtri verbi erga ſuos auditores : Verumetiam quod ſingulari diligentia ſe captui illorum accommodare debeant. Cæterum lac & eſca, ſeu ſolidus cibus, re quidem eandem ſignificant Euangelij doctrinam, Sed tantum tradendi modo differunt. Lac quidem dicitur dum ſimplici ſermone & veluti conceptis verbis, rudibus inſtillatur. Eſca vero, quando grandiori ſermone ac latiori ſplendidiorique oratione prædicatur. Sicut apud nos Catechiſmus puerilis lacti: plenior explanatio, ſolido cibo conferri poteſt, tametſi re eadem ſint.

Nam adhuc carnales eſtis.

Dixit eos non capaces eſſe ſolidi cibi, vt qui adhuc infantes ſint : Nunc idem ab adiunctis Corinthiorum probat, quos dicit eſſe carnales, hoc eſt, rudes & ſpiritus omnino imperio non ſubiectos.

Cum enim in vobis ſint, æmulatio, & contentio & diſsidiæ, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis?

Probat eos carnales eſſe, hoc eſt, ſicuti ipſe ſe interpretatur, ſecundum hominem ambulare, & carnis vicioſitati ſeu affectibus morem gerere, idque à proprijs effectibus carnis & repugnantib. ſpiritus. Quicunque æmulationibus, contentionibus et factionib. indulgent, carnis affectibus ducun-

ducuntur, & non reguntur toti ſpiritus imperio: Sed vos Corinthij æmulationibus, contentionibus & factionibus indulgetis, Carnales igitur eſtis, & carnis opera facitis, vt qui humani iudicij imbecillitati ſitis obnoxij: quod ſane aliquatenus etiam in eos cadit, qui alioqui ſunt ſpirituales.

Cum enim dicat aliquis, ego quidem ſum Pauli, Alter vero, Ego ſum Apol lo: nonne carnales eſtis?

Dixit inter eos æmulationes, contentiones & factiones eſſe: Nunc ſpeciem vnam ponit, in qua iſta omnia inſunt. Verum quia hæc in primo ſupra ſunt explicata, Hic ſolummodo obſeruetur, parum aut nihil in ſchola Chriſti proficere eos, qui ambitioni indulgent, & ſe alijs propter res externas in Eccleſia præferre volunt.

Quis igitur eſt Paulus? Quis autem Apollos? niſi miniſtri per quos credidiſtis, & vt cuique Dominus dedit?

Iam de miniſtris infert quæſtionem, ne quis vel in ipſis miniſtris hæreat, vel miniſtris miniſtros anteponat arroganter. Ponit autem ſe & Apollo loco generis, vitandæ inuidiæ gratia. Eſt autem ſenſus: Miniſtri Euangelij, vt nihil propria virtute agunt, ſed ſicuti cuique dominus largitur, Ita inſtrumenta ſunt miniſtri, per quos credi-

credidiſtis. Igitur non ſuperbe in ipſis hærendum eſt, nec vnus alteri arroganter præponendus in aliorum deſpectum. Hic duo obſeruanda ſunt: Primum, quis ſit vſus miniſtrorum verbi? Nimirum, quod ſint organa Dei, per quæ homines ad fidem vocantur. Alterum, quod eorum virtuti nihil ſit aſſcribendum, ne quid gloriæ detrahatur Deo: ſed omnia Deo vt autori aſſcribenda ſint.

Ego plantaui, Apollos rigauit: ſed Deus incrementum dedit.

Ne quis ex proximis verbis inferret, inanem miniſtrorum operam, ſe plantaſſe, Apollo rigaſſe, affirmat: ſed ita, vt Deus incrementum dederit. Hæc commendatio, qua miniſtris verbi plantandi & rigandi partes aſſignantur, vt Deus cœleſtis agricola plantantium & rigantium laboribus benignus aſpiret, non eſt exigua. Ex hac comparatione tres colligantur hypotheſes: Prima, quod Eccleſia ſit ager Dei ſeu vinea Domini, in qua vt Chriſtus eſt vitis, & credentes ipſius palmites: Ita miniſtri verbi vinitores & agricolæ ſunt, ſed ſub Deo ſummo agricola. Secunda, quod hæc vinea obducatur ſentibus prauæ doctrinæ & malorum morum, & paulatim conuertatur in vaſtam ſolitudinem, niſi agricolarum cura, plantatione, rigatione excolatur. Tertia, quod horum agricolarum labor ſit irritus,

ritus, nisi summam manum adhibuerit summus agricola Deus. Ex prima sequitur, quanta sit Ecclesiæ dignitas. Ex secunda, quodnam sit ministrorum officium. Ex tertia, quod soli Deo omnia sint attribuenda, & in eo solo gloriandum, sicut iam concludit Apostolus.

Ita neque is qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed Deus qui dat incrementum.

Hæc conclusio est, Quemadmodum plantatio & rigatio nihil prodest, nisi Deus incrementum dederit: Ita prædicatio Euangelij nihil prodest, nisi Deus suo spiritu conatibus laborantium aspiret. Ergo gloria soli Deo, & non ministris est tribuenda, nec in ministris hærendum est, ac si quicquam eorum virtute propria fieret. Hæc itaque comparatio, qua omnia Deo nihil autem hominibus tribuatur, reprimit illorum arrogantiam, qui magisterij humani iactantia abuti videbantur.

Is vero qui plantat, & is qui rigat, vnum sunt: vnusquisque autem propriam mercedem accipiet, secundum proprium laborem.

Idem confirmat à fine ministrorum verbi, Vt ministri verbi huc suos conatus vnanimiter referunt, quo ager Domini excolatur: Ita vnusquisque

quisque eorum mercedem accipiet iuxta suum laborem. Ergo sicuti auditores non debent abuti suis doctoribus ad sectas & factiones stabiliendas: Sic nec Doctores quærant inanem vulgi applausum, sed ad Dominum respiciant, & ab eo solo mercedem expectent. Hic ergo locus, cum ministros inter se, tum auditores ad mutuam concordiam hortatur.

Dei enim sumus cooperarij, Dei agricolatio estis, Dei ædificatio estis.

Vt probat, eum qui plantat & eum qui rigat vnum esse, quia vnius Dei ministri sunt eundem spectantes scopum, nempe ædificationem vineæ Dei: Ita conuincit auditores illorum, hoc est, Ecclesiam vnius esse Dei, qui eos excoluerit & ædificauerit. Vt autem melius huius loci conclusio appareat, Argumentum Pauli in formam dialecticam cogam, omnibus eius partibus expressis: Qui eiusdem Dei sunt cooperarij vnum sunt, qui plantat & rigat eiusdem Dei sunt cooperarij, Ergo qui plantat & rigat, sunt vnum. Ex hac conclusione rursus colligitur: Qui plantat & qui rigat vnum sunt, At Paulus plantat & Apollos rigat, Ergo Paulus & Apollos vnum sunt. Hinc rursus: Si Paulus & Apollos vnum sunt, Ergo qui est Pauli, idem & Apollo: & qui Apollo, idem et Pauli, Sed nec Pauli nec Apollo estis, nisi

quatenus illi vnius Dei ministri sunt, Ergo nec in illis, nec in alijs ministris gloriandum est. Verum quia Dei estis agricolatio, qui vos excoluit, & ædificatio Dei, qui vos in filio ædificauit, vnius Dei eritis. Quare in eo gloriandum est solo, & non in homine. Male igitur facitis, qui arroganter ad sectas & factiones vestris magistris abutimini. Atque hæc postrema conclusio, horum trium capitum principalis fuit propositio.

Secundum gratiam Dei quæ data est mihi, vt sapiens Architectus fundamentum posui, Alius autem superædificat, cæterum quisque videat quomodo superædificet.

Quia ædificationis mentionem fecit, iam de Architectis & fabris agit. Ac primum, ne quid gloriæ Deo detrahere videatur, Deo acceptum refert suum ministerium, quod ipse sibi ex gratia contulerit. Deinde discernit inter se & alios Architectos, ac se ait fundamentum Ecclesiæ Christi iecisse apud Corinthios, quos ipse primus ad fidem conuertit, alios vero superædificare. Tum admonet, vt vnusquisque videat quomodo super fundamento iacto superædificet. Vt primo loco, autoritatem suæ doctrinæ conciliat, & omnia ad Deum autorem refert: Ita secundo reprimit arrogantum doctorum insolentiam, qui se Paulo, propter nouam dicendi rationem & ar-

gutias

gutias Philoſophicas,præponebant. Nam maior eſt qui fundamentum perite iacit, quam qui ſuperædificat. Et tertio monet, vt quiſque caueat,ne ſuperædificet ea quæ minus tam nobili fundamento adeo peritè iacto congruant.

Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt,quod eſt Ieſus Chriſtus.

Dixit ſe ieciſſe fundamentum Eccleſiæ apud Corinthios,iam illud & vnicum eſſe ait, & quod nam ſit oſtendit,definiens vnum eſſe Ieſum Chriſtum:hic ideo fundamentum Eccleſiæ dicitur,quia vnica eſt cauſa ſalutis & vitæ æternæ. Nam is eſt nobis ſapientia à Deo,iuſticia,ſanctificatio & redemtio,ſupra capite primo.

Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc aurum, argentum,lapides precioſos,ligna,fœnum, ſtipulam,cuiuſque opus manifeſtum fiet, Dies enim manifeſtabit. Nam in igne reuelatur, & cuiuſque quale ſit,ignis probabit. Si cuius opus manet,quod ædificauit,mercedem accipiet: Si cuius opus exuſtum fuerit, damnum faciet,ipſe vero ſaluabitur, Ita tamen ſicut per ignem.

Vt hos verſus recte intelligamus, diligenter

periſtaſis loci eſt obſeruanda. Primum enim certum eſt, Paulum hic loqui de miniſtris verbi, de doctrinæ fundamento, de modo tradendi hanc doctrinam, ſeu de ædificandi ratione ſuper hoc vnicum fundamentum, quod eſt Ieſus Chriſtus. Quare non patiemur, hanc Allegoricam orationem aliorſum torqueri contra mentem Apoſtoli, & contra ſcopum inſtitutæ diſputationis. videtur autem hic ſimpliciſſimus ſenſus eſſe verborum Pauli: Lux veritatis ſuo tempore ignorantiæ tenebras pellit, atq; tūc quæ pro auro, argento et preciosis lapidibus admirationi ſunt (id eſt, curioſa iſta humanæ ſapientiæ oſtentatio) apparebunt, nihil aliud eſſe quam res inanis & prorſus vana, quam cum cœperit illuceſcens animis veſtris Dominus tanquam igne explorare, neceſſe eſt eam euaneſcere, & tanquam lignum aut fœnum aut ſtipulam conſumi: ignis enim proprium eſt, vt illuſtret & probet, Quare examen illud ſpiritus Dei recte per ignem ſignificatur. Verum cuius ſi opus manſerit, hoc eſt, ritè ædificatum fuerit, mercedem accipiet: at ſi cuius opus exuſtum fuerit, id eſt, inutile cognoſcatur, propter humanas argutias & ſermonis inanem ſplendorem, opere quidem & mercede mulctabitur, at ipſe ſaluabitur, quia in fundamento manet, Ita tamen vt examinis illius rigorem non effugiat, & non niſi probatus et exploratus abſterſis demum ſordib. placeat. Hic ſimplex loci huius ſenſus eſt. Alij quorū ſententia

tia etiã videtur probabilis. Intelligũt per aurũ, argentum et preciosos lapides, vtilem et necessariam Ecclesiæ doctrinã, quæ nobili et solidæ materiæ confertur, Per lignum aũt, fœnum et stipulas, significari dicunt inutilem doctrinã, quæ ignobili & infirmæ materiæ atq; ideo ad stabile et diuturnũ ædificiũ inepte cõparatur. atq; ita faciunt duo ministrorũ genera: quorũ quidã sincere docent, atque ideo architectis auro, argento, et lapidib. preciosis vtentibus conferunt: quidã humanã doctrinã afferunt, q̃ ligno, fœno et stipulæ cõparatur. Hac constituta ministrorũ distinctione, per aurũ fidem intelligunt, q̃ ædificatores proximã fundamẽto collocarũt, Vnde Moyses arcã fœderis auro ornauit, propterea qud aurũ Typus fidei erat. Deinde vt per argẽtũ quod auro proximũ, caritatis doctrinã, Ita p lapides preciosos actiões ex fide ex charitate promanantes et à deo p̃ceptas, significari asserũt. Sicuti enim lapides preciosi in auro et argento arte distincti lucent: Ita bona opera q̃ ex fide et charitate fluunt, insignem pietatis splendorẽ edunt. Quemadmodũ enim in tẽplo Salomonis duodecim lapides erãt in vestib. sacerdotis, omnib. suo splendore conspicui: Sic Christus vult lucere suorũ discipulorum bona opera, vt glorificetur pater cœlestis. Atq; in his trib. super fundamento collocãdis, omnem suã operã collocãt fideles ædificatores. At alij ędificatores, ligna, fœnũ stipulã, hoc est, humanas doctrinas ędificãt, Quẽadmodũ Pauli tẽpore Pseudoapostoli,

& nostro seculo Papistæ, & alij multi faciunt: Hi ornant sua ligna, fœnum & stipulas auro, vt purum esse aurum videantur: verum detracto auro, lignum, fœnum, & stipulæ agnoscuntur, quæ ignis comburet & dies, hoc est, clarum verbum Dei manifestabit, hoc est, monstrabit illam inutilem materiam, Sicuti hodie doctrina de delectu ciborum, missis, indulgentijs, inuocatione diuorum (quæ aurum purum iam multis annis visa sunt) lucente die, id est, reuelato Euangelio & exhibito igni, hoc est, spiritus sancti examine manifestatur, hoc est, detrahitur aurum, & apparent ligna, fœnum & stipulæ. Nam verbum Dei est ignis consumens, hoc est, docet nos abijcere ea quæ à Deo non sunt profecta, vt nullam fiduciam in illis collocemus, atque id est, quod Paulus dicit: Si cuius opus exustum fuerit, damnum operis & laboris patietur, sed ipse saluabitur, ac velut per ignem scilicet pœnitentiæ, per quam redit ad fundamentum. Ita Bernardus postquam multas stipulas extruxisset, & tandem hoc agnouisset, illucescente clarius in animo verbo Dei, stipulas abiecit & proiecit in ignem, confugiens ad vnicum fundamentum Christum fassus se perdite vixisse. Hæc interpretatio, tametsi aliena à mente Pauli videtur, ferri tamen potest, cum nihil in ea sit, quod pugnet cum analogia fidei. Verum si quis eam confutare velit, satis erit ei dicere, Paulum hic loqui de ijs ædificatoribus, qui super fundamento

mento Christo extruunt, non de ijs qui aliud salutis fundamentum iaciunt, vt faciunt illi qui humanam doctrinam præferunt Euangelio. Verior igitur est prior interpretatio quam adduxi. Verum Gregorius adhuc longius à scopo aberrans libro Dialogorum 4. capite 39. Ita ait: Quamuis hoc de igne tribulationis, in hac nobis vita adhibito, possit intelligi, Tamen si quis hoc de igne futuræ purgationis accipiat, pensandum solicite est qui illum per ignem dixit posse saluari, non qui super fundamentum ferrum, æs, plumbum ædificat, id peccata maiora & idcirco duriora atque tum iam insolubilia, sed lignum, fœnum, stipulam, id est, peccata minuta & leuissima quæ ignis facile consumat. Hæc Gregorius, Cuius blasphemus error ab eius successoribus plurimum est auctus, qui leuia illa peccata reliquerunt aquæ aspergine eluenda, Maiora vero atque alia maxima quæque sibi reseruarunt: vt horum scilicet obtentu non animos repurgent (quod solius Dei est per fidem in Christum) sed crumenas fœdissima sua ista nundinatione emungant, idque maxima cum Christi contumelia, ac infinitarum animarum extremo exitio. Hæc adijcere volui, vt studiosi admoniti animaduertant, quam exigua fuerit cura Papistis, vel gloriæ Christi, vel salutis animarum: & vt agamus Deo gratias, qui iam lucem suam accendit, quæ prodit istas Papistici regni fraudes & imposturas igni,

hoc eſt, examine ſpiritus examinandas.

An neſcitis, quod templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis.

Multis argumentis hactenus conuicit, non eſſe gloriandum in hominibus ob humanam ſapientiam. & quia incidit in mentionem ædificij, cuius fundamentum eſt vnicus Ieſus Chriſtus, occaſione oblata fundamentum ſuaſorij argumenti à pœnis quas luent prophanatores templi Dei iacit, cum credentes vocet templum Dei, propterea quod in eis ſpiritus Dei habitet. Plenum autem argumentum hoc eſt: Quicunq; habent ſpiritum ſanctum in ſe habitantem, ſunt templum Dei, Credentes habent in ſe habitantem ſpiritum Dei, Ergo credentes ſunt templum Dei. Hæc Pauli verba multa continent. Primum, quanta ſit Chriſtianorum dignitas, qui templum Dei ſunt. Secundum, quæ deceat Chriſtianos ſanctimonia & innocentia, ne hoc ſanctum Dei templum prophanent. Tertium, quodnam ſit Chriſtianorum officium, videlicet, vt Deum in ſe habitantem perpetuis celebrent laudibus. Quartum, quod quiſquis Deum fide non retinet ac eum non colit, non ſit Chriſti. Quintum, quomodo ſe Deus nobis communicet, nempe ſpiritum ſuum ſanctum nobis infundendo, quo ſpiritu veluti vinculo quodam illi adhæremus. Sextum, illuſtre teſtimonium hic habemus de diuinitate ſpiritus ſancti. Si enim ſpiritus

ritus sanctus creatura esset, non efficeret habitando in nobis, vt templa Dei essemus.

Si quis templum Dei destruit, destruet ipsum Deus, Nam templum Dei sanctum est, quod estis vos.

Hoc argumentum suasorium à pœna sumtum est, quo deterret doctores Corinthiorum, ne sua iactantia ob sapientiam mundanam schismata in Ecclesia faciant. Complebitur autem argumentum hoc pacto : Quicunque templum Dei destruit, Deum vindicem sceleris sui habet, At vos qui creditis, Dei templum estis, Igitur quicunq; vos destruit, hoc est, dissidia inter vos facit & factiones excitat, per iactantiam humanæ sapientiæ, aut quocunque alio modo, sui sceleris vindicem & vltorem Deum habet. Hic duo notentur, Primum, quantum scelus sit Ecclesiam Christi turbare factionibus, Nam qui hoc facit, templum Dei destruere dicitur. Secundum, quanta pœna eos maneat qui hoc faciunt : monemur igitur vt pacem & concordiam sanctam inter nos mutuo alamus.

Nemo seipsum seducat.

Admonet vtrosq;, cum Doctores tum auditores, ne vel illi falsa humanæ sapientiæ persuasione tumeant, vel hi ambitiosis doctoribus se accommodando schismata in Ecclesia faciant. Nam vtriq; se fallunt, dum à recto cursu deflectunt.

Si quis videtur ſapiens eſſe inter vos in ſeculo hoc, ſtultus fiat vt ſit ſapiens.

Admonuit ne quis ſe fallat, Nunc ſuum conſilium communicat: nimirum, vt qui ſapiens eſt in hoc ſeculo, id eſt, iuxta rationem, vel opinionem mundi, ſtultus fiat, hoc eſt, mundi ſapientiæ renunciet, quo fiat ſapiens, hoc eſt, vt ſit locus veræ ſapientiæ quæ Dei eſt.

Locus obſeruandus, quod non poſſimus alia via ad ſapientiam Dei peruenire, niſi ſtulti fiamus mundo. Verum hic diligenter animaduertendum eſt, quid Paulus vocet ſapientiam mundi, & quid ſtulticiam, ne quis Paulum patrocinari ignauiæ putet eorum, qui artes contemnunt. Sapientia itaque mundi hoc loco eſt, velle omnia ſua ratione metiri, tanquam ſibi ipſa ſufficiat ad capiendum de rebus ſalutis conſilium. Ergo ex contrario ſequitur, ſtulticiam eſſe hoc loco, renunciare iudicio carnis in reb. ad ſalutẽ ſpectantibus. Non igitur Paulus ſtulticiam vocat hoc loco ſtuporem, nec iubet vt qui liberalibus diſciplinis ſunt inſtituti, earum cognitionem abijciant, quaſi Chriſtianus eſſe nequeat, niſi qui pecudi magis ſimilis ſit quam homini. Pueros non ſenſu ſed malicia, requirit Chriſtiana profeſſio. Hoc igitur vult Paulus adeoq; Chriſtiana requirit profeſſio, ne quis aut proprij ingenij aut doctrinæ fiduciam in ſcholam Chriſti afferat: ne quis faſtu turgidus mox repellat

pellat quod proponitur priusquam gustauerit, huius fastus abijciendi & veræ humilitati recipiendæ causæ sunt timor domini, ac suijpsius vera noticia.

Nam sapientia mundi huius, stulticia est apud Deum.

Ratio à contrarijs. Sapientia huius mundi est apud Deum stulticia, Ergo necesse est vt renunciet mundi sapientiæ, qui vult esse capax sapientiæ diuinæ.

Scriptum est enim, deprehendens sapientes in astutia sua.

Idem confirmat petito testimonio ex quinto capite libri Iob. Sensus est: vtcunque sunt vafri, sapientes mundi, eos tamen capiet dominus, vt pro nihilo habeatur eorum sapientia coram ipso.

Et rursus: Dominus nouit cogitationes sapientum quod vanæ sint.

Psalmo 94. idem probat. Quicquid agit homo suo acumine in rebus diuinis, mera vanitas est, Quare stulti sunt qui humanis consilijs Christi Ecclesiam subiectam esse volunt.

Proinde nemo glorietur in hominibus.

Vniuersalis conclusio est, cum in sapientibus

mundi, si religionem spectes, nihil est nisi mera vanitas, non est quod quisquam in eis glorietur.

Omnia namque vestra sunt, siue Paulus, siue Apollos, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura, omnia vestra sunt, Vos autem Christi, Christus vero Dei.

Conclusioni comprobationem subijcit, videlicet cur non sit gloriandum in hominibus, sed in Domino tantum. Homines, atque adeo omnia eo destinata sunt à Deo, vt Ecclesiæ seruiant, Ergo non debent Ecclesiæ dominari, sed singula debent in suo loco & gradu subsistere, ne quid derogent Christi magisterio: idq; in eum finem, vt fideles soli Christo adhæreant, & à Christo ad Deum subuehantur. Ministrorum ergo verbi proprium est, suos auditores ad Christum adducere, & non sibi arroganter adiungere discipulos, Vnde schismata & factiones in Ecclesia nascuntur, quæ Ecclesiæ pacem turbant in multorum infirmorum ruinam.

Caput IIII.

Summa capitis quarti.

Cum

CVm præcones verbi ministri sint Christi, & œconomi mysteriorum Dei, atq; ideo humano iudicio, modo fideles fuerint, nequaquam obnoxij, Temere faciunt & doctores qui se arroganter alijs ob donorum eminentiam præponunt, & discipuli qui doctorum caussa insolescunt.

Ordo & partes capitis quarti.

Huius capitis partes sunt plures. Prima, definitio muneris Apostolici & propria nota verorum ministrorum verbi. Secunda, quoniam Corinthiorum iudicium de Paulo potissimum corruptum erat, eo repudiato ad diem Domini prouocat Apostolus. Tertia, quo superior tota disputatio pertineat, & cur Apostolus sub suo & Apollo nomine omnia proposuerit aperit, nempe ne quis ob doctoris sui eminentiam intumescat. Quarta est obiurgatio, eaq; duplex, Priori enim arrogantes doctores, Posteriori autem superbos arrogantes discipulos obiurgat. In quinta, enumeratis suæ fidelitatis signis, se alijs Doctoribus Corinthiorum comparat, eos quidem pædagogos, se vero patrem, vt qui Corinthios in Christo genuerit, asserens. Postrema pars exhortatio est, vt se imitentur cum commendatione Timothei & sui aduentus denunciatione: quo aduentu promittit se ostensurum quam vana sit Pseudoapostolorum iactatio.

Exege-

1 Muneris apostolici Definitio 2 Ministros verbi non debere venari popularem applausum 3 Populum non debere de doctorum eminentia gloriari.

4 hic obiurgat arrogantes doctores, et superbos eorum discipulos. 5 commendat suam fidelitatem in commissa vocatione: & 6. Adhortatio ad imitationem sui exempli:

Exegesis quarti capitis cum obseruatione doctrinarum.

Sic nos æstimet homo, vt ministros Christi, & œconomos mysteriorum Dei.

Hæc definitio est muneris Apostolici & officij Ecclesiastici pastoris, nimirum quod Ecclesiasticus pastor sit minister Christi, vt mysteria Dei dispenset. Ex qua definitione quatuor hypotheses colligamus. Primam, quo in loco habendi sint ministri Euangelij, & quales æstimandi sint à suis auditoribus, nempe ministri & œconomi Christi. Secundam, quod ministri verbi non suum, sed Christi cuius ministri sunt negocium agere debeant. Tertiam, qualenam sit ministerium præconum verbi & quam late pateat, nempe vt mysteria Dei, quæ ex ore Dei didicerunt hominibus patefaciant: Quod sane ministerium peruertunt, qui in locum mysteriorum Dei humana substituunt somnia. Quartam, quod Euangelium sit doctrina arcana quæ prorsus ab hominibus ignoratur, donec per verbi cælestis prædicationem reueletur.

Quod reliquum est: in ministris requiri-

quiritur, vt fidelis aliquis inueniatur.

Hæc propria verorum miniſtrorum nota eſt, vt qui hoc ſacro miniſterio fungitur, fidelem ſe præbeat. Fidelitas autem hæc conſiſtit in duobus, videlicet vt non promat niſi myſteria Dei de Theſauro cœleſti, vtque poſthabitis omnibus rebus mundi, ſedulo ſtudeat ſuo perfungi officio, ſeipſum formam doctrinæ proponens.

Mihi vero pro minimo eſt, vt a vobis dijudicer, aut ab humano die.

Quia corruptum erat Corinthiorum de Apoſtolo iudicium, illud repudiat & contemnit, & ſimul ſuam innocentiam & fidelitatem teſtatur aduerſus eos, qui vel ipſius doctrinam vel vitam ſugillabant: Humanum diem vocat humanum iudicium, idq; metalepſi. Nam dies reis dici ſolet, & ſcriptura diem Domini vocat, diem extremo iudicio deſtinatum. Hoc iudicium ideo humanum vocat, quia non ex veritate & ſententia Domini pronunciatur, ſed ex libidine hominum, quorum iudicium vel errore vel malicia deprauatum eſt. Alioqui cum homines ex veritate & ſententia Dei iudicant, cum doctrinam ſuam, tum vitam debent pij paſtores hominum iudicio ſubijcere. Non ergo hic damnat Paulus priuata charitatis iudicia, nec ciuilem aut Eccleſiaſticam politiam: perperam proinde faciunt, qui hoc Pauli di-

li dictum ad genus vniuersum transferunt, cum ad certam hypothesin referri debeat: videlicet cum homines sine verbo Dei vel de doctrina nostra, vel de vita iudicare temere præsumunt. Exemplum hoc Pauli pijs pastoribus imitandum est, vt sic & doceant & vitam suam componant, vt nullius hominis formident iudicium: Sed crimina obiecta quantum in se est purgent: quorum purgatio si non recipiatur, consolentur se bonitate causæ.

Sed neque meipsum dijudico, Nullius enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, sed Dominus is est qui me dijudicat.

Probat se non iudicandum a Corinthijs, quantus sit vel non sit, ex eo quod ipse qui optimus est sui cognitor, non seipsum dijudicet quantus sit vel non sit. & ætiologiam addit cur non audeat seipsum iudicare, nempe ideo, quia etsi nullius culpæ in apostolatu suo sit sibi conscius, non tamen ex eo se iustum coram Deo agnoscat. Deinde quia Domini est iudicare de cuiusq; hominis dignitate uel indignitate. Neq; tamen simpliciter adimitur hominibus, his verbis iudicandi potestas de doctrina & vita, sed quatenus Domini iudicio spreto suum substituunt homines, vel errore decepti vel malicia adducti. sunt ergo hæc Pauli verba vt superiora, non ad genus vniuersum, sed ad certam speciem referenda.

Itaque ne ante tempus quicquam iudicetis donec venerit Dominus, qui & illuſtrabit occulta tenebrarum, & manifeſtabit cogitationes cordium, & tunc laus erit vnicuiq; a Domino.

Concluſio eſt, in qua clarius aperit, quale iudicium improbet, nempe preceps & temerarium: quale fuit Corinthiorum de rebus occultis & incognitis: Quarum iudicium ſolius Domini eſt, qui nouit occulta cordium. Is enim non externam laruam reſpicit, ſed intima cordis intuetur. Hinc vtilis ſumatur doctrina, videlicet ne temere & præcipitanter ex opinione de vllis rebus iudicemus, multo minus de prorſus occultis & incognitis. Hinc confirmatur iſtud vulgare dictum, De occultis non iudicat Eccleſia.

Hæc autem fratres transfiguraui in meipſum & Apollo propter vos, vt in nobis diſceretis ſupra id quod ſcriptum eſt non ſentire, vt ne vnus pro alio inflemini aduerſus alterum.

Summam eorum quæ hactenus tractauit exponit, videlicet ne quis arroganter ſe alij præponat huius vel illius doctoris nomine, ſed potius ſinguli in ſimplicitate humilitatem & concordiam colant: quod autem dicat Apoſtolus: hæc transfiguraui in me et Apollo, vt in nobis diſceretis &c. Hunc habet ſenſum, Ego exempli gratia in me &

Apollo transtuli omnia, vt in vos nostrum exemplum transferatis, discatisq; nostro exemplo neminem arroganter & nominatim carpere, sed potius humiliter de vobis ipsis iudicare omni fastu & arrogantia exclusa. Hinc plurimæ doctrinæ colligi possunt. Prima, quod superbia initium & caussa sit omnium contentionum. Secunda, quod ministri Euangelij alijs exemplar humilitatis & aliarum virtutum esse debeant. Tertia, quod exemplo Pauli neminem, quantum quidem fieri potest, sine læsione doctrinæ cœlestis nominatim carpere debeamus. Nam inde maior ira, vnde prouenit discordia, nascitur, Nemo enim audiens (vt ait Ambrosius) nomen suum taxari aut eius cui fauet, contentus est tacere. Tacito autem nomine si quis audiens, etsi de se dictum intelligat, dictum dissimulat. Quarta, quod cum præcones verbi, tum auditores, sedulo humilitatem colere debeant & concordiam, Bene enim dixit qui ait, Concordia res paruæ crescunt, discordia magnæ dilabuntur.

Quis enim te dijudicat?

Ratio, cur alius aduersus alium inflari non debeat per obiurgationem. Obiurgat enim arrogantes doctores, qui ob sua eximia dona alios tanquam ex alto despiciebant, Etsi autem verborum Pauli hic sensus: Quis te dijudicat, hoc est, quis te segregat à cæterorum grege, læta sententia, vt alij

præ te pro nihilo habeantur, vt contra eos inflari tibi liceat? Num Deus hoc facit? minime, sed homo vanus & animi tui superbia, quæ facit vt donis Dei abutaris in aliorum contemtum.

Quid autem habes quod non accepisti? quod si etiam accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?

Ratio obiurgationis per prolepsin, Anteuertit enim eum qui obijcere potuit, se præ alijs eloquentia & doctrina aut etiam alijs virtutibus eminere, Ideoque merito præstantiorem haberi, sed hoc à causa sumto argumento diluit. Nemo merito ob gratuita dona et aliunde accepta gloriari potest in aliorum contemtum. Quicquid autem habet aliquis, vel doctrinæ, vel eloquentiæ, vel etiam aliarum rerũ, gratuitum est et à Deo gratis acceptum. Igitur nemo talibus donis efferri debet & alios præ se contemnere, quibus pauciora aut minora dona contigisse videntur. Hic locus nos admonebit: Primo gratitudinis erga Deum, à quo omnia bona accepimus quæ possidemus. Deinde admonebit nos humilitatis, ne ob donorum eminentiam alios spernamus. Postremo nos admonebit hic locus rectæ dispensationis rerum quas à Domino accepimus, nempe vt iuxta voluntatem eius (à quo omnia bona quæ habemus accepimus) ea dispensemus. Præterea euertit hic locus dogma Papisticum, de meritis. Nam generalis est

ſitio, quid habes quod non accepiſti?

Iam ſaturati eſtis, iam ditati eſtis ſine nobis, regnum adepti eſtis, Atque vtinam ſane regnum eſſetis adepti vt & nos vobiſcum regnaremus.

Obiurgatio Ironica eſt qua auditores, qui ſibi placebant in nouis doctoribus, obiurgat: & ſimul eos ingratitudinis inſimulat, qui per ipſum & Apollo edocti erant, Iam ſuum profectum Pſeudoapoſtolis acceptum ferunt. eſt autem magna inhumanitas de donis Dei gloriari, & interea eos per quos ea dona accepimus, contemnere, aut etiam eadem alijs autoribus aſſcribere. Saturitatis diuitiarum & regni vocabulis ſummam felicitatem deſignat, quam ſe adeptos eſſe per nouos ſuos magiſtros putauerunt Corinthij. Hanc felicitatem teſtatur ſe illis non inuidere, modo non eſſet imaginaria & ficta. Nam ea demum eſt vera felicitas, illud verum & glorioſum eſt regnum, vbi Chriſtus per ſuum Euangelium in cordibus hominum habitat. ibi enim animæ ſaturitas, ibi theſauri cœleſtes, ibi denique regnum gratiæ & ſalutis.

Exiſtimo enim, quod Deus nos poſtremos Apoſtolos demonſtrauerit tanquam morti deſtinatos, eo quod theatrum facti ſumus mundo & Angelis & hominibus.

Ratio

Ratio per Ironiam, & loquitur ex hypotheſi Corinthiorum, ſenſus autem ſimpliciſſimus hic eſt: Si ita metiri oportet miniſterium & apoſtolatus dignitatem, vt vos facitis, nos ſcilicet vltimi Apoſtoli non ad miniſterium, quo regnum Chriſti erigitur, ſed ad mortem tantum erimus deſignati à Domino, & quidem poſt acerbiſſimas quaſque ignominias. atqui prorſus aliter ſe res habet, neque noſtis, vtut gloriamini vos regnum adeptos eſſe per arrogantes veſtros Doctores, quid ſit de Chriſti regno & Eccleſia iudicandum. Porro cum nominat angelos & homines, per diſtributionem exponit quid per mundum intelligat, nempe omnem rationalem creaturam, vt ſunt boni & mali angeli & homines.

Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem prudentes in Chriſto: nos infirmi, vos autem validi: vos glorioſi, nos autem ignominioſi.

Contentio eſt Ironica, qua deridet Corinthiorum vanitatem, quod inuerſo ordine filij & diſcipuli, prudentes, Validi & nobiles videri velint coram mundo: cum pater, ſtultus, infirmus & ignominioſus haberetur omnibus mundi probris expoſitus. Proinde hic eſt ſenſus. Ego veſter Apoſtolus ſuſtinui in mundo haberi ſtultus, ignominioſus, vt qui carnis ſapientiæ, viribus, & nobilitati renunciauerim, vt in ſolo Chriſto

gloriari possim, quomodo ergo conueniet, vt vos iam prudentes, validi & gloriosi coram mundo habeamini?

Ad hanc enim horam vsque, & esurimus & sitimus, & nudi sumus & colaphis cædimur, & incertis sedibus erramus, & laboramus operantes proprijs manibus.

Aetiologia est, Reddit enim rationem cur coram mundo dixerit se stultum, ignominiosum, & infirmum: sumto argumento à vitæ suæ conditione. Hinc admonemur quanta constantia debeant præcones verbi in ministerio Euangelij versari, nempe vt nullis iniurijs aut aduersis fracti à ministerio deficiant. Deinde docet hic locus quod nihil deroget Ecclesiasticæ functioni, si quis verbi minister paupertate coactus victum sibi quærat honesto artificio.

Maledictis lacessiti, benedicimus: persecutionem patientes, sustinemus: conuitijs affecti, obsecramus. quasi purgamenta mundi facti sumus, omnium reiectamentum vsque ad hunc diem.

Hæ Antitheses significant paulum voluntaria quadam humilitate præditum fuisse in calamitate ferenda: quod sane non carnis opus erat, sed virtus spiritus Dei renouantis cor Pauli, ac

ipsum

ipſum ſubijcientis ſpiritus imperio. Eſt autem hoc demum reddere bonum pro malo, & iuxta Christi mandatum orare pro perſequentibus nos. Hoc Pauli exemplum non ſolum pios miniſtros, verum etiam alios omnes qui veri Chriſtiani cenſeri volunt, imitari oportet. Porro Græcæ voces περικαθάρματα *&* περίψημα *hoc modo differunt:* περικάθαρμα *proprie eſt quicquid de re lurida abraditur & abijcitur: vt quod de re reliquum manet mundius conſeruetur, vnde ſacri homines hac voce ſignificabantur, quorum capita pro ſalute Reipub. deuouebantur, Quales fuerunt Decius, Codrus, Oedipus, Achan & ſimiles. Hinc Paulus Apoſtolos ipſos, quia tales vulgo habebantur ab impio mundo,* περικαθάρματα, *hoc eſt, piacula vocat:* περίψημα *autem proprie eſt quicquid limando deteritur & abijcitur, Metaphorice pro homine reiectaneo hoc loco accipitur. Hinc ſe conſolentur miniſtri Euangelij, cum ſe ab ingrato mundo contemni animaduertunt: neque enim ſunt meliores Apoſtolis ipſis, qui eandem experti ſunt fortunam.*

Non quo pudorem vobis incutiam hæc ſcribo, ſed vt filios meos dilectos admoneo.

Mitigat correptionem, eius fine propoſito, qui non eſt vt pudore afficiantur Corinthij, ſed potius vt admoniti ſe emendent, vt exemplo Apoſtoli

humilitatem discant deposito fastu. Obseruetur hic modus & finis correptionis Ecclesiasticæ, quæ quidem pro modo delicti moderanda est, & in emendationem salutemque eorum qui corripiuntur ordinanda: quod tum demum fit, quando ij qui corripiuntur intelligunt ex amico & paterno animo proficisci obiurgationem, & tendere ad ipsorum emendationem.

Nam etsi decem millia pædagogorum habueritis in Christo, non tamen multos patres: in Christo enim Iesu per Euangelium ego vos genui.

Ratio est cur Corinthios filios appellauerit, à natura relatiuorum sumta, & amplificata comparatione. Ego pater vester sum in Christo, Ergo vos mei filij in Christo. Antecedens probat à definitione patris cum ait, In Christo Iesu per Euangelium vos genui. Præclara sane natiuitas est in Christo nasci, & fieri Christi membra per semen incorruptibile Euangelium: quod vt iacitur à præconibus verbi per prædicationem Euangelij, Ita fide in agrum cordis recipitur, vt filij Dei nascantur. Transfertur autem hæc gloria quodammodo ad ministros Euangelij, propterea quod organa sint Dei quibus vtitur in spargendo Euangelij semine. Porro collatio eo spectat, vt Corinthij in memoriam reuocent, se per Apostolum tantam dignitatem nactos esse, quod noui sint in

Chriſto facti homines, atque ideo ingratos eſſe ſubindicat eos quod parum memores videantur eſſe tanti beneficij. Ex hoc loco primum colligamus, quæ ſit miniſterij Euangelij dignitas per quod homines Ieſu Chriſto inſerti nouæ naſcuntur creaturæ. Deinde qualis effectus mutuus præconum & auditorum eſſe oporteat, nempe vt illi hos vt filios complectantur. Hi autem illos vt patres reuereantur & colant. Cæterum, quæſtio quæ oritur ex verbis Pauli facile diluitur: cum enim quæritur, num ſoli illi paſtores patres habendi ſint, qui, vt Paulus, primi homines adducunt Chriſto per Euangelium, & eorum ſucceſſores pædagogi tantum habendi ſint, Ita reſpondendum eſt, ſi comparatiue interrogatur, iſti ſoli patrum titulum merentur, qui primi homines Chriſto adducunt, reliqui autem pædagogi ſunt: at ſi ſine comparatione quæritur, patres agnoſcendi ſunt omnes, qui Euangelium docent, ſiue primi ſunt ſiue eorum ſucceſſores.

Obſecro ergo vos imitatores mei eſtote.

Concluſio eſt, per exhortationem. Cum honeſtorum liberorum ſit à patribus non degenerare, ſed eos potius in omnibus honeſtis imitari: Hortor vos filios meos vt me imitemini, deponentes faſtum, ſuſtinentes crucis contumeliam, ſectantes humilitatem & ſanctam concordiam aliaſque

 virtu-

virtutes. Cæterum hic duo obseruanda sunt: primum, quod pij pastores debeant esse forma virtutum, quas grex imitari debeat. Secundum, quatenus imitari oporteat pastores, nempe quatenus nos ducunt ad Christum sincera doctrina & sancta conuersatione: id quod ipse Paulus infra explicat capite vndecimo, vbi ait: imitatores mei estote sicut & ego Christi.

Hac de causa misi ad vos Timotheum, qui est filius meus dilectus, & fidelis in Domino, qui vobis in memoriam reducet vias meas quæ sunt in Christo, quemadmodum vbique in omni Ecclesia doceo.

Prolepsis est siue præsumtio, qua anteuertit eorum obiectionem qui arrogantius obijcere poterant, Quomodo te imitabimur cum absis, quomodo sciemus, qualis sit tua vita? Respondet Paulus, ea de causa se Timotheum misisse, cui vt fidem habeant, paucissimis verbis eum commendat Corinthijs: cuius commendationis duæ sunt partes. Prima, per quem Timotheus in religione sit institutus. Multum enim refert per quem rudimenta religionis percepimus. Nam ea prima semina tenacius adhærescunt, & veluti liquor infusus perpetuum odorem conseruant, iuxta illum prouerbialem versiculum: Quo semel est imbuta recens seruabit odorem, Testa diu. Cum ergo

Pau-

Paulus vocet Timotheum dilectum filium, significat se illum genuisse in Domino, per fidelem instructionem in Euangelio Christi. Proinde hæc commendatio est sinceritatis in doctrina religionis. Altera commendationis pars pertinet ad officium pastorale. Nam cum illum fidelem in Domino vocat, exprimit id quod in principio huius capitis dixit, requiri in ministris, nempe vt fidelis aliquis reperiatur. Est ergo commendatio fidelitatis in officio, quæ eo spectat, vt Corinthij narranti Timotheo fidem adhibeant. Absoluta commendatione subiungit quidnam Timotheus apud Corinthios faciat, nempe vt reducat eis in memoriam vias Pauli, hoc est, quomodo doceat & viuat, & quam constans sit eius & docendi & viuendi ratio.

Proinde ac si non sim ad vos venturus inflati sunt quidam.

Causam cur cristas erigant Pseudoapostoli assignat, quæ est Apostoli absentia, qui præsens facile illorum fastum reprimere posset.

Veniam autem breui ad vos, si dominus uoluerit, & cognoscam non sermonem inflatornm, sed virtutem.

Promittit Apostolus se ad Corinthios venturum & repressurum arrogantiam eorum, qui de sua eloquentia & excellentibus donis superbius gloriabantur.

Non enim in ſermone regnum Dei eſt, ſed in virtute.

Ratio cur non velit Pſeudoapoſtolos æſtimare ex ſermone, ſed ex virtute. miniſtri enim Euangelij æſtimandi ſunt ex eo per quod regnum Dei inter homines adminiſtratur, & Deus inter nos regnat, Sed regnum Dei inter homines adminiſtratur, non garrulitate & inani verborum tinnitu, ſed virtute, hoc eſt, zelo propagandi regni Dei, deſiderio illuſtrandæ gloriæ Dei, Timore Domini, inuicta conſtantia, conſcientiæ puritate, humilitate ſancta & pura conuerſatione & huiuſmodi alijs dotibus, quæ neceſſariæ ſunt ad ædificationem regni Dei. Proinde miniſtri Euangelij non æſtimandi ſunt ex ſermone tantum, ſed ex virtute potius, quæ veluti anima ſermonis eſſe debet. hoc ergo loco commendatur veris miniſtris verbi iuſta adminiſtrandi regnum Dei ratio: quæ in virtute (qua continetur quicquid huc ſpectat & ad hunc finem deſtinatur, vt inter nos regnet Deus) conſiſtit.

Caput V.

Summa capitis quinti.

O*Biurgatis Corinthijs quod fornicarium de ſuo cœtu non excluſerint, præcipit Apoſtolus*

lus vt eum vna secum excommunicent, redditq; causas cur flagitiosi in Ecclesia ferendi non sint.

Ordo & partes capitis quinti.

Quatuor huius capitis partes constituantur. Quarum prima est obiurgatoria. obiurgat enim Corinthios Apostolus quod incœstuosum non exclu serint. Secunda, mandatum, modum & finem excommunicationis continens. Tertia est exhortatio ad vitæ innocentiam. Quarta, in quosnam excommunicatione animaduertendum sit exponit.

Exegesis quinti capitis cum obseruatione doctrinarum.

Quid vultis, cum virga veniam ad vos, an cum charitate & spiritu man suetudinis?

Propositio obiurgatoria est, paternis mitigata affectibus, ac si diceret: cogitate quid meriti sitis vestris prauis moribus: qui sane vt filij inobedientes, virga, id est, paterna castigatione digni estis. hic locus, quomodo pastores cum suis auditoribus agere debeant, docet. Primū enim paternam charitatem & paternos affectus erga eos perpetuo

petuo retinere debent. Deinde ex hac charitate leniter & mansuete, quantum fieri poteſt, omnia agent, Tertio cum opus ſit virga, ei non parcent, ſed ſeuerius caſtigabunt ſcelera, ita tamen ne paternos affectus exuiſſe videantur.

Omnino auditur inter vos ſcortatio, & eiuſmodi ſcortatio, quæ ne inter gentes quidem nominatur, vt quis vxorem patris habeat.

Ratio obiurgationis, quod in ſuo cœtu ferant hominem, qui propriam nouercam in vxorem duxit, Quod ſane factũ collatione exaggerat, nempe quod talis ſcortatio ne inter gentes quidem nominetur. cum inquit inter vos, Emphaſin habet, ac ſi dicat, nequaquam ferendum eſt, vt vos qui in familiam Dei per prædicationem Euangelij aſciti eſtis, vt huiuſmodi nefandis ſceleribus polluamini. Hic locus primum nos docet turpiſſimum eſſe, Chriſtianos Ethnicos ignaros Dei ſuperare turpibus factis. Deinde teſtatur hic locus, lege naturæ certos conſanguinitatis & affinitatis gradus prohiberi: qui Leuit. 18. enumerantur.

Et vos inflati eſtis, & non potius luxiſtis, vt tolleretur de medio veſtri, qui facinus hoc patrauit.

Præſumtio eſt, poterant enim Corinthij obijcere non

re non se, sed autorem tantum istius facinoris obiurgandum esse: sed Paulus respondet, non vnum tantum in vitio & culpa esse, sed totum illum cœtum vnius scelere contaminatum. Hinc igitur tria discamus. Primum, crebros fratrum lapsus humilitatem nos debere docere. Secundum, quod non solum nostra verumetiam aliena delicta lugere oporteat, quo emendentur delinquentes. Tertium, vt seueritatem exerceamus in publicos lapsus, quo disciplina aliqua honesta in Ecclesia seruari possit.

Ego quidem certe & absens corpore, præsens autem spiritu iam iudicaui tanquam præsens eum qui hoc ita perpetrauit in nomine Domini Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu, Cum potentia Domini nostri Iesu Christi, eiusmodi inquam hominem tradere Sathanæ in interitum carnis, vt spiritus saluetur in die Domini Iesu Christi.

Hæc Pauli verba tria continent, Iudicium Pauli quod vice mandati est, modum excommunicationis, & eiusdem finem legitimum. Iudicium ipsum cum mandato tacitam reprehensionem continet. Nam cum ait: ego tanquam absens corpore, præsens vero spiritu, hoc est, animo & voluntate iudicaui istum incœstum tradendum Sathanæ

thanæ, significat multo magis Corinthios ipsos qui cum eo conuersationem quotidianam habebant, debuisse istum impurum ab Ecclesia sua excludere, ne totum corpus Ecclesiæ vnius contagione pollueretur. Tradi autem Sathanæ, nihil aliud est quam haberi tanquam Ethnicum & publicanum seu excommunicari, hoc est, excludi & segregari ex communione Ecclesiæ, id est, regni Christi, nisi quod malum excommunicationis hac oratione expressius significatur. Nam duo tantum spiritualia regna sunt in hoc mundo: Vnum Christi, alterum Sathanæ, Necesse est, vt qui alterutro horum excluditur in alterum includatur. Christus in Ecclesia regnat tanquam hominum saluator & mediator. Sathan extra Ecclesiam regnat ac suo imperio subiectos habet, quotquot Christi iugum subire recusant. Est enim spiritus agens in filijs contumacibus, qui & princeps mundi huius & Deus huius seculi appellatur. aptissime ergo cum extra Ecclesiam sint impij dicuntur tradi Sathanæ, quotquot iusta Ecclesiæ censura ab Ecclesia excluduntur, seu excommunicantur. hinc proinde colligamus, quam graue sit malum à societate Christi & Ecclesiæ excludi, quod nihil aliud est quam denuo mancipari Diabolo, vt in ipsis rursus operetur. Admoneamur ergo timoris Domini & veræ pœnitentiæ, ne quid designemus propter quod ab Ecclesiæ consortio merito excludamur.

damur. Iam modus excommunicationis nobis explicandus eſt, in quo omnium primum eſt neceſſaria cognitio facti criminalis & autoris facti. Nam ſi conſtiterit de facto cuius autor eſt incognitus, externæ excommunicationi nullus eſt locus. Quare temere faciunt illi, qui fulmina excommunicationis eiaculantur in ignotos, & ſtultius adhuc faciunt, qui abſentes & deſertores Reipublicæ ob aliquod enorme facinus excommunicāt. Fruſtra enim excluduntur de noſtro cœtu qui vel ſponte ſua vel coacti à noſtro cœtu diſcedunt. præſertim cum talis excommunicatio finibus legitimæ excommunicationis nequaquam ſubijciatur. Deinde cognitis facto & autore facti, iudicium ſenatus Eccleſiaſtici in bene conſtituta Eccleſia fieri debet, in quo conuinci oportet reum: qui conuictus ſi vere reſipuerit non eſt ex ſocietate ſeparandus, ſed eius reſipiſcentia, ſi factum vulgo innotuit Eccleſiæ toti, per paſtorem declaranda eſt, & vbi ipſe reus coram Eccleſia lachrimis & confeſſio facti teſtatus fuerit ſuum lapſum, ac ita Eccleſiæ deprecando ſuam culpam ſatisfecerit, Inuocato nomine Dei paſtor reum publice abſoluet, iam reconciliatum Eccleſiæ. Exhortando ipſum vt in poſterum ſibi diligentius caueat, ne quid deterius ipſe fiat. At ſi factum paucis admodum innotuit, ſufficit vt ab ijs corripiatur, coram quibus reus peractus eſt. Verum ſi conuictus coram iudicio noluerit

reſipiſce-

resipiscere, & veræ resipiscentiæ notæ non apparuerint, sententiam excommunicationis ferant delecti iudices in presbyterij consistorio, adhibito in consilium verbo Dei, cum quo verbo Christi potestas coniuncta est: vnde tota excommunicationis virtus dependet. Nam vt verbum Dei est regula, & veluti Lydius lapis ad quem examinabitur factum quodlibet, Ita potestas Christi facit vt ratum habeatur in cœlo, quod hic in mundo ab hominibus agitur: Contra vero vbi iudices verbo Dei destituuntur, Christum à sua parte non habent. Quare fulmen excommunicationis quod vibrant in fumum abit, & nequaquam in cœlum pertingit, nec nocet ei in quem innocentem exercetur. Nequaquam enim ratum est in cœlo, quod homines stulti sine verbo Dei hic in terris agere præsumunt. Deinde vbi iam constiterit de enormitate facti ex verbo Dei & de impœnitentia, ex parte rei, charitas ex parte totius corporis Ecclesiæ, & ædificatio communis, in consilium adhibenda est. Nam vt charitas facit, vt omnia agant in bonum & salutem rei, si vltimus finis excommunicationis spectetur: ita ædificationis cogitatio euentum, quod ad totam Ecclesiam attinet, spectat. Nam si facit ad Ecclesiæ conseruationem & communem ædificationem excommunicationis sententia, recte et grauiter feratur, Sin minus, sed potius ad destructionem propter peccantium multitudinem facit: cauendum est, ne

ita

ita vni membro remedium adhibeatur, vt malum ipsum contagionis in totum corpus serpat: quare hic regulas Augustini, quas in Enchiridio posui sequamur. Porro vbi iam iudicium excommunicationis in consistorio presbyterij in reum latum fuerit, debet pastor congregata Ecclesia, non sine significatione ingentis doloris & inuocatione nominis Christi, sententiam excommunicationis toti Ecclesiæ exponere, ac ita cum potestate Christi reum in nomine patris & filij & spiritus sancti excommunicare, & prohibere ne quis familiarem consuetudinem cum excommunicato habeat, nisi quatenus reus vel docendus est, vel adhortandus ad resipiscentiam. Cæterum, excommunicationis fines reliqui sunt, qui sunt tres, Nam si Deum respicis in Dei familia non est ferendus, qui non potest illic esse sine contumelia nominis Dei. Si Ecclesiam spectas, ab ea excludendus erit ex cuius contagione periculum est, ne ea plures inficiantur. Postremo si reum consideras, in istum finem feratur excommunicationis sententia, vt caro rei intereat, & spiritus saluetur in die Domini Iesu Christi. Quemadmodum Paulus hic docet. Verum quia oratio Pauli ambigua est, (nam quid interitus carnis & quid salus spiritus sit inter omnes non conuenit) declaratione quadam indiget, quam declarationem petemus partim ex fine communicati incœsti & euentu, partim ex vsu vocum quibus hoc loco Apostolus

vtitur. excommunicatus incœstus non est ita traditus Sathanæ vt interiret caro, hoc est corpus rei. Nam postquam resipuit incœstus in Ecclesiam Corinthiacam receptus est. Quare finis excommunicati incœsti non fuit vt interiret corpus, sed vt ipse pudore suffusus & dolore compunctus tandem resipisceret. Caro ergo hoc loco non substantiam sed qualitatem significat. iam autem caro quoties pro qualitate capitur & opponitur spiritui, vt hoc loco, significat vitiositatem naturæ seu veterem hominem: quæ caro tum interire dicitur quando vera pœnitentia conuertimur ad Deum & vitiosis affectibus renunciamus, subijcientes nos spiritu renouationis, hoc est, obtemperantes nouis motibus quos in conuersis excitat spiritus sanctus. Est ergo sensus huius loci germanus, non vt miser iste pereat, sed vt saluetur, id est, vt cum ipse pudore ac tristicia sapere didicerit, Caro quæ in hoc præcipitium ipsum abripuit funditus pereat: Spiritus autem qui videbatur in certamine prorsus occubuisse, erigat sese iterum nec aboleatur, sed carne interempta superstes maneat. Nam hic est finis Ecclesiæ propositus, non modo in extremo illo remedio, sed etiam in omnibus tum admonitionibus, tum reprehensionibus, vt caro dometur, & spiritus confirmetur. Cæterum quo huius loci plenior sit explicatio, duæ questiones nobis explicandæ sunt, quarum prior est: Num necessaria sit excommunicatio, vbi pius præsi-

præsidet magistratus? Altera, num errata iuris in ijs rebus quæ ad hanc externam vitam pertinent, excommunicatione castiganda sint nec ne? Quantum ad priorem quæstionem attinet: num necessaria sit excommunicatio, vbi Christianus est magistratus? hoc tenendum est. cum alia sit magistratus ciuilis, & alia ministerij Ecclesiastici functio, diuersam quoque esse vtriusque rationem. Nam tametsi sibi mutuo auxiliares manus porrigunt, eiusdemq; Ecclesiæ sunt membra: tamen quia diuersa sunt membra, non idem speciale officium habent, nec eundem finem proximum. magistratus officium est pœnis corporalibus punire sontes qui suam violarunt legem, Idque in hunc finem, vt legum suarum maneat autoritas, tranquillaque sit Respublica: Ecclesiæ autem est, peccata quæ pugnant cum lege Dei punire gladio spirituali, Alia lenius, Alia seuerius pro ratione culpæ, Idque in hunc finem, vt qui peccauit resipiscat pœna admonitus, ac ita in familiam Dei emendatus recipiatur. Ex his perspicuum est, non solum vtramque functionem sibi inuicem debere manus porrigere auxiliatrices, verumetiam vtramque suo fungi officio debere in corrigendis peccatis, quo offensa Dei quantum fieri potest caueatur. Restat altera quæstio: num errata Iuris, dum petitur iudicis sententia, excommunicatione punire liceat? vt si quis agrum

ſibi vendicet, exiſtimans ipſum ad ſe ſpectare. hanc quæſtionem diluit Paulus, qui in iis quæ ad vitam hanc externam ſpectant, quæ ipſe βιωτικὰ appellat requirit iudicium ciuile, quo erratum manifeſtatur iudicis voce. Verum ſi quis contumaciter reclamauerit iudicis ſententiæ, nouo ſe obſtringit reatu, quem punire vtrumq; magiſtratum oportet. vt ſi quis agrum retinere conaretur contra iudicis ſententiam, ſine prouocatione ad ſuperiorem iudicem, is quia errato iuris contumaciam adiunxit rectius edoctus, vt contumax iure puniendus erit. Porro, quæſtiones de lapſuum generibus & de peccatis multitudinis &c. in Enchiridio copioſe explicantur.

Non eſt bona gloriatio veſtra.

Repetit obiurgationem. Corinthii non ſolum efferebant ſe ob ſua inſignia dona ſupra alios, ſed etiam in vitiis ſibi placebant, dum Corinthium incœſtum tanquam re bene geſta in ſuo ferebant cœtu. Locus memorabilis, quod alienus lapſus ad nos quoque pertineat, ſi eum non emendemus, modo potuerimus. Deinde admonet nos hic locus humilitatis & communis imbecillitatis.

An neſcitis, quod paululum fermenti totam Maſſam fermentat?

Ratio allegorica eſt : quæ integra ſimilitudine explicari poteſt hoc pacto : Sicut paululum fermenti

menti totam massam fermentat: ita paucorum vitia totam congregationem sua contagione inficiunt: Ut enim hic fermentum societatem vnius vitiosi cum aliis notat, ita massa vniuersum Ecclesiæ corpus significat. Hic obseruetur finis medius excommunicationis, qui est ne corpus vniuersum Ecclesiæ, contagione vnius membri inficiatur, iuxta vulgares versiculos:

Morbida facta pecus totum corrumpit ouile:
Ne maculet reliquas, est separanda gregi.

Expurgate igitur vetus fermentum vt sitis noua Massa, vt estis Azymi.

Exhortationis huius occasionem sumit ex ratione Allegorica, quæ præcessit: & transit ab hypothesi ad thesin, seu à specie ad generalem doctrinam, quod sæpe tum Prophetæ tum Apostoli & alij non inepti ministri verbi facere consueuerunt. Nam hic in genere hortatur Corinthios ad vitæ puritatem, ne sinant se vllo aut doctrinæ aut morum fermento corrumpi. Ut vetus fermentum Pharisaicum fastum, doctrinam corruptam & hypocrisin vocat, Ita nouam massam vocat renatos in Christo Iesu, cuius sanguine purgati in Dei conspectu apparent Azymi, id est, fermenti expertes, hoc est, puri & sine fastu in doctrina & sine prophanitate & hypocrisi in moribus.

Etenim paſcha noſtrum pro nobis imolatus eſt Chriſtus.

Ratio exhortationis ex collatione veteris & noui paſchatis ſumta: quæ collatio vmbræ ad veritatem illuſtrior fit hoc modo: Quemadmodum in veteri populo mactato phaſe, id eſt, agno tranſitionis, fermento abiecto, Azymis, id eſt, panibus infermentatis veſcebantur: ita exhibito vero phaſe, hoc eſt, agno immaculato, qui eſt Chriſtus Ieſus, oportet vt abiecto fermento prauæ doctrinæ & hypocriſeos Azymis veſcamur. Notandum eſt, quod paſcha hic non certum anni tempus ſignificet, ſed metonymice agnum, hoc eſt, Chriſtum Dominum, qui in ara crucis mactatus eſt, cuius ſanguine aſperſus populus Dei, a ſeruitute liberatur, & in libertatem veram vindicatur.

Itaq; feſtum celebremus, non in fermento veteri, neque in fermento nequitiæ & maliciæ: ſed in Azymis ſinceritatis & veritatis.

Concluſio exhortationis, quæ ex collatione vmbræ ad veritatem infertur, hoc ſenſu: Quemadmodum in veteri populo mactato agno phaſe, celebrarunt feſtum Azymorum per ſeptem dies, hoc eſt, comederunt dulces panes carentes omni fermento: Ita noſtro agno mactato pro nobis, viuamus vitam in ſinceritate & veritate. Azymos ergo Paulus interpretatur ſinceritatem & verita-

veritatem. Illa opponitur fermento doctrinæ & fermento veteri: hæc hypocriſi & prauis moribus, quos Paulus malitiæ & nequitiæ nominibus deſignat. Vult ergo Paulus vt qui feſtum phaſe celebrant, hoc eſt, qui vere credunt, Chriſtum pro ſe paſſum eſſe & factum piacularem victimam, ſinceram doctrinam amplectantur & innocentem vitam degant.

Scripſi autem vobis in Epiſtola, ne cōmiſceremini cum ſcortatoribus, ac non omnino cum ſcortatoribus huius mundi, aut cum auaris, aut cum rapacibus, aut idololatris, alioqui deberetis e mundo exire.

Reuocat Corinthijs in memoriam de quibus eis antea ſcripſerat, & diſtinguit inter flagitioſos qui in ſinu Eccleſiæ reperiuntur, & inter eos qui extra Eccleſiam ſunt. illos excludendos monet propter cauſas ſupra notatas, hos autem non ita vitari poſſe ait, niſi in nouum quendam mundum migrare liceret: ſignificans maiorem eſſe malorum turbam, quam vt facile vitari aut emendari poſſit. Verum hoc tamen ita intelligendum eſt, vt cum ſceleribus eorum pijs nihil ſit commune: & vt Deus rite animo & corpore colatur, Sic Chriſtus cum Phariſæis & Publicanis cibum capiebat ac conuerſabatur.

At nunc ſcripſi ne commiſceamini, ſi quis

ſi quis cum frater nominetur, ſit ſcortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuiciator, aut ebrioſus, aut rapax, cum huiuſmodi inquam ne edatis quidem.

Recitat quædam ſcelerum genera exempli cauſa, quæ excommunicatione vult puniri: & ponitur hic propoſitio maior præſentis de incœſto excludendo diſputationis. Idololatriæ ideo mentionem facit, quia quidam (ſicuti patebit ex octauo capite) Ethnicis & Chriſtianis placere ſtuduerunt, atque idcirco interfuerunt ſacris Idolorum, pacis, vt aiebant, & concordiæ publicæ gratia: qui tamen fratres, hoc eſt, Chriſtianæ religionis profeſſores cenſeri voluerunt. Quemadmodum, hodie multis accidit, qui cum volunt vtrique parti placere, Papiſtis multa tribuunt, ac etiam interdum laudant, ac interim Euangelici & eſſe & dici volunt: Verum Paulus id improbat, & vult tales excommunicationis pœna in viam rectam reuocari.

Quid enim mea refert etiam de extraneis iudicare? Nonne de ijs qui intus ſunt vos iudicatis? de extraneis vero Deus iudicat?

Ratio cur de extraneis, hoc eſt, ijs qui ſunt extra Eccleſiam, nolit ſibi iudicandi autoritatem ſume-

sumere. Nam censura Ecclesiastica tantummodo ad domesticos Ecclesiæ se extendit, quod etiam Corinthiorum exemplo confirmat, cui aliam causam subiungit, nimirum quod solius Christi sit et non censuræ Ecclesiasticæ, alienos à fide pœna aliqua castigare.

Tollite igitur istum sceleratum ex vobis ipsis.

Conclusio est, quæ ex his propositionibus conficitur: Si quis, cum frater nominetur, sit flagitiosus, excommunicatione castigandus est, At iste incœstus frater est nominatus ac dederat Christo nomen, & hoc tamen scelus, quod rem cum nouerca habuerit, perpetrauit. Proinde excommunicatione, id est, exclusione ex vestra societate merito castigandus est.

Caput VI.

Summa capitis sexti.

CHristianus aduersus Christianum iudicium ne petat sub infideli iudice, sed sub fideli: aut potius patiatur iniuriam vel damnum, quam suum persequatur ius coram infidelibus iudicibus. Christiani non abutantur sua libertate, nec scortationem inter res medias ponant, cum sit grauissimum scelus.

Ordo & partes capitis sexti.

Duæ sunt huius capitis partes, Prior est inuectiua, & constat propositione & confirmatione. Inuehitur enim in eos, qui eo temeritatis progressi erant, quod fratres coram infidelibus iudicibus, propter res leues accusarint, & non potius ipsi fideles iudices constituerint, aut etiam iniuriam aut damnum passi fuerint. Altera est confutatio & dehortatio. Confutat enim errorem eorum, qui abusi libertate Christiana, scortationem etiam rebus medijs annumerarunt. Deinde dehortatur grauissimis argumentis à scortatione, hortans vt Deum glorificent corpore & animo.

Exegesis sexti capitis cum obseruatione doctrinarum.

Audet aliquis vestrum negocium habens aduersus alterum, iudicari sub iniustis & non sub sanctis.

Propositio est, qua increpat cum Corinthiorum litigãdi ardorem, tum quod sub iniustis iudicibus litigantes, exposuerint Euangelium ludibrio prophanis

phanis hominibus, id quod audendi vocabulo innuitur: Ac si diceret Apostolus: Eone demum amentiæ processistis, vt vos non pudeat palam Euangelium exponere prophanorum hominum obtrectationibus? plerunq; enim accidit, vt hominum vitia professioni eorum asscribantur. Deinde propositionis altera pars requirit, vt controuersias suas Christiani coram sanctis, hoc est, Christianis & pijs iudicibus persequantur. Hanc propositionis partem iusta confirmatione confirmandam sibi proponit. Verum hic discernendum est inter necessario & voluntarie litigantes. Illis licet suam iustam causam tueri, imo debent si res postulauerit etiam coram infideli iudice, vt si quis ab alio trahatur in iudicium, licet sane imo necessarium est, vt coram suo magistratu, siue pius siue impius sit, respondeat. His autem non licet fratribus lites intendere in foro infidelium, ne Euangelium male audiat, & contumeliosi videantur in fratres. Quare hic Pauli consilium, quod paulo post sequitur, sequendum est, potiusque ferenda est iniuria, quam vt eam persequamur cum ludibrio Euangelij & contumelia fratrum. Verum quatenus Christiano liceat causam suam coram iudice persequi sine peccato, in Enchiridio explicatum est.

DEINDE hoc quoque tenendum est, quod si Christianis inferatur iniuria ab impijs & hostibus doctrinæ, liceat ipsis PAVLI

& multorum aliorum exemplo prouocare ad iudicem etiam (si res postulauerit) infidelem, quemadmodum Paulus fecit dum ad Cæsarem prophanum appellauit.

An nescitis, quod sancti mundum iudicabunt?

Confirmationis fundamentum est, interrogatione figuratum, quo vehementior & minus dubia appareat propositio: Verum hic propositio sola ponitur loco huius prosyllogismi: Sancti mundum iudicabunt, Vos Corinthij estis sancti: Ergo vos Corinthij mundum iudicabitis. Ex hac conclusione extruit Apostolus argumentum hypoteticum quod sequitur. Verum sciendum est quod Paulus hic loquatur non de præsenti, sed de futuro iudicio, in quo caput Christus cum suis membris totum impium mundum iudicaturus est, quemadmodum ipse Dominus testatur, Matth.19.

Quod si per vos iudicabitur mundus, indigni estis minimis iudicijs?

Hoc argumentum, vt supra admonui, extructum est ex proxime præcedente fundamento, & ponitur hic rursus propositio sola loco totius argumenti, quod hoc pacto excluso interrogationis schemate complebitur. Si Corinthij iudicabunt mundum, non sunt indigni qui præficiantur iudi-

cijs de rebus minimis & ad hanc vitam ſpectantibus. Sed Corinthij iudicabunt mundum, Ergo non ſunt indigni minimis iudicijs. Vocat autem minima iudicia, quæ ſunt de rebus minimis & caducis. ideo interpres vetus per periphraſin clarius expreſſit conſequens, Indigni eſtis qui de minimis iudicetis. Eſt ergo argumentum à minori ad maius ſumtum.

An neſcitis quod angelos iudicabimus, nedum ad vitam pertinentia?

Aliud argumentum, ſimiliter à minori ad maius ſumtum: Sancti angelos, hoc eſt, diabolos iudicabunt, multo magis res minores, vt ſunt quæ ad vitam hanc ſpectant.

Iudicia ergo de rebus ad victum pertinentibus, ſi habueritis qui contemtibiles ſunt in Eccleſia, eos conſtituite.

Quia ſolidis argumentis concluſerat Paulus, licere Corinthijs priuatas fratrum controuerſias de rebus ad victum pertinentibus iudicare & componere: iam præcipit vt conſtituant iudices ſeu arbitros, qui lites inter fratres ortas dirimant. Huius loci vſus duplex eſt, Primus, quod teſtetur in Eccleſia Corinthiaca fuiſſe diſtinctionem dominiorum et bonorum, quæ ad vitam & ad cultum pertinent. Secundus, quod remedium præ-

præscribat nobis imitandum, quo lites ortæ inter fratres de rebus victualibus componi possint. Non enim cuiq;, quod rectum putat, facere licet: sed arbitris partes suas controuersias committant, eorumq; iudicio acquiescant. Quod autem iubeat eos Paulus constitui iudices qui in Ecclesia sunt contemtibiles, non detrahit, aliquid vt quibusdam videtur, dignitati magistratus aut iudicum. Nam per anticipationem & comparatiue ea vox intelligenda est. Cum enim Corinthij obijcere possent, se idoneos iudices desiderare, atq; adeo ortas controuersias priuatas inter fratres ad iudices prophanos deferre, Paulus respondet: Imo postremus & abiectissimus vestrum, si constituatur arbiter, melius res inter vos controuersas componet, quam impij iudices, tantum abest, ut vlla necessitas vos cogat litigare coram prophanis iudicibus. Præterea Paulum non velle simpliciter abiectos homines constitui iudices ostendit correctio, quæ in textu sequitur: ad erubescentiam vestrã, &ç. Nequaquam igitur hac sententia Pauli eleuatur magistratus dignitas aut iudicum officicium, qui vice Dei in dirimendis controuersijs funguntur, non enim suum sed Dei iudicium exercent iudices, modo legum suarum, non pugnantiam cum decalogo, præscriptum sequantur, perperam proinde faciunt, qui hoc Pauli dicto abutuntur ad extenuandam legũ ciuilium scientiam, et eleuandam magistratus & iudicum dignitatem. Peius

adhuc

adhuc olim fecerunt Epiſcopi, qui & prauo intellectu huius loci, proprio officio magna ex parte neglecto, controuerſijs ſecularibus ſe implicuerunt: qui potius Chriſti exemplum ſequi debuiſſent, qui cum rogaretur à quodam vt diceret fratri ſuo, vt ſecum diuideret hæreditatem, reſpondet: Quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem ſuper vos? ſignificans diſcrimen eſſe inter regimen Politicum & Eccleſiaſticum, Sed peſſime omnium abutuntur hoc loco Papiſtæ, qui hinc iuriſdictionem ciuilem in cauſis pecuniarijs ſe habere contendunt, quam contemtibilibus in Eccleſia, hoc eſt, ſuis officialibus (vt vocant) committunt. Porro quod quidam verbum καθίζετε *per indicatiuum reddunt: Conſtituitis, Et dicunt Paulum hic reprehendere Corinthios, quod contemtibilibus in Eccleſia tantam dignitatem, tantumque officium demandarunt, vt arbitri & iudices in cauſis & controuerſijs ſanctorum eſſent, facile refellitur. Primum enim pugnat cum ſcopo præſentis diſputationis. Nam Paulus Corinthios reprehendit, quod nullos omnino conſtituerint iudices, adeo vt in leuiſſimis etiam rebus coacti ſint ſententiam quærere à prophanis iudicibus.* DEINDE *illorum interpretationi orationis nexus reclamat. Nam particula illationis ſatis indicat, hoc Pauli dictum ex ſuperioribus eiuſdem verbis extrui & concludi. Cum enim*

docuiſ-

docuiſſet licere pijs cauſas cognoſcere & iudicare, infert præceptum, vt id quod licet faciant, conſtituantq; iudices ſeu arbitros qui inter fratres ortas lites de rebus ad victum pertinentibus, componere poſſunt.

Ad erubeſcentiam veſtram dico, adeo non eſt inter vos ſapiens ne vnus quidem, qui poterit iudicare inter fratres, ſed frater cum fratre litigat, idq́ꝫ ſub infidelibus.

Aliud argumentum à contingentibus ſumtum: quibus hic ſenſus eſt: magnum dedecus eſt coram prophanis iudicibus cauſas agere. nam inde aduerſarij veſtram inſcitiam arguunt, quaſi nemo omnium veſtrum ſit, qui ea ſit prudentia præditus, vt poſſit veſtras controuerſias priuatas componere.

Iam quidem omnino delictum in vobis eſt, quod iudicia habetis inter vos.

Deprimit illorum faſtum qui nihil ſibi deeſſe ad perfectionem iudicarunt, ſumto argumento ab effectu ad cauſam, Iudicia habetis inter vos, hoc eſt, lites & contentiones ſectamini, Ergo in vobis eſt delictum, id eſt, animi imbecillitas, qua ita ſuccumbitis, vt iniuriam & damnum non potius patiamini, quam coram impijs iudicibus cauſas agatis.

agatis. Neque hæc Pauli verba aliquid detrahunt legibus ciuilibus aut iudicibus, ſed tantum eos reprehendit Apoſtolus, qui leuibus iniurijs ita franguntur, vt mox ad magiſtratum vindicem confugiant.

Cur non potius iniuriam ſuſtinetis? cur non potius damnum accipitis? at vos iniuriam facitis & damno affi citis, idq; fratres?

Duo reprehendit hic in Corinthijs. Primum quod litigarunt coram prophanis iudicibus, vnde male audit Chriſtiana religio. Deinde quod intulerint fratribus damnum & iniuriam. adeo improba habendi cupiditas inter homines regnat.

An neſcitis quod iniuſti regni Dei hæreditatem non conſequentur?

Argumentum à pœna ſumtum. Iniuſti regnum Dei non obtinebunt. qui inferunt iniuriam fratribus & damno eos afficiunt ſunt iniuſti. igitur regnum Dei non obtinebunt. reſipiſcite ergo ne tantam hæreditatem veſtra amittatis culpa.

Ne erretis neque ſcortatores, neque idololatræ, neque mœchi, neque molles, neque qui concumbunt cum maſculis, neque fures, neque auari, ne-

que ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei hæreditate obtinebunt.

Denunciat pœnam iniustis & iniusticiæ quasdam formas exempli causa recitat. Quomodo autem hæc denunciatio intelligenda sit sequens oratio Pauli ostendit, & summa sententiæ huc redit, quod tales excludantur à regni Dei hæreditate, nisi egerint pœnitentiam: quod cum fecerint, non amplius iniusti sed iusti censentur, Christi iusticia ornati. Molles Paulo sunt, qui verborum lenocinijs, effœminato gestu & vestitu alijsq; delitijs, impudicitiam suam produnt.

Et hæc fuistis quidem, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu, & per spiritum Dei nostri.

Vt commemoratione præteriti status Corinthios humiliat, ita proposito gratuito beneficio excitat eos ad gratitudinem per solicitudinem sanctam, qua caueant ne tantum bonum sua culpa amittant. Vtrumque & nos ex hoc loco discamus, humiliemur cogitatione præteriti status, & excitemur ad gratitudinem & innocentiam morum cogitatione præstitæ gratiæ. Cæterum Apostolus non frustra hæc tria: purgationem, sanctificationem & iustificationem, coniunxit, Nam vt purgationem sordibus, sanctificationem

nem

nem pollutioni, & iustificationem reatui opponit: Ita vult vt purgati non amplius inuoluamur prioribus sordibus, sanctificati non nouis inquinamentis polluamur, iustificati non nouo reatu nos obstringamus: sed vt potius puritatem & sanctificationem, iusticia Christi donati, per totam nostram vitam meditemur. Addit praeterea Apostolus modum & causas nostrae purgationis, sanctificationis & iustificationis. Nam dum ait: In nomine Domini Iesu, & per spiritum Dei nostri, Primum significat praedicationem Euangelij de Christo creditam, esse causam tantae gratiae: nam nomen Iesu ad praedicationem quae fidem requirit refertur. qui ergo credit Iesum talem sibi esse, qualis nominatur, id est, praedicatur in Euangelio, is purus, sanctus & iustus censetur. Verum quia sine spiritu sancto, qui fidem in auditoribus Euangelij operatur, nemo purgatur, sanctificatur & iustificatur: recte adiecit Apostolus, Et per spiritum Dei nostri. Nec praetereundum est, quod Apostolus exprimat tres diuinitatis personas, Patrem, Filium & Spiritum sanctum, quibus tribuit redemtionis beneficium.

Omnia mihi licent, at non omnia conducunt, omnia mihi licent, at non redigar sub vllius potestatem.

Confutatio est erroris eorum, qui praetextu

Christianæ libertatis quiduis sibi licere existimarunt, non habita ratione ædificationis mutuæ & grauioris seruitutis, nempe peccati. Repetit autem bis obiectionem Corinthiorum. Omnia mihi licent, Vbi obseruandum, quod signum distributiuum ad res externas quas medias vocant, pertineat, Id quod circumstantia loci euincit. Incipit enim hic de rebus medijs disputare, quarum vsus liber est, modo habeatur ratio mutuæ ædificationis, & caueatur maior seruitus, in quam incurrunt qui suis cupiditatibus indulgentes rebus externis nimium addicti sunt. Liberum quidem est vesci quibuslibet cibis: at qui hoc facit cum scandalo fratris infirmi, aut ita indulget sibi vt gulæ mancipium fiat, sua libertate abutitur, Imo potius eam amittit, & mancipatur seruituti peccati. Nam iuxta Christi sententiam: Qui facit peccatum, seruus est peccati. Hic locus requirit explicationem doctrinæ de libertate Christiana & de rebus medijs seu adiaphoris: quam aliunde petant studiosi.

Escæ ventri & venter escis. Deus autem & hunc & eas abolebit.

Proponit speciem exempli gratia, vnde de toto genere iudicandum est. Ciborum inquit vsus est, vt in hac vita conseruemur ad tempus, post hanc enim vitam nullus vsus erit, vel ventris, id est, nutritionis, & ciborum. quare illis ita vti con

uenit

uenit ne eorum causa aut fratres offendamus, aut illorum abusu in fœdam seruitutem peccati nos ipsos conijciamus: Tantisper enim liberi sumus donec ab alio capiamur, & ab eo in seruitutem redigamur. Proinde qui indulget cibis & ventri contra charitatem proximi, aut ad voluptates & delitias, vt charitatis legem violat: Ita fit mancipium rei corruptibilis. Hoc iam ad totum genus transferri debet, hoc est, ad res medias & externas omnes: quæ nec prohibitæ nec mandatæ sunt simpliciter. Et diligenter discernendum est inter libertatem ipsam & libertatis vsurpationem. liberæ quidem sunt res mediæ, vt vestes, cibus, locus, tempus & ç. sed in earum vsu cauendum est, ne aut fratres offendamus, aut nosipsos, dum eis nimium addicti sumus, in fœdam peccati seruitutem conijciamus.

Corpus autem non scortationi sed Domino, & Dominus corpori.

De rebus medijs dixit, & quid in earum vsu cauendum sit breuiter disseruit. Nunc fœdissimum errorem eorum confutat, qui scortationem inter res medias collocarunt, & eam tanquam licitam prætextu Christianæ libertatis defenderunt. Ponitur autem hic minor loco totius argumenti, quod hoc modo complebitur: Quicquid Domino dicatum est, non est polluendum scortatione, Corpus nostrum Domino dicatum est (Nam per ba-

ptiſmum Chriſti corpori inſiti ſumus) Igitur corpus noſtrum ſcortatione non eſt polluendum, Proinde nequaquam licita eſt ſcortatio, nec in rebus medijs vllo pacto numeranda. Locus communis, quod quælibet res ei fini cui deſtinata eſt certa lege intenta eſſe debeat, non alieno cum ſua natura pugnanti.

Deus autem & Dominum ſuſcitauit, & nos ſuſcitabit per potentiam ſuam.

Secundum argumentum, ſumtum à conditione noſtrorum corporum, quæ glorificanda ſunt olim cum glorificato Chriſti corpore. Et ponitur ſola minor loco huius argumenti: Corpora olim cum Chriſto glorificanda, non ſunt polluenda ſcortatione, Noſtra corpora olim ſunt cum Chriſto glorificanda per gloriam reſurrectionis, Non igitur ſunt contaminanda ſcortatione. Quod autem addit: per potentiam ſuam, Anticipatio eſt, qua occurrit rationis peruerſo iudicio de reſurrectione. Quando igitur ratio articulum reſurrectionis in dubium reuocat, nos potentiam Dei opponamus: is enim quod ſtatuit, poteſt etiam præſtare. Porro ex hoc Pauli dicto hunc locum communem deſumamus, quod corpora Chriſtianorum propter futuram reſurrectionis gloriam, caſta & pura conſeruari debeant.

An neſcitis, quod corpora veſtra ſint mem-

membra Chriſti : igitur tollens mem bra Chriſti faciam, vt ſint ſcorti membra? Abſit.

Tertium argumentum ab abſurdo ſeu indigno, ſed minor & concluſio ordine ponuntur. Argumentum autem hoc pacto complebitur : Nullo pacto ferendum eſt, vt membra Chriſti cum ſcortis communicentur, Sed noſtra corpora ſunt membra Chriſti, Igitur indigniſſimum & abſurdiſſimum eſt, ea ſcortatione polluere. Hæc abſurditas & indignitas notatur particula abominandi, abſit. Hoc loco & alia obſeruetur doctrina, nempe quod ſpiritualis noſtra ſocietas cum Chriſto non tantum ad animam, ſed etiam ad corpus pertineat, In qua ſocietate ſpes noſtræ reſurrectionis ſita eſt.

An neſcitis, quod qui agglutinatur ſcorto, vnum corpus eſt? erunt enim inquit duo in carnem vnam.

Amplificatio & aggeratio eſt proximi argumenti. quam enim ob cauſam ſit abſurdum & indignum polluere corpora noſtra ſcortatione, exponit, Nam qui hoc faciunt, membra Chriſti de eius corpore diſcerpunt & agglutinant ſcorto, ita vt iam amplius non ſunt vnum cum Chriſto, ſed cum impuro ſcorto. Hoc confirmat ex ſecundo Geneſeos capite, Erunt, inquiens, duo in carnem vnam. Quæ ratio non ſimpliciter,

ſed per comparationem accommodanda eſt propoſito hoc pacto : Quemadmodum maritus & vxor vna caro fiunt benedicta copula : Ita ſcortator & ſcortum, maledicta copula coniunguntur & veluti vna caro fiunt. Habet enim ſcortatio cum coniugio aliquam ſimilitudinem, ſed tanquam eius corruptela, Aliter dictum Moſis non poteſt accommodari præſenti argumento.

Qui vero agglutinatur Domino vnus ſpiritus eſt.

Oſtendit arctiorem copulam Chriſtianorum cum Chriſto eſſe, quam eſt mariti & vxoris. Hæc enim corporalis tantum eſt : Illa vero ſpiritualis. Vnde quartum argumentum à comparatis extrui poteſt hoc pacto : Copula mariti & vxoris ſancte eſt conſeruanda, ne vlla impuritate contaminetur, Multo magis copula ſpiritualis inter Chriſtum ſponſum & eius ſponſam Eccleſiam ſancte conſeruanda eſt, ne vlla turpitudine polluatur. Qualis autem ſit copula Chriſti & eius ſponſæ, Oſeas Propheta explicat his verbis : Sponſabo te mihi in fide, & cognoſces Dominum.

Fugite ſcortationem.

Oſtenſo errore eorum qui ſcortationem rebus medijs annumerarunt, & monſtrata ſcortationis turpitudine & ſcelere : exhortationem attexit, vt non ſecus atque peſtem & rem extreme periculoſam

culoſam ſcortationem fugiant Corinthij. Nam fugiendi vocabulum duo innuit, videlicet, Periculum quod eſt ex ſcortatione, & quam acre ſtudium euitandi illud periculum in pijs eſſe debeat.

Omne peccatum quod fecerit homo extra corpus eſt, ſed qui ſcortatur in proprium corpus peccat.

Quintum argumentum ab effectu proprio ſcortationis ſumtum, quod in hunc modum nonnihil commutata orationis forma concludi poteſt: Quicquid dehoneſtat & contaminat proprium hominis corpus, merito eſt fugiendum, Scortatio dehoneſtat & contaminat proprium hominis corpus, Igitur ſcortatio merito fugienda eſt. Eſt autem in proprium hominis corpus peccare hoc loco, ipſum dehoneſtare, contaminare, honore debito ſpoliare, ludibrioq; exponere. Minor ſola hic ponitur amplificata per comparationem ſcortationis cum alijs peccatis. Alia peccata dicit extra corpus eſſe, hoc vero in ipſo manere corpore, ac veluti notam illi inurere. Verum hic oritur perdifficilis quæſtio, nam Dominus apud Matthæum ait: De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ: hæc ſunt quæ inquinant hominem, Et Eſaias: Manus veſtræ ſanguine pollutæ ſunt, Et ad Roma. præbuiſtis membra veſtra arma, iniquitatis peccato, Et ad Titum, Omnia

nia munda mundis, contaminatis vero et infidelibus, nihil mundum, sed contaminata est eorum & mens & conscientia, Et multæ similes sententiæ testantur totum hominem peccato pollui. Qui fit ergo, quod Paulus dicat: reliqua peccata esse extra corpus, Scortationem vero in corpore manere? Respondeo. omne peccatum hominem polluit, quantum ad reatum attinet, Nam vt mentem & conscientiam contaminat: Ita hominem totum reatu obstringit, Verum scortatio (qua omnis venus extra matrimonium per synecdochen significatur) non solum mentem polluit, conscientiam coinquinat, ac totum hominem nouo reatu commaculat: verumetiam quodam singulari modo probrum inurit corpori ac ipsum conspurcat, ac veluti ludibrio conspurcatum exponit. Huius singularis maculæ ita Deo mirabiliter ordinante, haud raro in scortatoribus testimonia quædam apparent, vt sunt morbus Gallicus, & alij turpissimi, quos nominare nolo: Qui turpissimi morbi in honestis coniugibus non conspiciuntur. Nam vt illic maledictio coniuncta est cum violatione ordinis diuini: Ita hic benedictio ordinationem Dei comitatur. Hoc scortationis probrum moueat honestos adolescentes, ne sinant se in scortationis volutabrum præcipitari.

An

An nescitis, quod corpus vestrum templum sit eius qui in vobis est spiritus sancti, quem habetis a Deo?

Sextum argumentum à destinatis sumtum, quod hoc modo absoluitur: Templum spiritus sancti purum & mundum conseruari oportet, Vestrum corpus est templum spiritus sancti, Igitur corpus vestrum purum & mundum conseruari oportet. Proinde nequaquam prophanandum & polluendum est scortatione aut vlla alia impuritate. Cum autem addit: Quem habetis à Deo, Tacite admonet Corinthios, ne sua culpa gratuitum hoc donum tantumque thesaurum amittant, imo in hoc toti potius sint, vt spiritus sancti domicilum & templum mundum sanctumque conseruetur. Cæterum, cur Christiani dicantur templum Dei, dictum est supra capite tertio. Et summa huc redit, Quod quilibet Christianus ideo sit templum DEI, *quod Deus in eo sit, habitetque, iuxta Christi promissionem: Qui sermones meos audit, ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus. Deinde quod quilibet Christianus debeat perpetuis cultibus Deum celebrare, seq; mundum à peccati prophanatione conseruare.*

Et non

Et non eſtis veſtri iuris, emti enim eſtis precio.

Septimum argumentum à iure ſumtum: Qui non ſunt ſui iuris non poſſunt ſe alijs Dominis mancipare, Chriſtiani non ſunt ſui iuris, Ergo Chriſtiani non poſſunt ſe alijs Dominis mancipare. Quare iniuriam Chriſto Domino faciunt qui ſcortationi ſe proſtituunt, ac eius mancipia ſe ſponte conſtituunt. Minor ſola cum ſua probatione ponitur, quæ ita concluditur: Chriſtiani emti ſunt precio, Igitur non ſunt ſui iuris. Hoc ipſum argumentum in exhortatione ad vitæ innocentiam vſurpat Petrus, cum ait: Scientes vos non caducis, argento aut auro fuiſſe redemtos ex vana veſtra conuerſatione, ex patrum traditionibus accepta: ſed precioſo ſanguine agni immaculati & incontaminati Chriſti.

Glorificate igitur Deum, in corpore veſtro, & in ſpiritu veſtro, quæ ſunt Dei.

Concluſio exhortatoria, Cum non ſitis veſtri iuris, cum iam templa Dei ſitis, &c. par eſt, vt Deum & corpore & anima glorificetis. Anima quidem glorificatur Deus, Primum cum recte ſentimus de natura Dei, maieſtate & veneratione. Deinde cum ei tribuimus omnem miſericordiam, ſapientiam, iuſticiam & potentiam. Tertio cum quicquid habemus illi ſoli acceptum ferimus,

mus. Quarto cum nos illi ex fide, mente, voluntate & affectibus subijcimus, per patientiam eum inuocantes & prædicantes. Sed corpore glorificatur, cultu, puritate, & exemplo: Cultu, cum non prosternimus nos coram Idolis more Papistarum & prophanarum gentium, sed nos coram illo prosternimus, illum in cœlo quærentes non apud statuas. Puritate, cum corpus purum, sanctum & castum conseruamus ab omni turpitudine sexto præcepto prohibita. Exemplo, cum actiones omnes nostræ externæ, vita, conuersatio, gestus, verba, vestitus & huiusmodi alia quæ in oculos hominum incurrunt, sunt talia quod illis inuitentur alij ad glorificandum Deum nobiscum: Contra Deum sua gloria quantum in se est spoliant, qui contraria his vel sentiunt, vel agunt.

Caput VII.

Summa capitis septimi.

ETsi bonum sit vxorem non ducere, modo caueatur scortatio, vel ab vxoris thoro abstinere, modo fiat ex consensu: tamen vinculum coniugale fas non est, per discessionem violare, nec Christianis licet propter religionis dissimilitudinem diuortium facere. Verum si infidelis discedit, soluitur pius à coniugij vinculo. Præterea

etsi virginitas præferenda est coniugio propter necessitatem præsentem: Tamen parentes non peccant siue filias suas nuptum dederint siue non: etsi melius fecerint si non elocauerint, nisi alia cogat necessitas. Neque viduis negandæ sunt secundæ nuptiæ.

Ordo & partes capitis septimi.

Orditur Apostolus à concessione, nimirum quod homini bonum sit mulierem non attingere, Cui subiungit restrictionem seu exceptionem duplicem videlicet, vt caueatur scortatio: & ne alter coniugum alterum fraudet debito coniugali. Deinde contra separationem coniugum ex sententia Domini disserit, præcipiens ne coniuges a se inuicem discedant propter animorum offensionem, Tum de impari coniugio agit, præcipiens ne fidelis coniugem deserat infidelem. at si sponte infidelis discesserit, soluitur fidelis a lege coniugij. his subijcit nonnihil de vocatione, cui addit de virginitate & de iure parentum in elocandis liberis disputationem. Postremo loco de secundis nuptijs agens, Etsi præfert cœlibatum, liberas tamen relinquit secundas nuptias. Atque ita in hoc capite multi vtiles loci tractantur, vt de cœlibatu, de necessitate matrimonij propter vitan-

dam ſcortationem, de debito matrimonij, de diſſidijs in matrimonio ex animorum offenſione & ingeniorum diſſimilitudine, de impari coniugio, de vocatione, de ſeruitute, de virginitate, de ſecundis nuptijs: Quorum locorum cognitio ſumme neceſſaria eſt in Eccleſia, de quibus omnibus, Corinthios ad Paulum ſcripſiſſe, ex principio huius capitis apparet.

Exegeſis ſeptimi capitis cum obſeruatione doctrinarum.

Cæterum de ijs quæ ſcripſiſtis mihi, bonum eſt homini mulierem non attingere.

Ex conceſſione hac & duabus exceptionibus quæ ſequuntur, videtur quod Corinthij Paulo ſcripſerint & interrogauerint, An liceret homini, vel omnino vxorem non ducere, vel ab vxoris thoro prorſus abſtinere: ad quam quæſtionem reſpondet per conceſſionem, bonum eſt homini mulierem non attingere, id eſt, bonum & commodum eſt, ſi homo vel maneat ſine vxore, vel ſi vxorem habet, ab eius conſuetudine abſtineat. Bonum hoc loco non opponitur malo aut vicioſo: vt Hieronymus & Monachi eum ſecuti inter-

interpretati ſunt, ſed ſignificat commodum & expediens propter aliud, vt abſtinere à vino eſt bonum, hoc eſt, commodum & expediens propter aliud, vnde tamen non ſequitur, vinum bibere malum eſſe ſimpliciter. Quod autem non opponatur bonum hoc loco vitio, docet & matrimonij institutio quæ Dei benedictionem (qua omnes res malæ & turpes deſtituuntur) coniunctam habet: & exceptiones Paulinæ quæ ſequuntur. nullo enim pacto concedendum eſſet matrimonium, ſi aut malum aut vitioſum eſſet.

Sed propter fornicationes vnuſquiſque vxorem ſuam habeat, & vnaquæque ſuum maritum habeat.

Prior exceptio. Bonum eſt homini ab vxore ducenda abſtinere, modo non ſit ſcortationis periculum. Verum ſi quis continere non poteſt, ſed ſuccumbit tentationibus, & vincitur prauis affectibus ita, vt voluntas ſuccumbat etiam, illi non ſolum remedium conceditur matrimonium, verumetiam præcepto diuino ad coniugium obligatur. Nam cum dicit Paulus hoc loco: Vnuſquiſq; ſuam vxorem habeat, & vnaquæque ſuum maritum, non eſt concedentis oratio, ſed præcipientis.

Vxori maritus debitam obedientiam reddat, Similiter autem & vxor marito.

Poſteri-

Posterior exceptio. bonum est homini ab vxoris thoro abstinere, si modo illud ex consensu fiat, alioqui debent sibi inuicem mutuum officium & coniugalem beneuolentiam quam sibi mutuo promiserunt matrimonium contrahentes.

Vxor proprij corporis potestatem non habet, sed maritus. Similiter autem & maritus proprij corporis potestatem non habet, sed vxor.

Ratio reddendæ mutuæ beneuolentiæ in coniugio. quilibet iure exoluere tenetur quod alij debet, Ergo maritus cum eius corpus sit in potestate vxoris: & vxor cum eius corpus sit in potestate mariti, debent sibi mutuo debitam beneuolentiam exoluere.

Nolite fraudare vos iuuicem, nisi si quid ex consensu fiat ad tempus, vt vacetis ieiunio & orationi.

Conclusio est superiorum. Si neuter coniugum potestatem habet proprij corporis, sed alter alterius. non igitur se inuicem fraudare debent debito coniugali. Hic primum obseruandum est ideo requiri consensum, quia non de vnius continentia sed duorum agitur. Deinde cum dicit ad tempus, prohibet perpetuam abstinentiam à thoro coniugali. contra quod spiritus sancti oraculum peccarunt Papistæ dum permiserunt coniu-

gibus modo Monachiſmum profiteri vellent perpetuam ſeparationem. Præterea finem ſecubationis addit: Vt vacetis ieiunio & orationi. Ieiunium & oratio coniungi ſolent quando ſignificatur ſolennis aliqua & publica orationis celebritas, cum vel aliquod magnum & arduum negocium aggrediendum ſit, vel aliquod imminens periculum, aut præſens calamitas vrgeat ad publicas preces inſtituendas. Porro his verbis Pauli abutuntur Monachi, cum ex illis inferunt thorum coniugalem rem eſſe viciosam & malam, vt quæ orationem quæ perpetua eſſe debeat, impediat: Cui obiectioni iam reſponſum eſt, nempe quod Paulus non loquatur de perpetuis Chriſtianorum precibus, ſed de ſolennibus tantum, quæ fiunt præcedente & coniuncto ieiunio. Deinde inſtantiam damus ex hoc ipſo loco Pauli, ſi illorum conſequentia valet, valet & hæc: Cibus & potus impediunt ieiunium. Igitur cibus & potus mala ſunt. hanc conſequentiam quis recipiet?

Et rurſus in vnum conuenite, ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam veſtram.

Prohibet ſecubationem perpetuam cuius prohibitionis grauiſſimam ſubiungit cauſam, ne videlicet tentet ipſos Sathanas propter incontinen-

tiam suam: Nam cum perpetuo secubant coniuges, Sathanas insidias struit carni & obijcit varias libidines, in quas ruunt sæpe cœlibes imbecillitate carnis victi, ne igitur idem accidat coniugibus, ~~perputiam~~ prohibet secubationem. Hæc manifeste pugnant cum impuro cœlibatus voto, quod supra modum extollunt Papistæ. Sunt qui hæc verba: Ne tentet vos Sathan propter incontinentiam vestram, referunt ad superiora, ac si dicat Paulus, interdum secubandum esse coniugibus, ne propter nimiam libidinis incontinentiam exponant se Sathanæ insidijs: Nam sicut qui abutuntur cibo & potu, exponunt se Sathanæ, Ita qui in thoro coniugali intemperantius vtuntur periculum sibi accersunt, Coniuges ergo in timore Dei, vt cibo & potu, ita thoro coniugali temperanter vtantur.

x perpetua

Hoc antem dico secundum veniam, non secundum præceptum.

Prolepsis est: Nam ex superioribus aliquis obijcere posset: Dicis, vnusquisque habeat suam vxorem, & vnaquæque habeat suum maritum, Ergo vis vt omnes matrimonium contrahant: Respondit Apostolus concessionem esse quam proposuit & non præceptum, conceditur enim omnibus vel à coniugio abstinere, vel matrimonium contrahere, Verum si quis continere nequeat, ei præcipitur vt remedium à Domino propositum

quærat. Porro cum Papistæ ex hoc loco sic ratiocinentur, Quod opus habet venia, culpa non caret, Coniugium opus habet venia, Ergo culpa non caret, Proinde pie faciunt qui perpetuam vouent castitatem: Respondeo eos non attendere, quo hæc Pauli verba referenda sint. Deinde perperam vrgere veniæ aut indulgentiæ vocabula. Nam συγγνώμη qua voce vtitur Paulus, quæ interdum remissionem notat vbi nullum simpliciter vicium est. Præterea illorum cauillatio refutatur multis Encomijs matrimonij, quæ passim in scripturis extant.

Velim enim omnes homines esse, sicut & ego, sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius sic, alius autem sic.

Ratio cur velit superiora, non vt præceptum, sed vt concessionem intelligi, & seipsum exemplum proponit continentiæ. non ergo cum ait, vnusquisque suam vxorem habeat, &c. præceptum est, quo omnes vult adigere ad matrimonium: sed concessio qua status ipse liber relinquitur omnibus, sed ijs qui continere non possunt à Domino propositum remedium necessarium est. Verum ne quis de exemplo Pauli vniuersalem regulam constituat, restrictionem subiungit: Sed vnusquisque proprium donum à Deo habet, significans & continentiam donum esse & neminem

nem qui hoc donum non habet, debere Deum tentare, sed potius diuinitus proposito remedio vti cum gratiarum actione & timore Dei. Obseruandus locus, quod à nemine sit requirendus cœlibatus, nisi quatenus ipse speciale donum continentiæ habeat.

Dico autem inconiugatis & viduis, Bonum eis est si maneant vt ego, Si autem non continent, matrimonium contrahant.

Ratio voti: Optauit omnes esse sicut ipse est, idq; ideo, quia illud bonum & commodum ipsis esse videtur, Verum mox exceptionem repetit, modo quis dono castitatis sit præditus, quo si careat, matrimonium contrahat. Hæc ergo distributio loco generis ponitur & intelligenda est de omnibus ijs, qui adhuc extra matrimonium viuunt, quorum neminem à matrimonio excludit, nisi donum continentiæ habeat.

Melius est enim matrimonium contrahere, quam vri.

Ratio exceptionis à collatione sumta, Matrimonium est res bona, vstio qua quis ita incendio flammarum libidinis ardet, vt vel continere non possit, victa voluntate ab affectibus, vel ipsius preces impuritate affectuum contaminentur, mala est. Quare matrimonium præferendum est

vstioni. Non igitur hæc collatio est maioris & minoris mali, sed est boni per se, & mali collatio. melius proinde est, idem quod præferendum est, vt bonum malo, honorabile turpi. Diligenter hic Metaphora obseruanda est: non dixit Apostolus, Melius est nubere, quam calere libidinis affectibus, sed vri. Nemo enim mortalium est, qui non interdum sentiat libidinis calorem, sed non tamen omnes æstuant & ita vruntur, vt voluntas succumbat. Quare male faciunt, qui fere impuberes adolescentes cogunt ad matrimonium contrahendum, Cum potius studijs, laboribus, sobria vita, perpetuis exercitijs & precibus essent cohercendi, ne intempestiuo coniugio interrumpant cursum studiorum suorum.

Coniugatis denuncio non ego sed Dominus, vxor a marito ne discedat: quod si discesserit, maneat innupta, aut reconcilietur marito, & vir vxorem ne dimittat.

Quia apud Corinthios fuerunt, qui religionis prætextu coniugij molestias excutere voluerunt, quoties inter coniuges orta esset aliqua offensio, propter animorum dissimilitudinem: Apostolus ex mandato Domini denunciat eis, quod nequaquam liceat coniugij legem violare, ac ita à se inuicem discedere, vt liceat nouas nuptias quærere, Verum si inciderit talis offensa, vt vna habita-

habitare nequeant propter acerbitatem animorum, permittit quidem separationem, sed non concedit nouas nuptias, Imo vult, vt potius reconciliati rursus conueniant in vnum. Hic Apostolus tantum loquitur de causis illis leuioribus, propter quas viri vxoribus miserunt libellos repudij, vt sunt sordes, ignauia, somnolentia, negligentia rei familiaris, Garrulitas, morositas & huiusmodi alia mulierum vicia, propter quæ Iudæi præcipue sæpe fecerunt diuortia, Quorum errorem Christus corrigit, & docet non licere diuortium facere & nouas quærere nuptias, nisi legitima diuortij causa intercedat, de qua Apostolus hic non agit. Non enim existimandum est, quod Apostolus exceptionem quam Christus deserte ponit Matth. 5. & 19. improbet, sed vt Lucas & Marcus, ita ipse quoque tantum de ijs causis agit, quæ non interrumpunt matrimonij substantiam violato coniugali thoro. Abutuntur ergo hoc loco Papistæ, dum hinc colligunt illicitas esse nouas nuptias facto diuortio ob adulterium, contra aperta Christi verba & multorum sanctorum fratrum pronunciata, qui rectius perpenderunt Christi responsionem, & hunc Pauli locum diligentius cum verbis Christi contulerunt.

Reliquis ego dico non Dominus.

Dicturus de coniugio inæquali, quod communi le

ni legi non subijcitur, præfatur se non expressum Dei verbum super ea re habere, sed id promere quod ex spiritu Dei hauserat: Sicut postea exponit cum ait, Existimo me quoque spiritum Dei habere.

Si quis frater vxorem habet infidelem, & ipsa consentit cum eo habitare, ne dimittat eam: Et mulier quæ maritum habet infidelem, & ipse consentit cum ea habitare, ne dimittat eum.

Quia apud Corinthios fuerunt, qui diuortium fecerunt propter religionis diuersitatem, præcipit fidelibus ne religionis prætextu demittant coniuges: modo velint infideles personæ in matrimonio contracto manere. cuius præceptionis postea causam subiungit.

Sanctificatus est enim vir infidelis in vxore, & sanctificata est mulier infidelis in viro.

Prolepsis est, poterant enim obijcere prophanum & viciosum esse thorum illum coniugalem propter alterius impietatem: sed Apostolus respondet, sanctum & purum coniugium esse, ita vt non contaminetur fidelis coniunx per infidelis impietatem, imo possit fidelis maritus bona conscientia vti vxoris infidelis thoro, & fidelis vxor

thoro infidelis mariti. Nam plus valet fidelis coniugis pietas, vt coniunctio ista sit sancta, quam infidelis contagio ad prophanandum coniugium. Sed quomodo hoc conuenit cum ijs quæ alibi dicit: Nolite ducere iugum cum infidelibus? Nullus enim consensus Christo cum Belial. Respondeo, Aliud esse loqui de retinendis matrimonijs, aliud de contrahendis. Præterea, quomodo infidelis sanctificatur per fidelem? Respondeo. Sensus verborum Pauli hic est: Pietas fidelis coniugis nihil prodest infideli coniugi, sed ipsi fideli tantum, ne scilicet inquinetur per infidelis cohabitationem. sanctificatus ergo dicitur, cuius vsus est licitus, sanctus & Deo placens. Porro hoc Pauli dicto abutuntur, qui negant inter infideles & prophanos homines verum & legitimum matrimonium esse: Sed sciendum est, aliud esse verum matrimonium, aliud sanctum, Inter infideles quidem verum matrimonium esse potest, Sed sanctum minime, cum illorum mens & conscientia sunt polluta, atque ipsi sunt abominabiles coram Deo.

Alioqui pueri vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.

Aetiologia ab effectu. si immundum esset coniugium, in quo alter coniugum est fidelis, & alter infidelis: immundi essent liberi in eo coniugio nati, Sed non sunt immundi, imo sancti, Non igitur est immundum tale coniugium: sed fidelis

poteſt bona conſcientia vti infidelis coniugis thoro. Aſſeueratio hæc qua Paulus aſſerit, natos in ſancto coniugio ſanctos eſſe, diligenter obſeruanda eſt. Eſt enim petita ex promiſſione fœderis initi inter Dominum & Abrahamum, his verbis: ero Deus tuus & ſeminis tui poſt te. Qui autem in Chriſtum credunt, ſunt ſemen Abrahæ, Rom. 4. & Galat. 3. Cognoſcitis ſane quod qui ex fide ſunt, ſunt ſemen Abrahæ, Sicut ergo Iſaac & Iacob placuerunt Deo propter hoc fœdus, Ita hodie Chriſtianorum infantes, virtute promiſſionis ſancti ſunt ac placent Deo. Neq; obſtat quod Paulus dicit, Nos naſci filios iræ, Et Dauid: Ecce in iniquitatibus conceptus ſum. Nam qui natura ſua ſunt filij iræ & immundi, gratia fœderis ſunt filij Dei & ſancti. Deinde quemadmodum placuit Iacob Deo in vtero matris, & iam infans in lucem editus etiam ante circumciſionem, idque propter promiſſionem fœderis: ita eiuſdem fœderis virtute, Chriſtianorum infantes editi in lucem placent Deo, etiam ante baptiſmum. Verum vt illud fœdus olim circumciſionis ſignaculo conferebatur viſibiliter & obſignabatur, Ita hodie baptiſmus eſt externum teſtimonium, applicatio & teſtificatio inuiſibilis gratiæ. Præterea vt illi, qui in veteri populo contemſerunt circumciſionis præceptum, exterminabantur de populo Dei: Ita hodie contemtus baptiſmi nocere putandus eſt. hic ergo docet A-

poſtolus

poſtolus, ſingulare priuilegium eſſe infantum Chriſtianorum. Nam etſi communi lege naſcuntur filij iræ, gratia tamen Dei ſancti habentur. damnandus eſt igitur furor Anabaptiſtarum, qui negant infantes baptizandos eſſe: cum manifeſtum ſit, baptiſmum fœderis ſigillum eſſe. Deinde & illi damnandi ſunt, qui ex hoc loco ratiocinantes negant infantes Chriſtianorum naſci cum peccato originis, propterea quod Paulus hic eos ſanctos pronunciet. Nam illa ſanctitas non eſt naturæ ſed gratiæ, vt dictum eſt. Sunt qui hoc Pauli dictum de ſanctitate ciuili intelligunt, ac ſi Paulus ſtatueret eos propterea legitimos eſſe, quod alter parentum ſit fidelis: Sed hæc interpretatio ſtare non poteſt. quantum enim ad hoc attinet, vt pueri legitimi habeantur ciuiliter, par eſt conditio omnium. Nam non minus legitimi ſunt, qui ex infidelibus coniugibus naſcuntur, quam qui ex fidelibus.

Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat, Non enim ſubiectus eſt ſeruituti frater aut ſoror in talibus.

Anticipat obiectionem, non concedis Paule Chriſtiano vt fidelem coniugem deſerat: Quid eſt igitur faciendum fratri aut ſorori, ſi ab infideli deſeratur? Reſpondet, Infidelis ſi diſcedit, diſcedat, non hic conſcientia pij læditur. Non enim facit,

ſed

ſed patitur iniuriam ab infideli qui diuortium facit per deſertionem. quod cum fit ſoluitur fidelis à cõiugij vinculo, ne cogatur à ſecundis nuptijs abſtinere, ſi modo ijs opus habeat ad pie ſanctеque viuendum. Hoc Pauli dictum etiam ad deſertionem illam recte accommodatur, cum maritus matrimonij vinculum pertæſus, deſerit coniugem: aut cum vxor maritum relinquens fugit alio, vt matrimonij legibus liberata licentioſius viuat. Verum hic magna prudentia adhibenda eſt, cum petit deſerta perſona iudicis ſententiam, vt concedantur nouæ nuptiæ. Quare de hac re nonnulla adijcienda videntur. Antequam igitur feratur iudicis ſententia, examinandæ & diligenter perpendendæ, ſunt hæ quatuor circumſtantiæ: Prima, conditio perſonæ deſertæ. Secunda, conditio perſonæ deſerentis. Tertia, tempus deſertionis. Quarta, inquiſitio deſertoris. Prima circumſtantia eſt de perſona deſerta, in qua ſpectandum quomodo ſe in matrimonio ante deſertionem geſſerit. Nam ſi ita ſe geſſit, quod non cauſam euidentem deſertionis præbuerit vllo infami facto aut turpitudine, iuſte de iniuria coram iudice conqueri poteſt: Sin minus & cauſam deſertionis præbuerit efficacem, iniuſta eſt querimonia, etſi deſertor in magna culpa eſt, qui impatientia victus diſſoluit fœdus quod à Domino ſancitum erat. Secunda circumſtantia examinanda hæc eſt, Num deſerens perſona ſponte

aut

aut coacte, metu forte alicuius pœnæ aut damni discesserit: Si coactus discessit metu pœnæ aut damni, debuit vxor conscia partem ærumnarum in se recipere, & maritum fugientem magistratus manus inquirere, Verum si sponte & non coactus discessit, id aut consentiente & concedente vxore propter rem forte familiarem augendam, aut ob aliam iustam causam, cum promissione reditus ad vxorem fecit, aut ignorante & inuita vxore tædio coniugij hoc fecit, vt iam vagabundus liberius suas sectetur voluptates extra matrimonium. si ergo consentiente vxore de probabili causa discessit, æquum est vt mulier expectet mariti reditum: At si inuita vxore sine probabili causa hoc fecit, desertor iudicandus est. Tertia est temporis circumstantia, quod longius esse conuenit, si vel concedente vxore abijt maritus, vel dum absuit per literas aut nuncios significauit, se ad desertam vxorem reuersurum. Verum si inuita vxore discessit, & nullam spem fecit reditus sui ad vxorem desertam, Consistoria in reformatis Ecclesiis Germaniæ, & hic in Dania, tres annos desertæ personæ præscribunt, antequam ei concedunt nouas nuptias. Postrema circumstantia, est de inquisitione desertoris antequam feratur iudicis sententia: Et probo consuetudinem consistorij Lundensis & Roschildensis, vbi ita constitutum est, vt ter in publico placito, vt vocant, quæratur desertor, Qui si inuentus

fuerit,

fuerit, curabitur à deserta persona citari literis supremi iudicis in causis matrimonialibus, In diœcesi vbi relicta est innocens persona, ad diem iudicio dictum: At si non fuerit inuentus, inquisitionis testimonium obsignatum afferatur à deserta persona, & tradatur iudicibus. His quatuor circumstantijs diligenter perpensis, iuxta hanc regulam ferri potest sententia. Si deserta persona honestatis testimonium habet, & desertor improbus sponte inuitam deseruit, post triennium possunt concedi desertæ personæ secundæ nuptiæ. Nam & verisimile est, desertorem tanto tempore haud continenter vixisse: & iustum est, vt infirmitati desertæ personæ consulatur, ne desertoris culpa puniatur innocens, Ac ita si continere nequit ruat in periculosas tentationes, & tandem in laqueum Diaboli. Neque quisquam recte obiecerit, hoc Pauli dictum tantum intelligendum esse de eo, qui à fide Christi alienus ab vxore pia discedit. Nam qui sanctissimum coniugij fœdus impie & temere dissoluit, fidem Christi factis abnegat, & est infideli deterior. Huc facit quoque, quod Paulus causam liberationis coniugis fidelis à seruitute coniugis infidelis, non statuit impietatem discedentis (Nam supra pronunciauit infidelitatem non esse iustam diuortij causam) sed discessum infidelis. Quare, cum alter coniugum disce-

dit

dit ſine legitima cauſa, ſeruatis circumſtantijs ſuperioribus, poteſt iudex bona conſcientia deſertæ perſonæ ius facere contrahendi nouas nuptias, & poteſt deſerta perſona bona conſcientia ad pie ſanctèque viuendum nouas contrahere nuptias, ſed prius liberata à deſertore per iudicis ſententiam.

Sed ad pacem vocauit nos Deus.

Hoc non ad proxime præcedens membrum pertinet, ſed ad probandum id quod ſuperius dixerat. nempe, quod fidelis coniux, non debeat dimittere infidelem, quia Deus vocauit nos ad pacem, vt concorditer & pacifice inter nos viuamus, quantum id quidem fieri poteſt illæſa pietate. Hinc generalem doctrinam ſumamus de ſeruanda pace & concordia etiam cum aduerſarijs religionis noſtræ & infidelibus, Ita tamen vt ſalua maneat pietas. Hinc alibi Paulus: pacem cum omnibus habentes quantum in vobis eſt.

Ecquid enim noſti vxor an virum ſis ſeruatura? Aut ecquid noſti vir an vxorem ſis ſeruaturus, an non?

Alia ratio à commodo, cur nolit fidelem coniugem dimittere infidelem, nimirum,

vt

vt infidelis tandem pacifica & honesta consuetudine fidelis coniugis persuadeatur, vt impietate relicta ad Deum conuersus saluetur. Obserua hic tribui instrumentis, quod proprium est solius Dei. Præterea obserua quo referri debeat concordia illa & pax, quam cum infidelibus habendam dixit, nimirum vt tandem conuersi saluentur. Deinde quoque obserua, quod Paulus velit in coniugio Christiano scholam quandam esse, in qua erudiantur homines ad pietatem. vt ergo fidelis coniux pacifice habitare debet cum infideli ea spe vt tandem resipiscat, Ita nostra conuersatio cum hostibus religionis nostræ debet esse pacifica, ne odio aduersus alios laborare videamur, ac ita illos magis à pietate absterreamus.

Vt vnicuique partitus est Deus, vt vnumquemque vocauit Dominus sic ambulet, atque ita in Ecclesijs omnibus constituo.

Alia ratio, cur nolit fidelem coniugem deserere infidelem coniugem, à voluntate & vocatione Dei. Quilibet in vocatione sua, quam ex dono Dei habet, manere debet, Donum Dei est & Dei vocatio, quod fidelis sit impari coniugio constrictus. ergo non excutiat iugum, sed illud ferat donec Domino visum fuerit. Sola maior ponitur amplificata comparatione. Locus hic obseruandus aduersus multorum πολυπραγμοσύνην, *qui non*

solum

ſolum curioſe & maligne in aliorum vocationes ſe ingerunt: verumetiam ſuis negocijs neglectis in hoc toti incumbunt, vt alios debito honore ſpolient, ac eundem in ſe transferant, peſſimum ſane hominum genus.

Circumciſus aliquis vocatus eſt, ne attrahat præputium: in præputio aliquis vocatus eſt, ne circumcidatur. Circumciſio nihil eſt, & preputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum Dei.

Exemplis maiorem illuſtrat addita ratione amplificata antitheſi, vt oſtendat, quo vita, ſtudia, actioneſq; omnes Chriſtianorum referri debeant, nimirum vt ſtudeamus Deo placere iuxta ipſius mandata. Nam cum commendat nobis obſeruationem mandatorum Dei, ſignificat dilectionem erga Deum & proximum veræ concordiæ & pacis cauſam eſſe, quam concordiam & pacem quærere debent qui ſtatuerunt Deo obedire.

Vnuſquiſque in vocatione in qua vocatus fuit, maneat in ea.

Transfert hypotheſin ſuo more ad theſin, & interſerit generalem doctrinam de vitæ genere ſeu vocatione cuiuſque: ac præcipit, vt quiſque in ea vocatione in qua fuit dum conuerteretur

ad Dominum maneat. Vt autem hoc loco commendatur vnicuique ſancta cura & diligentia in ſuo officio, ita damnatur πολυπραγμοσύνη, qua homines curioſe aliena examinant proprio officio neglecto.

Seruus vocatus es? ne ſit tibi curæ: ſed ſi potes etiam liber fieri, potius vtere.

Ne quis putaret ſeruilem conditionem cum libertate Chriſtiana pugnare, Anteuertit, & præcipit ne quis anxie ſit ſolicitus, quaſi ſeruilis conditio Chriſtianis indigna eſſet, ſed hoc potius ſe conſoletur, quod à miſera ſeruirtute peccati & mortis, per Chriſtum ſit manu miſſus, & interim ferat ſeruitutis iugum donec domino viſum fuerit. quod ſi etiam libertate aliquando fuerit donatus, accipiat conditionem in timore Domini, cum gratiarum actione. Hic locus exceptionem habet theſis præcedentis, quod liceat conditionem viliorem meliori commutare, ſi modo fiat legitime ſine dolo malo, ſine auaritia & aliorum iniuria per ordinaria media.

Etenim qui in Domino vocatus eſt ſeruus, libertus Domini eſt.

Ratio cur non debeat anxius eſſe Chriſtianus, cuius ſeruilis eſt conditio: nempe quod Domini ſit libertus, qua libertate omnis ciuilis libertas

inferior

inferior est. quos enim liberos reddit filius, vere liberi sunt, vt qui peccati & mortis carcere sint exemti. hinc ergo petant consolationem pij serui & opponant diuturnius bonum & libertatem spiritus præsenti afflictioni, non diu duraturæ & seruituti corporis.

Similiter & qui liber vocatus fuit, seruus est Christi.

Hoc est, is cuius conditio libera erat quando ad participationem Christi vocatus est, iam factus est Christi seruus, Quare quantum ad spiritualem cum Christo societatem attinet, perinde est siue quis liber, siue seruus sit. Nam in Christo Iesu neque seruus, neque liber est, hoc est, non spectantur in regno Christi seruitutis aut libertatis ciuilis conditiones.

Precio emti estis, ne fiatis serui hominum.

Quid? An non modo dixit, si seruus vocatus es, ne sit tibi curæ, Cur ergo hic prohibet ne fiamus serui hominum? Ratio hic præfixa sane indicat seruitutem, de qua hic loquitur Paulus, diuersam esse à superiori, quantum scilicet ad obedientiam attinet. Nam antea sæpius dictum est nihil impedire, quo minus seruus hominis possit esse libertus Christi. Nunc autem cum dicit, Non oportere nos hominum seruos fieri,

propterea quod precio emti ſimus, ſignificat reſtringendam eſſe obedientiam erga Dominos, nimirum vt illis obtemperent, donec obedientia illorum poteſt ſtare, cum libertate quam in Chriſto habent. non vult ergo vt cupiditatibus Dominorum obtemperent in rebus à Domino prohibitis: quod qui faciunt amittunt libertatem ſpiritus, & denuo fiunt peccati mancipia. Nam qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Anteuertit igitur hic ſeruorum obiectionem, qui poterant obijcere, Quod ſæpe rogantur facere, quæ à Deo prohibita ſunt, Quare hic monet obedientiam erga Deum præferendam eſſe. Huc facit quod Paulus ad Epheſios monet ſeruos, vt obtemperent Dominis carnalibus in Domino, hoc eſt, in timore Domini & propter Dominum, ſignificans obedientiam ſeruorum non debere pugnare cum obedientia quam Deo debent.

Vnuſquiſque in quo vocatus fuit fratres, in hoc maneat apud Deum.

Concluſio eſt de vocatione, nempe vt quiſque ita ſe gerat in ſuo vitæ genere, vt qui coram Dei conſpectu commiſſo officio fungatur. Hic locus primum docet diligentiam in legitima vocatione, cultum eſſe Dei, modo ex fide fiat. Deinde docet Deum inſpectorem eſſe noſtri laboris, vt nos excitet ad ſanctam curam, inuocationem & timorem Dei in noſtro officio.

Cæte-

Cæterum de virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, vt misericordiam consecutus a Domino, quo sim fidelis.

De virginitate seruanda dicturus, præfatur se non ex verbo expresso quicquam de virginitate habere, sed id tamen dicere quod sentit, non per rationem, sed per misericordiam qua diuinitus instructus est, vt sit in officio fidelis. id ergo quod sentit Apostolus spiritus Dei oraculum putandum est, [*Existimo igitur hoc bonum esse propter præsentem necessitatem, quod bonum sit homini esse sic.*] *Sententiam suam de Virginitate seruanda hac propositione exponit Apostolus, & pronunciat bonum, id est, commodum & expediens esse propter aliud, nempe præsentem necessitatem. Loquitur autem Apostolus de eo tempore quo hæc scripsit, cum scilicet vix liceret pijs vllo loco consistere propter persecutiones: quæ tempore Apostolorum & postea multis annis, cum adhuc fere omnes mundi principes persequerentur Christi nomen, erant grauissimæ. Pertinet igitur hoc dictum ad circumstantiam temporis, quo hæc Apostolus scripsit, quando nusquam tutum erat fidelibus a iactatione persecutionum. Nonnulli hoc referunt ad perpetuam Ecclesiæ conditionem, sed quomodocunq; accipias sub conditione hac intelligendum est: si donum continentiæ adest.*

Alligatus es vxori? ne quæras disſolutionem: ſolutus es ab vxore? ne quæras vxorem.

Ne quis ex ſententia Pauli male detorta inferret, bonum eſſe vxorem dimittere, cum bonum ſit vxorem non ducere & cælibem viuere propter præſentem neceſſitatem, Anteuertit obiectionem & prohibet ſpontaneam diſſolutionem, & conſulit, vt qui vxorem habet, eam ne dimittat propter præſentia pericula: & qui cœlebs eſt ab vxore abſtineat, quo minus illi ſit impedimento, in ferendis imminentibus calamitatibus. Verum hoc poſterius membrum ſub conditione ſuperius poſita intelligendum eſt: ſi ſcilicet continere poteſt.

Quod ſi etiam duxeris vxorem non peccaſti, & ſi nupſerit virgo non peccauit.

Iam liberum facit Apoſtolus vtrumque ſtatum, cœlibatum ſcilicet & coniugium, ne quis ex ſententia propoſita, perperam concluderet, eos qui matrimonium contrahunt peccare, quod certe facerent, ſi cælibatus & virginitas per ſe & non propter aliud bona eſſent. Nam ſi quid per ſe bonum & laudabile eſt, eius profecto contrarium malum & vituperabile inuenitur. Quare ex hoc loco diſcamus, coniugio anteferre cœlibatum, non quod hic magis placeat Deo

quam

quam illud, ſed propter aliud, nempe vt expeditiores ſimus ad ſuſtinenda pericula, & alia officia præſtanda: Si modo aſſit continentiæ donum.

Sed afflictionem in carne ſunt habituri huiuſmodi.

Cauſam reddit cur cœlibatum coniugio præferat. Nam in coniugio maior eſt afflictio. Vocat autem Apoſtolus hoc loco carnem externum hominem, & quæcunque ad præſentem vitam ſpectant. Cum igitur coniugium multas moleſtias ſecum trahit ex hæreditario peccato exortas, veluti curam liberorum rei domeſticæ adminiſtrationem, & alia incommoda, quæ ex deprauatione morum naſcuntur, optat Apoſtolus, vt pij iſtis moleſtijs vacui, poſſint ſe totos Deo dicare.

At ego vobis parco.

Reſtrictio eſt ac ſi dicat, cupio veſtræ infirmitati conſultum adeo vt vos coniugio non indigere exoptem: quo ſitis omnibus iſtis moleſtijs vacui, Verum ſi coniugio carere non poteſtis, habenda eſt veſtræ infirmitatis ratio per remedium diuinitus ordinatum. Parcere igitur hic ſignificat indulgere & cupere ſubleuatos afflictionibus.

Hoc autem dico fratres, quoniam

tempus contractum est in posterum.

Quod hæc intelligenda sint de vsu sancti coniugij, Enumeratio sequens ostendit. sumit enim argumentum a vitæ humanæ breuitate: vnde infert, ita vtendum esse coniugio & alijs rebus terrenis, ne nos a Deo auocent. Nam quo propior est terminus vitæ, eo magis de migratione cogitandum, cauendumq; ne quid obstet, quo minus simus parati ad migrandum omni momento. Obseruandus locus quod breuitas humanæ vitæ, & termini vitæ nostræ incertitudo debeat nobis incitamentum esse ad bene pieq; uiuendum: Nam vt recte inquit Seneca, Sicut fabula sic & vita, non quam diu, sed quam bene sit acta refert. Porro tempus hic contractum, vocat metaphora à velis seu alijs rebus quæ complicari possunt, sumta.

Vt & qui habent vxores, sint vt non habentes, & qui flent vt non flentes, & qui gaudent, vt non gaudentes, & qui emunt, vt non obtinentes, & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtentes.

His Paradigmatis non vult nos res terrenas abijcere, sed ita eis vti, ne sint nobis impedimento, quo minus Deo adhæreamus. Hinc ergo summatim discamus, ita adhærendum esse rebus terrenis,

renis,ac ſi omni momento hinc migrandum eſſet, hoc eſt,ita vtendum eſſe donis Dei, cum gratiarum actione,ne ſit nobis impedimento,quo minus ea quæ ſalutis noſtræ ſunt diligenter curemus. Vt fletus res aduerſas,ita gaudium res proſperas Metonymice ſignificat: reliqua nota ſunt.

Præterit enim figura huius mnndi.

Ratio a vanitate huius mundi.quæ huius mundi ſunt,ſpeciem quidē habent incurrentem in oculos hominum,ſed mox euaneſcunt & auferuntur e conſpectu. quare ſtultum eſt illis ita occupari, vt eas anteferamus obedientiæ erga Deum, aut ijs ita impediamur, vt non toti addicti Deo eſſe poſſimus.

Velim autem vos abſque ſolicitudine eſſe.

In quem finem ſuperiora dicta ſint, & quare cœlibatum in ijs qui continentes eſſe poſſunt, præfert coniugio,hoc voto indicat. optat enim Chriſtianos ita totos addictos Domino eſſe, vt ab eo nullis auocamentis auocentur. Quod autem velit nos eſſe abſque ſolicitudine, intelligendum eſt de prophana huius mundi ſolicitudine, quæ impedit quo minus Deo adhæreamus.

Qui cœlebs eſt, curat ea quæ ſunt Domini,quomodo placiturus ſit Do

mino, at qui duxit vxorem curat ea quæ sunt mundi, quomodo placiturus sit vxori. discreta sunt ea, quæ est vxor & ea quæ est virgo: quæ est innupta curat ea, quæ sunt Domini, vt sit sancta cum corpore, tum spiritu, Quæ vero nupta est curat ea quæ sunt mundi, quomodo placitura sit viro.

Probat ab effectu sancti cœlibatus, cur præferat cœlibatum coniugio piorum, qui prophanis hominibus copulati sunt. Non enim hic loquitur de quouis cœlibatu, sed tantum de eo qui susceptus est propter regnum Dei, ab iis qui dono continentiæ sunt præditi. Neque loquitur de quouis coniugio, sed de impari, in quo fideles infidelibus seu mundo deditis copulati sunt. Nam alias neque cœlibatus per se curam eorum quæ Dei sunt affert, neque coniugium per se à Deo ad res terrenas abstrahit. Nam plerique cœlibes, vt in regno Antichristi videre est, videlicet in Cardinalibus, Episcopis, Sacrificulis, Monachis & Monialibus, non ea curant quæ Dei sunt, sed quæ sunt mundi. Vt sunt, manifesta doctrinæ deprauatio, sacramentorum & disciplinæ corruptio, sacrilegia, stupra, adulteria, & aliæ nefandæ libidines. Nec omnes iuncti matrimonio curant quæ mundi sunt, sed plurimi eorum quæ Dei sunt. Vt videre est in Abraham, Isaac, Iacob, Za-

charia & alijs multis sanctis Patriarchis & Prophetis. Nam in sancto coniugio maritus qui habet fidelem vxorem, & vxor quæ habet fidelem maritum, adiuuant se mutuo, cum exemplo, tum pijs exhortationibus (quemadmodum in Ecclesia domestica fieri docet) vt ea quæ Dei sunt curent & prophanam mundi solicitudinem abijciant. Deinde propria coniugum officia, vt sunt: procreare, & educare liberos in timore & correptione Domini, eosdem instituere, se mutuis adiuuare officijs: sancta sunt opera & cœlestia quibus Deus colitur à sanctis coniugibus. tantum abest, vt hæc opera prophana & Christianis indigna censeantur. Ex his haud obscurum est, iniuriam facere spiritui sancto Papistas, qui hoc Pauli testimonio abutuntur ad confirmandum suum impurum cœlibatum, tanquam cultus Dei esset per se, & ad extenuandam coniugij dignitatem, quasi per se homines à pietatis auocaret studio.

Hoc autem ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis inijciam, sed ad honestatem & decorum, vt Domino adhæreatis absque vlla distractione.

Rursus moderatur consilium de cœlibatu & significat se nemini imponere necessitatem vel ducendæ vxoris vel non ducendæ, sed simplici-

ter ostendere vtrum vitæ genus sit commodius, vt quisque suas hic vires expendat. vtilis quidem & commodus est cælibatus pijs, quibus nihil periculi est ab incontinentiæ malo. Nam tum nullis rebus externis occupati, possunt absque vlla distractione Domino adhærere in spirituali illo coniugio, quo nihil est honestius nihil sanctius. Verum si continere nequeunt, contrahant matrimonium, ne stulte affectatus cælibatus conijciat ipsos in laqueum Diaboli. In summa ergo hic duo consideremus. Primum, in quem finem sit expetendus cælibatus, non vt putetur cultus esse aut magis placere Deo quam coniugium, sed vt adhæreant cælibes Deo absque vlla distractione. Secundum, laqueus non est inijciendus cuiquam, vt arceatur a coniugio: quod liberum relinqui debet omnibus. etsi secus & contra Paulum adulatores antichristi decernunt.

Si quis autem virgini suæ indecorum iudicat, si excedat florem ætatis, & ita fieri debet, quod voluerit faciat non peccat: nubant.

Nunc sermonem conuertit ad parentes habentes filias adultas, quibus potestatem facit elocandi filias si velint. Verum quod interponit: Et ita fieri debet, Restrictio est, & intelligendum est hoc modo: Si virgo castitatis dono destituitur debet ita fieri, nempe vt tradatur nuptui

quo

quo vitetur scortatio. Contra vero si donum habet virgo castitatis, liberum relinquitur parentibus elocandi filias & non elocandi. Hinc discant parentes: quod non liceat ipsis, liberis perpetuam castitatis legem imponere, nisi prius constiterit de dono castitatis, quod rarissime contingit sine aliquo peculiari morbo aut defectu. Porro quod dicit in purali numero: Nubant. synthesis est, nam intelligendum est, non tantum de vna filia, sed etiam de multis, si quis plures habeat, imo etiam de filijs.

Qui autem stat firmus in corde necessitatem non habens, potestatem vero habet super propria voluntate & hoc decreuit in corde suo, vt seruet suam virginem, bene facit.

Quemadmodum liberum fecit parentibus elocare filias, quæ donum castitatis non habent: Ita hic ius facit eisdem non elocandi filias, quæ habent castitatis donum. Hic sensus verborum Pauli est simplicissimus. Verum dictio apostolica explanatione aliqua indiget: Qui autem stat firmus in corde suo, hoc est, qui firmiter statuit apud se. Necessitatem non habens, hoc est, cui non obstat filiæ infirmitas, quo minus virgo seruari possit: Atque hæc exceptio diligenter notanda est, Nam restringit ius parentum in seruandis suis virginibus: Potestatem vero habens super

per sua voluntate, hoc eſt, cuius voluntas ab altero non pendet: Pendet autem patris voluntas à liberorum voluntate hactenus, vt infirmitatis illorum rationem tantum habeat, vt nec iure poſſit nec debeat ab illis exigere cœlibatum, qui hoc dono diuinitus non ſunt donati: Conditione ergo caſtitatis ſalua, bene facere parentes pronunciat, qui ſuas virgines ſeruant, idq; propter cauſas ſupra commemoratas.

Itaque qui & nuptum collocat, bene facit: & qui non collocat nuptum, melius facit.

Concluſio eſt ſermonis de parentibus habentibus liberos in ſua poteſtate. in vtroque membro ſubintelligenda eſt exceptio ſupra poſita, hoc modo: Qui nuptum collocat filiam quæ continere nequit, bene facit conſulens infirmitati virginis, vt vitetur ſcortatio: Qui non collocat nuptum, ſcilicet filiam habentem donum caſtitatis melius facit, hoc eſt, commodius filiæ conſulit propter cauſas ſupra expreſſas. Porro ex hac parte duo concludamus præter ea quæ dicta ſunt, Primum, liberos eſſe in poteſtate parentum, Alterum quod ex primo ſequitur, non licere liberis contrahere matrimonium ſine parentum conſenſu. Qui enim id faciunt, parentes contemnunt & legem Dei pro nihilo habent, Quare poſſunt parentes ſuo iure tales

contra-

contractus infringere, vt impios & illicitos, Sed per ſententiam iudicis.

Mulier alligata eſt legi quam diu maritus eius viuit, Si autem mortuus eius fuerit maritus, libera eſt, cui vult nubat, modo in Domino. At beatior ſi ſic maneat ſecundum meam ſententiam, Exiſtimo autem me quoque ſpiritum Dei habere.

Hic peculiariter de viduis mulieribus agit, ne exiſtimarent ſe ob ſexus conditionem exemptas eſſe, ne ſibi liceret quod viris licet. Eſt autem ſumma ſententiæ: Aliæ nuptiæ poſt mortem maritorum viduis concedantur modo in Domino, hoc eſt, ſi in timore Domini & religioſe id fiat. Hanc ſuam propoſitionem probat Apoſtolus argumento à contrariјs ſumto: Mulier alligata eſt legi (ſcilicet quæ ſanxit viri & mulieris ſocietatem indiuiduam) quam diu maritus eius viuit, Ergo mortuo marito libera eſt: Si libera eſt, nubere poteſt cui vult. Huc addit correctionem (quæ tantum locum habet in viduis habentibus donum caſtitatis, qualis fuit Anna prophetiſſa) Beatior vero eſt ſi ſic maneat ſecundum meam ſententiam id eſt, quemadmodum ego ſpiritu Dei edoctus iudico. Nam exiſtimo me quoque habere ſpiritum Dei, quo dictante hæc ſcribo, ne contemnantur tanquam ab homine profecta.

profecta. Porro beatior dicitur, non quod viduitas per se sit virtus quæ magis Deo placet quam honestum coniugium: sed quia a curis mundi (modo dono castitatis non fuerit destituta) erit alienior. Hic locus quia tantum agit, quid liceat viduis, an illis concedendæ sint aliæ nuptiæ: perperam opponitur sententiæ Christi Matth. 5. & 19. vbi adulterio solui vinculum coniugale asserit Dominus. Deinde Paulus desertione solui coniugium asseruit. Propterea hic locus opponatur veteribus quibusdam, inter quos Athenagoras hanc turpissimam vocem euomuit, quod secundæ nuptiæ sint σεμνὴ μοιχεία. Deinde opponatur Papistis, qui negarunt benedictionem secundis nuptijs, & legibus suis vetuerunt, ne quis clericus secundis nuptijs interesset. Quare nos opponamus vnum Paulum omnib. Antechristi morionibus: & spiritum quo dictante hæc scripsit Paulus, Spiritui Sodomitico Papistarum: quo ruunt prætextu cœlibatus in varia nefandarum libidinum genera.

Caput VIII.

Summma capitis octaui.

ETsi per se licitum est idolothytis vesci: tamen qui cum offendiculo fratris infirmi hoc facit

facit, vulnerans ipſius conſcientiam infirmam, reus fit, vt qui in Chriſtum peccet.

Ordo & partes capitis octaui.

Vt in ſexto capite propoſuit de rebus medijs & confutauit illorum errorem, qui ſcortationem in medijs numerarunt, Et inde in ſeptimo cœlibatum & coniugium res medias docuit: ita hic in octauo aliud genus rerum mediarum proponit, nempe de vſu idolothytorum, hoc eſt, ciborum qui idolis erant conſecrati. Ac in principio capitis Ironicam conceſſionem ponit, & concedit illis ſcientiam qua freti Idolothytis viſcebantur, ſed mox corrigit aſſerens eam ſcientiam nihil eſſe, quæ non temperata ſit charitate Dei & proximi. Deinde per Mimeſin eorum verba, qui Idolothytis veſcebantur recitat vna cum rationibus firmiſſimis, quibus idola nihil eſſe ratiocinabantur, vnde rem mediam eſſe concludebant veſci idolothytis & non veſci. Verum Paulus negat eam ſcientiam in omnibus eſſe, atque ideo oportere eos, qui ſcientia præditi ſunt infirmorum rationem habere. Deinde hypotheſin ad theſin per Mimeſin transfert, & affirmat cibum non commendare nos Deo, vt aliqua iuſticia, vel accedat, vel diſcedat nobis ſiue ueſcamur,

siue non vescamur. Quod quidem Paulus illis concedit, sed cum hac exceptione, ne infirmorum conscientiam lædant, Vnde generalem regulam colligit de rebus medijs, nimirum quod vsus earum nequaquam sit licitus, si offendiculum infirmorum coniunctum habeat.

Exegesis octaui capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Cæterum de ijs quæ idolis imolantur, scimus quod omnes scientiam habemus.

Hæc concessio Ironica ad eos solūmodo restringenda est, qui inflati scientia de Idolothytis, vescebantur illis nulla infirmorum ratione habita.

Scientia inflat, charitas ædificat.

Ab effectu scientiæ non temperatæ charitate corrigit quod dixit, asserens eam non veram scientiam esse, imo sine charitate inflatos reddere: charitatem autem ædificare, hoc est, instruere proximum, eumque promouere in pietatis & religionis studio. Quod autem dicat scientiam inflare, id fieri vicio hominum in hac corrupta

natura sciendum est. Nam alioqui scientia ipsa quæ donum Dei est per se viciosa non est, neque causa inflationis propria, sed ἀφορμὴ tantum. Quare vt perperam faciunt, qui hoc loco abutuntur in contemtum artium & liberalium disciplinarum, quarum vsus maximus in vita cernitur: ita rectissime eo vtuntur, qui scientias quas ex dono Dei adepti sunt, charitate temperant, quo eos qui ignari sunt instituant. Charitas enim scientis, vt excludit inanem fastum, ita efficit, vt scientia præditus non quærat quæ sua sunt, sed quæ aliorum ad ædificationem.

Quod si quis sibi videtur aliquid scire, nondum quicquam nouit sicut oportet nosse, sed qui diligit Deum hic cognitus est ab eo.

A definitione salutaris scientiæ probat opinione potius scientiæ inflatos fuisse Corinthios, quam veram habuisse scientiam. format autem hanc definitionem per abnegationem & per affirmationem. Abnegatione quidem, quod non sit salutaris scientia ostendit, cum ait: Si quis videtur sibi aliquid scire, hoc est, si quis opinione sua sapit, & ideo insolescit, alios tanquam ex alto despiciens: Hic nondum nouit quemadmodum oportet, hoc est, ipsius scientia nihili fit apud DEVM. *Affirmatione vero*

exponit, quæ ſit ſalutaris ſcientia. nempe quæ in Dei cognitione fundatur, & tendit in Dei dilectionem. Si quis inquit, diligit Deum (hic vna parte totus cultus Dei intelligitur) hic cognitus eſt ab eo, hoc eſt, approbatur à Deo, vt qui vera ſcientia præditus ſit. Hinc diſcamus in regno Chriſti fruſtra de ſcientia gloriari eos, qui ex Dei cognitione non didicerunt veram humilitatem, & veram Dei & proximi dilectionem.

De eſu igitur illorum quæ idolis immolantur ſcimus, quod idolum nihil eſt in mundo, & quod nullus eſt Deus alius niſi vnus. Nam etiamſi ſint qui dicantur dij & in cœlo & in terra (ſicut ſunt dij multi & domini multi) nobis tamen vnus eſt Deus ex quo omnia, & nos in ipſo, & vnus Dominus Ieſus Chriſtus per quem omnia & nos per ipſum.

Exponit per Mimeſin, quali ſcientia tumidi Corinthij veſcebantur idolothytis etiam cum offenſione fratrum: eſtq; hoc principale argumentum, ſeu iſtius ſcientiæ qua tumebant, Demonſtratio firma ſane & immota. Quod nulla diuinitate aut virtute præditum eſt, id ſane in cibis aliquam differentiam non facit, vt vel eos ſanctificet vel polluat. Idolum nihil eſt, hoc eſt,

nulla

nulla diuinitate aut virtute præditum est. Non igitur potest in cibis aliquam differentiam facere, qua vel sanctificantur vel polluuntur homines. Quare esus Idolothytorum indifferens est, adeo vt liceat eis vesci & non vesci. Hactenus recte conclusum est. assumtio confirmatur à disparatis. Nullus est Deus, alius nisi vnus, Ergo Idolum nihil est, hoc est, non habet aliquid diuinitatis, seu non est Deus. Verum ne quis exciperet & diceret plures esse Deos, occurrit isti obiectioni & distinguit inter illos, qui dicuntur Dij siue falso, siue participatione nominis propter aliquam tenuem similitudinis vmbram, vt magistratus & iudices in Psalmo Dij dicuntur: & inter verum Deum, qui vnus est in essentiæ vnitate, & trinus in personis, & hunc verum esse Deum à proprio docet, cum inquit: à quo omnia & nos in ipso, hoc est, qui omnia creauit & conseruat, & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos in ipso. Hic obserua primum, quod Dei proprium est tribui Christo: quare natura Deus est. Deinde manifeste hic asseritur, cum vnitas diuinæ essentiæ, tum personarum distinctio. quod enim ait, vnus est Deus ad essentiæ vnitatem refertur. Cum rursus patrem seorsum a filio nominat, distinguit non naturam, sed personas. Præterea cum ait: Per quem omnia, non significat instrumentalem causam, sed efficientem. Nam filius cum patre causa efficiens est, tum in

creando tum in conſeruando: quod ita accipiendum eſt, vt nec duas cauſas conſtituamus, cum filius ſit eſſentia vnus cum patre, nec rurſus in perſonarum diſtinctione inæqualitatem, aut ſeparationem imaginemur. Nam æqualis pater, æqualis filius, æqualis ſpiritus ſanctus. & pater eſt in filio & ſpiritu ſancto, & filius eſt in patre & ſpiritu ſancto, & ſpiritus eſt in patre & filio, κατὰ περιχώρησιν, vt loquuntur Theologi.

Sed non in omnibus eſt ſcientia. Nonnulli enim conſcientia idoli vſque ad hoc tempus, vt idolis immolatum edunt & conſcientia eorum infirma cum ſit, polluitur.

Oſtendit non omnes adhuc inſtructos fuiſſe de Idolorum vanitate, ſed eſſe quoſdam qui cum ſcientia Idoli Idolothytis veſcerentur, hoc eſt, qui tametſi adhuc tacite apud ſe iudicarunt immunda eſſe, quæ Idolis eſſent oblata, nihilominus tamen aliorum exemplo de Idolothytis edebant, ac ſic ſuam polluebant conſcientiam. quare intempeſtiue Corinthios vſus fuiſſe ſua libertate in eſu Idolothytorum ſignificat. Nam illorum exemplo infirmi ad comedendum pertracti ſunt, ac ita, quia hæſitante conſcientia hoc fecerunt, grauiter peccarunt.

Atqui eſca nos non commendat Deo, neque enim ſi comedamus abun-

abundamus, neque si non comedamus, deficimus.

Per Mimesin transfert hypothesin ad thesin tanquam ad consultationem causæ propositæ. Controuersia erat de esu Idolothytorum, Iam thesin seu consultationem adducunt: vnde conficitur hæc conclusio, Esca nos non commendat Deo. Idolothytum est esca. Igitur Idolothytum nos non Deo commendat. Maior inde confirmatur quod neq; comedens abundat; neq; non comedenti aliquid deficit. hoc est, nemini ex eo quod vel comedat vel non comedat, aliquid iusticiæ accedit aut discedit. Sed intelligendum est, si id temperanter fiat in timore Dei, alioqui crapula & ebrietas Deo supra modum displicent: vt quæ & prohibita sunt à Deo & homines à pietatis exercitijs auocent, impediantq; ab officio præstando. Hinc ergo discamus, cultum Dei in ciborum delectu nequaquam positum esse. Vnde Apostolus ad Roma. 14. Regnum Dei non est cibus & potus, sed iusticia, pax & gaudium in spiritu sancto. Nam qui in his seruit Christo, acceptus est Deo & probatus hominibus. Itaque quæ pacis sunt sectemur & quæ mutuæ ædificationis. Est autem doctrina dæmoniorum, quæ cultum Dei collocat in delectu ciborum, id quod Antichristum facere manifestum est.

Sed videte ne quo modo potestas vestra offendiculo sit ijs qui infirmi sunt.

Concedit quidem Paulus eſcam nos non commendare Deo, atque ideo facultatem nobis eſſe comedendi & non comedendi, ſed vſus huius facultatis charitatis regulæ vult ſubiectum. Nam catholicum præceptum Dei eſt, vt diligamus proximum: cum qua dilectione pugnat infirmis offendiculo eſſe. quare qui edit aut vlla re media abutitur cum offenſione infirmorum, violat legem charitatis & fit reus iræ Dei. Hæc ergo regula tantum intelligenda eſt de vſu rerum mediarum & de infirmis. Nam in rebus præceptis et in rebus prohibitis præſtanda eſt obedientia, etiamſi totus mundus offenderetur. Daniel coluit Deum verum cum offenſione totius regni Babylonici. Tres viri ſtatuam noluerunt adorare, non morantes offenſionem tyranni Babylonici & Satraparum eius. Ad eundem quoque modum miniſtri Dei, exemplo Prophetarum & Apoſtolorum, docebunt veritatem etiamſi offenſione totus collaberetur orbis. Præterea ab vſu rerum mediarum non eſt abſtinendum propter peruicaces hoſtes. Imo hic confeſſio fidei libertatis neceſſaria eſt, ne impij & pertinaces noſtro exemplo confirmentur in ſuo errore, hoc confirmatur exemplo Chriſti & Pauli.

Etenim ſi quis viderit te qui habes ſcientiam in epulo Idolorum accumbentem, nonne conſcientia eius

qui

qui infirmus eſt ædificabitur ad eden dum ea quæ idolis ſunt conſecrata?

Offenſio infirmorum explicatur, quæ eſt exemplo firmorum veſci Idolothytis reluctante vel dubitante conſcientia. Nam cum infirmus videt firmum de Idolothytis veſci, mox ipſe exemplum ſecutus edit, etſi hoc licere nondum intelligit. Quare edendo polluit conſcientiam ſuam. Obſeruandus locus, quod qui facit aliquid per ſe non malum, ſed opinione tantum malum, peccet, quare Pauli præceptum in omnibus actionibus ſequendum eſt, quilibet in ſuo ſenſu certus ſit.

Et tua ſcientia peribit frater, qui infirmus eſt, propter quem Chriſtus eſt mortuus?

Exaggerat peccatum edentis cum periculo infirmorum per comparationem. Chriſtus mortuus eſt pro fratre tuo, tu autem eum rurſus perdis: quare grauiſſima iniuria afficis, & Chriſtum redemtorem & fratrem qui tua culpa perit. Obſeruandum, quod peccans alieno exemplo ſeductus non excuſari poſſit, quin iure ſit damnabilis & reus iræ Dei. Adeo graue eſt quicquam tentare repugnante aut hæſitante aut errante conſcientia.

Ita autem peccantes in fratres & per cutientes ipſorum conſcientiam infirmam, in Chriſtum peccatis.

Ratio cur adeo graue ſcelus eſſe dixerit offenſionem infirmorum, ſumta ex adiunctis. Qui in Chriſtum peccat, grauiſſimo reatu obſtringitur. peccantes in fratres infirmam ipſorum conſcientiam vulnerando, in Chriſtum peccant, Quare grauiſſimo reatu obſtringuntur. Nota rurſus quam graue peccatum ſit, cum ſcandalo infirmorum aliquid facere.

Quapropter ſi eſca offendit fratrem meum, nequaquam veſcar carnibus in æternum, ne fratri meo ſim offendiculo.

Suo exemplo præſcribit generalem Regulam ſequendam in vſu omnium rerum mediarum. Nam quod hic de vna ſpecie dicit, ad vniuerſum genus referendum eſt. Eſt autem ſenſus. vſus rerum mediarum moderandus eſt ad charitatis regulam & ædificationem. Quare ſi eſca offendit fratrem, hoc eſt, ſi præbet ei occaſionem lapſus, vt aliquid faciat contra conſcientiam, omnino ab eſca abſtinendum eſt, ne ſit fratri offenſionis, id eſt, lapſus cauſa. Idem iudicium eſt de alijs rebus medijs: Obſeruandum quod Apoſtolus hic tantum loquatur de infirmis, qui nondum erant edocti de Chriſtiana libertate, & de rebus medijs. Quare hic locus nequaquam patrocinatur Papiſtis, qui à carnibus volunt nos abſtinere die Veneris, ne offendantur à nobis.

Imo

Imo cum iam ſuperſtitioſa ſua obſeruatione deflexerunt Papiſtæ à recta via, peccant qui ſuo exemplo eos in errore confirmant, tantum abeſt vt ipſorum gratia hic quicquam de ſua libertate cedant fideles. Nam illa offenſio ſola cauenda eſt, quæ abducit à via recta.

Caput IX.

Summa capitis noni.

SVo docet exemplo Apoſtolus omnia ad ædificationem facienda, nihilq; agendum vnde offendi poſſunt infirmi.

Ordo & partes capitis Noni.

Huius capitis œconomia admodum eſt prudenter inſtituta, non enim ſtatim ſuum exemplum tanquam Apoſtolicum vrget, ſed conſiderato iudicio quorundam de ſe. omnium primum anticipat illorum opinionem, qui aſpernabantur ipſum tanquam inferiorem reliquis Apoſtolis, vendicans ſibi plenam Apoſtolatus autoritatem. Deinde infert ex eo idem ſibi ius eſſe in reb. medijs, quod & reliquis eſt Apoſtolis, ac ſumit vnã ſpeciem de ſtipendio

pendio ministrorum Euangelij. quam iusta colligit confirmatione. Tum addit causam cur suo non sit vsus iure, cui plurimas rationes subnectit, cur verbi præcones digni sint suo præmio, Verum ne quis auare hoc ab Apostolo dici existimaret, rursus anticipat, & quod sui officij ratio postulat docet, enumeratione exponens, quod omnia in aliorum ædificationem facere consueuerit. Huc addit exhortationem, exemplo pugilum proposito, vt quisque ita se gerat ne destituatur præmio, Tandem concludens se Corinthijs imitandum proponit. Potest autem totum caput hoc Enthimemate claudi: Ego Paulus Apostolus vester omnia facio ad ædificationem, & ab vsu meæ libertatis abstineo, vt plures Christo adducam. ergo vos me magistrum imitari par est, vt nullis rebus in aliorum ruinam abutamini. Locus communis huius capitis est, vt ministri verbi forma sint gregis, & doctrinam quam profitentur, vita & moribus exprimant. Nam ea demum optima docendi ratio est, cum regulis rerum agendarum illustria iungantur exempla,

Exegesis noni capitis cum obseruatione doctrinarum.

An

An non ſum Apoſtolus? An non ſum liber?

Anticipatio eſt, propoſiturus enim ſe imitandum, neceſſarium habuit vendicare ſibi Apoſtolatus dignitatem: quam quidam apud Corinthios non parum extenuare conabantur, ac ſi non eſſet æqualis autoritatis cum reliquis Apoſtolis. Locus obſeruandus de cuiuſque officio, quo admoneri debet, vt & agat, quæ ſunt officij ſui, & ſe talem gerat ne ſibi iure obijci poſſit, Turpe eſt doctori cum culpa redarguit ipſum.

Nonne Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum vidi? Nonne opus meum vos eſtis in Domino?

Apparet aduerſarios Pauli, dignitatem Apoſtolicam duabus definiuiſſe rebus: nempe viſione Chriſti ſaluatoris, à quo edocti erant Euangelium Apoſtoli, & docendi munere. Vtrumq; ſibi vendicat Paulus, videlicet quod & Chriſtum viderit, & fecerit Apoſtoli officium diligenter docendo Euangelium. nam in tertium cœlum raptus, & Chriſtum vidit & à Chriſto didicit Euangelium.

Si alijs non ſum Apoſtolus, at certe vobis ſum, nam ſigillum Apoſtolatus mei vos eſtis in Domino.

Conceſſio cum correctione. ſit ſane quod non ſim re-

ſim reliquis Apoſtolus, vobis tamen ſum Apoſtolus. nam vos eſtis veluti ſigillum quo meus obſignatus ſit Apoſtolatus, à me enim Chriſtum didiciſtis. Obſerua quod Paulus inde vendicet ſibi Apoſtolatus dignitatem, quod Apoſtoli munere ſit perfunctus. Quod cum Papa fecerit, illum libenter Apoſtolicum & Epiſcopum agnoſcemus. qui tantiſper de vano gloriatur titulo, donec exemplum Petri & Pauli, quorum ſucceſſorem ſe iactat, imitari contemſerit.

Mea defenſio apud eos qui me dijudicant, hæc eſt.

Cur ſuperiora dixerat, exponit. fuerunt enim apud Corinthios, qui dijudicabant Paulum, id eſt, qui Paulo detrahebant & obloquebantur, quaſi non eſſet cum reliquis conferendus Apoſtolis: quibus oppoſuit Apoſtolatus ſui teſtimonium, nempe fidem Corinthiorum, quos ſua prædicatione ad Chriſtum conuerterat. Propria enim nota Apoſtolica eſt Chriſtum docere ac multos ad fidem conuertere.

An non habemus poteſtatem comedendi & bibendi? An non habemus poteſtatem ſororem vxorem circumducere, quemadmodum & reliqui Apoſtoli & fratres Domini & Cephas? an ſolus ego & Barnabas non habemus poteſtatem non operandi?

Poſtquam

Poſtquam aſſeruit Apoſtolatus ſui autoritatem, infert Apoſtolus idem ius ſibi eſſe in vſu rerum mediarum, quod & reliquis Apoſtolis. & generis loco tres ponit ſpecies. Primam quod ſibi non minus liceat veſci quibuſlibet & bibere quemuis potum, quam reliquis Apoſtolis. Alteram, quod ſororem, id eſt, Chriſtianam & piam vxorem circumducendi, eamq; alendi ſumtibus Eccleſiæ poteſtatem habeat, perinde atq; Petrus ac nonnulli alij, qui ſuas ſecum circumduxerunt, eaſque ſumtibus Eccleſiarum aluerunt. Tertiam, quod habeat quoque ſicuti alij Apoſtoli ius ſumendi ſtipendium pro labore Apoſtolatus, ne cogatur proprijs manibus victum quærere. ab harum rerum vſu abſtinuit Paulus, ne cui eſſet offendiculo, quemadmodum ſequitur paulo poſt. hoc itaque ſuum exemplum, vult Paulus Corinthios imitari in vſu rerum indifferentium.

Quis militat proprijs ſtipendijs vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Aut quis paſcit gregem, & de lacte gregis non edit?

Poſtremam ſpeciem rerum mediarum ſumit probandam: nimirum quod licuiſſet ſibi, quantum ad ius attinet, ſine manuũ labore vixiſſe ſumtibus Eccleſiæ. hoc primum tribus ſimilib. colligit, nempe à iure militari, à uinitoribus, et à pecuarijs. Vt ergo militi ex ſuo ſtipẽdio, et uinitori ex ſuis vitib.

&

Et pecuarijs ex lacte gregis licet viuere, Ita & Paulo ex Euangelio sustentari & viuere licuisset, nisi offensionis cauendæ gratia à suo abstinuisset iure.

Num secundum hominem hæc dico? Nonne etiam lex hæc dicit? Nam in Mosis lege scriptum est, Non obligabis os boui trituranti.

Prolepsis est. nam anteuertit illorum obiectionem, qui ista à rebus mundanis sumta similia possent refellere ex eo, quod longe alia ratio sit rerum diuinarum quam humanarum: ex capite igitur 25. Deut. aliud simile sumit, quod hoc modo applicabitur: Deus vetuit in sua lege obligare os boui trituranti, hoc est, mandauit vt sinerent boui trituranti ex straminibus & frumento, quod calcando excuteret pabulum capere: multo magis Deus vult, vt hominum operas iusta compensemus mercede. Quare nec Apostolis laborantibus in prædicatione, suum negandum est stipendium.

Num boues curæ sunt Deo?

Vt ostendat se recte similitudinem bouis triturantis accommodasse ministris Euangelij, hanc quæstionem ponit. Nam quicquid de bobus præcipitur, id hominum causa significat factum. quia ergo vult Deus, vt boum laborantium curam

habeant homines, multo magis hominum laborantium rationem habendam esse insinuat. Nam tametsi boues & minimi etiam passerculi sub prouidentia Dei cadunt, tamen longe alius modus est eius prouidentiæ qua homines ad suam imaginem conditos complectitur. Cum ergo negat boues curæ esse Deo non simpliciter accipiendum est, sed κατά τι, hoc est, secundum excellentiorem prouidentiæ modum quo hominum & potissimum Ecclesiæ curam habet.

An propter nos omnino dicit? propter nos enim scriptum est, Nam sub spe debet is qui arat, arare, & qui triturat sub spe, spei suæ particeps esse.

Sensus est: Deus hoc præceptum de bobus triturantibus edixit, vt inde quantam hominum curam laborantium præsertim, nos oporteat habere intelligatur. Huc arrepta occasione à Mosis dicto attexit aliam similitudinem ab agricultura sumtam. Qui triturat & arat, hoc facit percipiendi fructus gratia, multo magis qui in agro Euangelij laborant, & præmio sunt digni & longe meliorem fructum expectant.

Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, si nos vestra carnalia messuerimus.

Anticipat rursus cauillationem eorum, qui obijcere possent aliam rationem fructus Euangelij esse, aliam agriculturæ. illic fructum esse spiritualem, hic carnalem. non igitur valere, hanc similitudinem, Sed Paulus collationem maioris & minoris instituens, significat, quo nobilior & preciosior sit fructus Euangelij, quam orationis & triturationis: eo etiam digniores esse, qui in Euangelio laborant, laboris sui compensatione. Porro, vt carnalia hic vocat, quæ ad corpus & externum hominem pertinent, Ita spiritualia appellat, quæ ad spiritum & animam pertinent. vt ergo anima corpori multis modis est præferenda, ita labor qui conseruandæ animæ destinatur, multo præstantior habendus est eo, qui tantum carnem spectat. Obseruandus locus de dignitate ministerij verbi, qua anteferendum est omnibus huius vitæ officijs & muneribus.

Si alij apud vos sui iuris participes sunt, cur non potius nos?

Concludit à minori ad maius, licuisse sibi à Corinthijs sui laboris mercedem sumsisse. Nam alij qui minus laborarunt, & qui pædagogorum vice sunt functi, acceperunt stipendia à Corinthijs, Multo magis hoc Paulo licuit, qui eos primum in Christo genuit & ab impietate Ethnica ad fidem Christi conuertit.

Atqui non vſi fuimus iure iſto, ſed omnia ſuſtinemus, vt ne quam offenſionem demus Euangelio Chriſti.

Cur ſuo non ſit vſus iure exponit, videlicet ne curſus Euangelij iſto pacto impediretur. Cum vel infirmi vel maligni inde ſumerent occaſionem offenſionis. ac ſi Paulus lucri gratia Euangelium doceret. Hoc ſuum exemplum ideo proponit Apoſtolus, vt Corinthij illud in conſpectu habeant, ac factum magiſtri ſui ſequantur, ne quid tentent vnde curſus Euangelij impediri poſſit, & fratres infirmi offendi. atque ad hoc probandum totum hoc caput, vt ſupra monui, referendum eſt.

Neſcitis, quod qui ſacra operantur ex ſacro edunt, & qui altari aſtant, altaris ſunt participes? Sic & Dominus ordinauit, vt qui Euangelium annunciant, viuant ex Euangelio, ego autem nullo horum vſus ſum.

Ad idem probandum aliud ſimile adducit ex lege Moſis. Deus in veteri teſtamento Leuitis ordinauit ſuum victum. Ergo æquum eſt, vt miniſtris Euangelij etiam ſuus decernatur victus. Papiſtæ qui hoc Pauli dictum ad ſacrificulos cœnam Domini prophanantes referunt, verbum Dei pro ludibrio habent.

Neq; vero hæc ſcripſi, vt ita fiat in me. Nam bonum eſt mihi potius mori, quam vt gloriationem meam aliquis inanem reddat.

Ne quis ea quæ hactenus agitata ſunt de ſtipendijs miniſtrorum, à Paulo dicta eſſe putet, vt Corinthios ex obliquo admoneat, vt deinceps in ſe ſint liberaliores, ac ſibi laboris ſtipendium perſoluant: anteuertit, & negat ſe ea ſcripſiſſe in iſtum finem, aſſerens quod potius mori ſit paratus, quam vt velit ſuam gloriationem (nempe quod gratis prædicauerit Corinthijs Euangelium) inanem reddi. Nam ſi accepiſſet ſtipendium Apoſtolus, præbuiſſet Pſeudoapoſtolis anſam calumniæ, ac ita autoritas prædicationis Pauli fuiſſet diminuta, & aperta ianua Pſeudoapoſtolorum corruptelis. Hinc diſcant pij miniſtri Euangelij, curſum Euangelij propriæ vitæ præferre.

Etenim ſi euangelizem non eſt mihi gloriatio, neceſsitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi niſi euangelizem.

Anticipatio eſt. Nam obiectioni eorum reſpondet, qui poſſent dicere ſatis gloriationis Paulo eſſe ex prædicationis officio, etiamſi cum alijs accipiat ſtipendium. ſed reſpondet neminem recte gloriari, ſi id fecerit quod ex officio debet: quod ſi non faceret maledictioni & iræ Dei ſubijceretur.

tur. Obſeruent hic miniſtri Euangelij duo, Primum, quod poſtquam legitime vocati ſunt ad miniſterium, non poſſint ſine ſcelere pedem reuocare. Nam arctius eſt vocationis vinculum quam vt ipſum rumpere liceat. Deinde, quod vocati iam ad miniſterium maledictioni & iræ Dei obnoxij ſint, niſi ſtrenue officium fecerint.

Nam ſi volens hoc faciam mercedem habeo : ſin inuitus, diſpenſatio mihi credita eſt.

Suo exemplo propoſito diſcernit inter eum, qui ſponte & èum qui inuite ſeu coacte facit officium. qui enim ſponte hoc facit, habet mercedem. Nam eius induſtria Deo probatur. qui autem inuitus & quaſi cogitur ad præſtandum officium, is neceſſitate diſpenſationis, id eſt, commiſſi muneris compellitur. atque ideo eius opera minime Deo probatur. Præterea etiam mercede priuatur. Locus obſeruetur, Quod is demum officio ſuo rite perfungi dicendus eſt, qui hilari promtitudine & alacri animo in commiſſo munere verſatur.

Quæ igitur mihi eſt merces, Vt cum Euangelizem gratuitum conſtituam Euangelium Chriſti in hoc, ne abutar poteſtate mea in Euangelio.

Dixit ſe potius paratum eſſe mori, quam vt gloriatio ſua inanis redderetur, Nunc autem

quænam ſit illa gloriatio exponit. Si prædicat Euangelium, neceſſitate officij cogitur id facere: at ſi non prædicat, iræ diuinæ ſubiacet. nunc autem non ſolum prædicat idque libens, verumetiam gratuitum facit Euangelium, hoc eſt, ſine ſumtu eorum, quibus illud annunciat: idque ideo ne ſua poteſtate abuti videatur. Abutitur autem is ſua poteſtate, qui id quod licet ſimpliciter & per ſe, intempeſtiue agit cum offenſione aliorum contra regulam Apoſtolicam: ne cui cauſam offendiculi demus. Ex hoc loco Papiſtæ commentum operum ſupererogationis fabricarunt hoc modo. Paulus aliquid facit propter mercedem, vltra debitum officium. Ergo eſt aliquod ſupererogationis opus. Reſpondeo, Quilibet debet cauere offenſionem in ſuo officio, ne quid tentet quod infirmis in ruinam cedat. hoc cum Paulus ſe feciſſe teſtatur, quid fecit quæſo quod non debuit? ſi debuit, profecto non eſt dicendus aliquid ſupererogaſſe, hoc eſt, aliquid feciſſe vltra id quod non debuit ex officij neceſſitate.

Nam liber cum ſim ab omnibus, omnibus meipſum ſeruum feci, vt plures lucrifaciam.

Transfert hypotheſin ad theſin. vt enim ſupra in certo caſu ſe infirmis accommodaſſe dixerat, Ita hic perpetuum ſuum ſtudium in vniuerſo genere rerum mediarum indicat: nimirum, quod

tametſi

tametsi multarum rerum libertatem habuerit, seruierit tamen infirmitati aliorum, caueritq; ne quem intempestiuo libertatis vsu offenderet: idque eo consilio quo plures Christo adduceret. hinc & nos generalem sumamus regulam de vsu rerum mediarum, nimirum, vt eas ad ædificationem aliorum referamus.

Et factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifaciam: ijs qui sub lege sunt, tanq̃ sub lege, vt eos, qui sub lege sunt lucrifaciam: ijs qui sunt sine lege, vt sine lege (cum non sim sine lege Deo, sed in lege Christo) vt lucrifaciam eos, qui sine lege sunt. factus sum infirmis vt infirmus, vt infirmos lucrifaciam: omnibus factus sum omnia, vt omnino aliquos seruem.

Generi subijcit distributionem specierum: qua quidem distributione, nihil vult aliud quam quod modo dictum est, & quod singulis speciebus subijcit, quodq; postea in genere repetit, nempe vt lucrifaciat quam plurimos Christo, cum non absterreantur intempestiuo rerum mediarum esu. parenthesis tantum mollitionem durioris verbi habet, Nam cum dixerat se ἄνομον *esse, hoc est, sine lege, possent id calumniatores torquere ad effrenem peccandi licentiam, Quare eam calumniam, hac correctione tollit Apostolus.*

Hoc autem facio propter Euangelium, vt particeps eius fiam.

Quare Paulus ſe accommodauit omnibus in rebus medijs indicat, primum vt hoc pacto latius ſpargaretur Euangelij doctrina, vt nullo obſtaculo eius curſus impediretur. Deinde, vt ipſe quoque eius fieret particeps, hoc eſt, vt fructum prædicati Euangelij conſequeretur. Vt ergo hoc dicto teſtatur Apoſtolus multa ſe feciſſe & à multis abſtinuiſſe quæ officij neceſſitas poſtulabat, Ita ſignificat eos communione Euangelij indignos, qui ſuo exemplo non cauent impedimenta quibus Euangelij curſus præcludi poſſit.

An neſcitis quod qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit præmium: ſic currite vt compræhendatis.

Hactenus docuit, nunc ſuo more doctrinæ exhortationem ſubijcit, quo magis doctrinam infigat auditorum animis. præponit autem exhortationi aptiſſimam ſimilitudinem, in qua ſpectanda ſunt, Stadium, cui vita noſtra confertur: Curſus, cui viuendi ratio reſpondet: Curſores, quibus homines amplexi Euangelium comparantur: Meta, cui opponitur finis vitæ noſtræ: Corona victoris, cui comparantur bona pijs in cœlo repoſita: Agonothetæ homini, Deus obedientiæ remunerator comparatur. Quemadmodum igitur curſores

ſores qui in medio curſu deficiunt, antequam ad metam peruenerint fruſtrantur præmio: ita Chriſtiani, qui bene quidem incœperunt & non vſque ad finem perſeuerant, præmijs deſtituentur & nihil præter ignominiam reportabunt. Nam & Paulus alibi inquit: non coronabitur quis, niſi qui legitime certauerit. Deinde, vt curſores qui ad metam vſque currendo perſeuerant, accipiunt propoſitam coronam, Ita Chriſtiani qui in pietatis curſu perſiſtunt vſque ad vitæ huius finem promiſſa bona percipient. Verum hoc eſt, inter curſores & Chriſtianos diſcrimen. ex illis vnus tantum, vt qui primus metam attingit, præmium capit, Chriſtiani vero omnes, quotquot currunt vſque ad metam, hoc eſt, qui in vita Chriſtiana vſque ad vitæ finem perſeuerant, præmium accipient iuxta Chriſti dictum: qui perſeuerauerit vſque ad finem ſaluus erit. Hæc ergo exhortatio acres ſtimulos nobis addere debet, vt in cœpto Euangelij curſu non deficiamus.

Porro quiſquis certat, in omnibus eſt continens, Illi quidem igitur, vt perituram coronam accipiant, Nos vero incorruptibilem,

Vt ſimilitudine Corinthios ad perſeuerantiam exhortatus eſt, ita eadem ſimilitudine exhortationem præſenti cauſæ, hoc eſt, hypotheſi, de qua ſuperius diſputauit, accommodat. Nam

agebatur de non offendendis fratribus per intempestiuum vſum libertatis noſtræ in cibis, nempe vt potius abſtinerent Corinthij non ſolum ab idolothytis, verumetiam ab omni carne priuſquam infirmis fratribus offendiculo eſſent: id nunc à minori ad maius confirmat. Curſores, quibus marceſſibilis corona eſt propoſita, continentes ſunt & abſtinent à cibis, quibus corpus grauari putant: multo magis decet, vt Chriſtiani ſibi non indulgeant nec ſectentur voluptates, quibus incorruptibilis corona eſt propoſita.

Ego ita igitur curro, vt non in incertum: ſic pugilem ago, non vt aërem verberans.

Vt doctrinæ exemplum ſe ſtatuit, ita & exhortationis. fruſtra enim hortaris ad ſobrietatem, cum ipſe perpetua ebrietate mades, & ſic de alijs. in incertum currere dicitur qui vagus eſt, & erroneus, vt qui & currendi rationem non teneat, & metam ignoret. aërem verberat, qui fruſtratur ictu, ac ideo vanum ſumit laborem. Hæc excitare pios debent ad acre pietatis ſtudium, iuxta regulam verbi Dei.

Verum ſubigo corpus meum & in ſeruitutem redigo: ne quo modo fiat, vt cum alijs prædicauerim ipſe reprobus fiam.

Ne car

Ne carnis lasciuijs abripiamur ab incepto cursu, proponit suum exemplum de subigendo corpore & in seruitutem redigendo, ne ferociat aduersus spiritus imperium: sed vt potius assuefiat ad obedientiam spiritus. Cum igitur affectus praui reprimi non possint, nisi corpus prius dometur, vult Paulus vt suo exemplo corporis ferociam prudenter coherceamus abstinentia, laboribus, & alijs non superstitiosis exercitijs. Neque hæc eo pertinent, vt in corporalibus exercitationibus, quas Paulus alibi modice vtiles esse testatur, inhæreamus, ac si Deo placerent per se, & cultus essent Deo gratus: sed vt eo vsque seruitute premamus corpus nostrum, ne lasciuiendo à cursu pietatis nos impediat, in nostrum exitium & aliorum offensionem.

Caput X.

Summa capitis decimi.

QVemadmodum monet, ne suis cupiditatibus indulgeant Corinthij ad peccandum: ita dehortatur eos, qui mensam Dominicam participant, ne dæmoniorum mensæ communicent: & vt caueant ne cuiquam vlla in re sint offendiculo.

Ordo & partes capitis decimi.

Duæ sunt principales huius capitis partes. Prior dissuasoria est generalis, ne cui ad peccandum cupiditati indulgeant Corinthij. Posterior dissuasoria est specialis. nam quod octauo proposuit abstinendum esse ab idolothytis, hic latius prosequitur pluribus argumentis. Prioris partis hæc est œconomia. Primum quia Corinthij, non parum gloriabantur de donis Dei, ac ideo se impune infirmos offendere posse arbitrati sunt, confert eos cum veteri populo Dei, qui non minus quam ipsi plurimis donis claruerunt. Deinde exempla pœnarum in isto populo proponit, admonens fore, vt si similia deliquerint, similiter quoque puniantur. Tum concludit cauendum esse ne securitate torpeant. verum ne propositis horrendis iræ Dei exemplis deficiant Corinthij, consolatione hanc partem mitigat. Posterioris partis hic est ordo. Propositio infertur ex prima parte veluti hypothesis ex sua thesi. videlicet vt caueant ab Idolothytis. Huc addit confirmationem ab absurdo, nimirum quod minime deceat, vt qui participant mensam Dominicam, Idolorum mensæ communicent: admonens quam periculosum sit Deum prouocare. ne autem rursus ius libertatis abijciant, eam obiectionem breuiter

uiter refellit, Et quia interrogare poterant, quid facerent si quando ab infidelibus inuitentur, suum ipsis in eo casu impartit consilium. Tandem concludens, quæ in tribus capitibus proximis disseruit, hortatur vt in omni re studeant gloriæ Dei, neminique sint offendiculo, suo exemplo iterum in medium adducto.

Exegesis decimi capitis cum obseruatione doctrinarum.

Nolo autem vos ignorare fratres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes per mare transierunt.

Quia Corinthij tumuerunt varijs donis Dei, ac se ideo impune peccare posse falso putarunt, confert eos cum veteri populo, qui non minus de beneficijs Dei erga se gloriari potuerunt, quam Corinthij: quibus tamen peccantibus, Deus nequaquam pepercit. Historia cuius hic meminit Apostolus habetur, Exod. 13. & 14. & Numerorum 9.

Et omnes in Mosen baptizati sunt in nube & in mari.

Aliud indicium fauoris Dei erga veterem populum, quo ipsum Corinthijs confert, ne Corinthij prærogatiua baptiſmi ſe veteribus præferant. dicit ergo eos non minus baptizatos fuiſſe olim, quam nunc ipſi Corinthij baptizati ſunt. Sed quomodo baptizati ſunt illi? in Moſen, hoc eſt, Moſis ductu & miniſterio, ſiue vt Auguſtinus interpretatur, in Moſe, hoc eſt, per Moſen. Nam cum Moſes populum educeret, eum per mare rubrum, ſtante vtrinque aqua & ſuperne incubante nube, traduxit. Nubes ergo & mare externa fuere iſtius baptiſmi ſigna, & tranſitus per medium maris ipſum baptiſmum referebat. miraculoſa exiccatio maris teſtimonium fauoris Dei fuit. Nubes incubans præſentiam Chriſti notauit. Quid ergo hic requiritur ad rationem ſacramenti? nihil plane, modo Paulo credimus, qui definit ſacramentum eſſe obſignationem diuinarum promiſſionum. Deus promiſit ſuo populo liberationem à ſeruitute Aegyptiaca: in qua liberatione continetur ſynecdochicos promiſſio condonationis peccatorum, quam promiſſionem, quia hoc mirando ſigno confirmat, ſimul requirit populi fidem in hanc promiſſionem. Nihil ne igitur noſter baptiſmus illi veteri eſt præferendus? Si rem reſpicis nihil plane, Si tempus, ille temporarius fuit, noſter eſt perpetuus Eccleſiæ: Si modum, ille miraculoſus, noſter ordinarius:

narius: Si lucem seu claritatem, ille obscurius figurabat, quod noster clarius veluti expressa imagine ponit ab oculos. Deinde vt ille visibili miraculo peragebatur virtute Domini: ita noster inuisibili gratia eiusdem ablutionem peccati confert & obsignat. Vterque est σφραγὶς iusticiæ fidei, hoc est, sigillum condonationis peccatorum: in qua iusticia Christiana sita est fide apprehendenda. Huc facit dictum Augustini contra Faustum lib. 6. cap. 29. vbi ait, mare & nubem fuisse baptismum consecratum sanguine Christi, & per ea Iudæorum remissa fuisse peccata. Quod sane de ijs tantum Iudæis est intelligendum, qui illum baptismum fide receperunt. Nam vt verba scripturæ sonantia in auribus foris nihil prosunt, nisi illis fides ab auditoribus adhibeatur: ita nisi eadem assit nihil prosunt Sacramenta. Nam iuxta Augustinum sacramenta sunt verba visibilia, Quare hæc non minus quam illa fidem requirunt. recte igitur TERTVLLIANVS definit baptisma esse fidei obsignationem. ex dictis de definitione baptismi, oritur quæstio de baptismo infantum. Nam cum dictum sit, sacramentum atque adeo baptismum ipsum esse obsignationem iusticiæ fidei, quæri potest, quomodo obsignetur quod non videntur habere infantes. Nam si infantes nascuntur filij iræ, hoc est, iniusti & rei mortis æternæ,

nullam

Augustini dictum contra faustum

nullam profecto iusticiam habere videntur baptismi sigillo obsignandam. Respondeo, infantes Iudæorum sicuti & Christianorum considerandos esse dupliciter, in se, hoc est, ex naturæ suæ deprauatione, & ex gratia seu ex promissione fœderis. Si eos consideres ex se & naturæ deprauatione, sunt rei mortis æternæ, sicuti & omnes adulti sunt: Nam omnes meritum mortis ex deprauatione naturæ circumferimus: Verum si eos consideras ex promissione fœderis, quæ extat Gen. 17. & Christianis applicatur ad Gal. 3. vbi ita ait Apostolus: Scitote igitur quod credentes sunt filij Abrahæ, Nunc autem promissionis verbum est Ecce pactum meum tecum, erisque pater multarum gentium, Et paulo post, Et statuam pactum meum inter me & te, interq; semen tuum in generationibus suis fœdere sempiterno, vt sim tibi in Deum & semini tuo post te. Huc Paulus respexit 1. Corinth. 7. Vbi pronunciat fidelium liberos sanctos, non quidem natura, sed gratia promissionis. nimirum, quod Deus velit illorum Deus esse, condonatis peccatis: quæ condonatio peccatorum est iusticia Abrahæ, σφραγὶς & obsignatio est baptismus, cum infantibus Christianorum confertur. hanc condonationem peccatorum, hoc est, iusticiam apprehendunt Christianorum infantes fide, quæ est motus spiritus in infantibus soli Deo cognitus. verum si Turcorum pueri ab Ecclesia baptismatis lauacro ablueren-

luerentur, applicaretur illis haud dubie, & conferretur per baptiſma promiſſio, ac ſimul donarentur iuſticia, quæ eſt condonatio peccatorum, quam iuſticiam teſtaretur etiam & obſignaret baptiſmus. atque ita ipſis quoque baptiſmus fieret obſignatio iuſticiæ fidei. Sed quid ſi puer negligentia parentum moriatur antequam abluatur ſacro baptiſmate? num hic puer peribit, qui cum ederetur in lucem, imo in vtero matris particeps fuit fœderis? num contra Prophetæ dictum filius portabit iniquitatem patris? illud ſane gratuitæ bonitati Dei. hoc vero iuſticiæ diuinæ non parum aduerſari videtur. Quid ergo dicendum? Nonne textus clarus eſt de circumciſione, cui noſter ſucceſſit baptiſmus? Maſculus cui præputij caro non fuerit circumciſa, delebitur anima eius de populo meo: quia pactum meum irritum fecit. Hæc Dei ſententia abſque omni dubio iuſtiſſima eſt. Sed ſciendum eſt eſſe duplicem deletionem ſeu exterminationem de populo Dei. externam vnam, internam alteram. externa deletione infantes non circumciſi puniuntur. parentes qui pactum Dei violarunt non circumcidendo maſculum ſuum infantem iuxta legem, digni ſunt ſane qui eius infantis conſpectu priuentur, quem Deo per ordinarium ſacramentum offerre neglexerunt. neque enim ad æternam condemnationem putandus eſt deleri talis infans, cum particeps ſit promiſſionis, ſed potius in ſalu-

 tem.

tem. ne malicia mutaret cor eius, vtque morte sua parentibus testaretur, quam illi grauiter peccarint, pactum Domini violando. non igitur infans interna deletione exterminari de populo Dei putandus est parentum culpa. An non comminatio in Genesi expressa pertinet etiam ad infantem? Imo etiam ad infantem, si cum adoleuerit parentum negligentiam approbarit, & circumcisionem ad quam lege obstringebatur non admiserit. Hæc solutio petita est ex fœdere promissionis, ex comminatione diuina, & ex collatione eiusdem cum dicto Domini apud Prophetam. filius non portabit iniquitatem patris. Nec dissimilis ratio est nostri baptismi, cum ad nos quoque fœdus cum Abrahamo initum pertineat. de loco qui est Ioha.3. legite Enchiridion, Ab alijs curiosis quæstionibus consulto abstineo, quæ plus faciunt ad certamina facienda, quam ad pietatem promouendam.

Curiosæ quæstiones sunt fugiendæ

Et omnes eandem escam spiritualem ederunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt, Biberunt enim ex spirituali sequente petra, petra vero erat Christus.

Aliud indicium fauoris Dei erga veterem populum: videlicet, quod illis miraculose in deserto manna dederit comedendum, et aquam de durissima petra manantem ad bibendum. Exod.

17.Hic

17. Hic magna certamina ex duarum vocum ambiguitate oriuntur. Nam cum Paulus eandem escam spiritualem, & eundem potum spiritualem dicat, Alij relatiuum Idem simpliciter referunt ad subiectum, nimirum quod patres nostri omnes eandem escam comederunt, & eundem potum biberunt, quotquot vna in deserto fuerunt 40. annis post exitum ab Aegypto. Alij comparatiue hoc exponunt respectu nostri & veterum. ac si sensus esset: Veteres eandem escam spiritualem edisse quam nos, & eundem spiritualem potum bibisse quem nos. neutra opinio est repudianda si dextre intelligatur, imo vtramque necesse est simul stare. Verum priusquam hanc quæstionem concludam, de Epitheto Spiritualis dicam. Nam hinc quæstionis solutio dependet. De hoc Epitheto variant etiam plurimum autores. Alij hoc referunt ad efficientem causam tantum: Alij ad rem signatam tantum: Alij ad rem signatam & præsentem, sed diuersam à substantia nostræ cœnæ: Alij ad rem præsentem & signatam, sed eandem quæ in Dominica quoque cœna est. Ambrosius ad causam efficientem pertinere Epitheton spiritualis putat. Ita enim in hunc locum scribit: Manna & aqua quæ fluxit de petra, hæc dicit spiritualia, quæ non mundi lege parata sunt, sed DEI virtute sine Elementorum com-

commixtione ad tempus creata. Ad rem signatam tantum referunt hoc Epitheton Anabaptistæ & Sacramentarij, qui in sacramentis nuda tantum signa agnoscunt, & significationem non præsentis, sed absentis rei spiritualis: quorum sententia iure explosa & damnata est. Qui referunt hoc Epitheton ad rem signatam & præsentem simul, pie sentiunt. Nam illorum sententia ex verbis Pauli concluditur. Cum ipsum cibum spiritualem & potum spiritualem definit Christum esse: cuius carnem qui non ederit & sanguinem non biberit, vitam in se non habet, sed adhuc in peccatis suis est, & in damnatione. Nec cum his pugnant verba Christi apud Iohannem, Amen amen dico vobis, Moses non dedit vobis illum panem cœlestem, sed Pater meus dat vobis panem illum vere cœlestem. Item, patres vestri comederunt manna in deserto, & mortui sunt, at si quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum. Prius enim dictum discernit inter id quod minister, & illud quod Deus per ministrum offert. Posterius loquitur de incredulis, qui manna carnaliter tantum manducarunt, & mortui sunt propter suam incredulitatem. vnde Augustinus, quod illi non mortui sunt, ita vult intelligi, vt non viuant in æternum. nam temporaliter & hi profecto moriuntur, qui Christum manducant, sed viuunt in æternum, quia Christus est vita æterna. Ac de fidelibus idem ait Augu-

ſtinus in hunc modum: manducauit manna & Moſes & Aaron & Phinees, manducauerunt quoq; ibi multi, qui Domino placuerunt et mortui non ſunt, Quare quia viſibilem cibum ſpiritualiter intellexerunt, ſpiritualiter eſurierunt, ſpiritualiter guſtauerunt, vt ſpiritualiter ſatiarentur. De hoc eſu carnis Chriſti & hoc potu ſanguinis Chriſti, copioſe diſputat ipſe Dominus Iohan. 6. Quid inquies eſt edere carnem Domini, & bibere eius ſanguinem? Eſt in Chriſtum firma fiducia recumbere, ipſius gratia, ſpiritu et præſentia ali & foueri & ſuſtentari ad vitam æternam, ſeu vt ipſe Dominus ſe interpretatur, Qui manducat carnem meam & bibit ſanguinem meum, in me manet & ego in eo. hoc eſt, ergo illam manducare eſcam & illum bibere potum, in Chriſto manere & illum manentem in ſe habere. At per hoc, vt ait Auguſtinus, qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, procul dubio nec manducat ſpiritualiter carnem eius, nec bibit eius ſanguinem, licet carnaliter & viſibiliter premat dentibus ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti, ſed magis tantæ rei ſacramentum ad iudicium ſibi manducat & bibit. Sed inquies, Nonne manna & aqua de petra manans ceſſarunt cum iam Ioſua tranſijſſet Iordanem occupaturus terram promiſſam? quomodo ergo idem cibus ſpiritualis eſſe poteſt cum noſtro qui hodie in Chriſtum credimus? Ad hanc obie-

obiectionem Augustinus hisce verbis respondet, Si speciem visibilem intendas aliud est, Si intelligibilem significationem, eundem potum spiritualem biberunt, Si spiritualem, eundem, Nam corporalem non eundem. & idem, Quanto errore delirant, qui putant signis, sacramentisq; mutatis etiam res ipsas esse diuersas. Huc addam Bertramij sententiam: quæres (ait) fortasse quam eandem? nimirum ipsam, quam hodie populus credentium in Ecclesia manducat & bibit. non enim licet diuersa intelligi, quoniam vnus idemque Christus est, qui & populum in deserto in nube & mari baptizatum, sua carne pauit, suo sanguine tunc potauit, & in Ecclesia nunc credentium populum sui corporis pane, sui sanguinis vnda pascit & potat. Sed quomodo cibus iste & potus spiritualis esse potuit indignis & incredulis, cum illi tantum saginarint ventrem nihil de spiritu solliciti? Ad hanc quæstionem Augustinus vere respondit hisce verbis, Non propterea (loquitur de eo qui carnaliter sacramentum vsurpat) desinit esse spirituale, sed tibi non est spirituale. Manna etenim & aqua de petra manans sacramentum fuit, Atque ideo spirituale, si ordinationem Dei spectes, quam non potest mutare puluis & cinis. Porro, etsi satis ostensum est, eundem Christum datum olim fuisse sub veteribus sacramentis, qui hodie sub nostris datur: tamen quæri potest, an non aliud præterea in no-

in nostris sacramentis confertur, quam tum conferebatur, Sane ~~cum idem sit Christus~~, qui & illis & nobis donatus est, profecto qui aliud nobis in nostris sacramentis dari contendunt, lacerant Christum & spoliant eum diuina sua potentia. Quare sicut pie dicitur, occisus est ab initio mundi, ita etiam ab initio mundi caro eius fuit cibus & sanguis eius potus electorum, Tametsi modus edendi non omnino similis est. in nostro enim sacramento præbetur Christus edendus & potandus, qui iam exhibitus est in carne, & λύτρον persoluit pro peccatis nostris: illic edebatur promissus suo tempore offerendus, assumta carne à castissima virgine. & quia sacramentum cœnæ institutum est, postquam CHRISTVS carnem assumsit, sunt qui vt veterem edendi modum sacramentalem & spiritualem tantum: Ita hunc nostrum, præterea etiam substantialem dicant, Etsi vtrobique idem est CHRISTVS: quorum sententiam & ipse cum nostris Ecclesijs probo, modo non carnalem fingant, & localem inclusionem corporis in pane, & sanguinis in vino, ita vt locus & corpus se mutuo contingant, locusque cedat corpori. nec ad hanc veram realem & substantialem præsentiam requiro, vt humanitas Christi sit vbique. Verum vt in cœna sedit circumscripto corpore & nihilominus exhibuit

Christus per idem

buit ſuum verum corpus ad edendum & verum ſanguinem ad bibendum iuxta verba cœnæ: ita in cœlo ſedens, porrigit communicantibus miniſtri manu (ea enim eſt eius diuina potentia) ſuum corpus & ſuum ſanguinem, vnde Latina Eccleſia ante communionem precari ſolebat: Surſum corda habemus ad Dominum, non ſecus atque in prima cœnæ inſtitutione in Chriſtum ſedentem cum diſcipulis ad menſam, oculos intentos habuerunt diſcipuli. Sed de hac re plura in ſequẽti capite, nunc doctrinas quaſdam ex verbis Pauli colligam, quarum ſit prima: Teſtimonium de diuinitate Chriſti, nempe quod fuerit antequam aſſumſit carnem de beata virgine, ſicuti & ipſe de Abrahamo dixit: vidit diem meum & gauiſus eſt. Secunda, quod ſit vnica Chriſti Eccleſia omnium credentium, tum eorum qui fuerunt ante Chriſtum exhibitum, tum eorum qui poſt Chriſtum exhibitum nati ſunt. Nam vt idem eſt Chriſtus, Ita eadem Eccleſia. Tertia, quod eodem modo ſaluati ſunt patres, quo nos hodie ſaluamur. Quarta, obſeruandum eſt diſcrimen inter mere typicam locutionem, & ſacramentalem: Etſi autem vtrobique, hoc eſt, in typica locutione & in ſacramentali, cum in ſubiecto tum in prædicato naturæ veritas intelligitur, vt enim in hac locutione, Petra erat Chriſtus, vere ſubſtantia petræ & Chriſti exiſtentia ſignificatur: ita in his verbis, Panis eſt corpus ſubiectum

&

& prædicatum proprie accipiuntur: Tamen in hoc differunt, quod in mere typica locutione res futuræ vel præteritæ adumbrantur, Sed in sacramentali præsentes res offeruntur & accipiuntur. signum quidem externum panis & vinum, Res consignata vereq; præsens verum corpus & verus sanguis Iesu Christi, ea nimirum coniunctione iuncta sunt, qua vt panis & vinum corpora ipsa reficiunt, alunt atque conseruant: ita ipsum corpus & sanguis Christi reficiunt, alunt & conseruant animam nostram ad vitam æternam. Sententiam igitur illorum, qui EST per significat in typicis locutionibus interpretantur, ferri potest modo eam interpretationem ad sacramentalem locutionem non transferant. proprie enim hic verbum est accipitur, & est verbum veritatis existentiæ, vt cum dicitur, Hoc est corpus meum &c. atque ita, etsi in verbis singulis nullus est Tropus, in sensu tamen est synecdoche seu intellectio. Nam cum sensus externa percipit, fides simul intelligit præsentia, quæ ordinatio Dei illic adesse voluit.

Est per signi-
ficat

Sed plerosque illorum non approbauit, prostrati enim sunt in deserto.

Hoc est patribus nostris, quibus tanta erant concredita mysteria, & tanta beneficia miraculose exhibita, non pepercit Deus peccantibus, sed eos in deserto prostrauit. ergo nec vobis Corinthijs

qui eorum vestigijs insistitis varijs modis Deum offendendo. & hæc est summa præsentis disputationis, quam nunc accommodat & amplificat.

Hæc enim typi nostri fuerunt.

Accommodat veterem historiam Corinthijs, & omnibus Christianis. Hæc fuerunt typi, hoc est, exemplaria in quibus tanquam in tabellis Deus nobis deliniauit, quid fugere, quidq; sequi debeamus, quomodoq; erga contumaces sit affectus. Obseruetur vtilis regula de vsu historiarum sacrarum, quæ sunt nobis veluti imagines, in quibus pictum est, quid fugere & quid expetere oporteat, propositis pœnis & præmijs in illustribus exemplis.

Vt non simus concupiscentes malorum, sicuti illi concupiuerunt.

Numero: 11 20 & 26

Alludit ad historiam quæ est Numerorum vndecimo, vbi narratur, quod populus flagrarit desiderio carnium, sedens & flens & dicens per contemtum: Nihil aliud respiciunt oculi nostri quam Man. atque ita mannæ cœlesti ollas carnium Aegyptiorum præposuit, sed Dominus illam ingratitudinem puniuit. Nam bene refertos carnibus prostrauit in deserto, Quorum exemplo cautos nos esse decet, ne simili modo pœnas nostræ gulæ luamus. studeamus itaque sobrie viuere, victum cultumq; corporis ad valetudinem

& ad

& ad vires non ad voluptatem referentes.

Neque idololatræ ſitis, vt quidam illorum, ſicuti ſcriptum eſt: ſedit populus, vt veſceretur ac biberet, & ſurrexerunt ad ludendum.

Hiſtoria legatur Exod. 32. vbi narratur quomodo 3000. hominum trucidati ſint, propterea quod vitulum propoſitum ab Aarone adorarunt more Aegyptiorum. vſque adeo tenaciter adhæret ſuperſtitio à maioribus accepta. Hinc notanda ſunt duo grauiſſima peccata ſancti Aaronis. Primum, quod cum Propheta eſſet, ſumſerit ſibi officium legiſlatoris. Deinde quod contra verbum Dei nouam colendi Deum rationem propoſuerit. Hinc igitur nos admoneamur, ne moueat nos autoritas ſanctorum, cum à verbo Dei diſcedunt. Exod. 32 33000

Neque ſcortemur, ſicut quidam illorum ſcortati ſunt, & ceciderunt vno die viginti tria milia.

Hæc hiſtoria habetur Num. 25. Vbi narratur 24000. occiſos eſſe propterea quod fornicati ſunt cum filiabus Moab: in qua hiſtoria ſingulare exemplum ſancti zeli proponitur in Phinee, qui ſcortatorem cum ſcorto lancea transfodit, quod factum Deus, vt iuſtum approbat. Numeri 25 24000

Neque

Neque tentemus Christum, quemadmodum quidam eorum tentauerunt & a serpentibus perierunt.

Hæc historia habetur Num. 21. vbi narrantur duo præcipua peccata populi, Primum, quod tędio laboris & itineris sit affectus. Deinde quod cibum diuinitus datum, vt tenuem & vilem contemserit, adeo quod dixerit indignabundus: animus noster nauseat iam super cibo isto leuissimo. vt autem hanc contumaciam puniret Dominus, dimisit vrentes serpentes seu dipsadas in populum, vnde multi perierunt, donec mandato Dei erectus sit serpens, in quem aspicientes sanabantur. hanc figuram ipse Dominus interpretatur Iohan.3. Hinc & nos monemur ne panem cœlestem vt vilem contemnentes incurramus in pœnam, id est, rursus subijciamur antiquo serpenti diabolo. obseruetur hic quoque testimonium de æternitate Christi.

Neque murmuretis, sicut quidam illorum murmurarunt, & perierunt ab exterminatore.

Hæc historia habetur Num. 14. vbi narratur quomodo viri, quos miserat Moses ad contemplandum terram promissam, reuersi male locuti sint de terra promissa, vnde tota multitudo murmurare & insurgere aduersus Deum cœpit, Propter quod scelus adeo puniti sunt, quod ex sexcen-

tis milibus duo tantum viri, Nun & Caleb terram promiſſionis ingreſſi ſint. hinc ergo diſcamus vtrumq;, & Deum nequaquam parcere peccantibus, quia multi ſunt: & paucos bonos in magno malorum cœtu diuinitus conſeruari & defendi. per exterminatorem angelus intelligitur, qui Dei ſententiam executus eſt.

Hæc autem omnia in figura contingebant, ſcripta ſunt autem ad admonitionem noſtri, in quos fines ſeculorum deuenerunt.

Hoc eſt, iſta omnia ideo literis prodita ſunt, vt nobis ſint quaſi exemplaria & tabellæ, in quibus perſpiceremus, quæ nos ira Dei maneat, ſi iiſdem vicijs cum illis fuerimus obnoxij. Vocat autem fines ſeculorum, tempus totum conſecutum aduentum Chriſti in carnem.

Proinde qui videtur ſtare, videat ne cadat.

Illatio admonitionis grauiſſimæ eſt. quaſi diceret: cum ita actum ſit cum populo Dei in deſerto, vt maxima eius pars ob ſuam contumaciam perierit: cui peccanti non pepercit Deus, habita beneficiorum in eos collatorum ratione, Cauete vobis, qui videmini vobis ſecuti eſſe ne vos ſimiliter in manum Dei propter peccata veſtra incidatis. Eſt autem hæc Pauli ſententia intelli-

genda de securitate stulta, qualis fuit Corinthiorum secure torpentium, nulla suæ infirmitatis habita ratione, & tantum arroganter sibi ob dona Dei placentium, non de securitate sancta, qui certa fiducia in Dei promissiones infallibiles recumbit. Quare Papistæ vim faciunt huic loco, quando eum torquent ad stabiliendum suum dogma de perpetua fidei hæsitatione, quam verbum Dei in multis locis reprehendit. Obseruetur hic vtilissima doctrina, qua docemur ne ita de initijs donorum Dei gloriemur, vt secure postea torpeamus, ac ita paulatim gratiæ primitijs excidamus, sed potius sancta quadam solicitudine meditemur perseuerantiam in fide, in timore Dei, & obedientia erga Deum, & fugiamus peccati occasiones, per quas sancti olim in peccata inciderunt, & quæ nosipsos prius inuoluerunt peccato.

Tentatio vos non cepit nisi humana.

Erigit rursus Corinthios, ne auditis tam horrendis Dei exemplis deficiant ac desperent. quasi diceret: nolite despondere animum. id quod vobis accidit, etiam alijs hominibus vsu venire solet carnis imbecillitate. vos igitur infirmitatis vestræ conscij nolite securi esse, sed potius securitati reluctamini perseuerantes in vera pœnitentia. Apostolus tentationem vocat, quicquid

solicitare nos potest: siue res sint prosperæ, siue aduersæ, siue peccata præterita, siue iræ Dei exempla. breuiter, quicquid in hoc mundo hominibus vsu venire potest, quo solicitantur & impediuntur, quo minus currant in stadio pietatis.

Fidelis autem est Deus, qui non sinet vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam euasionem, vt possitis sufferre.

A fide Dei, qui recepit Corinthios atque adeo pios omnes in suam tutelam, consolationem petit. vnde promittit fore, vt & modus imponatur tentationi, & vires suppeditentur à Domino, & tentatio in bonum cedat. Epitheton fidelis argumentum continet, ac si diceret Paulus: Deus fidelis custos est suorum, Ergo ipsis non deerit in tentationibus, sed & modum imponet tentationi & vires suppeditabit, vt sufferre valeamus. Obseruandum primum, quod pij sub Dei sint custodia, Deinde, quod in tentationibus illis adsit ne succumbant. orandus igitur est, vt opem ferat quotiescunque solicitamur ad peccandum ne succumbamus. quod si contigerit, nostræ socordiæ imputandum est, qui præsens auxilium non implorauimus.

Quapropter dilecti mei fugite ab idololatria.

Redit ad hypothesin quam tractandam in octauo proposuit: & nunc rursus infert ex thesi hoc modo, Deus veteri populo varijs & mirandis donis Dei abundanti non pepercit peccanti, Quapropter & vos nolite peccare, sed potius ab omni peccato abstinete, atque adeo fugite ab ipsa idololatria, cuius rei eritis si epulis dæmoniorum communicatis. Porro idololatriam hic à parte nominat ritus illos & gestus externos pertinentes ad cultum idolorum, dum idolothytis vescerentur idolorum cultores. hos ritus & gestus Corinthij conuersi ad fidem inuitati ad epulas illas prophanas imitabantur, quam imitationem hic Paulus idololatriam vocat, idq; non iniuria. Nam cum & interna pietas & externa veneratio corporis Dei sit propria, in idololatriæ crimen incidit, qui quod Dei proprium est, idolis tribuit. Proinde nec Papistæ excusari possunt, qui externam venerationem statuis exhibent contra apertum Dei verbum. quantum autem ad honores illos externos attinet, qui gestibus corporis exhibentur principibus aut alioqui præstantibus viris, sciendum est quod tantisper licite exhibeantur, donec finis politicus maneat. Nam huiusmodi honoris exhibitio, externa agnitio est ordinis diuini & donorum Dei.

Vt peritis loquor, iudicate vos quod dico.

Captat

Captat beneuolentiam, & facit attentos ad argumentum grauiſſimum quod ſubiungit, ac ſi dicat: Cum vos non ignoretis quantum ſit myſterium Chriſti cœna, Iudicate vos ipſi quantum valet ratio quam inde promo.

Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Chriſti eſt? Quoniam vnus panis, vnum corpus multi ſumus. Nam omnes vnius panis participes ſumus.

Confirmatio eſt quod non deceat Chriſtianos ea ſe idololatria polluere, qua ſe contaminarunt Corinthij, qui in idolorum conuiuijs idolothytis veſcebantur. Poteſt autem duplex argumentum ex hiſce verbis Pauli peti & præſenti cauſæ accommodari: quorum prius à communicantium ritu (qui idololatrico ritui opponitur) Poſterius à rei dignitate, cuius participes fiunt communicantes, ſumitur. Prius argumentum à ritu communicantium ſumtum, in his verbis eſt, Poculum benedictionis, hoc eſt, gratiarum actionis, cui benedicimus, hoc eſt, quod cum ſumimus agimus Deo gratias, prædicamus eius beneficia, celebramus ipſum quod filium ſuum voluerit hominem fieri & mori pro nobis, atque adeo victimam fie-

ri qua placaretur ira Dei, & expiaretur peccatum. Hinc ergo huiusmodi argumentum extruit Chrysostomus. Quomodo nunc contraria facitis ô Corinthij? gratias cum agitis Deo, quod ab idolis vos liberauerit, cur rursus ad mensas illorum curritis? Obserua hic cœnam sacram à Paulo dici εὐλογίαν. hoc est, quod alia voce Græci exprimunt εὐχαριστίαν, à perpetuo ritu Ecclesiæ: quæ cum celebrat hanc cœnam, gratias agit Deo, & prædicat beneficia Christi, iuxta Christi instituentis factum: qui cum hanc sacram cœnam institueret à gratiarum actione exorsus est, vnde & mandatum dedit inquiens, Hoc facite in mei commemorationem. quod Paulus etiam inculcans Corinthijs ait, Quotiescunq; ederitis panem hunc & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciate donec venerit. Atque hæc breuiter sint dicta de priori argumento. Nunc autem priusquam secundum concludamus argumentum, in numerum digeram hypotheses (id est, propositiones didacticas) quæ ex Pauli verbis euidenter consequuntur.

PRIMVM ergo ex Pauli verbis euidentissime patet, Corpus & sanguinem Christi vere in cœna adesse & communicantibus exhiberi. Nam cum dicit, Calix benedictionis cui benedicimus, nonne cõmunicatio sanguinis Christi est? nihil aliud vult, quam quod Bernardus expressit sublato schemate: Calix inquit, id est, communi-

municatio calicis, facit nos habere quandam com munionem cum Christo: eodem modo de pane iudicandum est.

SECVNDO ex verbis Pauli colligitur confutatio duplicis erroris Papistici: prioris de Transubstantiatione. aperte enim testatur Apostolus, panis & vini substantiam remanere post benedictionem. fractio enim ad panis naturam refertur. Iam si panis natura remanet, remanebit etiam vini substantia. Imo si natura panis & vini mutaretur, non haberent rationem sacramenti. Posterioris de mutila cœna Papistarum, quia à calice Domini arcent laicos, quod manifeste cum hac Pauli sententia pugnat.

TERTIO ex verbis Pauli colligitur, quod participatione corporis & sanguinis Christi in cœna communicantes vniantur Christo, & veluti incorporentur corpori ipsius. vnde Chrysostomus: Quemadmodum corpus illud vnitum est Christo, sic & nos illi per panem hunc vnimur. neq; tamen hoc ita intelligi debet, quin aliter etiam homines Christo vniantur. Nam hic tantum agitur de vnione sacramentali.

QVARTO, hinc colligitur, quod corporis & sanguinis Christi participes, fiant quoque inter se vnum corpus. cuius rei symbolum est vnus panis ex multis granis compactus. Huc verba Chrysostomi faciunt, qui ait: Quid est panis? Corpus Christi, Quid fiunt qui participant?

corpus Christi. non corpora multa, sed corpus vnum. quemadmodum enim panis ex multis compactus granis vnitus est, vt nusquam appareant grana, etsi illic sint (quorum tamen distinctio vel differentia non agnoscitur propter coitionem) sic & Christo & nobisipsis coalescimus. non enim ex altero quidem tu, ex altero vero ille alitur, sed ex eodem omnes, Hæc Chrysostomus.

QVINTVM, ex quarto consequitur, nimirum quod qui iam idem corpus in Christo sint effecti, debeant inter sese spiritu Christi & charitatis vinculo coalescere.

SEXTVM, quod tempore Pauli consuetudo Ecclesiæ fuerit, vt vnus integer panis benediceretur, ex quo singuli suam portionem sumerent, quo magis ipso facto coadunatio omnium piorum in vnum Christi corpus significaretur. sed & hoc inter adiaphora numero, cum de eo tantum exempla non præcepta extent.

SEPTIMVM, quod indignum imo horrendum sacrilegium sit, hoc Christi corpus vlla ratione prophanare. Quare qui hoc Christi corpus prophanant dæmoniorum epulis, vt iniurij sunt Christo eius corpus prophanando, Ita grauissimo reatu obstringuntur. Quare Paulus apposite hinc sumit argumentum, quod paulo post vrget magis cum ait, Non potestis poculum Domini bibere, & poculum dæmoniorum.

Videte

Videte Iſraëlem qui eſt ſecundum carnem, nonne qui edunt victimas participes altaris ſunt?

Alia ratio qua abſterret Corinthios ab idolothytorum eſu, conuincens idololatras eſſe, qui idolothytis veſcuntur. hanc rationem rectius intelligemus, ſi per altare cultum, cui deſtinatur altare, per metonymiam intelligimus. atq; tum formabitur argumentum hoc pacto: Carnales Iſraëlitæ, qui nondum ad Chriſtum conuerſi ſunt, vt ſunt participes eiuſdem eſus victimarum, ita etiam ſunt eiuſdem cultus participes. Ergo ſi vos idolothytis veſcemini, eritis etiam cultus idolorum participes. ſed hoc non licet, igitur ab idolothytis etiam vobis abſtinendum eſt. Alij aliter hoc exemplum accommodant, ſed contextus meæ interpretationi ſuffragatur.

Quid ergo dico idolum aliquid eſſe? aut quod idolis immolatum eſt aliquid eſſe? ſed quod quæ immolant gentes, dæmonijs immolant non Deo. nolim autem vos participes dæmoniorum eſſe.

Anthypophora eſt. Nam cum Corinthios veſcentes idolothytis idololatriæ accuſat, poſſunt ex ijs, quæ in octauo diſſeruit Apoſtolus, inferre, Tu ergo ipſe Paule tibi contrarius videris, fatebaris

nobiscum idolum nihil esse, cur iam eos qui vescuntur idolothytis idololatras vocas? respondet Apostolus per distinctionem. Primum enim concedit quod antea sponte dedit, quod nec idolum sit quicquam, nec idolothytum, si modo ipsa seorsim considerentur. at si finis idolothytorum spectetur, dæmonijs, id est, diabolis dicatur ille cibus, qui offertur idolis. quare qui istum cibum participat, cum diabolis aliquid commune habet, ac eius societatis fit membrum, qui dæmoniorum auspicijs coit. sed quia hoc non decet Christianos, debent omnino à dæmoniorum mensa abstinere. Obseruetur doctrina, quod opus hominis non solum ex se, sed etiam ab affectione agentis & alijs circumstantijs æstimandum sit.

Non poteſtis poculum Domini bibere, & poculum dæmoniorum, non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum.

Alia ratio ab impossibili, qua confirmatur κείμενον *proximi argumenti. Nemo potest particeps esse, & poculi mensæq; dæmoniorum & poculi mensæ Domini, Cum ergo Christiani participes esse debeant poculi & mensæ Domini, nihil possunt habere commune cum idolothytis, quæ dæmoniorum sunt. Doctrina hic obseruetur necessaria, quod cum veræ pietatis natura non possit stare externa impietatis professio. Deinde, quod qui*

qui velit Christo communicare, debeat prius omnibus sacrilegijs renunciare. alioqui frustra gloriabitur de communione Christi.

An non prouocamus Dominum? nunquid fortiores illo sumus?

Exaggeratio argumenti est, illorum opinioni opposita, qui idolothytis vesci non ita magnum peccatum esse, modo peccatum sit, interpretabantur, atque ita suam licentiam excusare voluerunt, Sed contra Paulus dicit eos prouocare Deum ad iram, & arma contra Dominum arripere, qui eius offensam non verentur: id quod nemo potest facere sine certo suo exitio. Deus enim fortior est, quam vt ab omnibus superetur. cum ergo nemo sine periculo fortiorem se prouocat, quid fiet de ijs, qui excusant manifesta peccata, & Deum quodammodo in disceptationem vocant?

Omnia mihi licent, at non omnia conferunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant.

Præsumtio. Nam eorum obiectionem anticipat, qui obijcere poterant ius Christianæ libertatis, & dat quod ponunt, sed cum ea exceptione, si conferat proximo & eum ædificet. hæc intelligenda esse de medio genere rerum, manifestum est. Nam vt quæ præcepta sunt necessariam requirunt obedientiam, Ita quæ prohibita sunt, ne-

cessario sunt cauenda. restat ergo medium genus, quod sua quidem natura & in se liberum est, sed eius vsus restringendus est ad charitatis & ædificationis normam.

Nemo quod suum est quærat, sed quisque quod alterius est.

Ratio restrictionis à communi Christianorum officio. quilibet pius debet totius corporis vtilitatem spectare. ergo nihil faciundum quod cum eo pugnat. Est autem hoc Pauli dictum intelligendum exclusiue. nemo quod suum est quærat, subaudi tantum exclusa ratione proximi, alioqui quisque suum quærere potest, & debet iusto & recto ordine.

Quicquid in macello venditur edite, nihil interrogantes propter conscientiam.

Quia quæri posset, quid faciendum sit, si idolothyta vt communes carnes in macello vendantur, num tum liceat ijs vesci nec ne? Paulus eam obiectionem anteuertens, dat consilium, imo præcipit vt edant, nihil percunctantes an idolothytum sit nec ne, quasi hæsitante conscientia. Solebant antiquitus, vt ait Augustinus, carnes quæ supererant de sacrificijs vendere, quarum precium redibat ad sacerdotes.

Domini

Domini enim eſt terra & plenitudo eius.

Ratio ex Pſalm.24. petita, cuius ſenſus eſt: cum omnis creatura, quæ in terris hominum vſui deſtinatur, Deum autorem habeat, tanquam è manu ipſius accipienda eſt. neque quicquam impurum æſtimandum, quod ipſe conſeruat & veluti fidelium vſui conſecrat, vt eo vtantur cum gratiarum actione. reliquis autem impura ſunt non quidem creaturarum vitio, ſed illorum contagione qui creaturas Dei ſuo attactu commaculant.

Quod ſi quis vocat vos infidelium, & vultis ire, quicquid apponitur vobis edite, nihil interrogantes propter conſcientiam. Quod ſi quis vobis dixerit. hoc idolis immolatum eſt, ne edatis, propter illum qui indicauit & propter conſcientiam, Domini enim eſt terra & plenitudo eius.

Alia quæſtio ſoluitur, an liceat pijs inuitatis ad priuata conuiuia veſci idolothytis nec ne? Reſpondet id licere, cum hac tamen exceptione. ſi frater aliquis infirmus præſens in eodem conuiuio non indicauerit eſſe idolothytum, tum enim abſtinendum eſt propter illum qui indicauit: cuius conſilij rationem ſubiungit eandem, quam paulo antea, vbi de idolothytis egit venalibus in

macello, posuit inquiens, Domini est terra. tametsi vetustiora exempla Græca hanc rationem hoc loco non repetunt.

Conscientiam autem dico non tuam, sed illius alterius.

Quia ambiguum esse poterat, de cuius conscientia loqueretur Apostolus, se ipsum interpretatur, & ait se loqui de alterius, nempe infirmi fratris conscientia: quæ polluitur, quando exemplo alterius inuitata, quicquam cum hæsitatione agit. quicquid enim fit vel repugnante, vel errante, vel hæsitante conscientia, peccatum est.

Vt quid enim libertas mea iudicatur ab alia conscientia?

Ratio proximæ sententiæ est, quasi dicat Paulus: cauendum est, ne quis ita sua libertate abutatur, vt infirmi eius conscientiam damnent, quasi rem illicitam cum Dei contemtu tentaret. verbum iudicandi pro condemnare hic posuit, vsitata scripturæ phrasi.

At si ego per gratiam participo, cur impius iudicor, pro quo ego gratias ago?

Rationis proximæ declaratio est, cuius hic est sensus: si ex beneficio Dei hoc vel illo cibo mihi vti licet, cur committam, vt hæc mea libertas offen-

dat infirmum, vt me propterea, quaſi impium & blaſphemum iudicet. Alij, & hæc Pauli verba & præcedentem clauſulam in perſona Corinthiorum accipiunt. ac ſi hæc eorum obiectio eſſet: cum idolothytum ſit liberum per ſe, certe qui illud participat cum gratiarum actione, non peccat. Verum quo minus hanc ſententiam amplectar, facit primum particula rationis quam addit Paulus. Deinde, quod non clare ſuo more Apoſtolus hanc obiectionem declarat. Deinde reſponſio, quam dicunt Pauli eſſe ad obiectionem, videtur non reſponſio eſſe, ſed generalis huius diſputationis concluſio per exhortationem, id quod particula inferendi οὖν conuincit.

Siue igitur editis, ſiue bibitis, ſiue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.

Generalis concluſio eſt diſputationis, quam orſus eſt in octauo capite, & hucuſque continuauit. concludit autem ſuo more per exhortationem, proponens ſcopum ad quem reſpicere debemus in omnibus actionibus, nempe vt glorificetur Deus, quare qui edit aut bibit, aut aliud quid facit, huc reſpiciat, vt non tam libertatem iactet quam gloriam Dei reſpiciat, quæ gloria non parum minuitur inter homines, quando ſua libertate in rebus medijs cum offenſione infirmorum abutuntur. Obſeruetur hæc regula

in om-

in omnibus actionibus nostris, quam qui volens & sciens violat, is haud dubie Deum ignominia afficit, gratia excidit, & fit reus iræ æternæ, donec resipuerit.

Estote sine offendiculo & Iudæis & Græcis, & Ecclesiæ Dei.

Hoc est, cauete ne vlli homini præbeatis efficacem causam offensionis, pro genere species posuit, per Græcos suo more intelligit omnes, qui non sunt Iudæi, Ecclesiam vocat cœtum hominum, qui ex vtroque populo aggregatus est per prædicationem Euangelij.

Sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens meam ipsius voluntatem, sed multorum vt saluentur.

Suum exemplum quod proposuit in nono imitandum, hic in conclusione repetit, & vult vt ipsi discipuli suum imitentur magistrum, qui se omnibus accommodat ad ædificationem. non enim Paulus in malo alicui placere studuit, sed vt ipse se interpretatur, genus restringendo, in bono tantum, quatenus expedire videbatur ad ipsorum salutem: quemadmodum prolixe disseruit in nono. Hic primum obseruetur ministrorum verbi officium esse, vt non solum doceant, sed seipsos typum doctrinæ statuant. Nam is vere Ec-

re Ecclesiam docet, qui doctrinam cœlestem quam profitetur, sanis moribus & pura vita exprimit. Deinde discant hinc ministri verbi se accommodare auditoribus, cum in docendo tum etiam in vsu rerum externarum, vt in omnibus Ecclesiam Dei ædificare & ornare videantur.

Imitatores mei estote, sicuti ego Christi.

Vtilis admodum hæc restrictio est, qua docetur quatenus ministros verbi imitari nos oporteat. Multi quotidie occurrunt in ministris infirmitates, multorum ministrorum scelerata & impura vita est, multi decepti à diabolo à verbo Domini deficiunt, & adhærent doctrinis dæmoniorum, nec desunt qui superstitione perniciosa laborant. quare modus imitationis tenendus est, quem hic perscribit Apostolus inquiens, Sicuti ego Christi imitator sum. Nam vt ministri verbi, non suum sed Christi verbum annunciare debent: Ita Christum quoque imitari magistrum eos decet. Qui ergo contendunt nos sanctos patres imitari debere, in doctrina & moribus, sciant imitationis modum esse, vt vox Dei & Christus ipse statuatur imitationis regula, à qua dum discedunt patres, ab illorum imitatione nos liberat Apostolus.

Caput

Caput XI.

Summa capitis vndecimi.

VT decorum ſeruandum in conuentibus publicis viris & mulieribus præſcribit: ita obiurgat eos, qui cœnam Domini quibuſdam vitijs prophanarunt, & reuocat ad primam cœnæ Dominicæ inſtitutionem.

Ordo & partes capitis vndecimi.

Partes ſunt duæ principales huius capitis. Prior eſt inſtructio, poſterior obiurgatio. Prioris membra ſunt plura, nempe exordium, fundamentum ſeu principium, ex quo extruitur confirmatio. Propoſitiones duæ, vna de non velandis capitibus virorum, Altera de velandis capitibus mulierum, in cœtibus Eccleſiaſticis. Confirmatio ipſis propoſitionibus ſubiecta. & clauſula de fugienda rixandi libidine, in ijs rebus quæ ad decorum externæ Eccleſiæ faciunt, & graui autoritate ſunt receptæ. Poſterior obiurgationem primo loco habet. Nam vitia quæ obrepſerant in ſacra cœna, reprehendit. Deinde eos

ad Christi institutionem reuocat. Postea comminatur ijs, qui indigne hac cœna vtuntur, propositis exemplis illorum, qui mortui sunt propter huius sacræ cœnæ abusum. atque ita breuiter hanc partem concludens, promittit se cætera cum venerit ordinaturum.

Exegesis vndecimi capitis cum obseruatione doctrinarum.

Cæterum laudo vos fratres, quod omnia mea meministis, & traditiones tenetis, quemadmodum vobis tradidi.

Exordium prioris partis est: in quo Corinthios laudat, vt eos magis ad obedientiam, eorum quæ dicturus est extimulet. crescit enim laudata virtus. Sed quid est, quod Paulus easdem traditiones, quas seruatas ab ipsis laudat, nunc repetit & inculcat ac si eas non seruarent? ex clausula de fugiendis rixis apparet fuisse quosdam, qui de velandis & non velandis capitibus disputationem mouerunt, quo ergo illorum rixandi de hac re libidinem compescat, hanc de decoro disputationē ingreditur: ut quod hactenus in uelandis et non velandis capitibus decorum seruarunt, in posterum

quoque ſecluſis contentionibus inutilibus conſeruent.

Volo autem vos ſcire, quod omnis viri caput Chriſtus eſt: Caput autem mulieris, vir: Caput vero Chriſti, Deus.

Fundamentum propoſitionum de non velandis virorum, & velandis mulierum capitibus in publicis cœtibus vbi fiunt preces & Prophetiæ, de qua re poſtea dicetur. Obſeruentur hic perſonarum gradus quatuor, In infimo, eſt mulier: in ſecundo, vir: in tertio, Chriſtus ſecundum humanitatem: in ſupremo, Deus. Deinde obſeruetur eminentia dignitatis in politia Eccleſiaſtica. non enim de ſpirituali Chriſti regno, in quo non habetur ſexus ratio, hic fit mentio. In triplici regno verſantur Chriſtiani. 1. In regno mundi. 2. in regno Dei, ſpirituali & inuiſibili. 3. in Politia Eccleſiaſtica. In his tribus Deum timere debes. Mulieris caput eſt vir, hoc eſt, viro ſubijcitur mulier: Viri autem caput Chriſtus: Chriſti autem caput eſt Deus. Præterea obſeruetur, quod in his gradibus inferiora ſubijciebantur ſuperioribus, ergo omnia Deo.

Omnis vir orans aut prophetans aperto capite, dedecore afficit caput ſuum: omnis vero mulier orans aut

prophe-

prophetans non operto capite, dedecore afficit suum caput.

Propositiones duæ sunt, quarum vna est: Vir aperto capite orare & prophetare, hoc est, sacris cœtibus interesse, in quibus fiunt preces & prophetiæ, hoc est, conciones sacræ seu interpretationes scripturæ, debet. Altera est. Mulier debet operto capite orare & prophetare, id est, precibus publicis & prophetijs interesse, Nam alioqui mulieribus in Ecclesia prophetare non licuit. vtrique propositioni eandem rationem subijcit, nimirum quod alioqui vterque dedecore afficiat suum caput, vir qui orat aut prophetat operto capite, dedecore afficit Christum. Mulier vero, quæ orat aut prophetat non operto capite, dedecore afficit virum seu maritum suum: sed qui hoc fit? Nam vt velum capitis subiectionis est signum: Vnde etiam nubere, id est, velari dicuntur quæ maritis traduntur: ita caput apertum principatus & eminentiæ super mulierem symbolum est. Maritus ergo, qui operto capite orat aut prophetat, caput suum, hoc est, Christum à quo illud Dominium in mulierem habet dedecorat, non agnoscens principatum suum quem habet à Christo, sed potius subiectionem velato capite testatur ingratus. Deinde mulier, quæ aperto capite orat aut prophetat, hoc externo symbolo testatur se non subiectam esse

viro. quare tum ignominia afficere videtur, cuius Dominium respuit. Porro cum hæc ad decorum pertinent, quod pro gentium & nationum ratione variat, satis est genus retinere. hoc est, vt quæque natio decorum pro sua ratione seruet. Deinde etsi viris mandatur, vt aperto sint capite, nihil tamen prohibet quin frigoris pellendi causa tegant, vbi res postulat. neque his verbis virgines coguntur, vt velent caput, cum in his regnis consuetudo, atque adeo decorum virginum aliud postulet. nondum enim viris nupserunt, quibus subiectæ esse coguntur, sed apertis capitibus suam testantur libertatem.

Nam id perinde est prorsus ac si rasa esset. etenim si non velatur mulier, etiam tondeatur, Quod si turpe est muleri tonderi aut radi, veletur.

Secundæ propositionis secunda ratio à comparatis simul & indecoro sumta. Mulier non velata est ac si rasa esset, aut detonsa coma, Sed hoc indecorum est, Nam id viris conuenit, & non mulieribus. Ergo mulier velari debet. non enim decet, vt mulier habitum viri gerat. Hoc enim abominatio est coram Deo, qui omnem odit confusionem et ἀταξίαν. *siquidem vt in prima creatione alter sexus ab altero natura distinctus fuit, ita vult Deus alterum ab altero officijs & ornatu separari.* *Vir*

Vir enim non debet valere caput, cum imago ſit & gloria Dei.

Secunda ratio primæ propoſitionis, Vir eſt imago gloriæ Dei, (in eo enim elucet Dei maieſtas & imperium. Nam vir in ſupremo gradu dignitatis in hoc mundo reſpectu mulieris collocatus eſt, qua ratione Deum repræſentat) Ergo non debet vir velare caput ſuum in ſacris cœtibus. eſt enim expeditum & liberum caput libertatis ac eminentiæ ſymbolum.

At mulier gloria viri eſt.

Ratio tertia ſecundæ propoſitionis à conditione mulieris. Mulier eſt gloria viri. Ergo mulier debet caput velare in teſtimonium ſubiectionis. Chryſoſtomus hæc verba Pauli explicans, ait: Mulier gloria viri eſt, hoc eſt, mulier eſt ſub viri poteſtate. neceſſe itaque eſt hanc ipſam cum ſeruitutis inſignibus comparere, quæ in capitis velamento conſiſtunt. debet ergo gloria viri paſſiue intelligi. Nam viro non parum gloriæ accedit, quod mulier illi diuina lege ſit ſubiecta.

Non enim eſt vir ex muliere, ſed mulier ex viro, neque enim conditus eſt vir propter mulierem, ſed mulier propter virum.

A prima conditione viri & mulieris probat antecedens ſuperioris argumenti , nempe mulierem viro ſubiectam eſſe . mulier eſt ex viro deſumta , & creata propter virum. Ergo mulier ſubiecta viro eſt, atque adeo viri gloria. vt enim ex coſta viri extructa, ita & in adiutorium eſt data, vt ſub viri ſit poteſtate.

Propter hoc debet mulier poteſtatem habere in capite propter angelos.

Quarta ratio ſecundæ propoſitionis. Angeli Dei qui in ſacris cœtibus inuiſibiliter adſunt, abominantur confuſionem ordinis diuini , Quare propter illos mulieres velatæ eſſe debent. poteſtatis vocabulum hic per Metonymiam pro velamine accipiendum eſt , Nam velamen indicat mulierem ſub poteſtate viri eſſe.

Attamen neque vir abſque muliere, neque mulier abſque viro in Domino , ſicut enim mulier ex viro eſt, ita vir per mulierem , omnia vero ex Deo.

Præſumtio eſt, qua tum virorum imperium, tum mulierum ſubiectionem temperat. Nam cum vir ſibi tantum imperium in mulierem conceſſum diuinitus audit, ſuperbire & vxorem tanquam ex alto deſpicere incipit. poteſt & mulier

de sua conditione, vt nimium abiecta conqueri. Apostolus igitur, vt illum reprimit, ita hanc consolatur, indicans mutuæ istius coniunctionis autorem & conseruatorem esse Dominum. Sic enim eminet vir, vt consistere non possit sine muliere. sic quoque mulier subiecta est, vt vir aliquid ab ea accipiat. cum sicut ipsa primum ex viro sumta est, ita etiam vir, non nisi per ipsam possit propagare, quod sit in adiutorium data viro. cum ergo ait: Mulier ex viro est, materiam notat. cum addit: Vir per mulierem, instrumentalem causam exprimit. & cum subiungit OMNIA EX DEO: *& primum principium & verum* αἴτιον *significat, nempe Deum, ad quod principium vult nos Apostolus respicere, ne alius alium contemnat, & vt omnes sciamus nos quicquid sumus aut habemus, ab ipso esse & habere, vt ad eum prædicandum omnia referamus.*

Apud vosipsos iudicate: num decorum est, mulierem non velatam Deum orare? An ne natura ipsa hoc docet vos. quod viro quidem comatum esse, dedecori sit: contra vero mulieri comatam esse, gloria sit. Nam coma pro velamine data est ei.

Quintam rationem secundæ propositionis, & tertiam primæ per communicationem ex collatione & signo colligit. viro comatum esse, hoc est,

prolixos capillos alere instar mulieris dedecori est. Contra mulieri comatam esse, hoc est, prolixos capillos nutrire, est honori. Ut ergo coma mulieri pro velamine est, hoc est, indicat muleris caput velamine indigere, ἀντὶ enim hic non pro vice ponitur, sed finem declarat: ita breuiores capilli viri significant ipsum velamine non indigere. Natura enim viro breuiores capillos, etiamsi quis sinat excrescere, Mulieri vero prolixiores & capiti obuoluendo idoneos, tribuit.

Quod si quis videtur contentiosus esse, Nos huiusmodi consuetudinem non habemus, neq; Ecclesiæ Christi.

Quia non ignorabat Apostolus apud Corinthios fore nonnullos contentiosos, qui hæc argumenta conuellere niterentur: monet ritus vtiles, & graui autoritate receptos non debere à quoquam contemni, sed honestatis & decori causa sine contentione retinendos esse. Vocat autem hic contentiosum, qui libidine contradicendi laborat, non inquirendæ veritatis, sed inanis gloriæ causa.

Hoc autem præcipiens, non laudo, quod non in melius, sed in peius conuenitis.

Ut in superiori parte huius capitis Corinthios

idcirco

idcirco laudauit, quod in plerisque eum ordinem retinerent, quem in eorum Ecclesia constituerat: ita in hac parte præfatur se non posse, non reprehendere eorum ἀταξίαν in sacra Christi cœna: ad quam non in melius, sed in peius conuenerunt. Græca ad verbum expressi. hoc præcipiens non laudo. cuius sensus est, Dum hoc refero quod nunc subiungam de sacra cœna, non possum vos laudare, qui sacra Christi cœna indigne abutimini.

Nam primum quidem, conuenientibus vobis in Ecclesia, audio schismata inter vos esse, & ex parte credo.

Ratio obiurgationis à moribus Corinthiorum in cœna sacra. dicit eos non vnanimes esse, quemadmodum decet Christianos, sed diuersis studijs addictos: vnde & dissidia & multi abusus in Ecclesia nascuntur.

Oportet enim & hæreses inter vos esse, vt qui probati sunt manifesti fiant inter vos.

Ratio cur Apostolus rumorem de schismatibus inter Corinthios ortis verum esse credat, à necessitate & fine hæresium: quæ ex dissidijs sæpe oriuntur. Vt autem hæc necessitas non est ordinata, sed consequentiæ tantum, propter insidias diaboli, qui perpetuo in Ecclesia turbas mouere

conatur, & sua zizania in agrum Domini iacit, & propter multorum hypocritarum fastum & arrogantiam in Ecclesia: ita finis non est proprius hæresios, prolatio & manifestatio fidei, Sed ex prouidentia Dei hoc euenit, qua fit, vt quod sua natura malum est, electis in bonum cedat iuxta dictum Pauli, Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. hinc itaque petamus consolationem, cum passim audimus hæreses suboriri, quæ sunt infrementis diaboli aduersus Ecclesiam certissima indicia, qui piorum studium nolens excitat, vt tanquam aurum igne persecutionis reddantur puriores: tantum abest, vt Ecclesiam Dei suis technis ac dolis abolere possit.

Conuenientibus ergo vobis in vnum, non est Dominicam cœnam edere, vnusquisque enim propriam cœnam præoccupat in comedẽdo, & hic quidem esurit ille vero ebrius est, nunquid domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis? & pudore afficitis eos, qui non habent? quid vobis dicam? laudabo vos? in hoc non laudo.

Quam indigne cœnam Dominicam celebrarunt Corinthij exponit, eorum pessimos mores &

ἀταξίαν tanxans. Primum denunciat, hoc non esse cœnam Dominicam edere, hoc est, non licere ita intemperanter cum aliorum contemtu & pudore, conuenire ad sacram Christi cœnam tanquam ad prophanas epulas. Deinde, quid reprehendat apertius exponit, nimirum quod illic singuli suam cœnam præsumerent, & non solum ad sacietatem, sed ad ebrietatem se expleant, non sine pauperum pudore, qui interea esurire cogebantur. hoc peccatum exaggerans, pronunciat esse contemtum Ecclesiæ Dei. quare vult Paulus Corinthios domi famem & sitim sedare, in cœtu vero Ecclesiastico reuerenter & vnanimiter cœnam Domini sumere, sine personarum vllo discrimine: id quod iam ex institutione cœnæ probandum assumit.

Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis, Quod Dominus Iesus in ea nocte qua traditus est, accepit panem, & gratijs actis fregit ac dixit: accipite, comedite, hoc meum est corpus, quod pro vobis frangitur. hoc facite in mei commemorationem.

Similiter & poculum, postquam cœnasset, dicens: Hoc poculum nouum testamentum est in meo sanguine, hoc facite quotiescunque biberitis

in mei recordationem. quotiescunque enim ederitis panem hunc & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciate, vsquequo venerit. Itaque quisquis ederit panem hunc, aut biberit poculum Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini.

Ratio reprehensionis intemperantiæ & ἀταξίας Corinthiorum in celebratione cœnæ Dominicæ. ex circumstantijs enim institutæ cœnæ infert indignum esse, ita intemperanter absque omni reuerentia Christi institutoris cœnam hanc peragere. proinde pronunciat reos spreti corporis & sanguinis Domini, qui adeo impure & irreuerenter tantum mysterium tractarunt: atque hæc argumenti summa est. Verum vt peccatum Corinthiorum clarius ponatur ob oculos, circumstantias diligentius perpendamus. Christus iam tradendus & mortem obiturus propter peccata hominum hanc instituit cœnam. quomodo ergo conuenit, vt hanc celebraturi epulis & ebrietatibus se dedant? Christus gratias egit Patri cœlesti hanc cœnam instituens, & vos ingratissimi estis fratribus vestris, quos contemnitis & pudore afficitis. Christus corpus suum edendum & sanguinem suum bibendum proponit, & vos prophanis epulis, & poculis hanc cœnam prophanatis. Christus cœnam instituit, vt sit

nouum fœdus gratiæ & remissionis peccatorum, & vos eam celebrantes peccatis indulgetis grauissimis. Christus in suæ mortis recordationem vult hanc cœnam sumi, & vos tanquam eius immemores, ducimini vestris concupiscentijs. CHRISTVS vult prædicari sua beneficia erga Ecclesiam donec hæc cœna tractatur, & vos pauperes, qui membra Ecclesiæ sunt, contemnitis. CHRISTVS vult hanc cœnam communem esse toti Ecclesiæ, & vos singuli suam cœnam præoccupatis in comedenda. CHRISTVS vult nos sobrie in timore Dei communicare, & vos ebrij absque omni timore id facitis. CHRISTVS vult per hanc cœnam coalescere inter se communicantes spiritu Christi & charitatis vinculo, & vos schismata facitis in Ecclesia. Isto proinde pacto cum indignissimum sit cœnam Domini celebrare, reos vos constituitis speti corporis & sanguinis Domini, qui adeo impure & irreuerenter, & indigne ad eam conuenitis. Hactenus quo hæc Pauli dicta pertineant dictum est: nunc integram doctrinam de cœna adijciam. Deus faxit, vt quicquid dicturus sum in gloriam Dei cedat. Cum nemine rixari volo contentus simplici veritatis oratione: & Deum patrem Domini nostri Iesu Christi oro, vt incendium ex disputationibus de hac sacratissima cœna excitatum, clementer extinguat.

DE SACRA COENA.

CVM ſacra Chriſti cœna ſit Eccleſiæ ab ipſo Chriſto commendata, paulo ante quam ſuam piacularem victimam pro peccatis generis humani peregit in ara crucis: neceſſe eſt graues huius inſtitutionis cauſas fuiſſe, quæ haud obſcure in ipſis cœnæ verbis indicantur. quare decet omnino, vt omnes qui Chriſto nomina dederunt, vt huius cœnæ rationem exacte intelligant, & iuxta præſcriptam à Domino normam ea ſæpius vtantur: vt non rei peragantur ſpretæ huius ſacratiſſimæ cœnæ. Vt autem plenior eius habeatur inſtructio, in quatuor partes eius tractationem diſtribuam. Quarum prima ſit, quod hæc cœna ſit ſacramentum, & qualenam ſit ſacramentum. 2. Quænam res in hoc ſacramento concurrant ſpectandæ, cum earum analogia. 3. Quæ ſignificationes huius cœnæ ſint reſpectu temporis præſentis, præteriti & futuri. 4. Quænam ſit vera meditatio & perceptio digna huius ſacramenti.

DE PRIMO.

Cum omne ſacramentum ſignum ſit viſibile diuinitus inſtitutum, cui addita eſt promiſſio fidem ſacramenta percipientium requirens, nemo dubitare poteſt, quin hæc cœna ſit etiam ſacramentum. Chriſti enim mandatum extat, & inſti-

institutio est manifesta : signum conspicitur, panis & vinum : promissio noui fœderis de gratia & remissione peccatorum adijcitur : quæ sane promissio inefficax est, nisi fides accedat, quam Christus haud obscure requirit cum ait : HOC FACITE IN MEI RECORDATIONEM. Hanc esse sacramentorum rationem inde intelligi potest, quod ista quatuor quæ posui: mandatum diuinum, signum visibile, promissio beneficij, & fides promissionis : cum in veteris populi, tum in noui populi sacramentis omnibus concurrant, vt in circumcisione videre licet. Cæterum cum iam constet, cœnam hanc Christi esse sacramentum, sciendum quoque est, qualenam sit sacramentum. Nam vt veteris, ita & noui populi duplex est sacramentum : vnum initiationis, alterum confirmationis. vt circumcisio veteris populi initiationis sacramentum fuit, quia per illud recipiebantur in populum Dei : ita comestio agni confirmationis sacramentum erat, quo in populum Dei recepti confirmabantur. Ad eundem modum in nouo testamento baptismus quidem initiationis sacramentum est, Cœna vero Domini confirmationis. Quotquot inquit Apostolus baptizati sunt, Christum induerunt. Nam quod in Ecclesiam recipimur per baptismum, ac Christo inserimur, in eoq; regeneramur, & à peccatis mundamur, non sine corporis beneficio consequimur quo induimur, & sanguinis quo abluimur.

mur. quod vero per baptiſmum Chriſto inſiti eodem alimur, fouemur, & ſuſtentamur, id nullo conſequimur alio beneficio, quam corporis & ſanguinis Chriſti. quod ergo nobis in baptiſmo tegumentum eſt & mundatio, in cœna cibus et potus exiſtit. Atq; vt aliud eſt gigni, aliud educari, ita aliud eſt in nouam vitam renaſci, aliud ſuſtentari & creſcere. Ex his itaque conficitur, quod vt baptiſmus eſt initiationis, Ita cœna Domini eſt confirmationis ſeu continuationis ſacramentum. Sacramentum quidem dictum, quia eſt ſignum externum (quod in pane & vino conſpicitur) ſacræ rei, hoc eſt, corporis & ſanguinis Chriſti atque omnium beneficiorum, quæ Chriſtus per corpus & ſanguinem ſuum credentibus tribuit.

DE SECVNDO.

Res concurrentes in ſacra cœna ſunt plures. Nam illic primum oportet adeſſe prædicationem beneficiorum Chriſti, preces, gratiarum actionem &ç. Deinde elementa, panem & vinum iuxta inſtitutionem Chriſti, non mutatis naturis panis & vini, ſed in ſacrum vſum elementis deſtinatis. Hoc primum aperte teſtantur verba Apoſtoli ſupra capite 10. cum ait: panem quem frangimus, nonne communio corporis Chriſti eſt? Deinde ſi mutaretur, ſeu vt Papiſtæ cum

Thoma

Thoma loquuntur, transubstantiaretur substantia elementorum, in naturam corporis & sanguinis, nequaquam haberent sacramenti rationem. Nam ad sacramenti integritatem requiritur signi externi propria natura, Ut arbor vitæ vera erat arbor, Arcus cœlestis verus erat arcus, Præcisio cutis in circumcisione vera erat præcisio. Petra in deserto, vera erat petra. Man verum Man erat. Agnus phase vere erat agnus. Sanguis vaccæ rufæ, vere erat sanguis, Aqua in baptismo vera est aqua, & sic de alijs. quare non est dubium, quin vera substantia panis & vini maneat in sacra cœna, iuxta sententiam purioris Ecclesiæ. Gelasius qui vixit anno Domini 486. ita ait: certa sacramenta, inquit, quæ sumimus corporis & sanguinis Christi, diuina res est, propter quod & eiusdem diuinæ efficimur consortes naturæ, & tamen non desinit esse substantia & natura panis & Vini. & Augustinus: Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. non dicit, verbum tollere aut transubstantiare, sed dicit accedere, vt hæ duæ res verbum & elementum integrum constituant sacramentum. Neque recte obijcitur virga Mosis, aut aqua in Cana Galileæ in vinum est conuersa. Nam illic cum naturarum mutatione proprietates etiam mutatæ sunt, quod in sacra cœna non fit vbi manent proprietates panis & vini. Neque recte obijciuntur Papistica miracula, qui dicunt

sangui-

ſanguinem de pane à Iudæo quodam cultro vulnerato emanaſſe. Nam iſtæ præſtigiæ diaboli fuerunt, quibus duo horrenda ſacrilegia confirmare voluit: Vnum de adoratione panis & circumgeſtatione: Alterum de altera ſacramenti parte eripienda Eccleſiæ. Nam cum iſto figmento facile perſuadere populo potuerunt, tantum eſſe in vna parte quantum in ambabus, non difficile erat illis ſuum fucare ſacrilegium. Tertio ſunt in cœna verum corpus & verus ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti, vna cum pane & vino, non naturæ coniunctione, ſed ſacramentali. Nam quod non ſit carnalis, nec localis incluſio corporis in pane, & ſanguinis in vino, ita vt locus & corpus ſe mutuo contingant, locuſque cedat corpori, ipſe etiam Lutherus teſtatur, qui rectiſſime dicit: non naturalem præſentiam, ſed ſupernaturalem eſſe. ex quo & hoc efficitur, quod ad hanc veram præſentiam corporis & ſanguinis in cœna Domini, non requiratur, vt humanitas Chriſti ſit vbiq; diffuſa, ac ſi iam poſt reſurrectionem in diuinitatem conuerſa eſſet, quæ hæreſis olim refutata eſt. Verum hoc ſatis eſt credere, quod quemadmodum in cœna Dominus ſedit circumſcripto corpore & nihilominus diſcipulis exhibuit ſuum verum corpus edendum, & ſanguinem verum bibendum, vt teſtantur verba cœnæ: ita iam in gloria cœleſti ſedens porrigit communicantibus in terra (ea eſt diuina ipſius virtus

virtus & potentia) suum corpus & suum sanguinem, vnde Ecclesia precari ante communionem solita est his verbis: Sursum corda habemus ad Dominum, Quemadmodum ergo in prima cœnæ institutione discipuli oculos habuerunt intentos ad Dominum, qui ad mensam sedens porrexit discipulis corporis & sanguinis sacramentum: ita nos quoque leuemus corda nostra ad Dominum, qui illic agens, nobis ministrorum manibus porrigit verum suum corpus & sanguinem, vt sint cibus & potus interioris hominis, quo ille alitur, augescit & crescit ad vitam immortalem & beatam. Si non intelligis modum præsentiæ, Ecclesiæ voce te sustenta, quæ ita canit: Etsi sensus deficit ad firmandum cor sincerum, sola fides sufficit. Veteres quidam partes huius sacramenti ita distinguunt, vt primo loco spectandum sit id quod est sacramentum tantum, vt panis & vinum, quæ ideo sacramenti appellationem sortiuntur, quia sunt res externæ spiritualem habentes considerationem, Deinde id quod est res & sacramentum simul, vt corpus & sanguis Domini, quæ inuisibiliter & arcano quodam modo adsunt, vt sint alimentum interioris hominis, Postremo id quod est res tantum & non sacramentum, hoc est, effectus huius sacramenti in ijs, qui illud fide percipiunt. Sed de effectibus suo loco dicetur. ex his quæ hactenus diximus, facile arbitror intelligi, qualis-

Discipuli in cœna Dominum aspexerunt:

Sola fides sufficit:

1 Sacramentum tantum

2 Res & Sacramentum simul:

3 Res sine Sacramento

nam sit hæc sacramentalis locutio. panis est corpus, vinum est sanguis. Veritas quidem naturarum, quæ vocibus significatur manet, & non fit naturarum vlla μετουσίωσις, seu transubstantiatio: sed dijudicatio huc adhibenda est, qua spiritualia spiritualiter, & corporalia corporaliter dijudicare oportet. Nam ea dijudicatione adhibita, analogia panis ad corpus Christi & vini ad sanguinem facile perspicietur. Quam ergo rationem habet panis & vinum ad corpus humanum nutriendum, augendum, conseruandum exhilarandum: eandem habet corpus & sanguis Christi, ad augendum, nutriendum, conseruandum & exhilarandum interiorem hominem. sunt ergo panis corpus, & vnium sanguis Domini ea coniunctione iuncta, qua vt panis & vinum corpora humana nutriunt, augent, conseruant, exhilarant, ita caro Christi & sanguis alit, auget, conseruat, exhilarat animas nostras ad vitam æternam: modo viua fides non defuerit. Hæc comparatio cum sit, recte dicitur, Panis est corpus Domini, Vinum est sanguis Domini. Nam quem vsum corporibus nostris præstat terrenus panis & vinum, eum in suo genere præstat animis piorum corpus & sanguis Christi. Huc facit illud dictum Bernardi: cibus iste non est ventris, sed mentis. non est enim datus ad ruinas huius vitæ, quæ vapor est ad modicum parens, sed ad æternam vitam confe-

conferendam animæ. atque hæc de partibus huius sacramenti & analogia terrenarum & cœlestium rerum, quæ in cœna sunt, dicta sufficiant: nunc quod tertio loco proposuimus videamus.

DE TERTIO.

Sicut agnus phase plures habebat significationes in veteri testamento. reuocabat enim in memoriam populo Dei beneficium liberationis à seruitute Pharaonis, testabatur populum participem huius agni populum Dei esse, & inter sese tanquam eiusdem corporis membra mystice coniunctos esse, & erat figuræ futuræ victimæ Christi & liberationis, à seruitute Diaboli: ita hæc cœna quæ agno phase successit, habet quoque varias significationes, idque respectu diuersorum temporum. Nam si tempus respicis præteritum, est hæc sacra cœna commemoratio quædam passionis Dominicæ. atque adeo sacramentum nostræ per victimam Christi redemtionis. ex quo factum est, quod veteres hanc cœnam sacrificium vocarint, non quod Deo hic aliquid offerrent, quemadmodum Papistæ insulse sacrificij nomen accipiunt: sed quia peracti olim sacrificij veluti quoddam μνημόσυνον erat & recordatio. huc Domini præceptũ facit, hoc facite in mei recordationem, quæ recordatio omnia beneficia Christi

Tempus præteritum.

erga Ecclesiam complectitur. Quoniam autem hæc recordatio beneficiorum Christi coniunctam habuit gratiarum actionem, Paulus cœnam hanc vocauit εὐλογίαν & veteres Theologi εὐχαριστίαν. Deinde si respicis præsens tempus, habet hæc cœna has significationes. primum significat nos vniri ac veluti incorporari Christo, idque spiritualiter iuxta Pauli verba Calix benedictionis: cui benedicimus, nonne communio sanguinis Christi est? Panis quem frangimus nonne communio corporis Christi est, id est, communicatio corporis & sanguinis Domini facit nos habere quandam communionem cum Christo, vt qui iam insiti sumus corpori eius, modo viua fides non defuerit. tametsi autem omnis qui credit, habet hanc cum Christo spiritualem communionem, tamen hæc sacramentalis communio non frustra accedit. Vt enim Apostoli habuerunt spiritum sanctum ante diem pentecostes, tamen illa visibilis & sacramentalis spiritus sancti collatio, non caruit sua virtute & efficacia: ita manducatio spiritualis corporis & sanguinis Domini non impedit virtutem & efficaciam sacramentalis manducationis, Imo illa hæc confirmatur & augetur ad fidei incrementum, quam excitat sacramentalis esus. Deinde significat nos inter nos inuicem vniri spiritu Christi, qui vna hac Christi cœna communicamus, cuius communionis symbolum vnus panis existit, vt Paulus testatur

ſtatur, cum ait: *Quoniam vnus panis, vnum corpus ſumus. Nam omnes vnius panis ſumus participes.* Quemadmodum enim panis ex multis compactus eſt granis, ita multi in corpus vnum Chriſti myſticum coaleſcunt. ab his effectibus cœna Domini à Paulo communio dicitur, quam communionem explicans Damaſcenus ita ait: Dicitur communio, quia communicamus per ipſam Chriſto, & quia participamus eius carnem & diuinitatem, & quia communicamus & vnimur inuicem per ipſam. atque huc appellatio σύναξις pertinet. Præterea ſi futurum reſpicis tempus, ſignificat hæc ſacra cœna, quod virtute corporis Chriſti reſuſcitemur à mortuis, noſtra quoque corpora debeant reſurgere ad beatam vitam. Vnde Paulus, Si Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus. Deinde ſignificat fruitionem perpetuæ præſentiæ corporis Chriſti in æterna beatitudine. Hinc quidam veterum vocarunt hanc cœnam Viaticum, propterea quod admonebat ante mortem ſumentes hanc cœnam, quod Chriſtus eſſet ipſis via ex his ærumnis & morte ad perpetuam fruitionem Dei in æterna vita. & hæc ſignificatio diligenter omnibus, ſed potiſſimum iam morituris inculcanda eſt. Poſtremo, ſi æternitatem reſpicis, atque adeo omne tempus, hæc ſacra cœna ſignificat nouum fœdus Dei cum homine initum de perpetuo fauore Dei erga hominem credentem. atque adeo hanc ob cauſam hæc cœna

testamentum seu fœdus ab Euangelistis & Paulo dicitur. Quare hæc cœna definiri potest confirmatio noui testamenti, id est, fœderis gratiæ & remissionis peccatorum omnium hominum, qui salutem promissam fide recipiunt. Cæterum vt ratio appellationis distinctius intelligatur, sciendum quinque in omni testamento spectanda esse. 1. Testator. 2. Hæreditas. 3. Scripti hæredes. 4. Mors interueniens testatoris. 5. Conditiones seruandæ ab inscriptis hæredibus. Hasce quinque circumstantias, in definitione huius noui testamenti coniungam. Nouum testamentum est fœdus sancitum morte CHRISTI *testatoris, de gratia Dei, remissione peccatorum & donatione vitæ æternæ, promissa omnibus gentibus & populis in Christum crucifixum credentibus. Hanc definitionem si retexis, habes testatorem Christum, habes hæreditatem, gratiam Dei, reconciliationem, & donationem vitæ æternæ. Habes scriptos hæredes omnes gentes & populos. Habes mortem testatoris interuenientem & confirmantem legatam hæreditatem. Habes conditiones à scriptis hæredibus seruandas, nimirum, vt in Christum testatorem firma fiducia recumbant, cum qua fide coniuncta est nouitas vitæ & obedientia erga Deum. Huius testamenti virtute omnes, qui inde vsque ab initio mundi crediderunt saluati sunt.*

DE

DE QVARTO.

Cum sacra Christi cœna sacramentum sit nostræ per victimam Christi redemtionis, omnium primum in mentem venire nobis debet, causa mortis Domini, nempe peccatum nostrum. mortuus est enim, inquit Paulus, propter peccata nostra, Secundo cogitandus est finis victimæ corporis & sanguinis Domini, quæ ideo peracta est, vt nos redimeremur à peccati regno & commerita damnatione. Tertio, ex præstantia victimæ vnigeniti filij Dei, cogitandum est maximam fuisse iram Dei aduersus peccatum, quod non potuit vllis hostijs aboleri nisi eius solius, qui et Deus et homo esset. Quarto, causa impulsiua huius uictimę duplex cogitanda est, ineffabilis misericordia Dei volentis nos sub regno diaboli maledictione oppressos in gratiam recipere, intercedente filij satisfactione, Et amor filij Dei, qui natura humana assumta voluit fieri victima & in se deriuare iram Dei pœnamque pro peccato humani generis sustinere. Hæc meditari debet tota Ecclesia semper, & potissimum quando hæc sacra Christi cœna celebratur. Cæterum qui accedere ad huius cœnæ communionem constituit, debet se probare priusquam de pane hoc edit, aut de poculo bibit iuxta hæc Pauli verba: Probet autem quisque se ipsum & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat. Hæc Pauli exhortatio nequaquam surda aure prætereunda est.

Nam cum graue emineat periculum ijs qui hac cœna abutuntur, necessarium profectò est examen conscientiæ priusquam hanc quis cœnam accedat. vt autem hoc examen rectius fiat, non humana somnia de probatione per confessionem auricularem & satisfactionem audienda sunt, sed diligenter inquirendum ex verbo Dei est, quæ sit vera probationis ratio. Hæc ratio probationis, tametsi paucissimis verbis indicari potest: nempe quod is probatus sit, qui reuerenter in timore Dei in vera pœnitentia, in vera fiducia, & cum sancto proposito ad hanc cœnam accedit: tamen propter errores Papisticos distinctius salutaris probandi ratio nobis excutienda est: Quare tres circumstantias huius probationis ex verbis Pauli consideremus. 1. Quemnam velit probari Paulus. Deinde, quidnam probari, hoc est, tentari, experiri, examinari seu excuti velit. Tum, à quo hanc probationem fieri cupiat. Quemnam igitur vult probari? Eum nimirum qui se ad sacram huius cœnæ communionem comparat. quid in eo probandum seu examinandum? R. Hoc Paulus 2. Corinth. 13. explicat his verbis. Vos ipsos tentate an sitis in fide, vos ipsos probate, an non cognoscitis vosipsos, quod Iesus Christus in vobis est, nisi sicubi reprobi estis? Hæc Antithesis, qua reprobi & probati opponuntur, illustris est. vt enim probatos dicit eos, qui in fide sunt, & Christum habitantem in se sentiunt, Ita

2 cor: 13

Reprobi vo... Auelige:

reprobos

reprobos eos ſtatuit, qui fide carent, & de Chriſto in ſe habitante dubitant. Quare iuſta probatio & examen in hoc conſiſtit, vt vere ſentiatur fides, & Chriſti præſentia in nobis ex virtute ſpiritus eius nos ad pietatis ſtudium excitantis. Porro fides quæ ſine peccati agnitione eſſe nequit, noticia victimæ Chriſti & fiducia miſericordiæ abſoluitur. Nam dum cogitat pius in vſu huius cœnæ, quam magnum peccatum noſtrum fuiſſe neceſſe fuerit, pro quo abolendo oportuerit filium Dei mori, agnitione peccati huius accenditur contritio in corde & dolor propter commiſſum peccatum augetur. at cum rurſus in hac cœna contemplatur pius Chriſtum mortuum & reſuſcitatum, vt peccato abolito nouam iuſticiam conferat, accenditur fiducia in hunc mediatorem, quæ fiducia confirmatur, augetur & ſtabilitur ſumtione huius ſacræ cœnæ. Quare qui hanc ſacram cœnam digne vult percipere, exploret apud ſeſe an vera pœnitentia ſentiatur, Experiatur an ſtatuat victimam Chriſti ſatisfactionem eſſe pro peccato totius mundi, iuxta aſſertionem Iohannis Baptiſtæ, qui ait: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi, Examinet ſe an in hunc ſatisfactorem viua fiducia recumbat, Excutiat num ſentiat Chriſtum in ſe habitantem & oſtendentem ſuam præſentiã & ſpiritus ſui efficaciam, Videat an firmum propoſitum habeat peccatum omne poſt hac vitandi, ac Deo totam ſuam vitam approban

Vera probatio:

probandi cum perpetua gratiarum actione pro tanto beneficio. A quo hoc examen fieri debet? Paulus respondet. Probet seipsum homo, nemo enim melius & certius iudicare potest, an fide sis præditus quam tuipse, Quare vanum est figmentum Papistarum, qui tanquam necessariam omnino ad hanc probationem requirunt confessionem auricularem. Nam si illa necessaria esset ad hoc examen, Paulus non debebat dixisse, probet seipsum homo, sed probetur per alium. Hoc cum affirmo, nec veram confessionem repudio, nec disciplinam nostræ Ecclesiæ receptam conuello. De confessione enim necessaria ex verbo Dei sic sentiendum est, si adest vera fides & pœnitentia non est alio opus confessionis genere, quam quo sancti homines Dei, Patriarchæ, Prophetæ, Reges, Abraham, Daniel, Dauid, Petrus, &c. veniam de maximis sceleribus impetrarunt à Deo, qui solus peccata condonare & delere potest. quare ad aliam nemo cogi debet autoritate verbi Dei: nisi quis forte totam Ecclesiam offendit. tum enim is mandato Dei compellitur, vt confessione publica Ecclesiæ reconcilietur. Verum quantum ad disciplinam in nostris Ecclesijs receptam attinet, hoc sentio, primum quod vehementer necessarium sit, vt instituantur rudes & ignari, qui Christianæ religionis mysteria nondum tenent, priusquam ad hanc admittantur. Deinde, vt iuuenum & adolescentum in Catechismo

chiſmo exploretur profectus. Eſt enim boni paſtoris, non ſolum publice docere, verumetiam exemplo Pauli experiri quouſq; ſui auditores in pietatis curſu promouerint, Tum æquum quoq; eſt aliquam fidei rationem exigere ab ijs, de quorum fide ac religione iuſta poteſt eſſe dubitatio. Præterea quorum perplexa erit conſcientia, aut ſcrupulo premetur aliquo, qui eam reddet inquietam, ſibi recte conſulent, ſi ad ſuos ſe paſtores aut alios quoſpiam viros bonos receperint, quorum doctrina conſilio & conſolatione iuuari poſſint. Propter hæc quatuor hominum genera, diſciplina confeſſionis & abſolutionis (quæ fit cum annunciato Euangelio creditur) in noſtris Eccleſijs retinetur: Prodeſt præterea omnibus priuatim in priuato colloquio vocem Euangelij audire, qua annunciatur remiſſio peccatorum credentibus. Nam tum demum aperitur regnum cœlorum clauibus Eccleſiæ, & fit abſolutio, quando Euangelium annunciatum lectum vel cogitatum fide audientis, legentis aut cogitantis recipitur. habemus, quæ ſit vera meditatio, iuſta probatio, dignaque perceptio ſacræ cœnæ, nunc ſequitur in textu qualiſnam pœna illos maneat, qui indigne hanc ſacram cœnam attingunt.

Nam qui edit & bibit indigne, iudicium ſibi ipſi edit & bibit, non diſcernens corpus Domini.

Vt

Vt supra peccati magnitudinem eorum, qui indigne sacro pane vescuntur, & Domini calicem bibunt expressit, cum eos reos perageret corporis & sanguinis Domini: ita nunc pœnam proponit, vt ipsos magis à prophano cœnæ abusu absterreat. Porro duplex indignitas, & duplex iudicium hic obseruetur. Est enim indignitas ex impietate profecta, cuius pœna est iudicium condemnationis æternæ, donec per veram pœnitentiam resipiscat impius. Est alia indignitas ex socordia, negligentia & irreuerantia nata: cuius pœna est iudicium castigationis, & correptionis: atque huius finis est, vt castigatus ad se redeat & iudicium exitiosum præuertat. etsi de vtraque dignitate & vtroque iudicio Paulus intelligi potest: tamen de indignitate irreuerentiæ & iudicio castigatorio eum loqui, & totus contextus, et nonnulla eorum quę sequuntur osten dunt. Etsi ratio proxima vtrique indignitati & iudicio recte accommodari potest, cum ait: Nam discernens corpus Domini, vt à prophano cibo illud distinguat. Discernere enim corpus Domini is dicitur, qui dignitatis illius habet rationem, ac proinde cum summa reuerentia ad hunc panem & ad hoc poculum tanquam ad mysteria rei omnium preciosissimæ tremens accedit. Porro breuitatis causa, corporis tantum meminit. Nam de sanguine idem est iudicium.

Indignitate ex impietate sequitur iudicium condemnationis æternę:

Indignitate aut ex socordia, negligentia et irreuerentia, sequitur iudicium castigationis: et correptionis:

Propte-

Propterea inter vos multi sunt debiles, & inualidi, & obdormiunt multi.

Dixit indigne edentes corpus Domini, & bibentes eius sanguinem, iudicium sibi edere & bibere, nunc ab euentu idem confirmat, dicens ingrassante peste multos morbo & infirmitate, & multos morte castigatos esse, propterea quod irreuerenter & non, vt decet, sacram cœnam attingerent. Ex his apparet Paulum potissimum de indicio ~~castigationis loqui~~, quo solet Deus quos diligit erudire: ex quo & illud sequitur, quod superius de indignitate ~~irreuerentiæ~~ sit locutus potius quam de ea indignitate, quæ ex impietate manat. Præterea inter alias crucis causas in Ecclesia obseruetur socordia, negligentia & irreuerentia erga sacrum ministerium.

Castigationis iudicium

Si enim nosipsos dijudicaremus non iudicaremur.

Aetiologia est, cuius hic est sensus, si fidei germanis fructibus, timore Dei, & sanctis moribus nos à prophanis seiungeremus non puniremur diuinitus, vel peste vel alijs calamitatibus. Iudicandi verbum, hic per metalepsim pro puniendi verbo ponitur. Hunc locum Papistæ contra mentem Pauli torquent ad satisfactionem canonicam, quæ est humana traditio, cum hic agatur de veris pœnitentiæ fructibus, qui ex viua proficis-

figurate verbum iudicandi pro verbo puniendi ponitur.

ficiſcuntur fide iuxta mandatum Dei.

Sed cum iudicamur à Domino erudimur, ne cum mundo damnemur.

Conſolatio additur ex fine caſtigationis. Nam cum cruce aliqua diuinitus premimur, ideo fit, vt præuertamus iudicium condemnationis vera pœnitentia. Hinc etiam apparet Paulum ſuperius locutum de iudicio caſtigationis potiſſimum.

Itaque fratres mei cum conuenitis ad veſcendum, alius alium expectate. quod ſi quis eſurit, domi edat. ne ad iudicium conueniatis. reliqua vero cum venero ordinabo.

Concluſio eſt ſecundæ partis huius capitis, nimirum, vt decenter & religioſe ad cœnam Dominicam conueniant Corinthij, ne incidant in iudicium, & caſtigentur diuinitus, tanquam filij qui ad patris menſam ſe ſatis compoſite non gerant. Obſeruetur hic, quod Paulus velit magnum diſcrimen eſſe inter eam cœnam, in qua anima recreari debet, & illam in qua cura corporis agitur. Huic rei egregie congruit, quod minutulæ particulæ panis ſingulis in cœna Domini porrigantur, vt intelligatur non ventris, ſed mentis cibus eſſe. Hactenus claris & perſpicuis verbis Methodum cœnæ Dominicæ expoſui, & ne interrumperem methodi membra

bra, de aduersariorum obiectionibus parum fui sòlicitus.

Caput XII.

Summa capitis duodecimi.

VT varias donationes ſpiritus eſſe in Eccleſia, quas idem ſpiritus diuidit pro ſuo arbitrio cuiq;, docet: ita propoſito paradigmate membrorum humani corporis, eaſdem ad mutuam concordiam & totius corporis, id eſt, Eccleſiæ incolumitatem referendas eſſe, concludit.

Ordo & partes capitis duodecimi.

Occaſio huius capitis ſcribendi fuit, ſicuti ex contextu facile colligi poteſt, quod Corinthij donis egregijs, quibus inſtructi erant, abuterentur ad ambitionem in aliorum contemtum, ignorantes & à quo collata eſſent, & in quem finem ea accepiſſent. diſſerit ergo in hoc capite de varijs donis ſpiritus, de eorum proprio fine & legitimo vſu. Porro docendi cauſa hoc caput in tres partes diuido. quarum prima continet expoſitionem de donorum autore, nempe ſpiritu

ſpiritu ſancto. Secunda habet paradigma membrorum humani corporis, vnde oſtendit, quis ſit verus finis & legitimus vſus donorum variorum in Eccleſia. Tertia accommodat paradigma ad Eccleſiam, quæ eſt corpus Chriſti, & oſtendit neceſſitatem diuerſitatis donorum & officiorum. vt enim corpus humanum ſuo fungi munere nequiret, ſi omnia membra vnum idemque haberent officium: Ita Eccleſia ad ſuam incolumitatem varijs & diuerſis opus habet donis & officijs.

Exegeſis XII. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Porro de ſpiritualibus fratres nolo vos ignorare.

Propoſitio eſt huius capitis, cum compellatione fraterna qua eos excitat ad attentionem beneuolam, vt ea quæ de ſpiritualibus donis dicturus eſt, intimis animis recondant. vocat autem dona ſpiritualia metonymicôs ab ipſo autore ſpiritu ſancto, non à donorum ſubſtantia aut qualitate.

Scitis cum gentes eratis qualiter ſi-

ſimulacra muta prout ducebamini ſecuti ſitis.

Vt excellentiam donorum, quibus præditi erant Corinthij Chriſtiani facti oſtendat, reuocat eis in memoriam qualeſnam fuerint ante ſuſceptam fidem Euangelij, nempe cæci & ignari Dei, vt qui à vero Deo ad muta idola aberrarint ſathanæ ſpiritu abrepti. Notandus locus de cæcitate hominum, et ſathanæ pleno imperio in eos, quorum mentes verbi Dei luce illuſtratæ non ſunt. Vnde admonemur de gratitudine erga Deum, qui allata verbi ſui luce et dato ſpiritu ſancto iſtas tenebras diſcuſſit.

Quapropter notum vobis facio, quod nullus per ſpiritum Dei loquens dicit Ieſum anathema, & nullus poteſt dicere Dominum Ieſum niſi per ſpiritum ſanctum.

Quia neceſſe eſt vnumquemque hominem regi vel à ſpiritu ſathanæ, vel à ſpiritu Dei, proponit certiſſimam notam, vnde quis ſcire poteſt à cuius regatur ſpiritu. qui amplectitur idola & profitetur ſe execrari Chriſtum, vt ſpiritum Dei non habet, ita manifeſte agitur ſpiritu ſathanæ. nam effectus redolet ſuam cauſam. contra qui dicit Chriſtum eſſe Dominum, id eſt, qui agnoſcit Chriſtum Dominum, & ex vera in illum fiducia eundem confitetur, ſpiritu Dei agitur. Dicendi

enim verbum hic tria ſynecdochicos continet, agnitionem, fiduciam & confeſſionem.

Diuiſiones autem donorum ſunt, ſed idem ſpiritus: & diuiſiones miniſteriorum ſunt, ſed idem Dominus: & diuiſiones operationum ſunt, ſed idem Deus, efficiens omnia in omnibus.

Quia fuerunt apud Corinthios, qui ex diſcrimine donorum occaſionem ſumſerunt ſchiſmati & diſcordiæ, Paulus argumenti euerſionem petit ab vna eademq; cauſa diuerſitatis donorum. ac ſi diceret: fateor quidem diſcrimina eſſe donorum, miniſteriorum et efficaciarum. tamen quia vnus idemq; ſpiritus ſanctus omnium author eſt non diſcordiæ, non ſchiſmatis, ſed concordiæ & vnitatis, inde argumentum petendum eſt. atq; hic ſenſus verborum Pauli ſimpliciſſimus eſt. verum tria vocabula illa quibus vtitur Apoſtolus, ita diſtinguo. Dona (quæ chariſmata, hoc eſt, gratuita dona dicuntur) generis loco ponuntur: cui duæ ſpecies ſubijciuntur. miniſteria & operationes: quas in hunc modum diſtinguito. Miniſteria ſunt variæ miniſterij Eccleſiaſtici functiones, vt Apoſtolatus, Epiſcopatus, Paſtoratus, Diaconatus. &ç. de quibus plura circa finem capitis dicenda ſunt, vbi Apoſtolus, quædam miniſteria recitat. Operationes Græce ἐνεργήματα *ſunt facultates*

cultates à ſpiritu ſancto in ſingulos collatæ in vſum & conſeruationem Eccleſiæ. quarum ſpecies quaſdam Paulo poſt ſubiungit. Porro hic tres doctrinæ obſeruentur. Prima atq; ea propria, quod diſcrimina donorum in Eccleſia referenda ſint ad concordiam & vnitatem fouendam, cum conferantur ab vno eodemq; ſpiritu ad Eccleſiæ incolumitatem. Sicuti enim Deus principium & autor donorum eſt: ita etiam finis eſſe debet. Secunda eſt confutatio τῶν πνευματομάχων qui ſpiritum ſanctum à donis non diſtinxerunt. Imo ipſum ſpiritum ſanctum nihil aliud eſſe contenderunt, quam dona hominibus diuinitus collata. hic error manifeſte Pauli verbis refutatur. Nam aperte et diſtincte dicit: diuiſiones donorum ſunt, ſed idem ſpiritus. quem & Dominum & Deum hic appellat. Tertio obſeruetur triplex relatio. Prima donorum & ſpiritus. Secunda miniſtrorum & Domini. Tertia, efficacionum vel operationum & Dei. vnde docemur, vt ſpiritui ſancto acceptum feramus quicquid habemus donorum, vt noſtra omnia miniſteria & officia ad ſeruitutem quam Domino DEO debemus referamus, vt denique quicquid habemus facultatum Deo aſſcribamus authori. Sunt qui ex hoc loco trinitatem perſonarum probari nituntur, ſed malo tantum fidei articulum ſolidioribus niti fundamentis. Cæterum qui ex generali dicto, Efficiens om-

nia in omnibus, concludunt Deum autorem esse peccati, vt impij in Deum sunt, ita male circumstantiam loci perpendunt. Nam hic tantum agitur de salutaribus in Ecclesia actionibus.

Vnicuique vero datur manifestatio spiritus ad vtilitatem.

Finem breuiter notat donorum spiritus, esse vsum & commodum totius corporis Ecclesiæ. ipsa dona manifestationem spiritus vocat. nam cum ea largitur, ipsius vis præsens declaratur, & ex effectu causa monstratur.

Nam huic quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, Alij vero sermo cognitionis per eundem spiritum, Alij vero fides per eundem spiritum, Alij vero dona sanationum per eundem spiritum, Alij vero facultates virtutum, Alij vero prophetia, Alij vero dijudicationes spirituum, Alij vero genera linguarum, Alij vero interpretatio linguarum: sed omnia hæc efficit vnus ille & idem spiritus, diuidens peculiariter vnicuique sicuti vult.

Discrimina seu species quasdam operationum id est, facultatum quibus spiritus sanctus ornat Ecclesiam exempli causa recitat, & ponit ordine nouem

nouem, quarum quædam explicatione non indigent. Inter ſapientiam & cognitionem, hoc eſt diſcrimen, illa eſt vniuerſalis rerum diuinarum noticia, hæc particularis, Illa conſummatior, hæc mediocris. Sermonem addit Apoſtolus, quia vtraque facultas in docendo conſpicitur. fides hic non dogmatum, ſed ſignorum intelligenda eſt. Miraculoſe ſanationum donis claruit Eccleſia ad tempus, vt doctrina Euangelij, quæ tum noua videbatur confirmaretur. per facultates virtutum, intellige eas efficacias, per quas Apoſtoli & multi ſancti in primitiua Eccleſia veluti imperio quodam cohibuerunt dæmones atque fugarunt. Prophetia hoc loco eſt donum arcanæ Dei voluntatis explicandæ. Diſcretiones ſpirituum fuerunt, per quas ſancti homines ſingulari inſtinctu ſpiritus ſinceros Chriſtianos à falſis diſcernebant. Generibus linguarum diuerſarum multi pollebant, quos alij vernaculo idiomate in vſum Eccleſiæ reddiderunt. Hæc varia dona cum idem ſpiritus diſtribuat, & nemini ſimul omnia conferat, monent nos, vt ſinguli quicquid habemus donorum, in commune conferamus, vt ita ſeruetur vnitas & corporis Ecclecleſiæ incolumitas.

Sicut enim corpus vnum eſt, & membra habet multa, omnia vero membra corporis vnius, multa cum ſint,

vnum ſunt corpus, ſic & Chriſtus.

Iam paradigma humani corporis & membrorum eius proponit, vt doceat diuerſitatem donorum ad Eccleſiæ conſeruationem referendam eſſe. Quemadmodum ſe habent membra diuerſa ad idem corpus hominis, ita ſe habent Chriſtiani diuerſis donis pollentes, ad vnum idemque corpus Chriſti, quod eſt Eccleſia. ſed in humano corpore membra diuerſa ſuas facultates conferunt ad conſeruandam corporis compaginem & incolumitatem. ergo & in Eccleſia Chriſtiani diuerſis donis pollentes, omnia referre debent ad Eccleſiæ conſeruationem & incolumitatem. Porro obſeruetur hic nominis communicatio pleniſſima conſolationis, qua Eccleſiam Chriſtum appellat, vt ſciamus Chriſtum à ſua Eccleſia, cuius caput eſt, nunquam diuelli, ſed eam perpetuo ſuo ſpiritu fouere, regere & conſeruare.

Etenim per vnum ſpiritum nos omnes in vnum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue Græci, ſiue ſerui, ſiue liberi, & omnes vnum ſpiritum potauimus.

Probatio eſt, quod Chriſtiani, vt diuerſa membra, vnum corpus conſtituunt. argumento ſumto à ſacri baptiſmatis & cœnæ effectibus. Vt enim in baptiſmo inſerimur corpori Chriſti, dum per ſpiritum ſanctum regeneramur, Ita regeniti eodem

dem Christi spiritu viuimus : cuius sacrum symbolum est cœna Domini. Cum ergo vnum est corpus Ecclesia, & vno regitur spiritu, decet profecto vt omnia ad vsum huius corporis & commodum referamus : modo reuera velimus huius corporis membra censeri.

Etenim corpus non eſt vnum membrum, ſed multa.

Pulcherrimam analysin propositi paradigmatis instituit, in qua dum gradus membrorum corporis multiplices facit, per quos variæ functiones & facultates in Ecclesia intelliguntur, plurimas hypotheses colligit, seruientes præsentis disputationis scopo. Vt autem accommodatio apertior sit, summam omnium ad sex membra referam.

PRIMVM ergo ex eo, quod ad corporis vnitatem plura requirantur membra, quorum quædam sunt alijs nobiliora, alia viliora & abiectiora, abiectæ sortis homines apud Corinthios consolatur, ne propterea putent se extra Ecclesiæ corpus esse, quod non sint adeo excellentibus facultatibus præditi, vt Apostoli, Prophetæ, &c.

SECVNDO, ex necessitate diuersorum membrorum in vno eodemq; corpore humano, docet diuersas facultates & diuersa officia in Ecclesia necessaria esse, vt nemo sit in Ecclesia, cuius non sit aliquis vsus ad totius corporis Ecclesiæ conseruationem.

TERTIO, ex eo quod ſe inuicem opus habeant membra, adeo vt nobiliſſima etiam requirant infirmorum miniſteria, tollit faſtum eorum, qui tumidi excellentia donorum, alios præ ſe contemſerunt.

QVARTO, ex quorundam membrorum humilitate & vilitate, quæ diligentius cura hominis reguntur, imo ſtudioſius ornantur etiam, docet quod Eccleſia infimæ etiam ſortis hominibus ſuum honorem tribuere debeat, eoſdem eiuſdem corporis ſecum membra agnoſcat, tegatq; quæ indecora videntur.

QVINTO, ex totius corporis apta ſymmetria diuinitus ita conſtituta, vt diſſidium in Eccleſia vitandum, ita concordiam diligenter fouendam, docet.

SEXTO, & vltimo ex mutua corporis membrorum eiuſdem affectione docet, vt diuerſis præditi donis in Eccleſia afficiantur mutuis commodis atque incommodis. Nam qui ita non afficiuntur, ſe non eſſe de eodem corpore oſtendunt: His ita explicatis textus facilime à quouis intelligi poteſt.

Etenim corpus non eſt vnum membrum, ſed multa. ſi dicat pes non ſum manus, non ſum de corpore, num ob id non eſt ex corpore? & ſi dicat auris, non ſum oculus, non ſum

ſum igitur de corpore. num ob id non eſt ex corpore?

Hoc primum membrum eſt analyſios, plura membra ſunt vnius corporis, Ergo diuerſæ facultates ſunt in Eccleſia, vt diuerſa & plura membra in eodem corpore. quare perperam abiectiora membra ſe ex corpore eſſe negant, propterea quod ſuperiorem locum non occupent. idem iudicium de Eccleſiæ membris eſt. Nam vt ſingula membra corporis, iuxta dignitatis gradus & facultates ſua habent officia: Ita ſingulis officia in Eccleſia conferenda ſunt iuxta donorum analogiam. Prophetæ & Apoſtoli, Doctores, Euangeliſtæ, ſint veluti oculi, his nonnihil inferiores, veluti aures habeantur auditores excellentioribus donis præditi. pedes ſint vulgus promiſcuum, nō ita præclaris donis conſpicuum. atque ita de cæteris.

Si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totum auditus, vbi odoratus? nunc autem Deus collocauit membra ſingula ſigillatim, vt voluit. quod ſi eſſent omnia vnum membrum, vbi corpus? nunc autem multa quidem membra, vnum vero corpus.

Secundum reſolutionis membrum eſt, cuius ſenſus & ſupra clare eſt redditus. Docet enim ex diuerſitatis neceſſitate, donorum in eodem cor-

pore necessario esse varia officia in Ecclesia. argumentum autem ita concludi potest: Quemadmodum necesse est, vt in vno corpore plura sint membra, Ita necessarium est, vt in Ecclesia sint diuersæ functiones & officia. Ergo cum corpus esse non possit, nisi sint in eodem diuersa membra, fieri nequit, quin in Ecclesia requirantur varia & distincta officia.

Non potest autem oculus dicere manui, opus mihi te non est. aut rursus caput pedibus, non est mihi opus vobis. Imo multo potius, quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt.

TERTIVM *resolutionis membrum, per quod tollit fastum eorum, qui suis donis inflati, alios in Ecclesia præ se contemnunt. Nam qui alterius opera & ministerio indiget, adeo vt sine ipso non posset suum statum tueri, non potest profecto istius ministerium contemnere sine proprio interitu.*

Et quæ putamus corporis maxime esse inhonesta, ijs ampliorem honorem circumponimus, & indecora nostra copiosiorem decorem habent. Nam quæ sunt decora in nobis, non opus habent.

QVARTA *resolutionis pars, quæ hoc pacto accom-*

accommodabitur : membra corporis quo sunt magis indecora, eo studiosius teguntur & ornantur, vt tegatur quod est in illis pudendum, Ergo homines in Ecclesia abiectiores, ac veluti pudenda membra, præstantiorum beneuolentia fouendi, tegendi & ornandi sunt : ne, dum se abiectos dolent, animum prorsus despondeant. Hæc non pertinent ad turbandum ordinem politicum aut Ecclesiasticum : sed vt singulis officiorum gradibus suus, seruata iusta proportione, honor habeatur.

Sed Deus simul temperauit corpus ei cui deerat copiosiori tributo honore, ne sit dissidium in corpore, sed alia pro alijs idem curent membra.

QVINTA *resolutionis pars, in qua ex membrorum iusto temperamento docet fines diuersorum officiorum in Ecelesia. cur videlicet Deus velit esse diuersa officia in Ecclesia, nimirum vt vitentur dissidia. Nam sine mutua opera membra suum statum tueri nequeunt. Deinde, vt alia membra pro alijs idem curent, id est, vt singula membra ad totius corporis commodum & conseruationem suas functiones conferunt : ita in Ecclesia singuli suo loco, quicquid habent donorum ad totius Ecclesiæ incolumitatem referre debent.*

Itaque siue patitur vnum mem-

brum, simul dolent omnia membra, Siue honore afficitur vnum membrum, congratulantur membra omnia.

SEXTA analysis pars, quæ ex quinta concluditur, qua docetur, vt Christiani in Ecclesia mutuis commodis & incommodis affici debeant iuxta Pauli dictum: flete cum flentibus & gaudete cum gaudentibus. Hæc membrorum corporis Christi συμπάθεια vbi non fuerit, arida esse membra & spiritu Christi destituta necesse est.

Vos autem estis corpus Christi & membra, ex parte.

Paradigma propositum accommodat. Ecclesia tota per orbem sparsa, est corpus Christi mysticum: cuius corporis membra sunt singuli Christiani, quisque pro suæ functionis munere. atque hoc est, quod dicit membra ex parte, hoc est, dispertitis functionibus & officijs.

Et alios quidem constituit Deus in Ecclesia, Primum Apostolos. Deinde Prophetas. Tertio Doctores. Deinde Potestates, deinde dona sanationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum.

Exempli gratia nonnulla Ecclesiæ membra, enume-

enumerat, eaq; magis illustria, vt quæ manuum, aurium, oculorum vicem obtinent. Apostolorum appellatio nota est. Prophetæ fuerunt tum qui dono prædicendi futura ornati erant, tum qui sacram scripturam & Prophetias interpretabantur. Doctores doctrinam ab Apostolis & Prophetis acceptam, in certis locis certo populo tradebant. Potestates hic vocat eos, qui facultate edendarum virtutum præditi erant. Opitulationes seu subleuationes sunt Diaconorum & viduarum ministeria, quæ pauperibus & ægrotis destinabantur. Gubernationes fuerunt ordinationes disciplinæ Ecclesiasticæ.

Num omnes Apostoli? Num omnes Prophetæ? Num omnes Doctores? Num omnes sunt potestates? Num omnes donum habent sanationum? Num omnes linguis loquuntur? Num omnes interpretantur?

Sicut supra in corpore humano ostendit diuersa esse membra officijs & gradibus distincta, Ita etiam in Ecclesia se habere dicit. sicut enim non omnia membra in corpore humano sunt oculus, Ita non omnes in Ecclesia sunt Apostoli, sed alij alium nacti locum, æqualiter omnes sunt de eodem corpore.

Ambitis vero dona potiora? adhuc excel-

excellentiorem viam vobis demonstro.

Hæc si ita interrogatiue leguntur, sensus hic est: Vos quidem cupitis alijs alios excellere ambiendo potiora dona. quod si omnino placet indulgere ambitioni, ostendam vobis aliam viam, qua quo quisque magis excelluerit, eo merito excellentior in Ecclesia habebitur. Hæc autem via est charitatis indefessum studium. Alij hæc legunt sine interrogatione, & reddunt Græcam vocem per imperatiuum modum, hoc pacto: emulamini dona potiora. atque tum exhortatio est, vt quæ sunt potiora & maiora, magno studio sectentur Corinthij, vnde promittit se illis ostensurum excellentiorem viam, nempe charitatem ipsam. Verum prior lectio magis propria esse videtur.

Caput XIII.

Summa capitis decimi tertii.

VT alia dona nullius esse precij, nisi charitatem habeant coniunctam: ita virtutibus omnibus eandem præferendam esse, docet: vt quæ suum vsum latius quam aliæ virtutes diffundat.

Ordo

Ordo & partes capitis decimi tertij.

Quia Apostolus animaduertit apud Corinthios factionum studia inter superiores & inferiores, conatur in hoc capite isti vitio mederi. Ut autem remedium, quod est vehemens charitatis studium, eo promtius recipiant, eius encomium texit, & ex quatuor potissimum locis eius commendationem petit, Quorum primus est à comparatis, Secundus ab eius vsu inter homines, Tertius à duratione, Quartus ab excellentia ipsius inter summas virtutes. De quibus singulis in enarratione copiosius.

Exegesis XIII. capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Si linguis hominum loquar aut angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonans aut cymbalum tinniens. & si habeam prophetiam, & nouerim mysteria omnia, omnemque scientiam, Et si habeam omnem fidem, adeo vt montes transferã, charitatem aũt non habeam, nihil sum. Et si insumam alendis egenis

egenis omnes facultates meas, Et si tradam corpus meum, vt comburar, charitatem autem non habeam, nihil iuuor.

Prima ratio cur charitas omnibus reliquis, quibus excellere possunt homines, præferenda sit, sumta à comparatis. Quæcunque sunt eiusmodi, vt suis possessoribus nihil prosint, nisi coniunctam habeant charitatem moderatricem, merito charitati cedunt, eiq; postponuntur. huiusmodi sunt genera linguarum, Prophetiarum, mysteriorumq; Dei scientia, fides edendorum miraculorum, facultatum distributio in pauperes, Martyrium pro confessione doctrinæ susceptum. Hæc igitur merito cedunt charitati, eiq; merito postponuntur. ~~Est proinde charitas ex fide profecta vnica operum regula, & sola recte moderatur vsum donorum~~ Dei. Sola Minor hic ponitur in illustri exemplo, vt magis sit conspicua, ex qua concluditur propositio in fine capitis superioris posita. Linguam angelorum, vocat κατ' ἐξοχὴν singularem & eximiam facundiam. Fidem, non fiduciæ, sed signorum intelligit, id quod hinc patet: ~~primum, quod fides fiduciæ nunquam sit sine charitate.~~ Deinde, quia ipse Paulus fidem de qua loquitur restringat ad miracula, cum inquit: Adeo vt montes transferam. neque cum hac interpretatione pugnat particula omnis. Nam vocula Omnis, non semper distributionem generis

Charitas quid?

ris

ris ſignificat, ſed ſæpe integritatem & conſummationem rei cui additur, notat. quare hæc regula obſeruetur in talibus locutionibus: Vniuerſales propoſitiones reſtringendæ ſunt ad materiam de qua agitur. vt cum alibi ait: Gratias ago Deo quod ditati eſtis omni ſermone & omni noticia. Hic certe omnis, non diſtribuit vniuerſum genus, ſed integritatem & conſummationem ſermonis & noticiæ ad pietatem facientis ſignificat.

Charitas patiens eſt, benigne agit. Charitas non inuidet, non agit inſolenter, non inflatur, non agit indecenter, non quærit ſua ipſius, non prouocatur, non cogitat malum, non gaudet ob iniuſticiam, congaudet autem veritati, Omnia fert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet.

Qualis ſit, quid efficiat, & à quibus abſtineat charitas, exponit: vt ipſam nobis commendatiorem reddat. Primum eſt patiens, vt quæ tarda ſit ad commotionem animi. Hæc eſt enim vis Græcæ vocis μακροθυμεῖ. *Deinde benigne agit, ſiue comis eſt.* χρηστεύεται *enim à* χρηστὸς *dicitur, quod eſt probus, humanus, commodus, qui ſe aliȷs vtendum præbet: ex primo conſequitur. Tertium, quod non inuideat cuiquam. ex ſe-*

cundo. Quartum & quintum videlicet, quod nec insolenter seu perperam seu inconstanter agat, nec infletur. Reliqua plana sunt, nisi quod generalia dicta: omnia fert, omnia credit & c. restringenda sint ad ea quæ ferri, credi, sperari, sustineri pietas suadet.

Charitas nunquam excidit, siue Prophetiæ abolebuntur, siue linguæ cessabunt, siue cognitio abolebitur.

Tertia commendatio charitatis sumta ab eiusdem duratione. Diuturniora præferenda sunt minus diuturnis & perituris, Charitas, quæ nunquam excidit, id est, deficit & aboletur est diuturnior Prophetijs, linguis & cognitione omni, Igitur charitas illis præferenda est. Verum cum scientia, cognitionis habitus perficietur in æterna vita, necesse est hæc Pauli verba intelligi de ratione adipiscendæ scientiæ ex Prophetia, hoc est, doctrina seu ex aliorum institutione. Conferuntur enim hic Prophetia & cognitio, vt Prophetia sit doctrina in docente, cognitio sit ratio acquirendæ doctrinæ in discente.

Ex parte enim cognoscimus, & ex parte Prophetamus, postquam autem venerit, quod perfectum est, tunc quod est ex parte abolebitur.

Probat prophetiam & cognitionem, hoc est, modum docendi & discendi in hac vita vsitatum

tum abolendum esse. Nam in futura vita, in qua fruemur contemplatione Dei, perfectus erit modus sciendi, & longe diuersus ab hoc imperfecto modo. Cum ergo ait, Ex parte cognoscimus, sensus est: quod sit imperfecta cognitio nostra in in hac vita, quantum quidem ad habitum attinet, non quantum ad finem doctrinæ & cognitionis: qui est, vt ex fide Christi saluentur credentes.

Cum essem infans, vt infans loquebar, vt infans cogitabam, vt infans sentiebam. postquam autem factus sum vir, aboleui quæ infantis erant.

Rationem propositam illustrat perspicuo exemplo per quod comparat præsentem vitam infantiæ, futuram vero virili ætati. Vt ergo infantibus puerilis est locutio, cogitatio, & sensus, In viris autem locutio, cogitatio & sensus, quæ viro conueniunt: Ita in hac vita est imperfectior cognitio, in futura erit consummata & perfecta. Proinde vt in viro abolita est puerilis cognoscendi ratio: Ita in sanctis post hanc vitam illa docendi & discendi ratio, quæ nunc in vsu est abolebitur.

Cernimus enim nunc per speculum in ænigmate, Tunc vero faciem ad faciem. nunc cognosco ex parte, tunc vero cognoscam prout edoctus fuero.

Confert noticiam quam habemus in præsenti vita cum ea, quam assequemur in futura. Illa instar speculi & ænigmatis (hoc est, obscurioris orationis) existit: hæc quæ in æterna vita erit, tanquam res ipsa est, & clarissima Dei contemplatio. Nam tum & nostra conditio melior erit vbi induerimus immortalitatem, & ratio discendi perfectior: quæ erit præsentis Dei contemplatio.

Nunc vero manet fides, spes & charitas: sed maxima harum charitas.

Hæc quarta est commendatio charitatis ab eminentia eius inter alias virtutes Christianorum proprias & perpetuas, ac veluti Christianæ religionis substantiales, cum reliquæ abesse possint, vt virtutes edendi miracula &c. Sine enim fide Christianus nemo esse potest. Hæc generat charitatem & spem, quæ est indubitata expectatio eorum, quæ creduntur iuxta diuinas promissiones. Apostolus inter has tres virtutes, maximam pronunciat charitatem, cum quia vsus eius est maximus & diffundit se latius in commodum proximorum, Tum, quia nunquam abolebitur, vt quæ hic inchoata in æterna vita perficiatur, vbi nec fidei nec spei locus vllus erit. Verum si alia spectes, inuenies Fidem in hac vita multo excellentiorem esse. Ea enim renascimur & efficimur filij Dei, per eam obtinemus vitam

tam æternam, Ea facit, vt Christus in nobis habitet, atque adeo ipsa charitatis causa & mater existit. Argumentum Papistarum hinc petitum contra gratuitam iustificationem, à Philippo in Locis & in Examine soluitur.

Caput XIIII.

Summa capitis decimi quarti.

VT dona omnia ad ædificationem referenda, Ita Prophetiam linguis anteponendam docet, præscribens recte agendi modum in Ecclesia, vt omnia decenter & iuxta ordinem fiant.

Ordo & partes capitis decimi quarti.

Hortatur in principio ad charitatem & vt alia spiritualia dona æmulentur, sed præ aliis Prophetiam. Deinde collationem linguarum & Prophetiæ facit, hanc illi præferens, vt quæ magis ad ædificationem faciat. Post hæc reprehendens ἀταξίαν *Corinthiorum in Ecclesiasticis cœtibus, Modũ recte agendi monstrat et interdi-*

cit mulieribus ne in Ecclesia loquantur. Tandem regulam generalem præscribit, nimirum vt omnia decenter & iuxta ordinem ad ædificationem fiant.

Exegesis XIIII. capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis.

Exhortatio ad charitatem, quam in superiori capite reliquis donis præferendam docuit. Hæc cum obtinetur, reliqua quoque recto expetuntur ordine. quare addit, æmulamini, id est, ambite spiritualia dona: inter quæ prophetiam præfert, vt quæ magis ad ædificationem faciat. Est autem prophetare hoc loco verbum Dei interpretari, ac Ecclesiæ Dei ad ædificationem accommodare.

Nam qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo, nullus enim audit, spiritu vero loquitur mysteria: At qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, exhortationem & consolationem.

Collatio est linguæ (id est, idiomatis vulgo inco-

incogniti) & prophetiæ in effectibus. Nam ex effectibus causæ æstimantur. illud donum quo magis Ecclesia ædificatur (id est, promouetur in pietatis cognitione & studio) est præferendum ei quo minus ædificatur, Sed Ecclesia magis ædificatur prophetandi munere, quam vulgo incognito idiomate, Ergo prophetia præferenda est idiomati, præsertim cum non accedit interpretatio. Minoris probatio ponitur. Non loquitur inquit hominibus, quia nullus audit, id est, intelligit spiritu id est, afflatu diuino loquitur mysteria, vndo solus ædificatur. Contra vero qui prophetat, hominibus loquitur eis exponendo mysteria. vnde qui audiunt, capiunt ædificationem, exhortationem & consolationem. Nam hæc tria præcipue spectare debebunt verbi Dei ministri.

Qui loquitur linguis, seipsum ædificat. qui vero prophetat, Ecclesiam ædificat.

Qui plures ædificat præferendus est ei, qui pauciores. qui linguis loquitur se solum ædificat, qui vero prophetat totum Ecclesiasticum cœtum. Ergo hic illi præferendus est. quare prophetia linguis est anteponenda.

Velim autem omnes loqui linguis, magis tamen, vt prophetetis, Maior enim qui prophetat quam qui loquitur linguis, nisi si interpretetur, vt Ecclesia ædificationem accipiat.

Prolepsis est, qua anticipat obiectionem eorum qui verba Pauli torquere poterant, ac si idiomata peregrina eximia dona Dei contemneret. quare magnifacere se testatur linguas, sed ita vt præferatur Prophetia. linguas tum demum vtiles esse vbi accedit interpretatio, vt Ecclesia ædificationem accipiat.

Nunc vero fratres si veniam ad vos linguis loquens, quid vos iuuabo, nisi vobis loquar, aut per reuelationem, aut per cognitionem, aut per Prophetiam, aut per doctrinam?

Quia fuerunt inter Corinthios, qui valde tumebant variorum idiomatum cognitione, horum fastum, vt reprimat seipsum exempli loco statuit, ac dicit se nihil vtilitatis afferre Ecclesiæ linguarum cognitione, nisi accedat interpretatio. Porro voces quatuor, quas hic Paulus ponit, ita distinguo: quod reuelatione consecutus est quisquam, per Prophetiam dispensat, & doctrina cognitionem communicat. Vt ergo Prophetia effectus est reuelationis, ita causa cognitionis est doctrina.

Quin & inanima sonum reddentia, siue tibia, siue cithara, nisi distinctionem sonis dederint, quomodo cognoscetur quod tibia canitur aut cithara? etenim si incertam vocem

tuba dederit, quis apparabitur ad bellum? ſic & vos per linguam niſi ſignificantem ſermonem dederitis, quomodo intelligetur, quod dicitur? etitis enim in aërem loquentes.

His ſimilitudinibus docet, idioma vulgo incognitum nihil omnino ædificare Eccleſiam. Quemadmodum enim ſonus tibiæ aut citharæ, niſi certa modulatione diſtinguatur, temere editur: Ita lingua niſi accedit interpretatio, non ædificat Eccleſiam, ſed qui ita loquitur peregrina lingua in aërem loquitur, aërem fruſtra verberans.

Tam multa verbi gratia genera vocum ſunt in mundo, & nullum horum mutum. Itaq; ſi neſciero vim vocis, ero ei qui loquitur barbarus, & qui loquitur apud me barbarus.

Species ſupra poſuit: nunc idem verum eſſe in vniuerſo genere docet. quicquid ſonum illum edit in mundo, aliquid ſono ſignificat, Ergo in hominibus quoq; habenda eſt ratio illius qui loquitur, ne audenti ſit barbarus, & contra. Vocat autem barbarum eum, cuius ſit ignotum & peregrinum idioma, vt apud Ouidium:

Barbarus hic ego ſum, quia non intelligor vlli.

Itaq; & vos quandoquidem ſectatores eſtis ſpirituum, ad ædificationem Eccleſiæ quærite, vt excellatis.

Illatio exhortatoria vt Corinthij dona ſpiritualia ſectentur & ambiant ad ædificationem. Vocat autem hic ſpiritus ipſa varia ſpiritus χαρίσματα, vſitata Hebræis metonymia.

Quapropter qui loquitur lingua, oret vt interpretetur.

Oſtendit modum quomodo linguæ cedant in Eccleſiæ ædificationem: nempe ſi acceſſerit donum interpretandi linguas. quod quia à Deo eſt, iubet vt a Deo petatur.

Nam ſi orem lingua, ſpiritus meus orat. mens autem mea infructuoſa eſt.

Quod in genere de linguis dixerat, nunc ad orationem transfert, & ſeipſum declinandæ inuidiæ cauſa exempli loco ſtatuit. Eſt autem ſenſus: Si ego in publico cœtu oro incognito Eccleſiæ idiomate, ſpiritus meus orat, id eſt, ex dono ſpiritus id quidem ago, ſed mens mea, hoc eſt, precationis intelligentia, ſeu ſenſus, non pertingit ad Eccleſiam ædificandam, ſed manet infructuoſa, ſcilicet Eccleſiæ. Nam qui ita orat, ſeipſum ædificat, non Eccleſiam. Hinc æſtimari poteſt, quo in loco habendi ſint boatus canonicorum & monachorum, qui nec à ſe ipſis nec ab auditoribus intelliguntur. quare nequaquam preces ſunt, ſed mera Dei & Eccleſiæ Chriſti ludibria.

Quid igitur est? orabo spiritu, sed orabo & mente. psallam spiritu, sed psallam & mente.

Ne quis ex dictis inferret, donum spiritus precantium à Paulo contemni, anteuertit & vult vtrunque coniungi, nimirum vt & spiritus afflatu oremus, & simul studeamus, vt mens nostra, id est, precationis sensus intelligatur ab Ecclesia. loquitur enim de publicis precibus, quæ nunc fiunt à ministris verbi: quorum verba populus circumstans animo sequitur, & voto excipit. hæc ex diametro pugnant cum precandi ritu, qui in Ecclesijs Papisticis seruatur magna cum Dei contumelia.

Quandoquidem si benedixeris spiritu (scilicet solo absque intelligentia) is qui implet locum idiotæ quomodo dicturus est Amen, ad tuam gratiarum actionem? quandoquidem quid dicas nescit.

Quod de precibus dixit, idem ad gratiarum actionem transfert. ad quam totus cœtus circumstans tempore Apostoli, Amen dicere solebat, et voto sibi eandem applicare. Locum idiotæ implet, qui inter idiotas sedet, id est, priuatos, qui non publico ministerio fungebantur. facit ergo hic Paulus duos ordines in Ecclesia, nempe ministros & idiotas, horum partes erant in Ecclesia audire & assensum significare.

Nam

Nam tu quidem bene gratias agis, ſed alius non ædificatur.

Præſumtio eſt, ne quis exiſtimaret Paulum nullam gratiarum actionem recipere, niſi quæ fieret omnibus nota lingua. Quare ſe eam probare teſtatur, ſed vni tantum vtilem eam dicit & non toti cœtui.

Gratias ago Deo meo, quod magis quam vos omnes linguis loquor.

Ne quis calumniaretur Paulum linguas extenuare ob imperitiam, anteuertit illam obiectionem, & ſe ſolum plus quam omnes Corinthios linguarum cognitione pollere aſſerit. & ne hoc quoq; in calumniam verterent, id donum Dei eſſe teſtatur dum ei gratias agit.

Sed in Eccleſia mallem quinq; verba intelligentia mea loqui, vt alios informem, quam decem milia verboborum lingua.

In cœtu Eccleſiaſtico præfert Prophetiam linguis, quia prophetia aliјs eſt vtilis ad ædificationē. linguæ non ædificant niſi eum, qui eas callet. vt per quinq; verba pauca, ita per decem milia multa intelligit. certum enim numerum pro incerto more ſcripturæ poſuit.

Fratres ne ſitis pueri ſenſibus, ſed malitia pueri ſitis, ſenſibus autem perfe-

perfecti. in lege ſcriptum eſt: varijs linguis & labijs varijs loquar populo huic, & ne ſic quidem audient me dicit Dominus.

Superiora argumenta ad locum vtilitatis referuntur. iam à damno ſeu pœna ſubiecturus argumentum, ab exhortatione incipit. hortatur enim Corinthios, vt non ſint pueri ſenſibus, id eſt, intelligentia rudes, vt qui verbum Dei auditum non intelligant magis quam infantes, ſed pueri malitia, vt ſuperbiam & faſtum reliquaq; vitia deponant, eiſq; non magis addicti ſint, quam recens nati infantes, Verum contra vt ſint ſenſibus, id eſt, intelligentia (qua verbum Dei percipiunt) perfecti, id eſt, adulti, hoc eſt, tales qui verbum Dei auditum intelligant, meditentur, retineant, ac iuxta illud vitam ſuam inſtituant. Hunc eſſe ſenſum exhortationis præſentis patet ex Eſaiæ teſtimonio. Nam Eſaias eo loco reprehendit Iudæos, quod ſuo faſtu & ſceleribus effecerint, quod Deum ſibi per Prophetas loquentem non intellexerint, magis quam pueri, Imo Deus viſus eſt ijs barbarus & quaſi peregrina lingua loques, cum vitam ad verbi ipſius normam non formarent. Hic ergo locus, vt nos monet quanti faciamus verbum Dei, quam auide illud audiamus, quam ſtudioſi et intenti ſimus, ut à nobis intelligatur, iuxta que illud & mens & vita noſtra formetur: Ita

iram

Ita iram Dei comminatur ijs qui pergentes in suis sceleribus, aurem verbo Dei non adhibent. futurum enim esse prædicit Propheta, Ut verbum aliquando auditum non magis intelligant, quam si barbara & peregrina lingua ijs proponeretur. Hac horrenda pœna puniuntur hodie plurimi, qui sæpe quidem verbum audiunt, sed vitam suam iuxta eius normam non instituunt: quo scelere maius aliud nullum cogitari potest.

Linguæ igitur sunt signa non ijs, qui credunt, sed infidelibus: prophetia vero non infidelibus, sed credentibus.

Hæc conclusio obscura est, nisi consideretur ex sua peristasi. Primum ergo considerandum est, linguarum donum non considerari hoc loco simpliciter & in sese, sed quatenus linguis abutebantur Corinthij in sacris cœtibus, neglecta & iacente Prophetia. Deinde, quod hic abusus linguarum peregrinarum cum non ædificatur Ecclesia, sit signum infidelibus, id est, testimoniũ infidelitatis, videlicet, quod illi qui ita abutuntur in sacris cœtibus peregrinis linguis, fide careant, atq; adeo maledictioni obnoxij sint. sed contra Prophetia, id prædicandi verbi Dei munus, sit signum fidelibus, nempe benedictionis. Nam fides ex auditu verbi est. Auditus vero per verbum Dei, auditum & intellectum. Quare vt talis linguarum abusus est maledictionis, qua Deus prophanos vl

ciſcitur,ſignum : ita Prophetia benedictionis,qua Deus ſuos erudire dignatur, teſtimonium eſt. Ex his patet quid de Papiſtis,in quorum templis tantum linguæ vulgo incognitæ ſonant , iudicandum ſit. Suppeditant enim iſti horrendæ maledictionis Dei domeſtica exempla. Nam contenti boatibus templicis,prædicandi munus tanquã ſe indignum in alios reyciunt. Neq; tamen ex his efficitur,nullum prorſus vſum linguarum licitum eſſe in templis. Nam Paulus tantum contra illos agit, qui Prophetia omiſſa, liguis peregrinis in ſacris cœtibus abutebantur.

Si gitur conuenerit Eccleſia in vnum,& omnes linguis loquantur,ingrediantur autem idiotæ aut infideles, nonne dicent vos furere? Sed ſi omnes prophetent, ingrediatur autem infidelis quiſpiam,aut idiota arguitur ab omnibus, iudicatur ab omnibus,& ita occulta cordis eius manifeſta fiunt, atq; ita procidens in faciem adorabit Deum , renuncians quod Deus vere in vobis ſit.

Superius Apoſtolus cõtulit linguas et Prophetiam,quantum ad vſum vtrorumq;, quantum ad domeſticos,id eſt,eccleſiæ mẽbra attinet:nunc addit q̃d efficiant in peregrinis et infidelibus ſumma aũt ſententię Paulinę huc redit:linguarum abuſus

facit

facit, vt exponantur Corinthij infidelium ſannis, vt dicant ipſos furere, cum in ſuis cœtibus reſonent linguas peregrinas, magno labore, ſine fructu. Verum contra Prophetia primum efficit, vt arguantur infideles, id eſt, expaueſcant ad verbum Dei. Deinde, vt dijudicentur, id eſt, examinentur in ſuis conſcientijs, dum in ſeipſos deſcendunt, & habito examine ſibijpſis innoteſcunt. Tertio, vt occulta cordium ipſorum manifeſta ipſis fiant, dum ſcilicet ex verbi Dei teſtimonio ſua mala cognoſcant, vnde pauor in corde & contritio exoritur. Quarto, vt procidant in faciem iam fide donati, ac Deum ex fide inuocent. Quinto, vt reddant vobis teſtimonium, quod Deus vere in vobis ſit, & vos eius ſitis populus. Obſeruetur hoc Pauli teſtimonium de efficacia verbi Dei: cui ſimile illud eſt: viuus eſt ſermo Dei & efficax & penetrantior quouis gladio vtrinque ſecante, pertingens ad diuiſionem animæ ſimul & ſpiritus, compagumq; & medullarum, diſcretor cogitationum cordis. Huius verbi diuini efficacia illuſtre exemplum habetur in actis Apoſtolicis, vbi ad concionem Petri tria hominum milia ad fidem conuerſa eſſe leguntur. ex his proinde manifeſtum eſt, Prophetiam & verbi Dei prædicationem multis modis anteponendam eſſe linguis.

Quid igitur fratres? quoties conue-

nitis

nitis quisque vestrum Psalmum habet, doctrinam habet, linguam habet, reuelationem habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant.

Hactenus varijs rationibus docuit Prophetiam linguis præferendam esse, nunc commode modum subiungit vtendi ad ædificationem cum linguis tum Prophetia. ac primum quod in principio capitis fecit, omnia ad ædificationem referenda monet. In distributione exempli causa pauca genera charismatum recenset: vt de alijs idem iudicemus. ἕκαστος *vnusquisque, hoc loco pro* ὁ μὲν *alius ponitur, ne quis singulos omnibus istis donis præditos fuisse arbitretur.*

Siue lingua quis loquitur, fiat per duos aut ad summum tres, idque vicissim. vnus autem interpretetur, quod si non sit interpres, taceat in Ecclesia, sibijpsi vero loquatur & Deo.

Quod in genere dixit, id nunc speciatim explicat, ac primum modum statuit ijs qui linguarum dono pollebant. Huius modi partes sunt quinque. 1. Ne vltra tres ad summum in cœtu Ecclesiastico loquantur linguis, si omnino linguis vti ipsis placeat. est enim permissio non præceptum. 2. Vt non simul loquantur, sed alius post alium, vt se inuicem audire possint. quæ enim esset confusio

T si plu-

si plures diuersas linguas simul sonarent in sacris cœtibus? 3. Ut statim assit interpres, qui exponat Ecclesiæ quid sibi linguæ velint, quod nisi fiat non ædificatur Ecclesia. 4. Est præceptum vt omnino sileant linguæ in Ecclesia, nisi simul assit interpres. Hoc Pauli præceptum nullum locum habet in toto papatu. 5. Ut qui linguis donati sunt nisi habeant aut ipsi donum interpretandi, aut alius sit interpres sibi priuatim & Deo, qui ipsis hoc donum contulit loquantur.

Prophetæ autem duo aut tres loquantur, & alij dijudicent. quod si alij fuerit reuelatum assidenti, prior taceat. potestis enim omnes singulatim prophetare, vt omnes discant & consolationem accipiant. Et spiritus prophetarum Prophetis subijciuntur.

Ut modum linguis statuit, ita nunc prophetiæ vsum ostendit. Primum vult duos aut tres ex Prophetis vicissim prophetare. Deinde vult alios Prophetas iudices esse, ne quid proponatur, quod cum verbo Dei pugnet. Tertio vult etiam alijs locum dari, qui prophetandi munere valent. Quarto, concedit omnibus qui prophetiæ donum habent, prophetandi locum, sed seruato ordine iustæ gubernationis & spectata populi vtilitate. idque in eum finem, vt omnes discant & consolatio

nem accipiant. Nemo enim tam doctus est inter ministros Dei quin audiendo alios et doctior fieri, & consolationem seu exhortationem (nam vtrumque significat Græca vox παρακαλεῖσθαι) accipere possit. Quinto, vult spiritus Prophetarum (id est, doctrinam Prophetarum, quam afferunt spiritu Dei suggerente) subiectos esse Prophetis, hoc est, censuræ & examini Prophetarum, vt iuxta præceptum Iohannis probent, an spiritus sint ex Deo. Probatio autem hæc aliunde peti non debet, quam ex analogia fidei, quemadmodum Paulus docet Rom. 12. hoc est, tum demum probanda est Prophetia, si cum primis religionis axiomatis congruit, si cum fundamento, id est, symbolo Apostolico, quod Irenæus traditionem Apostolicam vocat, non pugnat, deniq; si facit ad alendam pietatem veram & charitatem sinceram inter homines.

Non enim est confusionis Deus, sed pacis, vt in omnibus Ecclesijs sanctorum.

Hæc ratio ad vtrumq; membrum, imo ad totam gubernationem Ecclesiasticam pertinet. Deus est author ordinis & pacis. Ergo omnia in Ecclesia ordinate & ad pacem vult fieri Deus. Qui ergo confusioni & discordiæ studet, cum Deo bellum gerit. vt autem hæc ratio magis moueat Corinthios, addit exemplum aliarum Ecclesiarum Dei, quæ pacis & ordinis amantes sunt. Obseruandus locus, quod qui pacis & concordiæ

non ſunt amantes & ſtudioſi, fruſtra ſe Eccleſiæ membra glorientur. hoc tamen ad pacem & concordiam, cuius fundamentum & vinculum eſt veritas Dei, referendum eſt.

Mulieres veſtræ in Eccleſia ſileant, nec enim permiſſum eſt vt loquantur, ſed vt ſubditæ ſint. quemadmodum & lex dicit.

Aliud adhuc vitium in Eccleſia Corinthiorum corrigit, nempe garrulitatem mulierum: quæ etiam in Eccleſia linguis loqui & prophetare voluerunt. Iubet proinde Apoſtolus, vt mulieres in publicis conuentibus taceant. Vt autem præceptum hoc maius pondus habeat, illud confirmat authoritate legis diuinæ, quæ iubet mulieres viris ſubiectas eſſe, Gene. 3. Sed quæ ratio eſt conſequentiæ? Mulieres ſubiectæ eſſe debent, Ergo non debent in publico cœtu loqui. Docere in Eccleſia, authoritatem & veluti præfecturam quandam in Eccleſia habentis eſt. Sed hæc pugnat cum ſubiectione, Ergo cum mulieres ſubiectæ eſſe debeant, non debent publicum in Eccleſia docendi munus ſibi arripere.

Quod ſi quid diſcere volunt, domi ſuos maritos interrogent. turpe eſt enim mulieribus in Eccleſia loqui.

Anteuertit obiectionem. poſſet enim obijci:

quid

quid si discendi causa loqui cupiant mulieres in cœtu publico? Respondet Paulus: domi interrogent maritos. & subiungit rationem à facti qualitate: nimirum, quod turpe sit mulieribus in cœtu loqui. sed qui sic? Propterea quod indecorum sit mulieribus præfecturam habere supra viros. Verum hoc vniuersaliter intelligendum non est, sed locum habet tantum vbi rite constituta est Ecclesiastica gubernatio. Nam alioqui tempore necessitatis non vetantur mulieres in publico cœtu loqui. Nam hic obseruandum est diligenter, quod de ijs rebus agit Apostolus quæ seruiunt decori & honestati in bene constituta republica.

An à vobis sermo Dei profectus est? an ad vos solos deuenit?

Retundit fastum Corinthiorum hac obiurgatiuncula, Qui reliquas Ecclesias præ se contemserunt, quasi ab eis initium haberet Ecclesia. Verum cum vtrumque sit falsum, frustra Corinthios ista ambitione tumere significat Apostolus. Docemur ergo hoc loco, quod particulares Ecclesiæ non debeant aliæ alijs se præponere, sed se inuicem potius amplecti, & cauere ne concordia scindatur propter res externas, aut cæremoniarum dissimilitudinem, modo fundamentum maneat saluum.

Si quis videtur Propheta esse aut spiritua-

ſpiritualis, cognoſcat quæ ſcribo vobis, quod Domini ſint mandata. ſi quis autem ignorat, ignoret.

Monet ante concluſionem cum peritos tum imperitos. peritos quidem, vt ea quæ de εὐταξίᾳ Eccleſiaſtica ſcripſit, ſciant eſſe præcepta Dei, qui confuſionis non eſt author: Imperitos vero & rudes, vt ſuam ignorantiam agnoſcant, neque turbent Eccleſiam, ſed peritiorum iudicio acquieſcant. ſæpenumero enim turbæ in Eccleſijs oriuntur ex eo quod imperiti & ignari, nolint imperiti & ignari videri, ſed peritiorum & doctorum locum occupent. Quare, vt illum errorem tollat Paulus ait: Qui ignorat ignoret, id eſt, ignorantiam ſuam agnoſcat. Verum quæſtio hic oritur: Cur Paulus vocet ea quæ hic ſcripſit mandata Domini, cum nullum verbum de ijs, nec in veteri nec in nouo teſtamento extet? Reſpondeo. Sunt mandata Domini, quæ hic à Paulo præcipiuntur, quantum quidem ad genus attinet, quatenus præcipiunt decorum & ordinem in Eccleſia publicæ ædificationis & pacis gratia. Verum quo ad circumſtantias attinet libera ſunt, vt res aliæ mediæ, quæ non perpetuo obligant niſi ad genus ipſum decori videlicet & ordinis. Deinde diſcernendum eſt inter mandata ſpectantia ad politiæ Eccleſiæ ſtatum, & præcepta moralia ad pietatem immediate

diate pertinentia. Nam hæc duo genera diuersimode obligant.

Itaque fratres æmulamini Prophetiam & linguis loqui ne prohibeatis. Omnia decenter & ſecundum ordinem fiant.

Concluſio eſt præſentis diſputationis de linguis & Prophetia: quæ duo ita vult adhiberi in Eccleſia, vt ædificationi ſeruiant, decenter & ordine fiant. hoc dictum: Omnia decenter & ordine fiant, fundamentum eſt gubernationis Eccleſiaſticæ. quo vt decorum & ordo ad ædificationem mandatur, Ita prohibetur quicquid cum decoro & ordine pugnat. ex hoc fundamento, tanquam principio, primum vniuerſa gubernatio Eccleſiaſtica ſicut dixi, extrui debet. Deinde ex eo confirmatur, quod pie Eccleſiæ conſtitutiones ex ea parte cenſendæ ſint diuinæ, quatenus decoro & ordini ad ædificationem ſeruiunt. Obligant igitur ad obedientiam ea parte etiam diuino iure. Tertium, quod liberum ſit Eccleſijs ritus ordinare, ſeruientes decoro & ordini, & eos rurſus mutare probabili de cauſa, modo id quod diuinum eſt, id eſt, decorum & ordo retineatur. Quarto, quod vt traditiones impiæ omnino fugiendæ ſint, vt quæ ab authore confuſionis diabolo profectæ ſint. ita etiam traditiones inutiles, quæ ad ædificationem non faciunt, nequaquam pios ad obedientiam obligant.

Caput XV.

Summa capitis decimi quinti.

Virtute resurrectionis Christi nos olim excitandos, vt æternum immortales & beati viuamus, in hoc capite docet Apostolus.

Ordo & partes capitis decimi quinti.

Quatuor sunt huius capitis præcipuæ partes, quæ ad eundem scopum referuntur. 1. est commonefactio de Euangelio, & eiusdem summaria quædam repetitio. 2. Contentio in qua confutatur error eorum, qui negarunt resurrectionem, & confirmatur vera sententia iusta confirmatione, aspersis nonnullis de effectibus resurrectionis Christi. 3. Est de modo, qualitate, ordine & fine exuscitandorum plena instructio. 4. Est conclusio exhortatoria, vt in hac doctrina maneant firmi & stabiles Corinthij. Est autem hoc caput ideo diligentius legendum & cognoscendum, quia nusquam melius aut perfectius traditur resurrectionis mysterium. adeo

vt saddu[c]ei et alij

vt ad iustam methodum nihil prorsus desideretur. Quare & nos in eodem explicando erimus diligentiores.

Exegesis XV. capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Notum autem vobis facio fratres Euangelium, quod Euangelizaui vobis quod & accepistis, in quo & statis, per quod etiam saluabimini, si quo sermone Euangelizauerim vobis tenetis, nisi frustra credidistis.

Exordiolo hoc, sibi aditum facit ad expositionem sequentem: in qua repetitur summa Euangelij. Sunt autem quinque in hoc exordiolo præter amicam & fraternam compellationem, qua eos excitat ad attentionem. Primum testatur Apostolus ~~se Euangelium Corinthios docuisse~~, ac ~~eorum Apostolum fuisse~~. Deinde, approbat illorum studium qui prædicatum Euangelium alacriter receperunt. Tertium, laudat constantiam quod in recepto Euangelio perstiterint. Non enim satis est bene incœpisse, nisi quis in bene cœptis perseueret. Quartum, fructum Euangelij assignat salutem credentium. Quintum, mo-

net de periculo defectionis, nempe quod ſalute excidant, ſi fidem abiecerint. Hæc breuiter eo pertinent, vt Corinthij non facile ſinant ſe turbari ab ijs, qui Euangelium euertere conabantur, negantes reſurrectionem mortuorum.

Tradidi enim vobis in primis quod & acceperam, quod Chriſtus mortuus ſit pro peccatis noſtris iuxta ſctipturas & quod ſepultus ſit, & quod ſuſcitatus ſit tertia die ſecundum ſcripturas.

Materiam Euangelij exponit, nimirum mortem & reſurrectionem Chriſti, id eſt, humiliationem paſſionis, qua ſatisfecit pro peccatis noſtris: & exaltationem & triumphum, per quem nos victores conſtituit: modo in eum firma fide recubuerimus. Sepulturæ mentionem facit, quia eſt euidentiſſimum mortis argumentum. Quod autem non meminerit deſcenſus ad inferos, ideo fit, quia eſt triumphi et victoriæ pars ſuper ſerpente quem ſua reſurrectione proſtrauit. Obſeruanda eſt igitur hæc breuiſſima Euangelij ſumma, qualis & illa eſt, Rom. 4. Traditus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtri. Verum hic ſciendum eſt, per mortem Chriſti intelligi omnia Chriſti myſteria, quæ ipſam præceſſerunt, vt natiuitas, prædicatio, labores in docendo, accuſationes, damnatio, crux &c. Reſurrectionis

vero

vero ex mortuis voce, comprehenditur quicquid poſt illam ſecutum eſt. Vt reſtitutio ad vitam æternam, perpetua gloria, & ſumma felicitas. Hæc nobis tum demum ſalutaria erunt, quando Chriſtum fide poſſederimus iuxta illud Pauli, Si credideris in corde tuo, quod Deus ipſum excitarit ex mortuis, ſaluaberis. corde enim creditur ad iuſticiam. Item, omnis qui inuocauerit nomen Domini ſaluabitur. Eſt enim inuocatio propria nota credentium.

Et quod Cæphæ viſus fuit, Deinde ipſis duodecim, poſtea viſus fuit, plus quam quingentis fratribus ſimul, ex quibus plures, manent ad hunc vſque diem, quidam etiam obdormierunt. Deinde, viſus eſt Iacobo, Poſtea Apoſtolis omnibus. Poſtremo vero omnium veluti abortiuo fuit & mihi.

Quoſdam adducit reſurrectionis Domini teſtes αὐτόπτας, qui ſuis ipſorum oculis Dominum poſtquam excitatus eſt viderunt: vt horum teſtium teſtimonio confirmati, de Domini reſurrectione non dubitemus. Recitat autem hic præcipuas apparitiones ſex, omiſſis alijs. apud Luc. 24. referunt diſcipuli illi duo, qui redierunt ex Emaus, quod apparuerit Petro. Cuius apparitionis mentionem hic facit Apoſtolus, duodecim, id eſt, deſigna-

designatis Apostolis apparuit referente Iohanne ter. semel absente Thoma, rursus semel absente Thoma. Tertio piscantibus. Porro cum Apostolus hic duodecim nominat, retinet receptam ap~~pellationem per synecdochen, ta~~metsi iam Iudas mortuus erat. Tertia apparitio quam hic ponit Apostolus, est qua apparuit quingentis fratribus. id est, Christianis: de qua Pauli testimonium nobis sufficit, Nam alioqui nusquam in sacris historijs recitatur. Deinde, quando visus est Iacobo, ante ne ascensionem vel postea, incertum est. Tum dicit eum omnibus Apostolis visum esse. per Apostolos non solum vndecim illos, sed etiam 70. illos discipulos, quibus erat etiam prædicandi munus commissum intelligo. Postremo dicit ipsum sibi quoque visum, de qua apparitione & Lucas in Actis, & ipse aliquoties testatur. Marcus refert, quod sit primum visus Mariæ Magdalenæ, è qua eiecerat 7. dæmonia. Deinde, quod pluribus simul mulieribus sit visus. Lucas & Marcus testantur, quod apparuerit duobus discipulis euntibus Emaus. His apparitionibus si addideris Prophetias, figuras, signa, vt terræmotum, sepulchrum vacuum, lintea reperta, conciones angelorum, efficaciam Christi in credentibus, Spiritus sancti missionem, dona quibus Christus in cœlo sedens ornauit primitiuam Ecclesiam, stupenda miracula quibus Apostoli fidem resurrectionis confir-

marunt

marunt & obſignarunt, habes certam ſcientiam (vt Paulus loquitur 2. Corinth. 5.) reſurrectionis Dominicæ. His ergo nos confirmati non moueamur vel diabolorum vel hominum mendacijs, qui fidem reſurrectionis ſubruere in certiſſimum ſui ipſorum perniciem moliuntur, ſed potius conſilio Pauli obtemperantes, perpetuo memores ſimus reſuſcitati Chriſti: vt inde præſentiſſimum remedium aduerſus omnes huius mundi ærumnas capiamus. Cæterum reſurrectionis articulo coniunctus eſt articulus aſcenſionis, de quo Dauid Pſal. 67. & Paulus Epheſ. 4. vt alia infinita teſtimonia omittam. & debet aſcenſio intelligi, vt verba ſonant & Euangeliſtæ enarrant, de naturali & phyſica ſublatione in cœlum, id eſt, in cœleſtem locum vbicunque eſt, ita vt Chriſtus corporali locatione ſit in aliquo loco vbicunque vult. Hinc Cyprianus: aſcendit in cœlos, non vbi verbum Deus antea non fuerat, quippe qui erat ſemper in cœlo & manebat cum patre, ſed vbi verbum caro factum non ſedebat, id eſt, vbi corpus antea non habuerat corporalem locationem. Hunc articulum qui ſophiſtica illudere tentant, euertunt fidem, & veram Chriſti humanitatem negant.

Ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, propterea quod perſecutus ſum Eccleſiam Dei.

Cur ſe

Cur ſe abortiuum dixerit, rationem reddit: nimirum quod ex perſecutore ſit factus Apoſtolus. Ex his ergo patet, quid velit per abortiuum ſignificare. nempe, vt ſeipſum interpretatur, hominem contemtum propter ſuam in Eccleſiam ſæuitiam. Obſeruetur exemplum diuinæ clementiæ, qui quantumuis magnos peccatores in gratiam recipit. Nam vult Deus omnes homines ſaluos fieri. non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat.

Sed gratia Dei ſum, id quod ſum,& gratia eius non fuit in me inanis.

Hæc neceſſaria prolepſis eſt, ne tanquam minimi momenti apparitionem Paulo factam aſpernentur. Diſcernit enim inter ſe, gratia deſtitutum, & iam gratia donatum Deoq; reconciliatum. Homo quidem ex ſe & in ſe nihil quod Deo vere probari poteſt efficere valet, ſed gratia Dei efficitur vtile & ſalutare organon. Deinde obſeruandum & hoc eſt, quod gratiam aſſecutus acceptum ferat eidem gratiæ, quicquid boni in vſum Eccleſiæ facit. vnde nos ſumamus catholicam doctrinam, quod vt ſine gratia nihil valeamus niſi malum: ita conſecuti gratiam eadem operante, nos idonei ad agendum reddamur.

Sed amplius quam illi omnes laboraui, non ego tamen, ſed gratia Dei quæ mecum eſt.

Quod

Quod non fuerit gratia Dei in se inanis ostendit ex eo, quod plus laborauerit quam omnes reliqui Apostoli. Verum ne quis gloriosius hoc dictum obijceret, mox corrigit. & omnia gratiæ diuinæ tribuit. Vetus interpres omisit articulum ἡ & reddit, & gratia Dei mecum. quasi Paulus partem gratiæ, partem suis proprijs tribueret viribus. Unde Papistæ suum extruxerunt de Libero Arbitrio commentum. sed circumstantia loci etiamsi abesset, articulus eos refutat. Nam quis non videt Paulum nihil plane sibi tribuere, nisi quod fuerit persecutor Ecclesiæ. Quod autem organon sit factus salutare, soli gratiæ diuinæ acceptum refert. significat autem hic Gratia, & causam et effectum, nempe fauorem Dei quo in Apostolum cooptatus est, & virtutem qua iam potuit aliquid Deo gratum in apostolatu facere.

Et ego igitur & illi sic prædicamus, & ita credidistis.

Conclusio commonefactionis de summa Euangelij, quam vnanimi consensu Apostoli prædicarunt. Ita inquit prædicamus, nempe Christum mortuum pro peccatis, sepultum & excitatum tertio die. Ita vos quoque credidistis conuicti. scripturarum & miraculorum testimonijs. Porro respectu sequentium hæc conclusio propositionis locum occupat, ac si diceret, Christus igitur vere excitatus est.

Quod ſi Chriſtus prædicatur ex mortuis ſuſcitatus eſſe, quomodo dicunt quidam inter vos non eſſe reſurrectionem mortuorum.

Confirmatio eſt reſurrectionis mortuorum, ab ipſius vera cauſa & fundamento ſumta. Chriſtus reſurrexit à mortuis, ergo mortui ſurgent. Conſequentia inde patet, quod poſita ſufficienti cauſa in actu, ſequatur effectus ſuo ordine & tempore.

Nam ſi reſurrectio mortuorum non eſt, Chriſtus quoque non reſuſcitatus eſt.

Ab inficiatione propoſitionis colligit abſurdum, vnde rurſus inficiatio deſtruitur: ſi reſurrectio mortuorum non eſt, neque Chriſtus reſurrexit, At Chriſtus reſurrexit, Igitur eſt reſurrectio mortuorum. ſola propoſitio ponitur.

Quod ſi Chriſtus non eſt ſuſcitatus, inanis eſt prædicatio noſtra: inanis autem eſt & fides veſtra. inuenimur autem & falſi teſtes, quod teſtificati ſumus de Deo quod ſuſcitarit Chriſtum, quem non ſuſcitauit, ſi videlicet mortui non ſuſcitantur, nam ſi mortui non ſuſcitantur Chriſtus,

quoq;

quoque non eſt ſuſcitatus. quod ſi Chriſtus non eſt ſuſcitatus fides veſtra inanis eſt, adhuc eſtis in peccatis veſtris, nempe qui & obdormierunt in Chriſto, perierunt.

Multas abſurdas colligit hypotheſes ex negata reſurrectione Chriſti, ex quarum abſurditate colligit negatæ propoſitionis veritatem. Nam ea eſt natura rerum immota. A quocunque falſi aliquid autem abſurdi colligitur in bona conſequentia, neceſſe eſt illud quoque falſum & abſurdum eſſe, & eius contrarium ſiue contradictorium eſſe verum. Colligit autem in hac pericopa quinque abſurdas hypotheſes ex negata reſurrectione Domini. quarum prima eſt, quod Apoſtolorum prædicatio ſtupendis miraculis confirmata, ſit inanis. 2. Quod fides quæ verbum prædicatum recipit, ſit fruſtranea. 3. Quod non ſolum ipſi, verumetiam ipſe Deus ſit falſus & mendax teſtis de ſuo filio. 4. Quod credentes contra manifeſta oracula Dei ſint adhuc in peccatis ſuis, obnoxij iræ Dei & damnationi. 5. Quod qui in fide Chriſti obdormierunt, contra promiſſiones diuinas perierint prorſus, non ſecus atque alij qui Chriſtum non agnouerunt. Verum cum clara voce Dei, conſenſu perpetuo Eccleſiæ, & ſtupendis miraculis demonſtretur harum hypotheſium falſitas, neceſſe eſt

eam propoſitionem, ex qua immota conſequentia concluditur iſta falſitas, falſam & abſurdam, quæ eſt hæc: Chriſtus non ſuſcitatus eſt à mortuis. quod ſi autem hæc falſa & abſurda eſt, eius contradictoria, quæ eſt, Chriſtus eſt excitatus ex mortuis, eſt vera & immota. ex qua veritas principalis propoſitionis infertur: nimirum quod mortui reſurgent. atq; ita Paulus obliquo quodam ductu principalem propoſitionem colligit.

Si in hac ſolum vita ſpem in Chriſto habemus, miſerrimi omnium hominum ſumus.

Si reſurrectio mortuorum non eſt, ſpes promiſſionum cum hac vita finit. quod ſi ita ſit, neceſſe eſt Chriſtianos omnium hominum miſerrimos eſſe, vt qui tot mala in hac vita ſuſtinent Chriſti & Euangelij cauſa. Verum cum Deus promiſerit conſolationem, liberationem & compenſationem ærumnarum huius vitæ, ſpes in Chriſto non perit in hac vita. quare vt ſperatis potiamur bonis, neceſſe eſt vt à mortuis reſurgamus. verum ſi quis obiecerit, quod anima immortalis cum ſit, poſſit ea bona percipere etiamſi corpus non reſurgat. Reſpondeo nullam felicitatem, nec corpori nec animæ promiſſam eſſe, niſi in Chriſto mortuo & reſuſcitato.

Nunc autem Chriſtus ſuſcitatus eſt

ex mortuis, primitiæ eorum qui obdormierunt.

Assumsit propositionem supra probatam, nempe quod Christus suscitatus sit ex mortuis, vt ostendat quomodo illud sequatur, quod mortui excitabuntur, ac primum argumentum à figura seu typo veteris legis petit. primitiæ dicatæ Deo reliquos quoque fructus sanctificarunt. sed Christus est eorum qui obdormierunt primitiæ. ergo qui obdormierunt in Deo per illum consecrati sunt Deo. vt ergo ille excitatus est ex mortuis: ita quoque & alij post eum suo tempore excitabuntur. significatur autem metaphora primitiarum & causa & ordo resurrectionis.

Postquam enim per hominem mors, per hominem quoque resurrectio mortuorum, sicut enim per Adam omnes moriuntur, Sic & in Christo omnes viuificabuntur.

Dixit Christum fuisse primitias resurgentium, id nunc probat ex collatione contrarium causarum in contrarijs effectibus. Contrariæ causæ sunt Adam & Christus. harum causarum contrarij effectus sunt mors & vita. quemadmodum igitur per Adam peccantem mors venit: Ita per Christum iustum vita. sicuti Apostolus ait Ro. 5. Quemadmodum per inobedientiã vnius

Contraria rium

multi sunt constituti peccatores: ita vnius iusticia multi constituentur iusti. Peccati quidem stipendium mors, Iusticiæ vero donum vita æterna in Christo Iesu. Cæterum sciendum est hic figuram esse, quæ vocatur communicatio idiomatum. Nam quod vtriusque naturæ est & officij, tribuitur personæ sub appellatione humanæ naturæ: quam æterna persona assumsit, vt iusticiæ Dei satisfaceret. est enim Christus author vitæ & salutis secundum vtramq; naturam.

Vnusquisque autem in proprio ordine. primitiæ Christus, deinde qui Christi sunt in aduentu eius.

Discrimen facit inter effectus causarum contrariarum, quo ad tempus attinet, vt ita obiectioni occurrat, huic videlicet: Omnes mortui sunt per Adam vel in vtero materno, Ergo vitæ reparatio per Christum non deberet deferri. Respondet, discrimen esse. Nam vt in fructibus primitiæ & reliqui fructus colliguntur quidem omnes, sed suo ordine singuli. Christus vt primitiæ resurrexit, nos vero vt fructus reliqui resurgemus in aduentu ipsius, atque tunc æternum consecrati Deo viuemus.

Postea finis, quando tradiderit regnum Deo & patri, cum aboleuerit omnem potestatem & virtutem.

Docet

Docet finem & metam curſus noſtri fore, vbi aduenerit Dominus, Cum aboleuerit omnem principatum, ſcilicet cuius vſus eſt in hac mortali vita. & tradiderit regnum Deo & patri. id eſt, Deo qui eſt pater. idque non ſecundum diuinam naturam, qua vna cum patre & ſpiritu ſancto æqualiter regnabit in æternum, Sed ſecundum officij adminiſtrationem in Eccleſia. Porro Chriſti regnum de quo hic loquitur, duas partes habet, gubernationem fidelium, & debellationem contumacium hoſtium Chriſti, diabolorum & impiorum hominum.

Oportet enim ipſum regnare, donec poſuerit omnes inimicos ſuos ſub pedes ſuos, nouiſsimus deſtruetur hoſtis mors, omnia enim ſubiecit ſub pedes ſuos.

Petitis teſtimonijs ex Pſal. 110. & Pſal.8. à perfectione ſeu integritate regni Chriſti, probat mortuorum reſurrectionem. Chriſtus tum demum patri regnum tradet, vbi ſecundum ſcripturas omnia fuerint ſubiecta pedibus eius, & omnes eius hoſtes fuerint deuicti. ſed mors nouiſſimus hoſtis, nondum plene victa eſt, niſi quantum ad cauſam: quæ mors abolebitur per mortuorum reſurrectionem, cum aduenerit Dominus ad iudicium. Proinde ratio imperij Chriſti requirit, vt tandem deuicta morte, reſur-

gamus ad æternam & beatãm vitam.

Cum omnia dixerit, clarum eſt, quod omnia ſint ſubiecta, præter eum qui omnia illi ſubiecit. Cum autem ſubiecerit illi omnia, Tum & filius ei ſubijcietur, qui illi ſubiecit omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus.

*Vrget vniuerſalem propoſitionem, ex Pſal.*110. *&* 8. *petitam, vt mortem aliquando omnino ſubijciendam doceat: quod cum factum fuerit, Chriſtus quoque patri ſubijcietur, quatenus ipſe Chriſtus cum ſua Eccleſia vnum corpus conſtituat: quod corpus Dei contemplatione felix & beatum perpetuo fruetur, vt ſit omnia Deus in omnibus, id eſt, vt omnia ad Deũ tanquam vnicum ſuum principium & finem reducantur, & illi deuinciantur. Loquitur autem de pijs tantum, non de diabolis & impijs, quos quidam ex hoc loco ſaluandos aliquando perperam concluſerunt. Interim vero Chriſtus ſemper eminebit, tum quia eſt Deus patri & ſpiritui ſancto in omnibus æqualis eſt, tum quia Eccleſiæ caput eſt.*

Quid alioqui faciunt, qui baptizantur pro mortuis? Si omnino mortui non ſuſcitantur, quid etiam baptizantur pro mortuis?

Argu-

Argumentum hoc desumtum est à consuetudine Catechumenorum, qui cum in certum mortis periculum inciderent, & omnino de vita desperarent, petebant baptismum, vt secum ferrent salutis suæ obsignationem. Baptizantur ergo pro mortuis, qui ita baptizantur, vt sibi mortuis & non viuis prosit illorum baptismus, vt qui Paulo ante mortem baptizarentur. Nam hi certe, si nulla est corporum resurrectio, frustra baptizantur. Hic præsentis argumentationis verus sensus est. quemadmodum Epiphanius, libro primo, Tomo. 2. aduersus Cerinthianos, his verbis testatur: Et hac de causa traditio, quæ ad nos deuenit eundem sanctum Apostolum dixisse ait: Si omnino mortui non resurgunt, cur baptizantur pro mortuis? Cæterum alij recte interpretantes hoc dictum dicunt, quod morti vicini, si fuerint in pietatis doctrina instructi, ob hanc spem ante obitum lauacro digni fiant. ostendentes, quod qui mortuus est etiam resurget, & ob id indiget remissione peccatorum per lauacrum. Hactenus Epiphanius. Aliorum expositionem, qui vel pro mortuis, interpretantur vice mortuorum: vel pro mortuis, id super sepulchra mortuorum exponunt, reijcio. Quia Paulus nequaquam hos superstitiosos ritus sine graui reprehensione præterijsset. Sunt qui argumentum ductum putant à generali fine baptismi, vt baptizari pro mortuis idem

declaret atque baptizari, vt mors ipsa extinguatur, siue in resurrectionem à mortuis. cuius nimirum symbolum est baptismus, Roma. 6. Hic quidem sensus bonus & pius est, sed forma verborum Pauli eum non videtur recipere: quare interpretationem primo loco signatam præferendam iudico.

Quid etiam nos periclitamur omni hora? quotidie morior per nostram gloriam fratres, quam habeo in in Christo Iesu Domino nostro. si secundum hominem pugnaui ad bestias Ephesi, quid mihi vtilitatis, si mortui non suscitantur?

Argumentum à suo exemplo petit, cuius hæc vis est: Si tantum spectarem hanc vitam, & non existimarem me aliquando suscitatum iri, plusquam stultus, imo insanus essem, qui tot pericula adirem, quotidie mortis periculis obijcerer, adeo quod etiam bestijs obiectus fuerim vt contra illas in spectaculum pugnarem. Hæc adeo grauia & ingentia pericula nequaquam subirem, si non statuerem in alia vita mihi præmium horum certaminum esse repositum. Hæc summa argumenti Paulini est. Periclitari omni hora & quotidie mori pro eodem accipit: nisi quod posterius grauius videatur & specia-

lius ſit. quotidie enim mori, eſt mortis periculo perpetuo obijci. Per gloriam noſtram. Iuramentum eſt, quo confirmatur quod dixit de periculo, in quo aſſidue fuit. Gloriæ autem ideo meminit, vt & admoneat Corinthios de glorioſa poſt hanc mortem vita, & eandem opponat ignominiæ quam pati coguntur pij, donec in hac vita fuerint. Secundum hominem, id eſt, huius vitæ reſpectu tantum, non cogitans de futura gloria quæ repoſita eſt in cœlo legitime certantibus. Hiſtoria Pauli pugnantis contra beſtias nullibi extat, niſi hic: quare quidam hæc metaphorice intelligit de furioſis Iudæis, quos excitauit Epheſi Demetrius contra Apoſtolum. vt legitur Acto. capite 9.

Edamus & bibamus, cras enim moriemur.

Antitheſis eſt proximi argumenti, ſumta ex prouerbio familiari Epicureis: cuius etiam meminit Eſaias 22. capite, cuius ſenſus hic eſt: Si non eſſet reſurrectio mortuorum, in qua præmia iuſtis & pœna iniuſtis reddentur, præſentis vitæ voluptas non eſſet negligenda, Imo ſapienter vitam inſtituerent Epicurei, qui propterea quod putant mortem omnium rerum extremam & vltimam clauſulam eſſe, iudicant indulgendum eſſe huius vitæ voluptatibus. Verum cum id non facio, longe aliud quam Epicurei ſentio de vitæ

præsentis voluptatibus & de mortuorum resurrectione.

Ne seducamini, Mores bonos colloquia corrumpunt mala.

In medio doctrinæ exhortationem more Prophetico & Apostolico intertexuit: quo doctrina efficacius accommodetur auditoribus. Propositio exhortationis est, ne sinant se seduci Corinthij Epicureorum πιθανολογίαις. *Rationem propositionis sumit à dicto Menandri, ex comœdia cui nomen est Thadia, quemadmodum quidam Græcus Scoliastes annotauit. Est autem versus Iambicus senarius, continens grauissimam doctrinam & admonitionem, nimirum quod bonis moribus non sit aliunde magis periculum, quam ex prauorum hominum colloquio. quare tales fugiendi sunt, non secus atque omnis pietatis & honestatis pestes.*

Euigilate iuste, & ne peccetis.

Exhortationem specialem ad genus transfert, In voce ἐκνήφειν *consideranda est metaphora. dicitur autem* τὸ ἐκνήφειν *proprie de ebrijs qui à somno demum fiunt sobrij. indulgentes igitur peccato confert ebrijs, qui turbato cerebro nihil non imprudenter agunt. Vult ergo Apostolus, vt de somno peccati euigilemus, quo iam vacare liceat iusticiæ, id est, (vt Hebraica antithesi explicat) quo amplius non peccemus.*

Igno-

Ignorantiam Dei quidam habent.

Ratio cur multi peccati ebrietati indulgeant, nimirum quod non norunt Deum: non ſtatuunt ipſum præſentem inſpectorem omnium actionum interiorum & exteriorum: non cogitant Deum vindicem ſcelerum eſſe. adeo cæca ignoratione Dei laborant, Quare turpe fuerit tales ſectari magiſtros.

Ad pudorem vobis incutiendum loquor.

Hoc eſt, hæc ideo à me dicuntur, vt vos pudeat iſtos ſectari magiſtros, qui cum Deum non norunt, nihil recte de rebus diuinis diſſerere poſſunt.

At dicet aliquis, quomodo ſuſcitantur mortui? quali autem corpore prodeunt?

Tranſit ad tertiam huius capitis partem, quam ſupra dixi continere doctrinam de modo, qualitate, ordine & fine exuſcitandorum. propoſitio figurata eſt interrogatione, quo aptius cohæreat cum ſuperioribus.

Demens, tu quod ſeminas non viuificatur niſi mortuum fuerit, & quod ſeminas non corpus, quod naſcetur, ſeminas, ſed nudum granum: Exempli cauſa, tritici aut alicuius reliquorum. Deus autem illi dat corpus

quem-

quemadmodum voluerit, & vnicuiq; seminum proprium corpus.

Pulcherrima similitudine & maxime apposita modum resurrectionis ostendit, Corinthios ipsos adeoque pios omnes deducens ad resurrectionis quandam imaginem in natura rerum propositam. Quemadmodum, inquit, semen coniectum in terram & veluti sepultum, non prius viuificatur quam mortuum, id est, corruptum fuerit, & tum prodit multo nobilius, mutata qualitate non substantia. atque hoc est, quod ait: non corpus quod nascetur seminas, sed nudum granum, Ita corpora nostra, sunt semen Dei, quæ non viuificantur nisi prius sepulta fuerint, & tum prodibunt multo nobiliora, eadem quidem substantia, sed mutata qualitate. Hæc summa similitudinis est, cuius alterum membrum videlicet ἀπόδοσις paulo post sequitur, vbi ait: Ita & corpora nostra. Verum multa interponit illustrandi gratia. Cum autem addit, Vnicuique seminum suum corpus: significat, quod quemadmodum ex tritici semine oriatur triticum, ex hordei semine hordeum &c. Ita hominum corporibus sepultis ipsi homines in resurrectione ad vitam prodeant, suis proprijs corporibus. Hic obseruemus, quæ sunt similia in partibus quæ hic conferuntur, & quæ sunt dissimilia. Prima itaque similitudo est in causa. Nam vt Dei potentia

tentia semina coniecta in terram viuificantur: ita eiusdem Dei virtute humana corpora iuxta decretum Dei resurgent. Deinde, vt vitam seminum præcedit mors & corruptio. Ita nostra resurrectio non fiet nisi prius corpora nostra corrupta fuerint, exceptis ijs, qui adhuc viuent veniente Domino ad iudicium. Præterea, vt idem corpus seminis surgit, mutata qualitate & mutata ariditate in viriditatem quandam iucundissimam & pulcherrimam, Ita corpora nostra mortalitate exuta, surgent ad immortalem vitam & gloriam, vt sint futura σύμμορφα glorioso corpori Christi. Postremo, vt ex quolibet semine, eiusdem seminis corpus exoritur, Ita eadem corpora hominum, quæ humo condita iacuerunt, prodibunt in resurrectionem vitæ. At dissimilia sunt: Primum in hoc, Ex vnius seminis corpore nascuntur multa corpora, sed non sic in humanis corporibus futurum est. Surgent enim eadem humana corpora, non multiplicata numero. Deinde, seminum corpora viuificantur & exuscitantur rursus moritura: sed aliter se habet cum humanis corporibus, quæ surgent ad immortalem gloriam, non amplius corruptioni obnoxia.

Non omnis caro eadem caro, sed alia quidem caro hominum, alia vero caro pecorum, alia autem piscium, alia vero volucrium. Et sunt

corpo-

corpora cœleſtia & terreſtria: Sed alia quidem cœleſtium gloria, alia vero terreſtrium, alia gloria ſolis, alia gloria lunæ, & alia gloria ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in gloria.

Duo docet hac comparatione. primum, quod eadem corpora reſurgent. Deinde, diſcrimen inter ea corpora, quæ nunc habemus & eadem cum ea recipiemus. Quod ſane diſcrimen ſolummodo in qualitate poſitum eſt. Quantum autem ad primum attinet, hic ſenſus eſt, Quemadmodum non omnis caro eſt eadem caro (ſcilicet quo ad ſubſtantiam attinet) ſed ex ſemine hominis naſcitur caro hominis: ex ſemine piſcium naſcitur caro piſcium: ex ſemine volucrium naſcitur caro volucrium, &c. Ita ex corporibus humanis ſepultis, in reſurrectione mortuorum non prodibunt diuerſorum animantium corpora, ſed eadem humana exuſcitabuntur corpora. atque ita illuſtrat quod ſupra dixit: Vnicuique ſeminum ſuum corpus, quantum ſcilicet ad ſubſtantiam attinet. Quantum ad ſecundum attinet, hæc eſt comparationis ſumma, Quemadmodum maximum eſt diſcrimen inter corpora cœleſtia et terreſtria, id eſt, ea, quæ in cœlo conſpiciuntur, & ea quæ hic in terra ſunt. Nam illa his multo maiorem gloriam & honorem habent: Ita maxima erit differentia inter ea corpora

pora, quæ hic circumferimus, & eadem donata immortalitatis gloria. Deinde quemadmodum in cœlo non est eadem omnium corporum cœlestium gloria, Nam alia est gloria solis, alia lunæ, & reliquæ stellæ inter se differunt: ita in resurrectione mortuorum diuersi erunt honoris & gloriæ in sanctis gradus: Id quod etiam Danielis comprobatur testimonio, qui ait: Et multi de his qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, Alij ad vitam æternam, & alij ad opprobria & contemtum sempiternum. Qui autem docti fuerint fulgebunt, quasi splendor firmamenti, & qui ad iusticiam erudiunt multos, sicut stellæ in perpetuas æternitates.

Ita & resurrectio mortuorum. seminatur in corruptione, resurget in in corruptione: seminatur in ignominia, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in potentia: seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.

ἀπόδοσις seu accommodatio similitudinis, in qua antithesin facit quadruplicem eiusdem corporis, videlicet respectu status huius uitę et futuri status, post resurrectionem. Hic corpus est corruptioni obnoxiū, ignominiosum, infirmū, animale: Illic erit incorruptū, gloriosum, potens, spirituale. Hęc Epitheta ex antithesi facile intelligūtur. Quod

hic

hic humana corpora sint corruptioni obnoxia & ignominiosa, id est, splendoris & honoris experta, docent morbi & sepulchra. quid enim fœdius cadauere, à quo viui plane abhorrent. Si spectetur corporis in terra putrescentis ignominia, quid quæso turpius? fit enim esca vermium, imo inde vermes & pidiculi nascuntur. Deinde, si corpus hominis spectas vt animale est, id est, quatenus anima ipsi vitales facultates, easque imbecilles & temporarias præbet, est corruptioni obnoxium, sordidum, mille modis denique infirmum, præsertim cum anima destitutum seminatur, id est, sepelitur homo, qui animalis fuerat. Verum contra, exuscitatum ex mortuis corpus erit liberum à corruptione, liberum ab ignominia, liberum à priori infirmitate, vt vicissitudini variæ nequaquam sit obnoxium, erit quoque spirituale, diuinæ naturæ particeps: vnde fit, vt eiusmodi corpus sit æternum, gloriosum, splendidum. Hæc igitur Epitheta animale & spirituale, non ad substantiam corporum referentur, sed ad causas & qualitates. Causæ sunt anima & spiritus. illa in priori corpore, hic in posteriori dominabitur. Qualitates sunt, animalem esse, quod conuenit homini in hac vita: spiritualem esse, quod conuenit homini in futura vita. Hæc gloria, quæ contingit corporibus nostris, non solum consolari nos debet in morbis, contemtu & morte, verumetiam monebit vt sanctorum corpora

pora in honore habeamus, ea honorifice terræ mandemus, mundaq; seruemus loca vbi sunt sanctorum sepulchra: quæ loca cœmeteria ideo dicuntur, quia ibi sanctorum corpora veluti consopita iacent, donec tuba Archangeli excitabuntur. sequamur itaque exempla sanctorum Patrum, Patriarcharum & piorum regum, qui maximam curam habuerunt hortorum, in quibus collocata erant sepulchra piorum. Verum contra, impiorum & hostium Dei corpora destinata perpetuæ ignominiæ, non sunt à pijs nec honorifice deducenda, nec cum sanctorum corporibus sepelienda. Nam Esaias ait: Non habebit consortium cum eis in sepultura.

Est corpus animale, est & spirituale, sicut etiam scriptum est: factus est primus homo Adam in animam viuentem, Postremus Adam in animam viuificantem.

Comparationem positam confirmat à causis. Adam causa est animalis hominis. Nam tales ab eo nascuntur qualis ipse fuit. Christus causa est spiritualis hominis. Tales enim per consummatam regenerationem nascuntur ex eo, qualis ipse iam est excitatus ex mortuis. Verum hic tria notanda sunt, Vnum, qualitatem animalem sic in nos esse ab Adamo propagatam, vt corpus

duntaxat ex eius ſubſtantia acceperimus, Animam vero non item. adeoq; Apoſtolum non dicere Adamum factum eſſe in animam viuificantem, ſed in animam viuentem, aduerſus eos, qui animam voluerunt à traduce deriuari. Alterum eſt, Chriſtum quoq; ad tempus fuiſſe in animam viuentem, excepto peccato, ſpiritu ſcilicet in eo vim integram non exerente. Donec omni infirmitate ſuperata glorioſus reſurgeret, & in cœlo ad dexteram patris ſederet, eoque reſpectu à Paulo ſic conſiderari, & nos quoq; in illo. Tertium ſic eſſe ſpirituale Chriſti corpus non ſubſtantia, ſed qualitate, id eſt, æternum, glorioſum, potens, vt hac à ſpiritu, id eſt, diuina natura accipiat hypoſtatice, id eſt, perſonaliter ipſius corpori & animæ iam tum coniuncta, cum verbum fieret caro: noſtra vero corpora fore ſpiritualia non nouæ alicuius partis adiunctione, quæ ſpiritus dicatur, ſed ipſius ſpiritus, id eſt, diuinæ naturæ Chriſti virtute, idq; non per hypoſtaticã vnionem, ſed participationem. Cuius erit vinculum idem ille ſpiritus, qui iam efficit, vt illum quamuis in cœlo ſedentem, fide tamen amplexi ſpe poſſideamus in terris, tunc vero efficiet, vt illo præſente, præſentes perfruamur.

Ac non prius, quod ſpirituale eſt, ſed quod animale, Deinde, quod ſpirituale.

Oſtendit ex cauſarum ordine neceſſarium eſſe, vt pri-

vt prius nascamur animales homines, quam renascamur in spirituales. vt enim primus Adam noster parens est, quatenus nascimur animales homines, Ita Christus qui secundus est Adam, nos suo regenerat spiritu. Quare animale præcedit id quod est spirituale, tempore & origine.

Primus homo è terra, terrenus, Secundus homo ipse Dominus, è cœlo. qualis terrenus ille, tales & qui terreni sunt: & qualis ille cœlestis, tales qui cœlestes sunt: & sicut gestauimus imaginem terreni, gestabimus etiam imaginem cœlestis.

Clarissima est hæc collatio. Primum confert causas in suis qualitatibus. Deinde, confert effectus in qualitatibus quas à causis mutuantur. Tum concludit propositionem, de qua in hoc capite late disputatum est: nimirum, quod quemadmodum in hac vita gestauimus imaginem Adæ, quatenus ab eo prognati corruptioni obnoxij sumus: Ita gestabimus aliquando imaginem Christi exuscitati à mortuis. uidelicet, cum corpora nostra conformia erunt glorioso ipsius corpori. Primo collationis membro abusi sunt Manichæi, dicentes Christum corpus suum è cœlo attulisse in vterum virginis, Id quod vt falsissimum est, ita pugnat manifeste cum sententia Pauli, qui hic non de materia diuersorum corporum loquitur, sed

de qualitatibus, pro respectu diuersorum statuum eorundem corporum. Primus homo terrenus est, vt qui sapiat terrena, rebus terrenis addictus, & corruptioni obnoxius. Secundus è cœlo, cœlestis. id est, sapit cœlestia, rebus cœlestibus addictus est, & immortalis. At locus hic designatur, cum ait: E cœlo. Verum quidem est, sed obserua orationis formam. Secundus homo ipse Dominus è cœlo. Proinde per communicationem idiomatum intelligendum est, hoc modo: Secundus homo est de cœlo, quia hic secundus homo est etiam Deus & Dominus cœlestis. similis est locutio Iohan. 3. Nemo ascendit in cœlum, nisi filius hominis, qui descendit de cœlo.

obiectio:

Hoc autem dico fratres, quod caro & sanguis regni Dei hæreditatem accipere non possunt, neque corruptio incorruptionem posſidebit.

Exegesis est superioris sententiæ. clare enim enunciat, corpus hoc animale cum qualitatibus quas nunc habet, nequaquam posse gloriæ immortalitatis fieri particeps, sed necesse est, vt ex terreno fiat cœleste: ex animali, spirituale: non quidem mutata substantia, sed immutatis qualitatibus. Hunc esse verum huius loci sensum, apparet ex eo quod sequitur de corruptione & incorruptione. Et Paulus infra dicit. Oportet corruptibile

ruptibile hoc induere incorruptibilitatem, & mortale hoc induere immortalitatem. Præterea Epiphanius Manichæos refutans, qui ex hoc loco negarunt resurrectionem corporum, ait: non de carne hac quæ laboribus fatiganda est, quæ sanctificata est & Deo complacuit: sed de ea quæ in peccatis versata est, dictum Apostoli intelligendum.

Ecce myſterium vobis dico, non omnes quidem dormiemus, ſed omnes mutabimur in momento, in ictu oculi ad vltimam tubam. Canet enim tuba & mortui ſuſcitabuntur incorrupti, & nos mutabimur.

Confirmata resurrectione mortuorum, & ostensa qualitate corporum resuscitandorum, modum resurrectionis aggreditur, breui exordiolo excitans lectorem, vt attente legat: & simul occurrens obiectioni carnis, dum mysterium, id est, rem arcanam & adhuc occultam nominat resurrectionem mortuorum. Deinde exponit modum, nempe, vt quos Dominus adueniens viuos ex sanctis inuenerit, repente non interueniente morte nec corruptione illa ordinaria immutet, vt cum sanctis qui resurrexerint in nube Domino occurrant. Sic enim scribit Apostolus 1. Thessal. 4. Hoc enim vobis dicimus verbis Domini, quod nos viui, qui reliqui erimus in aduentu Domini,

non præueniemus eos, qui obdormierint. Nam ipse Dominus cum hortationis clamore & voce archangeli ac tuba Dei descendet de cœlo, & qui mortui fuerint in Christo resurgent primum, Deinde nos viui qui reliqui erimus, rapiemur simul cum illis in nubes in occursum Domini in aëra, & ita semper cum Domino erimus. Atq; hic articulus fidei nostræ est, quo confitemur nos credere Dominum venturum iudicatum viuos & mortuos. Quod autem Paulus se veluti vnum ex illis facit, quos Dominus viuos deprehendet, eo fit, quia & tempus illud incertum est, & vult singulos nostrum ita comparatos esse ac si singulis momentis Dominus venturus esset.

Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.

Immutationis, quæ vice mortis erit, necessitatem exprimit. Corpora post resurrectionem erunt incorrupta & immortalia, Igitur necessaria erit immutatio, qua deponitur corruptio & mortalitas, & induitur incorruptio & immortalitas: natura enim quæ hic corruptioni obnoxia est, illic erit incorrupta, quo nihil impediat immortalitatis gloriam.

Cum autem corruptum hoc induerit incorruptionem, & mortale induerit immortalitatem, tunc fiet sermo,

mo, qui scriptus est: absorpta est mors in victoria.

Finis resurrectionis explicatur & comprobatur Esaiæ testimonio, qui capite 25. ait: Absorpsit mortem in æternum. seu vt Paulus habet, Ad victoriam, id est, vsque ad victoriam, id est, ita vt sit prorsus debellata mors, nouissimus hostis à Christo victore superandus.

Vbi est tuus ô Mors stimulus? Vbi tua Inferne victoria?

Idem confirmat Oseæ testimonio, quod vetus 13 cap. *interpres aliter & rectius expressit, quam nunc habent Græca exemplaria. ita enim habet. Vbi est mors victoria tua? Verum 70. interpretes habent* ποῦ δίκη σου θάνατε; *hoc est, vbi contentio tua ô mors, sed sententia manet eadem. Si ergo sic legimus Sarcasmus est seu hostilis derisio, qua* Sarcasmus *Christus victor mortis in se & in suis, hosti prostrato morti insultat & victor ouans triumphat. qui triumphus quidem inchoatus est, resurgente Domino, consummabitur vero in ipsius aduentu, quando mortui è sepulchris suis in lucem prodibunt. Verum si legerimus, vt nunc Hebraicum textum reddunt, hæc erit lectio: Ero pestis tua ô mors, Ero excisio tua ô inferne. atque hoc pacto erit comminatio Prophetica, qua Christus victor* comminatio *comminatur morti, vt aliquando super ea triumphũ agat, eam perimens et excidens. Ero pestes tuę*

id est, vice pestium, id est, interimam, Et excisio tua seu morsus tuus, hoc est, excidam te perimam. atque ita more Hebraico sententia eadem repetitur, idque certitudinis, attentionis, & vehementiæ causa. Cæterum de vocabulo inferni obseruandum est, quod vbi Paulus & septuaginta interpretes ἅδην habent, ibi textus Hebraicus Scheol habet, sensu quidem eodem, sed diuersa Etymologia. ἅδης enim dicitur, quasi ἀΐδης, à priuatiua particula α & ἰδεῖν quod est videre, Est ergo ἅδης locus ἀνήλιος solis expers, Cuiusmodi est sepulchrum in quod hominis cadauer reconditur. sed Scheol Hebraicum à Shaal, id est, à postulando nomen habet, quasi perpetuo petat, & nunquam saturetur, vnde Psal. 27. Infernus & perditio nunquam saturantur. Hanc Etymologiam expressit Lactantius hoc carmine: Infern insatiabiliter caua guttura pandit, Neque aliter accipitur, si Petro creditur, Psal. 17. & Act. 2. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, id est, vt seipsum interpretatur Dauid, Non sines sanctum tuum videre corruptionem. Nefesch enim illic vt Leuit. 21. Super anima nullus contaminetur in populis suis, pro cadauere accipitur.

Aculeus autem mortis peccatum est. Virtus vero peccati lex. Sed Deo gratia, qui dedit nobis victoriam

per

per Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM,

Quia ſtimuli ſeu aculei mentionem fecit, inde ſumit pulcherrimum argumentum, quo probat mortis tyrannidem ſublatam eſſe. Confert enim mortem inſecto ſeu ſerpenti, qui armatur aculeo, & ſine aculeo inermis & innoxius eſt. mortis aculeum ſeu telum quo vulnera infligit, nominat peccatum (mortis enim cauſa peccatum eſt) Hic aculeus qui eſt peccatum, omnem vim ſuam ex lege habet. Nam lex vim exitialem peccato miniſtrat: idque per occaſionem, quia iram Dei monſtrat, propter legis & voluntatis Dei transgreſſionem. Porro hoc peccati robur beneficio Chriſti tollitur, qui legi ſatisfecit, & credentibus ſuam iuſticiam imputat. Hinc ergo concluditur hoc pacto: Chriſtus legi ſatisfecit & ſuſtulit iram Dei, adeo vt lex non amplius damnet credentes. legis virtute ſublata peccatum quoque abolitum eſt, quod non aliunde vim quam à lege habet. peccato abolito, quod mortis eſt aculeus, mors ipſa inermis eſt, & amplius Chriſto eiuſq; membris nocere non poteſt. Hoc autem completum eſt in Chriſto, quando ipſe è mortuis exuſcitatus eſt, in omnibus pijs inchoatur hæc victoria, quando Chriſto per fidem inſeruntur, conſumabitur vero in ipſius aduentu, quando omnes pij excitabuntur ad immortalitatis gloriam. Hic

locus Pauli, præterquam quod confirmat resurrectionem mortuorum, multiplicem doctrinam continet. Primum enim docet, quod mors sit peccati pœna, vt quæ propter peccatum in totum genus humanum peruaserit, Est enim vt Paulus ait Rom. 6. Stipendium peccati mors. Deinde, quid sit peccatum, nempe virtus legis, id est, reatus propter legis transgressionem cui coniuncta est ira & maledictio. Tum quod beneficium Christi sit tollere robur seu virtutem legis, vt non amplius damnare possit eos, qui Christo inseruntur. Hanc virtutem abolendi vim legis, alij rei quam Christo tribuere, est ipsum Christum contumelia afficere. Atq; ita hac breui sententia, Paulus monstrat nobis mortis & vitæ fontes. Verum cum interserit gratiarum actionem dicens, Gratia Deo, qui dedit nobis victoriam, Inuitat nos suo exemplo, vt & fide Christi beneficia amplectamur, & Deo perpetuas gratias pro hoc ingenti & ineffabili beneficio agamus.

Itaque fratres mei dilecti firmi sitis, immobiles, abundantes in opere Domini semper scientes, quod labor vester non sit inutilis in Domino.

Conclusio exhortatoria est, ex doctrina resurrectionis extructa, quæ hoc Enthymemate clauditur. Vester labor ope & bonitate Dei id efficiente,

ente, non est inutilis. Nam eum sequitur post resurrectionem, immortalitatis gloria. Igitur estote firmi ne fluctuetis quouis doctrinæ vento. Estote immobiles super solido fundamento Christo Domino, in ipsum sincera fide & perfecta recumbentes. Estote abundantes in opere Domini, renunciantes operibus sathanæ. Hic ergo tria nobis commendat Paulus, doctrinæ sinceritatem & firmitatem, fidei constantiam, & vitæ innocentiam, quæ in pijs exercitijs & bonis operibus est posita. Obseruetur proinde hoc loco vsus salutaris cogitationis de mortuorum resurrectione. qui est vt nos excitet ad acre pietatis studium, & consoletur nos in laboribus & ærumnis huius vitæ.

Caput XVI.

Summa capitis decimi sexti.

Admonitis Corinthijs de pauperum cura habenda & promissione facta de suo ad ipsos aduentu, commendat ipsis Timotheum & cur minus ad ipsos venerit Apollos exponit. Deinde hortatur ad constantiam commendans ipsis Stephanæ familiam atque adeo omnes qui eius in laboribus imitantur exemplum.

Ordo

Ordo & partes capitis decimi ſexti.

Quia hoc capite clauditur Epiſtola, multa familiaria in eo congerit Apoſtolus, quæ nos in octo partiamur partes. 1. Eſt exhortatio ad collectam faciendam in vſum pauperum. 2. Eſt promiſſio ſui aduentus. 3. Eſt commendatio Timothei. 4. Excuſatio cur minus ad ipſos venerit Apollos. 5. Exhortatio ad conſtantiam in doctrina, fide & charitate. 6. Commendatio eſt familiæ Stephanæ miniſtri verbi laborantis atque omnium adeo laborantium in verbo Domini. 7. Continet ſalutationes & imprecationem eorum, qui non amant Dominum Ieſum Chriſtum. 8. Clauſula eſt fauſtæ imprecationis.

Exegeſis XVI. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Porro de collecta in ſanctos quemadmodum conſtitui Eccleſijs Galatiæ, ita & vos facite.

Exhortationis ad collectam faciendam in vſum

ſum pauperum propoſitio eſt: quam munit exemplo Eccleſiarum Galatiæ. Locus obſeruandus, quod vt ſincerorum miniſtrorum verbi eſt hortari populum ad liberalitatem erga pauperes, Ita populi eſt liberalem ſe exhibere erga ſanctos, qui eorum auxilio indigent. ad Gal. 2. Memorat Paulus, quod Apoſtoli ſe inuicem admonuerint, vt pauperum curam haberent. premebantur enim inopia tum temporis præcipue ſancti, qui erant Ieroſolymis, orta fame ſub claudio Cæſare iuxta vaticinium Agabi Prophetæ, quemadmodum refert Lucas Acto. 11. Collecta λογία *eſt Eleemoſyna in vſum pauperum collecta & repoſita. Græce* λογία ἀ λέγεσθαι, *id eſt, colligendo dicta, quo vocabulo abutuntur ſacrificuli, cum illud ad ſuas preculas transferunt.*

In vna ſabbatorum vnuſquiſque veſtrum apud ſe ſeponat, theſaurizans quod proſpere ſucceſſerit, ne cum venero tunc collectæ fiant.

Modum ſeponendæ Eleemoſynæ exponit. vult vt quilibet certum diem in ſeptimana conſtituat, in quo apud ſe ſeponat, quod irrogaturus eſt in pauperes, ne cum venerit Apoſtolus, tum primum idque tardius collectæ fiant. Cum autem addit theſaurizans, quod proſpere ſucceſſerit, duo innuit: Vnum, quod optimus & tutiſſimus theſaurus

ſaurus ſit quicquid in pauperes confertur; Alterum quod quilibet conferat quantum pro facultatum ratione, quæ ex Dei benignitate contigerunt liceat. ſignificat enim vocabulum εὐοδῶται, proſperetur, nempe Deo benedicente. ſignificat ergo par eſſe vt ex ijs quæ nobis contigerunt ex Dei benignitate, aliquid conferamus ijs, in quos Deus nos vult eſſe liberales: idque in teſtimonium gratitudinis noſtræ erga Deum.

Vbi autem aduenero quos probaueritis per Epiſtolas eos mittam, vt perferant gratiam veſtram in Ieruſalem, quod ſi fuerit operæprecium me quoque proficiſci, mecum proficiſcentur.

Hæc eo pertinent, vt intelligant Corinthij ſe non fruſtra ſumtus facturos, modo per fidos nuncios res agatur. huc accedit, quod etiam Apoſtolus ſuam operam polliceatur, ſi alioqui viſum fuerit operæprecium. Exemplum Pauli nos imitemur, ſanctorum paupertate preſſorum curam habentes. Gratia hic per Metonymiam pro eo quod aliquis gratuito confert accipitur. Obſeruetur etiam hic locus quod non ſolum in præſentes & indigenas, verumetiam in abſentes & exteros, qui noſtra ope indigent deceat nos eſſe liberales.

Veniam autem ad vos cum Macedoniam tranſiero. Macedoniam enim

per-

pertransiturus sum. apud vos forte permanebo, vel hybernabo, vt vos me deducatis quocumq; proficiscar. Nolo enim vos in transcursu videre, sed spero me aliquandiu mansurum apud vos, si Dominus permiserit.

Promittit se ad Corinthios venturum, significans simul quo & ipse erga eos studio sit, & quomodo illi vicissim erga se affecti sint. Nam vt mentio hybernationis & diuturnioris moræ apud Corinthios testatur quod eorum studeat saluti, ita quod sibi persuasum habeat, quod sint se deducturi quocunque voluerit, testatur de mutua eorum erga se charitate. Hoc ergo exemplum sibi proponant cum ipsi verbi ministri, tum eorum auditores, vt illi studiose horum salutem quærant, & hi vicissim illos debitis prosequantur officijs. quod nisi fiat, vanus & irritus susceptus est labor. Porro quod additur. Si Dominus voluerit, duo docet, videlicet quod & futuri euentus in manu Domini sint positi, & iuxta ipsius prouidentiam eueniant, & nostrum sit officium omnia voluntati Dei subijcere, quoties de futuris consultamus, præsertim cum negocium vel ad gloriam Dei vel ad nostram salutem spectet. neq; tamen hic libertas voluntatis eneruatur vel contingentia tollitur. Nam ipsa diuina prouidentia promissionis verbo & non fato alliganda est.

Commo-

Commorabor autem Ephesi vsque ad Pentecosten, Nam ostium mihi apertum est magnum & efficax, sed aduersarij multi.

Cur non mox ad ipsos veniat exponit, dicens se commoraturum Ephesi ad Pentecosten. Iudæorum more tempus notat, Nam tum temporis quando hæc scripsit Paulus, nulla erant instituta festa ordinaria præter diem Dominicum, huius commorationis duas causas reddit. Prior est quod dicat sibi magnum ostium, id est, magnam occasionem multos adducendi ad Christum oblatam esse. Quare ipsius studium ad promouendam gloriam Dei in aliorum exemplum commendatur. Posterior quod multi illic fuerint aduersarij, quibus os obstruere oportuit, ne aliquod damnum inferrent ouili Christi: qua re commendatur animi fortitudo Apostoli in adeundis periculis pro propagatione & conseruatione doctrinæ: quod sane exemplum pios verbi ministros imitari decet. Præterea ex hoc loco discimus, non imitandam esse multitudinem cuius magna pars persequi solet Euangelium, sed potius exemplo Pauli eo confidentius & constantius in propaganda veritate laborare. nunquam enim quod optimum est, vulgo placere solet. improbe ergo faciunt hodie qui propterea ab Euangelio deficiunt, quod habeat multos aduersarios.

Quod

Quod ſi venerit Timotheus, videte vt abſque metu ſit apud vos. opus enim Domini operatur quemadmodum & ego. ne quis igitur ipſum ſpernat, ſed proſequamini eum, cum pace, vt veniat ad me.

Hæc Timothei commendatio tribus abſoluitur propoſitionibus. quarum prima eſt, ne qua illi vis aut iniuria fiat ab hoſtibus Euangelij, quo poſſit eſſe apud ipſos ſine metu. Hinc propoſitioni rationem ab officio Timothei cum amplificatione exempli ſubiungit. Doctrina hic duplex colligatur. Vna, quod Eccleſia debeat miniſtris Euangelij defenſionem aduerſus hoſtes ſinceræ doctrinæ. Altera, quod miniſtri verbi, qui habent præſtantiora dona debeant etiam inferiores honorare ſuo teſtimonio, & eos conſortes eiuſdem muneris & operis Domini agnoſcere. Secunda propoſitio eſt, ne quis ipſum Timotheum ſpernat, ſeu pro nihilo habeat, haud dubie propter ætatem iuuenilem, quæ minus reuerentiæ habere ſolet, ſed potius vt Chriſti fidelem miniſtrum in precio habeant: vnde & nos diſcamus quo in loco habendi ſint pij verbi miniſtri. Tertia propoſitio, vt ipſum proſequantur & deducant pacifice, vt ſuum iter ad Apoſtolum ſine periculo conficere poſſit. Hinc Eccleſiæ admonitio vtilis extruitur, vt quantum poſſit ſtudeat incolumitati & ſecuritati miniſtrorum verbi. Nam

bi. Nam ſi illis debemus hæc officia, qui in rebus terrenis nobis ſuam operam locarunt, multo magis ſolicitos nos eſſe decet pro miniſtris Euangelij.

Porro de Apollo fratre, multum hortatus ſum illum, vt veniret ad vos cum fratribus, & omnino non fuit ei voluntas, vt nunc veniret, veniet autem cum opportunitatem nactus fuerit.

Ne ſibi imputarent Corinthij cur Apollos ad ipſos non redeat ſtatim, ſignificat nequaquam per ſe ſtetiſſe, quo minus venerit, imo ſe multum eum hortatum fuiſſe teſtatur, vt Corinthum ſe conferret, ſed ipſum Apollo hoc recuſaſſe : quem tamen promittit venturum vbi opportunitatem nactus fuerit.

Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, Robuſti eſtote, omnia veſtra in charitate fiant.

Exhortatio hæc duo habet membra : Prius de militia Chriſtiani militis. Poſterius de mutuis officijs ciuium Chriſti inter ſe, ſeu de regula ad quam omnia officia exigenda ſunt. Prioris membri articuli ſunt quatuor : Primus, vt Corinthij adeoq; omnes pij excubias in caſtris Chriſti agant, ne ſathan aduerſarius eos incautos opprimat. Nã cum perpetuo nos hoſtis oppugnat, vigilantia mentis, qua ſolicitudines huius mundi abijciuntur, ne-

ceſſaria

cessaria est. Siquidē curæ huius seculi arma sunt, quibus ad nos opprimendos vti consueuit. Secundus, vt fide stent. Nam donec fidem retinemus, immoti sub vexillo Christi & tuti militamus, qui victor est sathanæ. Hinc Iohan. Hæc est victoria quæ vicit mundum, Fides vestra. Tertius, vt viros in hac pugna se præstent. Nam qui ocio torpet facile ab aduersario obruitur. Quartus, vt indies magis magisq; roboremur more militum, qui quo frequentius se bellicis rebus exercent eo confirmantur magis, & ad pugnam redduntur alacriores. Alterum membrum est, quod velit omnia officia nostra inter homines ad charitatis normam exigi. quod præceptum qui obseruat, omnium actionum in vita regulam habet tutissimam.

Hortor autem vos fratres, nostis domum Stephanæ & Fortunati primitias esse Achaiæ, atque vt se in ministerium sanctorum ordinauerint, vt etiam subiecti sitis talibus, & cuiuis adiuuanti & laboranti.

Non solum commendat familiam Stephanæ & Fortunati, Verumetiā monet Corinthios, vt se illis subijciant, scilicet subiectione honoris et reuerentiæ. imo non solū illis verum et cuiuis laboranti et adiuuanti in Ecclesia. Cur aūt velit Stephanę Fortunatoq; honorem deferri explicat, cum ait eos primitias fuisse Achaiæ, id est, primos, qui ex

Achaia ad Christum conuersi sunt, & quod se ordinarunt in ministerium sanctorum, hoc est, quod sese in ministerium sanctis addixerunt. loquitur autem de ea functione, quæ pauperum subsidijs & gubernationi Ecclesiasticæ dicata erat. Hic locus primus obseruandus est de honore & reuerentia, quam Ecclesia debet ijs, qui maioribus donis ornati sunt, & Ecclesiam ijsdem donis ornant et iuuant, Huc illud ad Timotheum pertinet, Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Honoris autem appellatione omne officium ac subsidium Hebræorum more significatur.

Gaudeo vero de aduentu Stephanæ & Fortunati & Achaici, quia quod deerat à vobis, ipsi subleuerunt.

Hoc est, quod mihi deerat, nempe, vt vos conspicerem & rerum vestrarum statum intelligerem, ipsi suppleuerunt, dum rerum vestrarum statum mihi exposuerunt. Nam hoc ad aliquam pecuniariam rationem referri nequaquam potest, præsertim cum supra testatus sit se gratuito illis prædicasse, nec vnquam passurum esse, vt hæc gloria sibi extorqueatur.

Refocillarunt enim spiritum meum & vestrum.

Ratio cur gauisus sit Apostolus de aduentu eorum,

eorum, nimirum quod refocillarunt ſpiritum, id eſt, animam ipſius exponendo, ſcilicet ſtatum rerum Corinthiacarum. Eſt enim miniſtris Euangelij non paruum gaudium, quod videant Deum ſuos labores fortunare.

Agnoſcite itaque huiuſmodi.

Concluſio eſt. agnitionis vocabulum per Metalepſin ponitur pro eo, quod in bonis comitari ſolet, præſtantium hominum noticiam, hoc eſt, pro honore, reuerentia atque adeo omni pio officio.

Salutant vos eccleſiæ Aſiæ, ſalutant uos in Domino multum Aquila & Priſcilla, cum ea quæ in domo eſt ipſorum eccleſia, ſalutant vos omnes fratres.

Epiſtolaris terminus eſt vſitatus, ſalutare notos & bene meritos, id quod multum habet commodi. Nam præterquam quod affectum ſalutantium erga abſentes amicos declarat, vnde conciliata prius amicitia fouetur magis ac creſcit, Etiam vice precationis & pij voti habetur pia ſalutatio: quam Deus non ſinit irritam fore.

Salutate alij alios oſculo ſancto.

Oſculum Hebræis & multis alijs nationibus vſitatum, reuerentiæ & obedientiæ inferiorum erga ſuperiores, concordiæ & mutui amoris erga

pares

pares symbolum fuit. Unde in Psal. 2. Osculamini filium, hoc est, ipsum agnoscite, amanter complectimini, eiq; obedite, Epitheton sanctum addit, vt distinguat inter pium sanctorum amorem, & impium eorum qui perdite & nequiter amant.

Salutatio manu mea Pauli.

Hoc additum est, vt sit testimonium quod hæc Epistola habeat Paulum autorem, scripsit enim Epistolam ipsam per Amanuensem, sed ipse sua manu salutationem apposuit.

Si quis non amat Dominum Iesum Christum, sit anathema Maranatha.

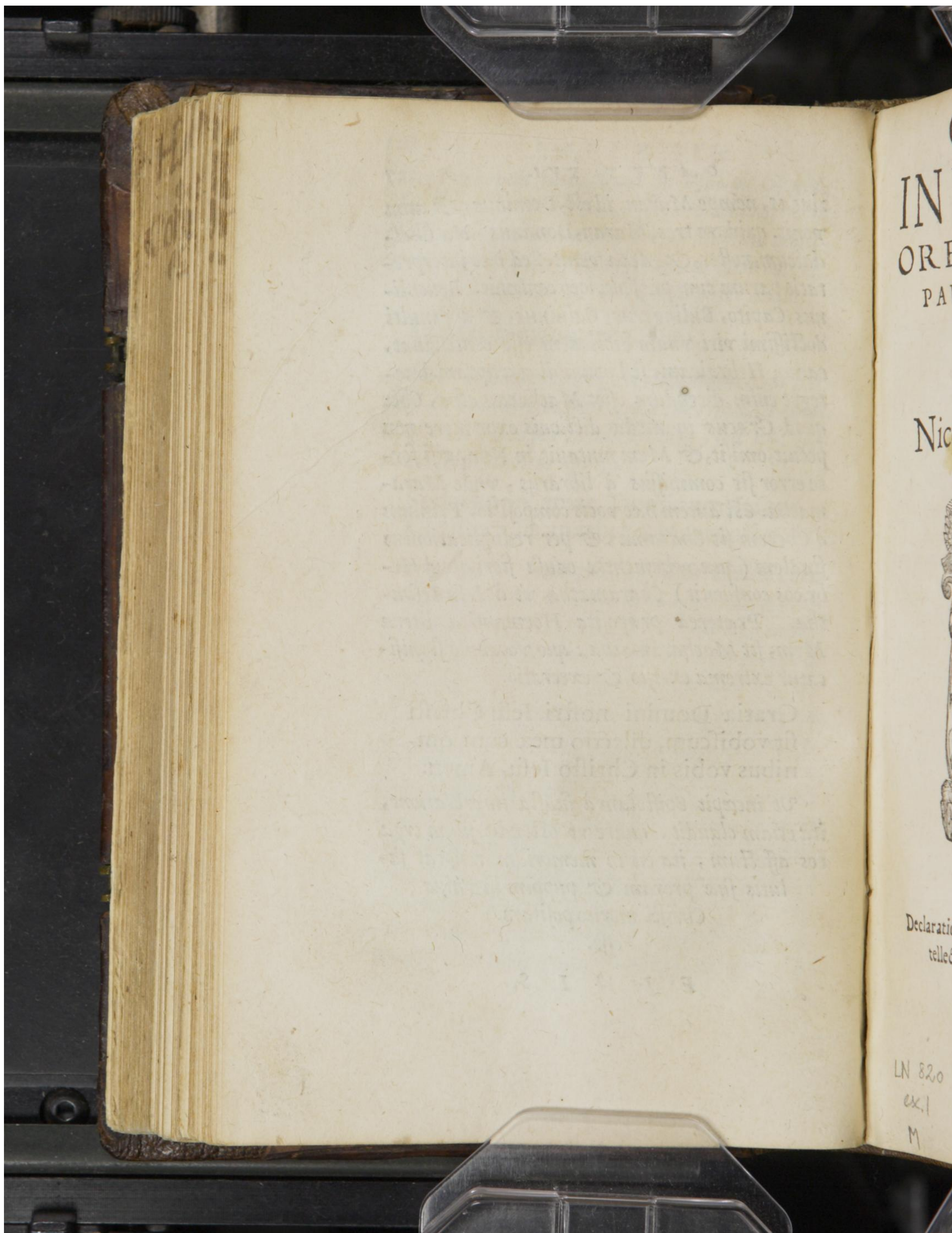
Imprecatur anathema hostibus Christi, non quidem extraneis sed domesticis, qui pietatis prætextu pietatis pestes sunt, hisce denunciat anathema & imprecatur exitium. Vox anathematis et eius vsus obseruetur. Anathemata inter alia dicebantur causæ damnatorum hominum suspensæ aut affixæ columnis, vt ab omnibus legerentur. vnde pro ipsis reis & damnatis propter enormia scelera ponuntur. Eius autem vsus in scripturis est, quod qui eo damnatus esset, Domini iudicio quasi in manus hostium citra vllam veniæ spem traderetur, hoc est, extreme execrandus & à Deo separandus. Porro, de eo quod additur Maranatha, non conueniunt inter sese interpretes. Quidam enim putant duas esse dictiones Syriacas,

riacas, nempe Maran, id eſt, Dominus, & atha venit. quidam tres, Maran, Dominus, Na Chaldaicum, noſter, & Atha venit. Sed hæc interpretatio parum cum præſenti loco conuenit. Reuchlinus, Capito, Bulingerus, Caluinus, & alij multi doctiſſimi viri vnam dictionem eſſe contendunt, eamq; Hebraicam, ſed nonnihil corruptam. integre enim dicendum eſſet Macharamatha, Cheet quod Græcus in medio dictionis exprimere non potuit, omiſit, & Mem mutauit in Nun, niſi forte error ſit commiſſus à librarijs, vnde Maramatha. Eſt autem hæc vocis compoſitio, Primum à Cherem fit Charama, & per reduplicationem finalem (quæ vehementiæ cauſa fieri apud Hebræos conſueuit) Charamatha vt à Ieſu Ieſuatha. Præterea præpoſita Heemantica litera Mem, fit Macharamatha: quo vocabulo ſignificatur extrema exciſio & execratio.

Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit vobiſcum, dilectio mea cum omnibus vobis in Chriſto Ieſu, Amen.

Vt incœpit Epiſtolam à fauſta imprecatione, ita etiam claudit. quare vt oſtendit ſuum erga eos affectum, ita eis in memoriam reuocat ſalutis ſuæ proram & puppim in vnius Chriſti merito poſitam eſſe.

FINIS.

Commentarius
IN POSTERI-
OREM EPISTOLAM
PAVLI APOSTOLI AD
CORINTHIOS
ſcriptus
A
Nicolao Hemmingio.

Pſalmo 119.

Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.

Argun
rem

tia, eos in scrip
hæc:

Pri
autoritas s
fuerit scribe
mum facit
& tractation
sit status seu
res. Si plures,
sint, nec ne?
ordo? qui si
verumetiam

De his erg
dine, dicemus

Argumentum in posteriorem Epistolam Pauli ad Corinthios.

VATVOR SVNT, QVÆ si dextre in initio enarrationis alicuius sacri scripti explicata fuerint, viam sternent auditoribus, ad totum scriptum facilius intelligendum, ac veluti facem quandam prætendentia, eos in scripti adytum introducent. Sunt autem hæc:

PRIMVM, quis sit scripti autor? vnde autoritas scripti dependet. SECVNDVM, quæ fuerit scribendi occasio? Cuius obseruatio plurimum facit ad intelligendam scriptoris mentem & tractationis œconomiam. TERTIVM, quis sit status seu quæstio principalis? vna ne an plures. Si plures, genere ne conueniant, an discretæ sint, nec ne? QVARTVM, quis sit tractationis ordo? qui si non monstretur, non solum docentis, verumetiam discentium labor frustra suscipitur.

De his ergo quatuor, eo quo proposita sunt ordine, dicemus.

De Primo.

TAmetsi copiose de Paulo Apostolo, qui autor est huius Epistolæ, in enarratione Epistolæ ad Romanos diximus: Tamen quia prodest idem sæpius inculcare, & multi accesserunt nouitij, volo breuiter huc quædam ascribere, quæ auditores in conspectu habere vtile erit, quoties Paulum in manus sumunt. Quis itaq;, quantusque fuerit hic Apostolus Dei, & gentium doctor, testatur vox eius, de quo dictum est: Hic est filius meus dilectus, &c. Hic enim æternus Dei filius, Paulum organum electum ad portandum nomen suum coram gentibus & regibus filijsq; Israël vocat. Act. 9. testatur conuersio violenta. Act. 9. ad Gal. 1. & 2. testatur doctrina ex Mosis, prophetarum & Christi concionibus extructa. Testatur ardor & zelus in docendo, adeo quod plus laborauerit vnus Paulus, quam reliqui fere omnes Apostoli, sicuti ipse in huius Epistolæ cap. 11. fatetur. Testantur pericula plurima, quæ adire non dubitauit, pro asserenda veritate & gloria Dei. Testatur deniq; sanguis, quo tandem doctrinam suam imperante Nerone confirmauit. His omnibus accedit Petri apostoli testimonium, cum totius Ecclesiæ Christi suffragio: vt interim prætercam potentiam spiritus, prodigia, miracula diuina, quibus Christus testatus est, se per

Paulum

Paulum locutum fuisse. Unde ipse Paulus Rom. 15. Non audebo loqui quicquam eorum, quæ non operatus est Christus per me in obedientiam gentium, sermone & opere in potentia signorum & prodigiorum, in potentia spiritus Christi. Et in 12. huius Epistolæ: Signa apostoli peracta sunt in vobis, in tollerantia, in signis, & prodigijs & virtutibus. Hæc omnia eo dicuntur, vt constet christianis lectoribus, quanta sit huius viri autoritas: quam certa sit eius doctrina: quantaq; reuerentia docentes & discentes in hanc apothecam thesaurorum cœlestium ingredi oporteat. Non enim secus accipienda sunt, quæ hic promit spiritus Christi per hoc electum organum, & gentium, id est, nostrum Apostolum, atq; vox cœlestis quam pater de cœlo sonuit. Quapropter omnia quæ in hac Epistola, atq; in alijs Pauli scriptis continentur, eius autoritatis esse sciamus, vt quemadmodum in dogmatibus extruendis & confirmandis: ita in erroribus confutandis non minus ponderis habeant, quam ipsissima vox filij Dei, cuius apostolum & legatum agit Paulus. Apostolica igitur appellatio admoneat nos, PRIMVM, quod Paulus loquatur nobiscum vice Christi. DEINDE, quod afferat doctrinam cœlestem. TVM, quod nihil erroris sit ipsius doctrinæ admixtum. PRÆTEREA, quod tanquam voci Dei sit illi credendum. POSTREMO, quod quicunq; afferat doctrinam pugnantem cum do-

Autoritas Pauli eximia.

ctrina Apostoli, etiamsi fuerit angelus de cœlo, debeat a nobis tanquam pestis salutis nostræ haberi, &, vt ipse Paulus loquitur, Anathema censeri, vtut arroganter gloriatur de Apostolica successione. Porro de persona Pauli hoc quoq; sciendum est, quod fuerit natura vehementior: quam vehementiam auxit heroicus zelus propagandi Euangelium, & refrenandi Pseudoapostolos. Quod ideo admonendum duxi, quia inde facilius disputationum aculei, occupationes crebriores, ac redargutiones argutæ intelligi posse videntur. Singulari enim prudentia, & sancto impetu, omnia quæ dicit examinat, & quicquid vel ab aduersarijs vel amicis contradici potest, occupationibus anteuertit: vt & illis detrahat calumniandi ansam, & hos ab errore liberet.

De Secundo.

Occasio scriptionis huius Epistolæ, ex serie disputationis colligenda est. Scripsit Corinthijs superiorem Epistolam, qua alij, vt Pseudoapostoli grauius offensi sunt: Alij, nempe infirmi, sed Pauli fautores, non exiguum perceperunt fructum. Pseudoapostoli, vt Paulum despicabilem apud Corinth. facerent, obijciebant Paulo crucem, mendacia, affectatam tyrannidem in Ecclesiam, imposturam, deprauationem verbi Dei, &c. Pij contra optabant, vt Paulo suus con-

staret

ſtaret honos, & ſalua maneret autoritas. Ut ergo & illorum vanitatem confutet Apoſtolus, & horum conſulat infirmitati, hanc ſcribit ſecundam Epiſtolam.

De Tertio.

VNus ſtatus, ſeu vna quæſtio huius Epiſtolæ ſtatui nequit, cum res, de quibus in ea agitur, natura & genere diſcretæ ſint: Nunc enim reſpondet obiectionibus & calumnijs aduerſariorum, qui ipſi crucem, mendacia, affectatam tyrannidem in Eccleſia, & alia, qualia modo recenſui, obiecerunt, Nunc hortatur ad piam vitam, Nunc ad eleemoſynam præſtandam inuitat, Nunc vendicat ſibi autoritatem Apoſtolatus, & oſtendit quam non ſit vanus, & quo pertineat poteſtas Eccleſiaſtica, quæ data eſt ad ædificationem, non ad deſtructionem. Ex his iam patet, quod hæc Epiſtola non ſit vnius generis: tametſi maxima ex parte Apologetica eſt generis iudicialis. Unde quidam eam totam Apologeticam eſſe volunt. Sed res ipſa oſtendit, quod ſit partim apologetica, partim conſolatoria, partim exhortatoria, partim epidictica. Id quod planius ſuis oſtendemus locis.

De Quarto.

ORdinē epiſtolarē q̄ conſtat epigrapha, ſalutatiōe, tractatiōe et clauſula imprecatiōis, hic

explicare, cum omnibus notus sit, non est necessarium. Quare tractationis solummodo ordinem, sicuti supra promissum est, indicabo. Exordium sumit a gratiarum actione, quod Deus se in cruce tueatur, & testimonium suæ conscientiæ corrupto pseudoapostolorum opponit iudicio: caussas mox explicans, cur non venerit ad eos, quemadmodum promiserat in priori epistola, qua re vanitatem pseudoapostolorum redarguit. Deinde affectatam tyrannidem & imposturam a se amouet, docens quo consilio incœstum tradendum sathanæ iudicauerit, & ostendens bona se fide verbum Dei docuisse: id quod etiam Corinthiorum exemplo confirmat. Hinc dilabitur in commendationem ministerij verbi, & confert legem & Euangelium, in caussis efficientibus & effectibus. Vnde redit ad ostendendum, quanta fide in ministerio verbi Dei sit versatus. ostendens, quantum sit discriminis inter ipsum dominum, quem prædicant Apostoli, & ipsos Apostolos. Vnde dilabitur rursus, vt maius discrimen pateat, in crucis mentionem, vt ostendat vnde vera consolatio sit haurienda. Id quod cum explicat, de beneficijs Christi, & nostri per Christum reconciliatione, præclare disputat. Huc iam tempestiue subijcit exhortationem ad vitam Christo dignam, simul tollens impietatis fomites, nempe impiorum commertia, quibus rebus templum Dei prophanatur. Vnde subiungit consilium suum, cur incœstum puniri

puníri voluerit. Id enim ſalutis eorum interfuiſſe indicat. Quare laudat illorum factum & pœnitentiam. Hac occaſione, quæ ſint propria chriſtianæ pœnitentiæ enumerat. His abſolutis, exhortationem ad beneficentiam in fratres egenos exercendam inſtituit, quam copioſe tractat & confirmat. Deinde, vt infirmos muniat contra eos, qui ſuam autoritatem extenuarunt, inſtituit longam ἐπίδειξιν in genere demonſtratiuo, oſtendens quis ſit, qualis haberi debeat, Id quod plurimis argumentis, vt ſua contra Apoſtolos apud infirmos illibata conſtet autoritas. Poſtremo clauſurus Epiſtolam, multa ex dictis breuiter repetit, monens poteſtatem ſibi atq; adeo Eccleſiæ datam eſſe ad ædificationem, non ad deſtructionem. His exhortationem cum clauſula imprecationis ſubiungit, atq; ita finit Epiſtolam. Porro exegeticum ordinem in ſingulis capitibus, vt hactenus feci, hunc ſeruabo. Primum, caput enarrandum in breuem ſummam contraham. Deinde, eiuſdem partes & ordinem indicabo. Tertio, textum explicabo, & ſimul, quod quartum eſt, memorabiles doctrinas cum accommodatione ad vſum noſtrum notabo.

Summa Primi capitis.

GRATIIS Deo actis, qui ſuis in cruce adeſt, quanta ſit paſſus, Deo ſe clementer defen-

dente, exponit, suamq; sinceritatem in officio, contra eos qui ipsum mendacij arguebant, quod non iuxta promissum venerat Corinthum, probat.

Ordo.

Huius capitis partes sunt, Epigrapha, Salutatio, Exordium gratulatorium, Expositio suæ crucis, & defensio aduersus eos, qui ipsum leuitatis, propterea quod non venerat iuxta promissum ad ipsos, insimularunt.

Exegesis Capitis primi cum obseruatione doctrinarum.

Paulus Apostolus IESV CHRISTI per voluntatem Dei, & Timotheus frater, Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, cum sanctis omnibus, qui sunt in tota Achaia.

Hæc epigrapha est, in qua obseruandæ sunt personæ & personarum descriptiones. Personæ sunt Paulus & Corinthij: His enim ille scribit. Personæ scribentis descriptio breuis est, si verba spectes: sed augusta & copiosa satis, si quod in verbis latet eruas. Nam cum Apostolus vocatur, quæ sit eius autoritas, quæ scripti æstimatio, qua reuerentia accipienda sint quæ dicuntur, insinuatur,

atur, de qua re supra quædam annotauimus. Personæ quibus scribitur Corinthij ex gentib. fuerunt, vnde docemur ad gentes quoq;, atq; adeo ad nos pertinere Euangelium. Hos vocat Ecclesiam Dei, inter quos fuerunt multi infirmi, multi pseudoapostoli, pauci perfecti. Unde colligimus, q̀ Ecclesia Dei sit cœtus hominum amplectentium Euangelium, & profitentium Christianam religionem, etiamsi inter illos sint & multi infirmi, et multi hypocritæ. Quare consolemur nos, cum intuemur nostras maculas, & admoneamur, vt ad sanctitatem tendamus. Cur autem ipsos sanctos appellat manifestum est, nempe quod purgati sanguine Christi, destinentur sanctitati, quæ iam in ipsis inchoata, perficietur in futura vita.

Gratia vobis & pax a Deo patre nostro & Domino IESV Christo.

Hæc salutatio, & pium votum Apostolo vsitatum in omnib. fere Epistolis, continet præcipua Euangelij beneficia, monstrat fontem omnis boni, & ostendit, quo medio beneficiorum Euangelij efficimur participes. Cum enim optat gratiam & pacem, Gratiæ quidem nomine significatur fauor Dei, quo teguntur nostræ maculæ, remittitur peccatum & Deo reconciliamur: & tacite requirit fidem Corinthiorum, sine qua imprecatio gratiæ inefficax existit. Pacis vero nomine significantur omnia fausta, spiritualia & corporalia, quæ reconciliatis promittuntur.

Benedictus Deus & Pater Domini noſtri IESV CHRISTI, pater miſericordiarum, & Deus omnis conſolationis : qui conſolatur nos in omni afflictione noſtra. In hoc, vt nos poſsimus conſolari eos, qui ſunt in quauis afflictione per conſolationem, qua noſipſos conſolatur Deus.

Gratiarumactio eſt, qua tribuit Deo omnem laudem & gloriam. Nam homines benedicere Deo dicuntur, cum ei omnia bona accepta ferentes, ac ipſi laudem omnem et gloriam tribuentes, celebrant ipſum agnitione, voce, confeſſione & moribus. Huic gratiarumactioni duplicem rationem ſubiungit, vnam ab affectu Dei, alteram ab effectu. Affectus quidem exprimitur, cum ait: Pater miſericordiarum, hoc eſt, ſumme miſericors, idq; propter Chriſtum, in quo nos caros habet. Quare vt huius affectus Dei erga nos fontem monſtraret Apoſtolus, præpoſuit hæc verba: Pater domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem & nobis pater factus eſt, & ſtorgam paternam erga nos habet. Effectus vero indicatur cum addit: Et Deus omnis conſolationis, ſcilicet autor. Quicquid enim ſolidæ conſolationis homines capiunt, id a Deo autore proficiſcitur. Hoc amplificat a tempore, fine, & modo. A tempore cum ait: Qui conſolatur nos in omni afflictione. Vnde ipſe in

Pſalmo

Psalmo 90. Cum ipso sum in tribulatione, & eripiam eum, & glorificabo eum. A fine: In hoc vt nos possimus consolari eos, qui sunt in quauis afflictione: obseruanda doctrina est, vt dona nobis collata, in aliorum commodum conferamus. A modo, cum subiungit: Per consolationem, qua nosipsos consolatur Deus. Consolatur autem nos Deus scriptura, dum per scripturam quæ nobis proponitur, promissionem liberationis offert, fide amplectendam. Deinde consolatur nos spirituali robore, quod donat cruce pressis, & præsenti interdum liberatione. Hunc modũ sibi soli reseruat, ideoq; solus in necessitate inuocandus est. Laurentium in craticula scriptura & spirituali robore, quo fortiter crucem contemsit, consolatus est. Danielem coniectum in lacum leonum, præsenti quoq; liberatione est consolatus. In omni ergo angustia nostra, hæc tria nobis cogitanda sunt: Promissio auxilij, Quibus promissio facta est, & modus consolationis. Promissionem & quibus ea facta est, continet Psalmus 90. in quo Dominus ita ait: Quoniam in me sperat, eruam eum, protegam eum, quoniam agnoscit nomen meum. Inuocabit me & exaudiam eum. Hic fit promissio agnoscentibus nomen Dei, credentibus seu sperantibus in eum, & inuocantibus ipsum in tempore afflictionis. Modus consolationis est duplex: Nunc enim aperto auxilio consolatur, nunc scriptura & virtute spiritus assistit nobis,

ne malis victi deficiamus. Hoc proinde exordium eo pertinet totum, vt Apostolus & pseudoapostolos coarguat, qui ipsi crucē vt probrosam, obiecerunt: & pios cōfirmet, ne vel ipsi in cruce deficiāt, vel sua cruce cum pseudoapostolis offendant.

Quia sicuti abundāt passiones Christi, sic per Christum abundat etiam consolatio nostra.

Ratio petita a collatione ærumnarum (quas Christi nomine perfert Apostolus) & cōsolatione. Nā quo maior fuerit afflictio, eo maior consolatio requiritur. Quare & Deus se magis præsentē ostendit, & Christi virtutē in cruce pressis exerit. Passiones Christi actiue & passiue intelligi possunt. Nam siue ærumnas quas propter Christum perpetimur, siue eas quas Christus in nobis, tanq̄ suis membris perpetitur, intelligas, idē est sensus.

Siue autē affligimur pro vestra consolatione, & salute [quæ efficitur in tolerantia earundem passionū, quas & nos patimur] siue consolationem accipimus pro vestra cōsolatione & salute [& spes nostra firma est de vobis] scientes quod sicut socij estis passionum, ita etiam consolationis.

Quia pseudoapostoli obiecerant Paulo crucē in contemtū, Apostolus contra, crucem suam gloriosam prædicat: et quæ ꝓueniat vtilitas a sua cruce ad ipsos Corinthios exponit, vt et pseudoapostolorū calumniā refutet, & infirmos ab errore monstra-

to apud Ecclesiam fructu reuocet. Sunt autem huius pericopæ tria membra: 1. de cruce. 2. de consolatione. 3. de societate in cruce & consolatione. De primo ait: Siue affligimur, pro vestra consolatione et salute, scilicet affligimur. hoc est, eo tendit crux nostra, vt vos nostro exemplo animati, consolationem accipiatis, atq; ita ad metam vobis propositam, nempe salutem tendatis, quæ salus efficitur, dũ patienter easdem ærumnas quas nos ferimus sustinetis. Non ꝙ afflictiones nostræ sint expiatoriæ pro peccatis nostris: eſt.n. vnicum expiatorium sacrificiũ, nempe Christi victima. Sed quia nos confirmando ædificant, cum cruce pressi diuinitus consolationẽ percipimus. De II. Siue consolationẽ accipimus, pro vestra consolatione & salute .s. consolationem accipimus, nimirum vt vos nostro exemplo in cruce erigatis, & cõsolatione acceptã salutẽ consequamini. Atq; hoc sibi certo persuasum esse pronũciat Apostolus, vt re vera statuant Corinthij, finẽ crucis piorum non interitũ, sed salutẽ esse. Proinde et afflictiones et consolationes ministrorum Euangelij seruiunt auditorib. in salutem, quæ etiamsi gratuito nobis contingit, certo tamen itinere ad eã cõtendere nos oportet, nimirum per pœnitentiã, crucẽ, inuocationem, innocentẽ & purã vitã. Atq; hoc est ꝙ Apostolus ait ad Philip. 2. Cum timore & tremore vestrã salutẽ operamini. Quamuis enim gratis in vno Christo per fidem apprehenso saluemur: tamen per viam iusticiæ ad

salutem

ſalutem contendere nos oportet, cum filij Dei eius ſpiritu ducantur, per quem ſunt iuſtificati, vt in bonis operibus ambulent, & in ſtudio iuſticiæ ad metam properent. De tertio: ſcientes, quod ſicuti ſocij eſtis afflictionum, ita etiam conſolationis, ſcilicet ſocij eritis. Vult enim Deus nos conformes imaginis filij ſui fieri, cum in cruce, tum in conſolatione & glorioſa liberatione, id quod in ipſis ſanctis Patriarchis, Apoſtolis Domini, atq; adeo in omnibus pijs videre eſt. Quare pius ſub cruce conſtitutus, debet ad decretum Dei, ad exempla filij Dei & ſanctorum reſpicere, & certo ſtatuere, quod non tantum ſit crucis cum Chriſto & Apoſtolis particeps, verumetiam quod ſit futurus conſolationis & glorioſæ liberationis ſocius, iuxta illud apoſtoli, Rom.8. Vna cum eo patimur, vt vna cum ipſo glorificemur. Verum ne quis ærumnas huius vitæ per ſe ſalutares eſſe putet, & meritorias vitæ æternæ, ſicut falſo monachi putarunt: tenendum eſt, quid ſit cum Chriſto pati. Non enim ſupplicium, ſed cauſſa, vt dici ſolet, martyrem facit. Vt igitur teneatur, quid ſit cum Chriſto pati, cauſſę cur Chriſtus ſit paſſus, reſpiciēdæ ſunt, quæ ſunt in vniuerſum duæ: vna vt patri obediret: altera vt vinceret & damnaret peccatum noſtrum. Quare & nos cum Chriſto pati dicimur, cum ſub cruce Deo obedientiam fide præſtamus, & vincimus & damnamus peccatum noſtrum, non expiando, quod eſt ſolius Chriſti ſacerdotis,

ſed

ſed mortificando, ne ei obediamus in concupiſcentijs ſuis.

Non enim volumus vos ignorare fratres, de afflictione noſtra, quæ contigit nobis in Aſia, quod excellenter grauati fuimus ſupra vires, adeo vt deſperaremus etiam de vita, ſed & ipſi in nobiſipſis reſponſum mortis habuimus, ne confidamus in nobiſipſis, ſed in Deo, qui exuſcitat mortuos, qui ex tanta morte liberauit nos et liberat, in quem ſperamus, quod etiam adhuc liberabit.

Quia ex gratiarum actione facile intelligi poterat, de ſingulari aliquo periculo ereptum fuiſſe Apoſtolum. Nunc commemorat eius periculi magnitudinem, finem duplicem, liberationem, & ex liberatione conceptam fiduciam. Hæc enim quatuor habet præſens Pericopa. Periculi magnitudinem tribus propoſitionibus exaggerat, adhibitis figuris, quæ periculorum veluti magnitudinem depingunt, Prima, quod fuerit excellenter grauatus ſupra vires: Metaphora ſumta ab ijs, qui ſub oneris grauitate deficerent, niſi mox adeſſet aliquis, qui onere depreſſos ſubleuaret: ſignificat ergo hac pictura omnino de ſe actum fuiſſe, niſi Dominus præſens auxilium tuliſſet. Secunda, quod deſperaret de vita, aut quod animi

penderet anxius, perplexus & inops consilij, quomodo periculum vitæ euaderet. Dicitur enim ἀπορεῖσθαι, quo verbo hic vtitur Paulus, qui non nouit quomodo se ex aliqua difficultate expediet. Tertia, quod ipse responsum mortis in se habuerit, hoc est, quod apud se decretum & constitutum fuerit, quod nullo pacto mortem euadere posset, adeo præsentia pericula præsentem mortem Apostolo denunciarunt. Est autem ἀπόκριμα sententia de reo a Iudice pronunciata, vnde ad suum de se iudicium vocabulum transfert. Ex hac periculi descriptione apparet, quod Apostolus loquatur de eo periculo, in quo fuit Ephesi, concitante turbam Demetrio fabro argentario, de quo Lucas in Actis capite decimo nono. Obseruetur hoc loco humanarum virium imbecillitas, adeo quod mortis horrori tantus Apostolus fere succubuerit. Nullæ enim humanæ vires tantæ sunt, vt sibi relictæ mortis aspectum non reformident, sibi inquam relictæ, quia cum suas vires Sancti metiuntur diuino præsidio, fortes & inuicti sunt, pericula omnia atq; adeo mortem ipsam facile contemnentes. Finis huius periculi duplex hic proponitur: Vnus, vt fiduciam carnis deponat homo: Alter, vt in solum Christum fiduciam habeat. Hinc duo colligenda sunt, Primum, quod in Sanctis reliquiæ peccati sunt adhuc reliquæ, quas cruce mortificari necesse est. Secundum, quod ad veram humilitatem perue-

peruenire non possumus, nisi prius ad desperationem nostrarum virium perducti fuerimus. Hanc desperationem morti comparat, a qua nos toties liberat Dominus, quoties in graues tentationes incidimus, a quibus rursus eluctamur. Liberatio describitur cum ait: Qui ex tanta morte, id est, ex tanto mortis periculo nos liberauit & liberat: Hic ergo fiduciæ in Deum fructus est. Non est enim tutius in tribulatione refugium, quam in Deum firma fiducia: ex qua Deum inuocat, mole crucis pressus. Unde Psalmus 49. Inuoca me in die tribulationis, eripiam te, & glorificabis me. Ex liberatione concepta fiducia, vt in posterum quoq; diuino auxilio fretus, pericula sit euasurus, describitur his verbis: In quem speramus, quod etiam adhuc liberabit. A præstitis enim beneficijs Dei de perpetua eius erga nos beneuolentia, argumentum petendum est. Unde Paulus sæpe consolationes petit, vt ad Phil. 1. Persuasus sum, quod qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet in diem Iesu Christi. Tot enim pignora beneuolentiæ Dei erga nos habemus, quot eius sentimus beneficia. Neq; ipse, cum immutabilis sit, mutabit affectum, nisi nos nostra culpa iustam iudicis iram prouocauerimus. Solicite ergo ambulemus coram eo in vero timore.

Simul adiuuantibus & vobis per deprecationem pro nobis, vt donum

ex multis personis erga nos collatum, gratiarumactione per multos celebretur pro nobis.

Quod e periculo mortis, in quo fuit, sit liberatus, tribuit ex parte precibus Corinthiorum, qui pro ipso deprecati sunt Deum, & simul finem liberationis suæ tertium, nimirum vt publice per multos celebretur Deus, qui ipsum eripuit e periculo, propter multorum preces. Hic huius loci sensus est simplicissimus, tametsi oratio Pauli nonnihil obscura est: Donum ex multis personis collatum, hoc est, liberatio, quæ mihi contigit per multorum preces. Gratiarumactione per multos celebretur pro nobis, id est, vt nostra caussa etiam multi gratias agant Deo pro beneficio mihi collato: Hic primum obseruetur, quanta sit vis piæ deprecationis, adeo vt merito dixerit Salomon: Turris fortissima nomen Domini. Admonemur igitur nos, vt cum in proprijs, tum in communibus periculis confugiamus ad preces Ecclesiæ: Habet enim Ecclesia promissionem, quod Deus velit eam exaudire in salutem. Deinde obseruetur hic manifesta refutatio erroris, eorum, qui omnia fato tribuunt, & mortis momenta fato alligant, quorum sententia si vera esset, Paulus non recte tribueret precibus Corinthiorum, quod ex præsenti mortis periculo sit ereptus. De futuris ergo cogitantes euentibus, respiciamus ad comminatio-

nes

nes & promiſſiones diuinas. Ad comminationes quidem, ſi quid mali egerimus: Ad promiſſiones vero, cum Deo obedientiam ex fide præſtiterimus, & inuocauerimus ipſum iuxta mandatum Chriſti: Quicquid petieritis a Patre in nomine meo, dabit vobis. Tertio obſeruetur, noſtrum officium eſſe, Deo gratias agere, pro defenſione miniſtrorum & conſeruatione Eccleſiæ, atq; adeo pro omnibus beneficijs, quoties ipſius præſentem opem experimur, hoc eſt, ſemper. Unde Paulus: ſemper gratias agentes Deo.

Nam gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quod in ſimplicitate & ſinceritate Dei, conuerſati ſumus in mundo, potiſsimum autem apud vos.

Rationem ſumtam ab Apoſtolici numeris fideli & ſedula adminiſtratione, iuſtiſſimam reddit, cur Corinthij merito Deo gratias agere debeant pro ſua ſalute, videlicet quod ſit e mortis periculo ereptus. Nimirum quod ſimpliciter ſine dolo, & ſincere ſine admixtione peregrinæ doctrinæ, in Euangelij negocio ſit verſatus, idq; potiſſimum apud Corinthios, apud quos diutius commoratus fuit. Merito enim chara ſalus eius omnibus eſſe debet, qui ſalutis omnium curam habet. Quod hic ſit ſenſus verborum Pauli, antitheſis docet. Nam cum ſapientiæ carnali opponit

gratiam Dei, manifestum est, quod gratia Dei per metonymiā accipiatur pro sapientia Dei, hoc est, pro Euangelio, sicuti 1. Cor. 1. Paulus sapientiā Dei interpretatur, quam carnis seu mundi sapientiæ opponit. Sed metonymia ideo vsus est Apostolus, vt caussam monstraret suæ functionis, & autorē Euangelij, quē tacite opponit arrogantiæ illorum, qui apud Corinthios de carnali sapientia gloriabantur. Verū vt hæc ratio recipiatur a Corinthijs, ad suæ conscientiæ testimoniū prouocat. Quod perinde est, ac si Deum ipsum testē vocasset. Neq; id simpliciter facit, sed dicit se in hoc suæ conscientiæ testimonio gloriari. Cuius quidē gloriationis fundamentum est, solida in Deū fiducia, qua Deo autori omne bonum fert acceptum. Hoc ergo fundamento posito, licet in omnibus donis Dei sancte gloriari. Non igitur pugnat hic locus, cum eo, qui est 1. Cor. 1. Qui gloriatur, in Domino glorietur. Differt enim hęc gloriatio ab illa, fundamento, & fine seu termino, Gloriatio enim prohibita fundamentum habet meritum proprium, finem seu terminum iusticiæ propriæ opinionem. Verum gloriatio sancta & licita, fundamentum habet fiduciā in Deū, & in ea fiducia bonam caussam, quā donum Dei agnoscit. Terminū vero læticiā in Deo, & Dei celebrationē. Hoc Pauli exemplū nos moneat, vt ita coram Deo et hominib. versemur, vt nobis sit incolumis et illæsa conscientia, qua nulla senectutis nutrix dulcior est, secundū Pindarū.

Non

Non enim alia ſcribimus vobis, quã quæ legitis aut etiam agnoſcitis: ſpero autem, quod vſq; ad extremum quoq; agnoſcetis.

Comprobatio eſt ſuæ ſimplicitatis & ſinceritatis. Cum .n. Paulus dicit, ſe non aliud ſcribere, quam quod legunt & agnoſcunt Corinthij, ſignificat ſe candide, ſincere, & abſq; omni fuco ſcribere. Nam, vt qui tecta & fucata oratione vtitur, merito ſane dicitur alia ſcribere, quam quæ legũtur: Ita qui ſimplici & ſincera oratione vtitur, eadem quæ leguntur, dicitur ſcribere. Hoc quoq; illorum teſtimonio confirmat, cum ait: & agnoſcitis, ſcilicet verum eſſe & ſimplex, quod dico. Hic vt nobis commẽdatur candor & ſimplicitas in loquendo & docendo. Ita omnis fucus & orationis perplexitas damnatur, vt indigna pijs.

Sicuti & agnouiſtis nos ex parte, ſiquidem gloriatio veſtra ſumus, quẽadmodum & vos noſtra in diem domini IESV.

Ab anteactis. Ab eo .n quod antea cognouerint ſimplicitatẽ et ſinceritatẽ ſuam in docendo, atq; adeo totã doctrinam approbauerint, pollicetur ſibi futurum, vt in poſterum quoq; agnoſcant. Quod autẽ agnouerint & approbauerint doctrinã ſuam, confirmat a mutua ſua & Corinthiorum gloriatione. Quẽadmodum .n. gloriatio Pauli fuit, quod Corinthios Chriſto lucrifeciſſet per Euangelij prædicationẽ:

Ita viciſſim gloriatio Corinthiorum erat, quod a tali & tanto Apoſtolo, adeo pure & ſincere eſſent inſtituti. Hanc gloriationem in Corinthijs, quia ea abutebantur in aliorum contemtum, reprehendit in prioris primo. Hic eandem laudat quatenus ea recte vſi ſunt, ſine aliorum contemtu ad autoritatem Apoſtolicæ doctrinæ comprobandam.

Itaq; hac fiducia volui ad vos venire, primum, vt ſecundam gratiam haberetis, & per vos tranſire in Macedoniam, & rurſus à Macedonia venire ad vos, ac a vobis deduci in Iudæam.

Hoc eſt, propterea quod vos noſtra gloria ſitis, & nos veſtra, volui in Macedoniam profecturus vos primum inuiſere, & poſtea a Macedonia in Iudæam conceſſurus, iterum per veſtram regionem tranſire, vt hoc meo ad vos reditu ſecundam haberetis gratiam, hoc eſt, beneficium ſecundum perciperetis, veſtrum Apoſtolum ſæpius docentem audiendo. Atq; ita gratiæ vocabulum metonymicos pro dono ſeu beneficio accipitur. Poteſt etiam gratia hoc loco per Metalepſin pro gaudio, quod ex beneficio capitur, poni: vt ſecunda gratia ſit ſecundum gaudium ex præſentia Pauli perceptum. Hæc monent quali affectu deceat miniſtros Euangelij & auditores, ſe mutuo complecti.

Hoc

Hoc igitur cum cogitarem, nunquid leuitate vſus ſum? Aut num quæ con ſulto, ſecundum carnem conſulto: vt ſit apud me etiam & non?

Apologiam inſtituit aduerſus eos, qui ſe leuitatis inſimularunt, propterea quod iuxta promiſſionem Corinthum non veniſſet, vnde etiam reliquam Pauli doctrinam calumniati ſunt: Ac ſi quod nunc affirmaret, idem mox præ leuitate negaret. Eſt ergo ſenſus verborum Pauli: Quando præpoſui ad vos venire, num leuitate aliqua hominum inconſtantium more, qui & temere ſolent polliceri quiduis, & leuiter conſilium mutare, vſus ſum, vt quod nunc affirmem, id rurſus negem? Secundum carnem hoc loco eſt, aliquid more leuium hominum facere. Etiam, declarat affirmantem ſermonem, Non, negantem. Ergo ſenſus eſt, quem expreſſi, vt ſit apud me etiam & non, hoc eſt, vt idem & affirmem & negem.

Imo fidelis Deus, quod ſermo noſter qui ad vos factus eſt, non fuit etiam & non.

Reſponſio eſt Apoſtoli & dilutio obiectionis. Eſt autem ſenſus: Deus qui fidelis eſt & verax, nouit me vobis eandem veritatem conſtanter prædicaſſe. Sermo noſter, hoc eſt, prædicatio Euangelij non fuit etiam & non, id eſt, non fuit de

eadem re nunc aiens nunc negans, ſed ſemper ſibi ſimilis, & conſtans.

Nam Dei filius IESVS Chriſtus, qui inter vos per nos prædicatus eſt, per me, & Syluanum, & Timotheum, non fuit etiã & non, ſed etiã in ipſo fuit.

Probat a conſtantia obiecti ſeu materia Euangelij, ipſam Euangelij prædicationẽ conſtantem & firmam eſſe. Argumentum ita colligitur: Chriſtus Ieſus qui prædicatur a nobis, non eſt etiã & non, hoc eſt, non eſt varius & inconſtans, ſed prorſus idẽ, et ſemper ſibi ſimilis. Ergo prædicatio de ipſo, conſtans quoq; eſſe debet, & ſemper ſibi ſimilis. Quicunq; ergo puritatem Euangelij non retinẽt, Chriſtum quodammodo inconſtantiæ inſimulant.

Quotquot enim ſunt promiſsiones Dei, in ipſo ſunt etiã, & in ipſo ſunt Amen, Deo ad gloriam per nos.

Probat rurſus quam conſtans & immota ſit doctrina Euangelij, quam Corinthijs tradidit: idque cum a ſubiecto, tum a promiſſionum diuinarum firmitudine. Eſt autem hæc argumenti ſumma: Cum promiſſiones Dei in Chriſto ſint fundatæ, qui perpetuo ſibi ſimilis eſt & inuariabilis, fieri non poteſt, quin ſint certiſſimæ & firmiſſimæ. Quare cum Euangelium nihil aliud ſit, quam promiſſionum diuinarum promulgatio & annunciatio, firmum, ratum & conſtans eſſe ne-

ceſſe

cesse est. Verum cum hoc Pauli dictum sit vnum ex præcipuis principijs nostræ religionis, operæprecium fuerit illud distinctius retexere, & eruere multiplicem doctrinam, quæ in ipso continetur. Quatuor ergo hic breuis Aphorismus continet. 1. Monstrat salutis fundamentum. 2. Promissionum Dei meminit. 3. Indicat, quo pertineat verbi ministerium. 4. Omnium horum finem opponit. Fundamentum salutis Christum esse docet. Nam vt sine illo nullus nobis accessus ad Deum patet: peccatum enim nos a Deo excludit: Ita per illum Deus nobis propitius redditur, condonatis peccatis. Promissiones sunt fauoris diuini testimonia, in quibus spectanda est varietas, amplitudo, sponsio & ratificatio. Varietas hæc est, quod promissionum quædam sunt legales, seu remunerationis, aliæ Euangelij seu salutis. Verum quia Paulus hic testatur omnes promissiones Dei in Christo fundari, fieri non potest, vt legales locum habere possint, priusquam Christum fide apprehendimus, quo facto, legales quoq; ratæ sunt, tametsi inchoatio obedientiæ sit languidior. Amplitudo harum promissionum est, q̃ non ad certos homines, sed ad totum genus humanum se extendant. Quemadmodum enim in Adam omnes peccauimus, ita Christus omnibus a Deo reconciliator est datus, vt omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Sponsio harum promissionum solido fundamento nititur.

Nam

Nam in Christo fundatæ sunt & propter ipsum factæ. Gene. 3. Atq; hoc est, quod Paulus hic dicit: Promissiones Dei in Christo sunt etiam. Est enim τὸ ναὶ apud Græcos affirmantis & spondentis. Quare cum diuinas promissiones recolimus, veniat nobis in mentem, quod illarum sponsio fundamentum habeat solidum, nempe Christum dominum. Proinde qui extra illum est, sciat promissiones diuinas ad se minime pertinere, priusquam conuertatur & resipiscat. Præterea ratificatio earundem promissionum, non nostræ dignitati & meritis, sed Christo nititur, vnde fides nostra ingentem consolationem haurit, cum non solum sponsionem salutis, verumetiam eiusdem ratificationem tam solido & constanti fundamento niti animaduertit. Atq; hoc est, quod Paulus dicit, Promissiones in Christo sunt amen. Porro his promissionibus promulgandis, destinatur ministerium Euangelij, quod indicat Apostolus cum ait: Per nos, scilicet Euangelij ministros. Nam thesaurum suarum promissionum distribuendum ministris Euangelij concredidit. Postremo finis datarum promissionum, etsi multiplex est, hic tamen principalis solummodo ponitur, cui reliqui subordinantur. Est autem principalis finis, gloriæ Dei prædicatio, quæ tum demum plena erit, quando prostrato & abolito regno Sathanæ, pij salute æterna donabuntur. Huic fini, cum destinatum sit ministerium verbi, agamus

mus

mus gratias Deo, qui illud in Ecclesia conseruat, & donat Ecclesiæ suæ pios ministros, qui promissionum diuinarum publici sunt præcones, quorum voce multi euocantur e regno Sathanæ, & fiunt ciues & hæredes vitæ æternæ.

Porro, qui confirmat nos vobiscum in Christum, & qui vnxit nos, Deus est, qui etiam obsignauit nos, deditq; arrabonem spiritus in cordibus nostris.

Firmitudinem promissionum diuinarum, atq; adeo dignitatem officij Apostolici asserit, certissimo proposito indicio ab effectibus spiritus Dei, cum in ipsis ministris, tum in auditoribus. Recitat autem ordine quatuor effectus spiritus Christi, qui sentiuntur vere in ijs, qui Euangelium prædicatum recipiunt, vt sunt: confirmatio, vnctio, obsignatio, & Arrabonis donatio. Hæc quatuor etsi eandem rem declarant, tamen ratione quadam distinguuntur. Confirmatio dicitur, quatenus spiritus Dei nobis certitudinem Euangelij ita cordibus nostris ratam efficit, vt ei, vel reclamante ratione & omni naturæ sensu, indubitatam fidem habeamus. Cum ergo animalis homo non capit ea, quæ sunt spiritus Dei, quicunq; Dei verbum indubitata fide amplectitur Spiritus sancti magisterio, eum edoctum & confirmatum esse necesse est. Vnde non mirum est, quod multi

sapientes mundi, qui res diuinas sua ratione & sensu metiri volunt, Euangelium non recipiant. Est itaq; hæc confirmatio, qua ministri verbi & auditores vna, Spiritus sancti testimonio ita in cordibus suis conuincuntur de veritate Dei, vt firma fide in Christum recumbant. Cum hac confirmatione coniuncta est vnctio, qua spiritualiter vnguntur, qui verbum Dei indubitata fide recipiunt. In hac vnctione obseruanda sunt quatuor: Quisnam vngat? Quænam, qualisq; sit vnctio? Quis vngatur? & ad quid vngatur? Deus est qui vngit. Vnctio est ipse Spiritus sanctus, qui efficit motus in cordibus nostris congruentes cum lege & voluntate Dei. Vngitur autem omnis, qui vera fide verbum Dei recipit, idq; ob hos fines: 1. vt iam oleo lætitiæ inuncti, in Deo exultemus. 2. Vt Sacerdotes, Reges & Prophetæ simus coram Deo. 3. Vt iam quoq; simus luctatores vnctione spiritus, præparati ad luctam ineundam cum viciis & carnis concupiscentiis, vt posthac non militemus carni, sed spiritui. De hac vnctione & eius virtute, plura habes 1. Ioan. 2. Postremo loco donationis Arrabonis meminit. Nam Spiritus sancti virtus, in credentibus excitat ardorem fidei, spem, dilectionem, & alias virtutes, quæ virtutes sunt pars aliqua promissionum diuinarum, quæ sunt veluti arra quædam quæ nobis donata est, in pignus reliquarum promissionum diuinarum, quæ nondum sunt completæ.

Est

Est enim Arrabo pactum, symbolum, seu pignus, quod dari solet in certitudinem eius, quod promissum est.

Ego vero testem Deum inuoco in animam meam, quod parcens vobis nondum venerim Corinthum.

Accusarunt Paulum leuitatis, quod iuxta promissum non venerit Corinthum. Vnde & reliquam doctrinam calumniati sunt Pseudoapostoli. Verum quia maioris momenti res erat doctrinæ vindicare sinceritatem, quam ad præscriptum tempus non venire. Primum asseruit doctrinæ firmitudinem, cui subiungit caussam, cur non venerit, nimirum, vt illis pareret expectando illorum spontaneam pœnitentiam. Hoc autem vt credant verum esse, interponit iusiurandum, quo Deum in testem & vindicem inuocat, cum suæ animæ, id est, vitæ & salutis periculo, si fallit.

Non quod dominemur vestræ fidei, sed quod administri simus gaudij vestri: fide enim statis.

Prolepsis est. Nã ex eo quod Paulus dixerat, Parcens vobis nõdum veni Corinthum, poterant aduersarij calumniã extruere, ac si Paulus affectaret in ipsos dominiũ aliquod, quasi sibi liceret quiduis in religione constituere. Hanc igitur calumniã anteuertit, & veram caussam sui facti assignat, nimirũ quod administer sit gaudij ipsorum

Hoc est, quod sua admonitione de flagicioso eijciendo moti, egerint pœnitentiam. Vnde gaudium conscientiæ nacti in fide stant, qui antea quodammodo prostrati alieni delicti approbatione iacuerunt. Qui autem fide stant, salutem in Christo obtinent, quorum officium est, donec in hac mortali vita sunt, vt magis magisq; in cognitione & sensu abundent. Phil. 1.

Caput II.

Summa capitis Secundi.

CAussa dilati aduentus sui ad Corinthios reddita, iubet Apostolus vt Corinthij incœstuosum pœnitentem in gratiam recipiant, & hortatur ne nefandis machinationibus Sathanæ sinant se circumueniri. Deinde, gratijs Deo actis, qua fide Euangelium docuerit, ab effectu demonstrat.

Ordo & partes capitis secundi.

Plures sunt huius capitis partes. 1. Caussæ redditio est, cur iuxta promissionem non venerit Paulus Corinthum. 2. Sententiæ suæ declaratio est,

est de incœstuoso Corinthio recipiendo in Ecclesiam: pro quo & ipse intercedit rogans, vt ipsi pœnitenti lapsum istum condonent. 3. Exhortatio generalis est, ne sinamus nos, quemadmodum ille fecit, a Sathana circumueniri. 4. Narratiuncula est de profectione Apostoli. 5. Gratiarumactio pro felici in negocio Euangelij successu. 6. Diluit crimen Apostolo obiectum, videlicet, quod non cauponetur verbum Domini, vt pleriq; : sed sincere, in conspectu Dei, de Christo loquatur.

Exegesis secundi capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Hoc autem mihi faciendum iudicaui, vt ne rursus cum tristicia ad vos venirem.

In fine primi capitis cœpit se excusare Apostolus, cur iuxta promissionem non venerit Corinthum. Nunc eiusdem excusationis plures rationes colligit. Hoc inquit, mihi faciundum iudicaui, hoc est, non veni ad vos, ne rursus ad vos cum tristicia venirem: quod sane euenisset, si vos adhuc vobis placentes deprehendissem non animaduertisse in incæstuosum fratrem. Nam in-

terea dum Apostolus distulit aduentum, Corinthij ipsius scripto admoniti resipuerunt, ac incœstuosum excommunicauerunt in testimonium veræ pœnitentiæ, & quod non delectarentur alienis peccatis. Hinc duo discamus: vnum totius Ecclesiæ interesse, lapsos in viam reuocare. Quod nisi fecerit, alieno obstringi peccato. Alterum, ministrorum verbi esse moderari castigationem, conspecta delinquentium pœnitentia.

Nam si ego tristicia vos afficiam, Quis est qui exhilaret me? nisi is qui tristicia afficitur ex me?

Aetiologia est, dixerat enim se non venisse, ne Corinthios tristicia afficeret: nunc eius caussæ rationem reddit, a sua persona sumta, videlicet, ne sibijpsi mœrorem accerseret, illos tristicia afficiendo, & castigando propter eorum factum. Indoles pij pastoris hic indicatur, qui cum alios castigat, ipse quoq; dolore afficitur, non insultat lapsis lætabundus, quod caussam castigandi acceperit, sed paterno potius animo, & sancta castigatione errantes in viam reuocat. Obseruetur igitur hoc loco, quomodo affectum ad castigationem errantium accedere ministrum Dei oporteat.

Et scripsi vobis hoc ipsum, ne cum venero tristiciam capiam ex ijs, ex quibus oportebat me gaudere, confisus vobis omnibus, quod gaudium meum omnium vestrum sit.

Eodem pertinere ait, quod in priori Epistola de excommunicando incœstuoso scripserat. Scripsi, inquit, vobis hoc ipsum scilicet, quod molestiam et ipsi incœstuoso & vobis attulit. Vt & ipse & vos resipiscentes, & ego veniens gauderem super vestra pœnitentia. Rationem addit: Confisus vobis omnibus, quod gaudium meum omnium vestrum sit, hoc est, qui omnino speraui fore, vt quod mihi displicere intelligeretis, statim tolleretis, propterea quod meum gaudium vobis quoq; commune esse existimetis. Atq; hæc pia συμπάθεια est ministrorum verbi & auditorum, vt quemadmodum ex mutua tristicia tristiciam capiunt: Ita ex mutuo gaudio gaudeant.

Nam ex multa oppressione & anxietate cordis, scripsi vobis per multas lachrymas, non vt tristicia afficeremini, sed vt cognosceretis caritatem quam habeo abundantius erga vos.

Aduersarij Pauli apud Corinthios calumniabantur ipsum ex affectatione tyrannidis, vt contristaret Corinthios, scripsisse incœstuosum illum tradendum Sathanæ: sed Paulus longe aliam caussam impellentem, & alium finem fuisse asserit. Dicit enim in se magna oppressione & anxietate cordis fuisse impulsum ad scribendum, id quod ipsius vberrimæ testātur lacrymæ:

& hoc in eum finem, vt cognoſcerent caritatem, quam haberet abundantiſſimam erga eos. Hic locus docet, & quanto dolore animi miniſtri verbi debeant peccata ſuorum auditorum deflere, & quo cordis affectu correptionem ſuſcipiant. Cæterum cum auditores hoc non ita accipiunt, ſed cum aduerſarijs Pauli fingunt alias cauſſas, fremunt aduerſus ſuos admonitores, & vt hoſtes eos perſequuntur: quemadmodum Herodes Ioannem perſecutus eſt. Verum hic miniſtri verbi cum Paulo freti bonitate cauſſæ, & conſcientia præſtiti officij non ceſſabunt in officio, ſed ſtrenue & prudenter munere ſibi commiſſo vice Dei fungentur: ne ipſi alienis communicent delictis. Vide Eze. 3.

Si quis autem contriſtauit, non me contriſtauit, ſed [ex parte, vt ne aggrauem] omnes vos.

Paulus reconciliaturus incæſtuoſum Corinthijs præmollitione vtitur. Si quis, inquit, contriſtauit, hoc eſt, ſi incæſtuoſus ille triſticiam attulit ſuo ſcelere, non mihi triſticiam attulit, hoc eſt, perinde id accipio ac ſi me ſuo peccato non offendiſſet, poſtquam per veram pœnitentiam reſipuit: Sed vos omnes contriſtauit, id eſt, vos omnes ſuo lapſu offendit. Hoc quoq; præmolliens ait, Ex parte, id eſt, quodammodo, & præmollitionis finem addit: Vt ne grauem, ſcilicet ipſum, maius onus

adijci-

adijciens exaggerando ipsius scelus post resipiscentiam. Hic sensus verborum Pauli est, qui minus obscurus est in textu Græco, qui paraphrasi hoc modo reddi potest: Incœstuosus ille qui tristiciam tantam attulit, adeo sua pœnitentia me commouit & consolatus est, vt omnis tristicia quam ex ipsius facto perceperam, sit plane abstersa, ac si nunquam me offendisset. Verum vos superestis, quos omnes offendit, sed quodammodo: quia secuta est pœnitentia. quod ideo dico ne iam per se grauato, maius adijciam onus, quod potius detractum velim. Locus obseruandus, quod pœnitentium præterita scelera, alta obliuione nos tegere oporteat, omni offensione remissa. Idq; exemplo benignissimi patris cœlestis, qui ita tegit peccata remittendo, vt se dicat, eorum amplius non meminisse.

Sufficit autem ei qui talis est, correctio hæc, quæ a pluribus illi contigit, vt potius e diuerso debeatis condonare & consolari, ne forte abundantiori tristicia absorbeatur, qui eiusmodi est.

Sententiam suam de recipiendo incœstuoso Apostolus ponit, nimirum vt correptus a pluribus & resipiscens, recipiatur in gratiam. Sententiæ autem suæ finem addit, ne videlicet cor-

reptus, nimis diu dilata reconciliatione ruat in desperationem. Hinc duo colligamus: Primum, confutationem Donatistarum, qui negarunt lapsis veniam. Hic enim aperte ostenditur, quod lapsis pateat reditus ad gratiam, qua exciderunt, modo pœnitentiam egerint. Alterum, modum seruandum esse in corrigendis fratrum lapsibus, nimirum vt castigatio talis sit, quæ lapsos pœnitentes non magis prosternat, sed erigat potius, cum veræ pœnitentiæ testimonia appareant.

Quamobrem obsecro vos, vt confirmetis in eum caritatem.

Post sententiæ suæ de recipiendo incœstuoso expositionem, addit quoq; suam pro ipso intertercessionem, & se veluti aduocatum ipsius constituit. Nam ea est vis vocis παρακαλῶ. Rogat enim, vt se deprecatore, publico Ecclesiæ consensu declarent, se illum pro fratre complecti, sicuti publico Ecclesiæ iudicio fuit eiectus. Vtitur Apostolus verbo κυρῶσαι, quod legitimæ potestatis definitionem & decretum declarat. Quare hic forma iuris Ecclesiastici describitur. Lapsus agnoscit errorem, dolet, petit veniam. Paulus aduocatus intercedit, Ecclesia Corinthiaca caussam cognoscit, & fert sententiam, quam ratam & autenticam esse vult, iuxta Domini dictum,

Quorumcunq; peccata solueretis super terram, erunt soluta in cœlo. Discamus ergo ex hoc loco, quæ sit legitima ratio recipiendi lapsos post resipiscentiam: videlicet quod non sit vnius pastoris, sed senatus Ecclesiastici, vbi legitima Ecclesiæ gubernatio locum habet.

Nam in hoc etiam scripseram vobis, vt probationem vestri cognoscerem, an ad omnia obedientes sitis. Cui autem condonatis, etiam ego. Etenim cui condonaui, si quid condonaui, propter vos condonaui coram CHRISTO.

Difficiles admodum fuisse Corinthios ad recipiendum excommunicatum, ex hoc loco apparet. Vnde singularis grauitas in talibus caussis requiri videtur. Vt autem ipsos ad condonationem permoueat, duplici vtitur argumento: vno ab illorum officio, altero a suo facto petito. Officium Corinthiorum fuit, suo Apostolo obedire in re pia & honesta. Factum Pauli erat, quod lapsum suo recepisset suffragio, idque coram CHRISTO, *id est, vere & ex animo tanquam* CHRISTO *inspectore. Tales ergo decet reconciliationes esse inter Christianos, non simulatas, non fictas, non quas leuicula offensio rursus rescindat.*

Ne occupemur a Sathana, non enim ipsius cogitationes ignoramus.

Etsi hæc eo pertinent potissimum, ne Corinthij sint nimis duri & rigidi in corripiendo incœstuoso resipiscente, vnde & desperatio in peccatore, & dissensio inter ipsos Corinthios oriri posset, quibus rebus diabolus homines circumuenire solet: tamen generalius hoc dictum accipi debet, vt sit exhortatio generalis, ne sinamus nos circumueniri vllis Sathanæ consilijs, vt aliquid committamus contra conscientiam & normam iusticiæ diuinæ. Quales sint artes diaboli, casus primorum parentum, Christi admonitio, & plurimorum tristis lapsus testatur. Primos parentes aduersando impediuit in innocentiæ statu, & sophistica verbum Dei corrupit, & quos mendacio circumuenerat tyrannide occidit. Vnde Christus admonet, quod Sathan sit mendax & homicida ab initio: Id quod non solum lapsus primorum parentum testatur, sed omnium temporum historiæ conuincunt, atq; hic dies cum multarum animarum horrendo interitu docet. Vt autem Apostolus nefandas machinationes Sathanæ melius nobis ponat ob oculos, tribus significantibus vocibus vtitur. Sathan Hebræa vox est, qua duplex studium diaboli significatur. Prius, quod ex professo generis humani aduersarius & hostis sit irreconciliabilis. Posterius, quod hominibus im-

pedimenta

pedimenta obijciat, vt vel impingant in stadio pietatis, vel prorsus cadant & deficiant. Hæc impedimenta pulcre describuntur in tentationibus Christi Matth.4. Primum enim nititur persuadere homini, quod Deo non sit curæ, sumtis argumentis a cruce. Si hoc non succedit, impellit vt temere tentemus aliquid contra vocationem, vnde in vitæ & salutis discrimen conijcimur. Tertio, propositis præmijs ad idololatriam sollicitat, qua techna maximam partem orbis terrarum hodie captiuam tenet. Græca vox πλεονεκτεῖν, aliena inuadere & malis artibus occupare significat. Quare hac voce significat Paulus, quod Diabolus ipsam Ecclesiam filij Dei peculium inuadere soleat, semperq; nitatur, vt fraudulenter & malis artibus eam subruat, vt multi a Christo deficiant. νοήματα significant cogitationes Sathanæ, quibus nefanda excogitat consilia, vt sceleratam suam voluntatem perficiat, maximamq; generis humani partem interimat. Ac omnium primum conatur per sua nefanda consilia nostras mentes corrumpere. Si non vna via succedit, aggreditur aliam. Si doctrinam corrumpere non potest, sacramenta contaminat: si neutrum succedit, obijcit multa scandala, nunc ad hoc, nunc ad illud sollicitans, & per gradus tandem peccatorum multos in desperationem abducit. Hanc machinationem Sathanæ Petrus eleganti imagine depingit, cum dicat: diabolum tan-

quam rugientem leonem circumambulare, & quærere quem deuoret. Aduersus has Sathanæ machinationes turris fortissima est nomen DOMINI, id est, vera ex fiducia Christi inuocatio, sine qua nequaquam vllus mortalium euadere potest, quin diaboli insidijs & consilijs victus succumbat. Plura de πανοπλία militis Christiani, lege ad Ephe.6. & 1.Theſſ.5.

Porro cum venissem Troiadem in Euangelium CHRISTI, etiam ostio mihi aperto in Domino, non habui relaxationem spiritui meo, eo quod non inueneram Titum fratrem meum, sed illis valedicens profectus sum in Macedoniam.

Hæc narratiuncula de profectione Pauli eo pertinet, vt Apostolus & studium suum in annunciando Christo ostendat, & caussam moræ, quod ad Corinthios iuxta promissionem non venerit, indicat. Quod autem dicat, se admodum anxium fuisse, quod non inuenerat Titum fratrem Troiade, atq; ideo statim relicta Troiade, profectum esse Macedoniam, facit ad declarandam Apostoli solicitudinem pro Corinthijs. Nam ideo solicite quærit Titum, vt ab eo statum Corinthiorum cognoscat. Hæc solicitudo Apostolica nobis in exemplum proposita est, vt singulari studio Ecclesiam Christi prosequamur, & præ-

sertim

ſertim pro illis ſoliciti ſimus, quorum cura nobis præcipue commendata eſt. Porro prouerbialis iſta locutio oſtij aperti, ſimilitudinis declaratione facilis redditur. Oſtio aperto, aditus facilis in ædes patet. Contra, oſtio clauſo excludimur. Quemadmodum igitur oſtio aperto patet ingreſſus in domum: Ita data facultate ex Domini voluntate miniſtri verbi facilius progrediuntur in Euangelij annunciatione, & contra. Sicut oſtio clauſo alia via tentanda eſt, Ita vbi nullus fructus Euangelij ſe profert, rogandus eſt DOMINVS, vt ipſe ſua manu oſtium aperiat.

DEO autem gratia, qui ſemper facit nos triumphare in CHRISTO, & odorem noticiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco.

Quia mentionem fecerat ſui in Euangelij negotio laboris, merito in gratiarum actionem fertur: qua & ſoli Deo acceptum fert fructum ſuæ prædicationis, & ſignificat ſe minime ocioſum fuiſſe, ſed magnis negocijs impeditum, non veniſſe Corinthum, quemadmodum in ſuperiori Epiſtola promiſerat. Duplici metaphora hoc loco vtitur, & vtriuſque explicatio ſuam doctrinam ſingularem ſuppeditat. Triumphi nomine quatuor indicat Apoſtolus. 1. Fuiſſe ſibi magnum certamen in prædicatione Euangelij. 2. hoſtes ſuos

deuictos

deuictos fuisse & Sathanam prostratum gladio Euangelij. 3. Partum esse spolium, hoc est, homines qui sub tyrannide diaboli captiui tenebantur, nunc libertatem adeptos esse per Christum. 4. Sibi honorem certaminis, & veluti coronam triumphantis deberi. Unde ad Timotheum: Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidẽ seruaui. Quod reliquum est, reposita est mihi iusticiæ corona, quam reddet mihi Dominus in die illo iustus iudex. Verum cum Apostolus dicit, Deum facere se triumphatorem, omnem gloriam Deo tribuit, ac se organum tantum, quo Deus pro sua voluntate vtitur, agnoscit. Hic præterea locus mire facit ad refutandos Enthusiasmos eorum, qui cum reuelationes iactant, nihil vocali verbo & externo ministerio tribuunt. Odoris nomine significatur fama & celebritas noticiæ Dei, nimirum, quod homines per prædicationem Euangelij venerint in eam Dei noticiam, quod ipsum agnoscant & celebrent. Atq; huic fini Euangelium Christi destinatum est.

Nam Christi bona fragantia sumus Deo, in ijs qui saluantur, & in ijs qui pereunt.

Prolepsis est, Nam cum Paulus dicat, Deum manifestare odorem suæ noticiæ in omni loco: possent aduersarij excipere, & dicere, Non fru-

ctum ferre vbiq; , ideo gloriationem Pauli minime iustam esse. Sed Paulus respondit per distributionem, ac dicit odorem noticiæ Dei peruenire quidem ad omnes, & gratum esse illum odorem, hoc est, Deum acceptare & probare ministrorum obsequium in annunciando Euangelio, tametsi omnibus non sit salutare. Nam hic odor Deo gratus est, cum in ijs qui saluantur, tum in ijs qui pereunt. Hic locus docet, monet & consolatur. Docet quidem, quod qualiscunq; euentus sit nostræ prædicationis, ministerium nostrum & obsequium sit gratum Deo & acceptum. Monet, cum pios tum impios: Pios quidem, vt in Euangelij noticia suam salutem statuant: Impios vero, quod in maiorem condemnationem cedat ipsis prædicatio Euangelij, si Euangelio fidem non adhibeant. Consolatur ministros Euangelij contra scandalum paucitatis, amplectentium Euangelium. Nam quomodocunq; acciderit illorum prædicatio, ad gloriam Dei illustandam facit. Consolatur quoq; ministros verbi contra contemtum mundi, qui vt reiectamenta quædam ministros Dei aspernatur. In hoc contemtu sciant ministri verbi, se bonam fragantiam Deo esse, vtut fœteant coram stulto mundo, qui suis instar, sordes vnionibus præfert. Sed quæstio hic oritur, Cum proprium Euangelij sit prædicare salutem: cur hic Paulus illud dicat quibusdam in damnationem cedere? Responsio, quod duplex sit Euangelij officium,

cium, nempe proprium quod est annunciare salutem per Christum, & accidentale, quod est incredulis maioris damnationis occasionem præbere. Deinde, vt Euangelium sua natura est gratiæ prædicatio, ita occasione est iræ Dei manifestatio, Vt enim salutem credentibus offert gratuitam: Ita testatur iram Dei super incredulos manere. Quare vt Euangelium requirit pœnitentiam & fidem: Ita rectè definitur esse prædicatio pœnitentiæ & remissionis peccatorum in nomine Christi, Lucæ 24.

His quidem odor mortis ad mortem,
Illis vero odor vitæ ad vitam.

Persistit in metaphora: cuius hæc simplicissima est explicatio: Iis qui pereunt, prædicatio Euangelij, adeoq; ministri sunt instrumentum mortis, vt non credentes Euangelio æternum moriantur: Contra, ijs qui saluantur, prædicatio Euangelij atq; adeo Dei ministri sunt instrumentum vitæ, vt Euangelio credentes æternum viuant. Clemens Alexandrinus libro 2. pædagogi, capite octauo, ita legit hunc Pauli locum: His quidem odor ex morte in mortem: Illis vero odor ex vita in vitam. Hanc lectionem si sequimur, significat Paulus duo in prædicatione Euangelij proponi, mortem CHRISTI, & vitam CHRISTI, mors CHRISTI est odor mortis in mortem,

ſcilicet pereuntibus, vt qui in CHRISTI *morte vitam non quærant, vita* CHRISTI *eſt odor ex vita ad vitam, ſcilicet ſaluandis, qui peccati mortem in* CHRISTI *morte, & vitam in eius vita quærunt.*

Et ad hæc quis idoneus?

Digreſſiuncula exclamatoria eſt, qua ſignificat eximium decus eſſe miniſterium verbi, & raræ eiuſdem virtutis officium in eo miniſterio fideliter præſtare.

Non enim, vt plærique, cauponamur verbum Domini, ſed vt ex ſinceritate, ſed vt ex Deo in conſpectu Dei de CHRISTO loquimur.

Paulus ſuperius dixit Apoſtolos, ſe alioſque miniſtros Dei, eſſe bonam fragantiam Deo, cum in ijs qui ſaluantur, tum in ijs qui pereunt. Nunc eius dicti rationem reddit a proprio miniſtrorum verbi officio ſumtam. Miniſtri ſincere, vt ex Deo profectum verbum annunciantes, & non cauponantes verbum Domini, ſed tanquam in conſpectu Dei de Chriſto loquentes, ſunt Deo bona fragrantia. Nos ex ſinceritate, vt ex Deo in conſpectu Dei de Chriſto loquimur. Ergo nos ſumus bona fragrantia Deo. Collationem contrariorum facit propter eos, qui Paulum accuſarunt tanquam minus ſincere fungentem officio.

Dicun-

Dicuntur autem cauponari verbum Domini, qui veluti caupones, sua vina vt grata sint palato bibentium, quo plus lucri sibi accedat, sinceritatem Euangelij vitiant, hoc est, qui verbum Domini humanis doctrinis & additamentis corrumpunt, idq; in fraudem & dolum auditorum, quo & ipsis auditoribus quæ sapiunt illorum palato propinent, & ipsi lucrum aliquod inde percipiant. Hinc discamus, quod quicunq; vel addit aliquid de suo, vel detrahit quicquam verbo, vel verbum ipsum parum candido animo prædicat, vel suum lucrum spectat, vel voluptati auditorum illud accommodat, dicatur cauponari verbum Domini. In hoc numero sunt hodie multi, qui dolo & fraude ad Ecclesiasticas functiones prosiliunt, quiq; cum ipsi nondum religionis fundamenta didicerint, munus docendi capessunt, Quæ leuitas non considerans quam ardua & grauis res sit, Ecclesiastico munere fungi, meretur horrendas pœnas. Cauponantur & illi verbum Dei, qui suæ securitatis gratia, verbum Domini non recte secant, non obiurgant tyrannos, auaros, libidinosos, ne suæ quieti male consulere videantur. Hos Petrus in posterioris secundo grauissime taxat. Quod autem ex sinceritate oporteat verbum Dei prædicari, tribus argumentis docet: Primum ab autore verbi sumitur, qui & verbum ponit in ore ministrorum, & eos ad prædicandum mittit. Cum igitur Deus maxime

sincerus

ſincerus ſit, decet eos qui eius vice funguntur ſincere & pure agere, ita vt nec affectu, nec verbo, nec facto, nec exemplo vicient puritatem fontis ſaluatoris. Secundum, ſumitur à præſentia Dei in cuius conſpectu ſtamus, cum verbum Dei prædicamus. Summa igitur puritas in eius conſpectu requiritur, qui puriſſimus eſt, ne audiat miniſter Deum increpantem ſe, iuxta illud Pſalmi, Quare tu enarras iuſticias meas & aſſumis teſtamentum per os tuum. Tu vero odiſti diſciplinam & proieciſti ſermones meos retrorſum. Tertium, ſumitur ab obiecto prædicationis, qui eſt Chriſtus agnus Dei immaculatus. Quare pure negocium Euangelij tractare oportet, & eos deligi ad tam auguſtum munus qui ſunt idonei. Porro cum Paulus hic dicit, vt ex ſinceritate, vt ex Deo. ſciendum quòd particula VT non ſit ſimilitudinis aut improprietatis nota, ſed potius veram & ſolidam approbationem deſignet. vt Ioannis primo: Vidimus gloriam eius, vt filij vnigeniti à patre. Et Paulus ad Epheſios quinto. vt filij lucis ambulate. Illic Ioannes intelligit conſpectam fuiſſe in Chriſto gloriam, quæ filio Dei vere congrueret certumque eſſet diuinitatis teſtimonium. Hic Paulus vult nos vere operibus teſtari hoc ipſum, quod ſimus vere filij lucis. Ad eundem modum hoc loco ὡς, id eſt, vt, non eſt improprie loquentis, ſed certo approbantis. Quemadmodum Caph apud Hebræos.

Caput III.

Summa capitis tertii.

VT se rite suo officio functum testimonio Corinthiorum probat Apostolus, idq; non sua virtute, sed per gratiam Dei, Ita de efficacia sui ministerij agit, conferendo inter se legem & Euangelium, & vtriusque ministros: vnde quanta sit gloria Euangelij concludit.

Ordo & partes capitis tertij.

Tametsi vnus scopus est huius capitis, nempe ostensio eminentiæ ministerij Apostolici, potest tamen in has quatuor partes commode distribui.
1 *Quarum prima est testimonium virtutis Apostolicæ prædicationis. Secunda, remotio inanis*
2 *gloriationis, & assertio gratiæ Dei, cui omnem virtutem sui ministerij fert acceptam. Tertia, est*
3 *confutatio eorum qui legalia admiscuerunt, idque per comparationem legis & Euangelij, literæ & spiritus. Quarta, est conclusio gloriationis Apo-*
4 *stolicæ: in qua confert auditores legis & Euangelij, Illos, donec conuertantur ad Dominum, habere cor velamine obtectum, ne videant gloriã Christi: hos reuelata facie gloriã Domini speculari asserẽs.*

Exegeſis III. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Incipimus rurſus noſipſos commendare? num egemus, (vt nonnulli) commendaticijs epiſtolis apud vos, aut à vobis commendaticijs?

Quia fuerunt apud Corinthios, qui Pauli miniſterium extenuarunt, nunc aduerſus eos agit, & prouocat ad totius Eccleſiæ Corinthiacæ teſtimonium. ſed prius per admirationem interrogat: Num apud eos commendaticijs epiſtolis indigeat? quibus verbis oblique taxat eos, qui cum propter inertiam ſuam huiuſmodi aſſequi non poſſent, laudi & dignitati Apoſtoli inuiderunt. Hic locus monet miniſtros Euangelij, ne ſinant ſuum miniſterium contemni, & vt ſe commendabiles auditoribus reddant, fide & diligentia in miniſterio.

Epiſtola noſtra vos eſtis, inſcripta in cordibus noſtris: nota & lecta ab omnibus hominibus, manifeſtati quod eſtis epiſtola Chriſti, ſubminiſtrata à nobis, inſcripta nõ atramento, ſed ſpiritu Dei viuentis, non in

tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carneis.

Hic prouocat Apoſtolus ad teſtimonium Corinthiorum, qui miniſterio Pauli ad Chriſtum conuerſi erant: Eſt autem hic ſenſus verborum Pauli: Vos Corinthij, quales nunc eſtis per Chriſtum noſtro miniſterio effecti, nobis eſtis inſtar Epiſtolæ ab omnibus lectæ & intellectæ. qua & ipſi vobis, & alijs rurſus per vos commendamur. Hinc ergo diſcant miniſtri Euangelij teſtimonium ſui officij diligenter præſtiti ab ipſis petere auditoribus, dum in eis monſtrant quem fructum prædicatum per ipſos Euangelium ferat: Obſeruetur præterea hoc loco duplex antitheſis, Vna atramenti & ſpiritus Dei viui, Altera tabularum lapidearum & carnearum. vt atramento ſcribuntur quidem epiſtolæ, ſed eo non confertur vis intelligendi, quæ ſcripta ſunt: Ita ſpiritus Dei vim habet ſolus regenerandi animos, qui ſpiritus per miniſterium Euangelij confertur auditoribus. Tabulæ lapideæ in quibus lex Dei ſcripta erat, adumbrant ſummam humani cordis duriciem, à qua cor hominis nondum regenerati lapideum dicitur, cui opponitur cor carneum quod virtute ſpiritus Dei mollius eſt factum, vt in eo Euangelij gratia inſculpi poſſit.

Fiduciam autem huiuſmodi habemus per Chriſtum apud Deum.

vt in psal: 115 Non nobis dne non nobis

Ne quid arrogantius dixisse videatur Apostolus, Deo asscribit sui ministerij virtutem, ac si dicat: hanc confidentiam habemus, & ita magnifice gloriamur de nostri ministerij dignitate, quia Christi legatione fungimur: cuius spiritus in nostro ministerio efficax est.

propter misericordiam tuam & veritate tuam

Non quod sufficientes sumus à nobisipsis cogitare aliquid quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti.

Apertius omnem gloriationem Deo asscribit, & se tantum organum quo Deus pro sua voluntate vtitur, pronunciat. Hic locus apertissime docet in rebus salutis nihil posse humanas vires, priusquam spiritu Dei per verbum mens & voluntas reformentur. Nam cum tria requirantur ad quodlibet factum, iudicium, voluntas, & operatio: quorum vnum si defuerit, prorsus iacet opus, Manifeste hoc loco docetur, liberum arbitrium euerti. Nam hic quod omnium primum ad opus requiritur, negat se Paulus habere, cum dicat: Non sumus idonei ad cogitandum & ratiocinandum aliquid, Deprauatum ergo agnoscit mentis iudicium: vnde sequitur voluntatis peruersitas. Huius doctrinæ vsus est vt agnita nostra οὐδενία *& imbecillitate, magis nobis dulcescat redemtionis beneficium, Præterea hic dis-*

humanas vires omnino nihil in negotio salutis posse efficere ostendit, sequitur ergo hinc liberi arbitrij euersio. 2

cernitur inter doctorem salutis, & effectorem. Paulus salutis doctor est tantum, Christus vero doctor & effector simul. Hoc quoque Ioannes Apostolus agnoscit cum Baptistam non lucem veram pronunciat, sed Christum qui illuminat omnem hominem, qui illuminatur. Præterea cum Paulus se aliosque Apostolos ministros noui testamenti appellat, discernit inter legis doctores, & noui fœderis, quod sanguine Christi sancitum est. Neque hic stabilitur Antinomorum error, qui legem Dei doceri in Ecclesia nolunt, sed tantum discernitur inter proprium finem Euangelij, & legem, quatenus consideratur sine Christi noticia.

Non literæ, sed spiritus.

Ut dignitatem sui ministerij extollat Apostolus, collationem facit inter ministros legis & ministros Euangelij: illos literæ, hos vero spiritus ministros pronuncians. quo elogio amplissimis laudibus Euangelicum ministerium exornat. Cum hic legem manifeste literam vocet, & Euangelium spiritum appellet, quærenda est harum appellationum ratio. vt litera quidem insculpta lapidi (nam ad lapideas tabulas Mosis alludit) expers virtutis omnis est: spiritus vero intus in corde motus ciet & efficax est: Sic lex non maiorem vim habet, quam scriptum aliquod per se omnis virtutis expers, nisi apud

eos

eos à quibus intelligi & præstari possit. Euangelium vero cuius spiritus Christus est, viuificum est, Vt quod in cordibus audientium iustitiam, vitam, salutem, & pacem efficiat. Appellationes ergo Literæ & Spiritus, non ad interpretationem, sed ad efficaciam referendæ sunt: quatenus scilicet ad proprium effectum legis eiusque ministrum Mosen, & ad propriam naturam Euangelij, eiusque autorem Christum respiciamus. Hac etenim ratione, vt legis natura est tantum literaliter docere homines: Ita Euangelij proprium est spiritualiter & efficaciter docere, ita vt cor ipsum iam mollius effectum doctrina penetret. Verum si quando hæc Euangelij vox non sentitur, nequaquam Euangelij, sed audientium culpa erit, quibus Euangelium, adeoq; omnis doctrina literalis manet. Nam non conuersis omnis doctrina scripta, lecta, intellecta, adeoque omne opus & sacramentum quoq;, sine efficacia spiritus intus corda renouantis, litera est. Præterea, cum illi habendi sunt ministri spiritus, qui verba Dei non solum exponunt, sed etiam cordibus auditorum imprimunt: & contra, qui hoc non faciunt, tametsi bona & salutaria loquuntur, non spiritus sed literæ ministri sunt: Piorum pastorum fuerit orare Dominum, vt sese faciat ministros non literæ sed spiritus.

Nam litera occidit, ſpiritus autem viuificat.

Ex comparatione effectuum legis & Euangelij, dignitatem miniſtrorum Euangelij oſtendit. Verum hic obſeruandum eſt, qua ratione dicatur lex occidere, & Euangelium viuificare. Cum itaque lex auditur, & non præſtatur, nec adigit hominem ad Chriſtum, dicitur propter talem euentum occidere. Qui enim ita legem audit in mortem incurrit, non legis, ſed ſua culpa. At cum Euangelium prædicatum creditur, viuificare dicitur, quia credentes ſpiritum Chriſti accipiunt, quo iuſtificati iam per fidem viuificantur & ſanctificantur. Verum, cum contra Euangelium prædicatum non recipitur fide, dicitur id quoque occidere, ſed per accidens. Quemadmodum & à Simeone dicitur Chriſtus multis eſſe poſitus in ruinam, nempe ijs omnibus qui ipſum fide non ſunt recepturi.

Quod ſi mortis miniſterium, literis informatum in lapidibus, fuit in gloria, adeo vt non poſſent intueri filij Iſrael in faciem Moſis, propter gloriam vultus eius quæ abolenda erat: quomodo non magis miniſterium ſpiritus erit in gloria?

A comparatis dignitatem Euangelij colligit. Lex quæ eſt miniſterium mortis, fuit glorioſa:

multo magis Euangelium quod eſt miniſterium ſpiritus & vitæ, eſt glorioſum. Dicitur autem lex miniſterium mortis, eo quod monſtrat peccatum, cuius pœna iuſta eſt mors. Euangelium dicitur miniſterium ſpiritus, quia per illud offert Deus ſpiritum & vitam, adeoque ſalutem ipſam. Quod autem dicat miniſterium mortis informatum in ſaxis, per antitheſin ad Euangelium quod digito Dei inſculpitur in cordibus hominum, intelligendum eſt. Porro ſplendor faciei Moſis ſymbolum fuit gloriæ legis, de quo Exodi 34. Vbi Moſis facies edidiſſe radios ſplendoris legitur. Vnde filij Iſraël timuerunt prope accedere. Significatur ergo hoc ſplendore vultus Moſis, intolerabilis diuini iudicij ſenſus. Nemo enim ferre poteſt horrendum illum legis accuſantis & damnantis igneum ſplendorem. Contrarius ſplendor eſt faciei Chriſti, in qua amabilis refulget gratia, qua à legis damnatione liberamur.

Nam ſi miniſterium condemnationis fuit glorioſum, multo magis miniſterium iuſticiæ abundat in gloria.

Argumentum ſuperius reſoluit, ac effectus legis & Euangelij particulatim committit. Lex miniſtra condemnationis fuit glorioſa, multo magis Euangelium miniſterium iuſticiæ erit glorioſum. Vt autem lex miniſtra condemnationis eſt per ſententiam condemnationis in peccatores :

Ita Euangelium ministerium iusticiæ est, quia proponit nobis Christum iustificatorem.

Etenim quod glorificatum fuit, ne glorificatum quidem fuit hac in parte, propter excellentem gloriam.

Aliud argumentum, quo dignitas Euangelij præ legis dignitate extollitur. Cuius hic est sensus: Splendor legis collatus splendori Euangelij euanescit, non secus atque stellarum splendor sole oriente non amplius conspicitur. Quantumuis ergo lex gloriosa fuit, eius tamen gloria nulla est respectu Euangelij.

Nam si quod abolendum erat, fuit gloriosum: multo magis est gloriosum id quod manet.

Cum perpetua bona sint temporaneis præferenda, Euangelij splendor qui perpetuus est, legis splendori, qui ad tempus tantum durauit, est præferendus.

Habentes igitur huiusmodi spem, multa fiducia vtimur.

Gloriationis supra propositæ conclusio est. quasi diceret: cum fungimur ministerio spiritus, vitæ, & iusticiæ: quod multo gloriosius est ministerio literæ, mortis & condemnationis: non est inanis nostra gloriatio. Quare magna cum fidentia nostrum ministerium extollimus, non morantes

tes calumnias Pseudoapostolorum, qui dignitati nostri ministerij inuident.

Nec (sumus) sicut Moses (qui) imponebat velamen faciei suæ, ne intuerentur Israelitæ in finem eius quod abolendum erat.

Conclusioni attexit discrimen inter Mosen, & ministros noui testamenti: Moses imponebat velamen faciei suæ, ne intenderent Israëlitæ in finem, id est, in scopum legis, quæ abolenda erat. Verum ministri noui testamenti, non velamen opponunt, sed clara facie Christum monstrant. Cum dicitur Moses velamen imposuisse faciei suæ, ne intenderent Israëlitæ in faciem eius, non ad consilium Mosis, sed euentum referendum est. Nam constat Mosen non alia ratione velamen adhibuisse, quam quod faciei ipsius fulgorem non possent Israëlitæ sustinere. Porro hoc velamen Mosis symbolum fuit Propheticum, quo adumbrabatur plerosque Iudæorum non penetraturos ad mysteria legis, adeo vt nec eius spiritualem intelligentiam caperent, nec scopum legis, hoc est, Christum agnoscerent. Pharisæi legem quidem docuerunt & audiuerunt, sed quia Mosi vultus velatus fuit, iusticiam mundi docuerunt, didicerunt, & fecerunt, & iudicarunt se satisfecisse legi diuinæ illa carnali simulatione operum: non secus

atque hodie monachi faciunt, qui pro peccatis per opera ſatisfacere volunt. Deinde hoc velamen fuit etiam adumbratio carnalis intelligentiæ legis diuinæ, in omnibus qui ad Chriſtum conuerſi non ſunt.

Sed excœcati ſunt ſenſus eorum, Nam vſque in hunc diem velamen illud in lectione veteris teſtamenti manet, nec tollitur, eo quod aboletur per Chriſtum: ſed vſque in hodiernum diem cum legitur Moſes, velamen illorum cordi impoſitum eſt.

Symbolum velaminis exponit. nimirum quod Iudæi habeant velamen cordibus ſuis impoſitum. hoc eſt, maneant excœcati. Nam velamen non tollitur, niſi per Chriſtum: quem ipſi extreme oderunt: adeo vt nomen ipſius ferre nequeant. Poteſt autem præſens pericopa hoc ſyllogiſmo concludi: Quicunque non agnoſcunt Chriſtum, in lectione legis, habent velamen impoſitum cordi ſuo, Sed Iudæi plerique in hodiernum diem non agnoſcunt Chriſtum. Ergo plerique Iudæi in hodiernum diem habent velamen cordi ſuo impoſitum. Maior probatur, quia velamen non tollitur niſi per Chriſtum: Caro autem velamen illud eſt quo Moſi facies eſt tecta, Hæc, inquam, caro, hoc eſt, hypocritica & humana opinio de lege, non tollitur niſi per Chriſtum, qui cre-

dentibus

dentibus dat ſpiritum ſanctum, vt vere introſpiciant in legem, & eius ſcopum, qui eſt Chriſtus Ieſus in iuſticiam omni credenti.

Poſtquam autem conuerterit ſe ad Dominum, tollitur velamen.

Quam diu velamen cordi maneat impoſitum explicat, & ſimul oſtendit quomodo tollatur. Quia autem hic locus paulo obſcurior eſt, cum quia comparatio plena non eſt, tum quia ſimilitudinis nota non eſt adiecta, explicatius ſenſum reddamus hoc modo, Quemadmodum Moſes auertens ſe à Domino ad populum, velamen habuit ſuper faciem ſuam, & rurſus conuertens ſe ad Dominum amouit velamen: Ita cor hominis donec auerſum fuerit à Domino, habet velamen ſibi impoſitum, verum mox vbi ad Dominum conuerſum fuerit, tollitur velamen: hoc eſt, carnalis legis intelligentia, & Chriſtus finis legis agnoſcitur: cuius ſpiritu regenerati homines incipiunt Deo ſpiritualem præſtare obedientiam. Locus obſeruandus, quo docemur ad legis ſpiritualem intelligentiam neminem peruenire poſſe, priuſquam ad Chriſtum Dominum conuerſus fuerit.

Dominus vero ſpiritus ille eſt.

Ratio eſt a cauſa efficiente, cur conuerſo ad Dominum auferatur velamen: nempe quia Do-

minus

minus est, qui sui ſpiritus virtute cor hominis viuificat: vt non amplius ſub litera velamine legis obtegatur, & in ſeruitute, & in ignorantia, & in timore hæreat.

Vbi autem ſpiritus Domini, illic libertas.

Effectus ſpiritus in conuerſis breuiſſime deſcribitur. Quicunque ſpiritus Chriſti per fidem fuerit particeps, is libertatem nactus à legis ſeruitute & timore est liberatus. Hunc locum ita explicandum eſſe, docet alius qui est Rom.8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis rurſus ad timorem, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis. Cum ergo hic dicit Paulus, Vbi ſpiritus Domini, illic libertas, Libertatis vocabulo duplex beneficium intelligendum est: Vnum, liberatio à ſeruitute legis, Alterum, fiducia adoptionis: in quibus Chriſtiana libertas ſita est.

Nos autem omnes retecta facie gloriam Domini in ſpeculo videntes, in eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tanquam à Domini ſpiritu.

Antitheſis eius est quod ſupra dixit de Iudæis, quorum cor velamine in lectione veteris testamenti obtectum est. Quemadmodum Moſes vertens ſe ad Dominum, eius gloriam retecta

facie

facie intuebatur: Ita nos in Christum credentes retecta facie in gloriam Domini intuemur. Verum quia hic Pauli locus apertissime nobis progressus gratiæ Dei in credentibus explicat, eum retexemus in certa quædam membra. Primum itaque amouendum velamen cordis tanquam impedimentum salutis, monet. Deinde, quod non nostra virtute, sed gratia Christi tollatur hoc velamen, ne quis suæ salutis principium suis viribus attribuat, Tum quod conuersi intueamur gloriam Domini, sed in speculo limpidissimo, scilicet Christo Deo in carne manifestato: Præterea, quod is intuitus efficiat, vt Paulatim transformemur in eandem imaginem, ita vt sanctitas Christi in nobis quodammodo refulgeat. Debemus proinde quotidiana incrementa meditari, cum in noticia Christi, tum in conformitate cum illo, quotquot de fide eius gloriari volumus. Ad hæc, vt transformemur à gloria in gloriam, hoc est, vt gloriæ Christi participes facti, fiamus & nos gloriosi. Deniq; causam huius transformationis ponit spiritum Domini, hoc est, efficaciam Christi in nobis, qui suo spiritu nos paulatim transformat. Obseruetur hic, finem Euangelij esse vt ei credentes recuperent Dei imaginem, quam primus homo peccando amisit. Vnde concluditur, quanta sit ministerij verbi dignitas: quod ministerium recuperandæ imagini Dei destinatum est.

Capu:

Caput IIII.

Summa capitis quarti.

VT ſuam fidem in prædicando Euangelio extollit Apoſtolus, Ita a diabolo omnes eos excæcatos pronunciat, qui ad Euangelij ſplendorem cæcutiunt. Et quia Euangelij miniſterio adiuncta eſt crux, qua ea animi fiducia ferenda ſit docet.

Ordo & partes capitis quarti.

Partes huius capitis quatuor ſunt. Primum enim oſtendit diligentiam ſuam in prædicando Euangelio, & per antitheſin ſuam fidem in Euangelij negocio commendat Corinthijs. Secundo, exponit cauſas interitus impiorum, qui ad Euangelij ſplendorem cæcutiunt. Tertio meminit crucis & mortificationis quæ coniuncta eſt cum miniſterio. Quarto loco eſt conſolatio ſub cruce. Hæc omnia vnicum ſcopum habent, nempe vt contra Pſeudoapoſtolos ſuum miniſterium defendat Paulus, vtque nos exemplo eius confirmati, intrepide in medijs ærumnis Chriſtum prædicemus.

Exege-

Exegeſis IIII. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Propter hoc habentes miniſterium hoc (ſicuti miſericordiam conſecuti ſumus) non deficimus, ſed abdicauimus latebras dedecoris, non ambulantes in aſtutia, neq; dolo tractantes ſermonem Dei, ſed manifeſtatione veritatis commendantes nos apud omnem conſcientiam hominum coram Deo.

Ex ijs quæ diſſeruit in tertio de miniſterio Euangelij, infert qua fide & diligentia ipſe in eodem miniſterio ſit verſatus: Ac primum omnia accepta fert gratiæ, & miſericordiæ Dei: ne ſe propter miniſterij excellentiam extollere videatur. Cuius exemplum omnibus pijs Euangelij miniſtris eſt imitandum. Deinde reijcit à ſe duo probra, quæ forte illi obiecerant Pſeudoapoſtoli, vel ſane Pſeudoapoſtolos perſtringit: vnum probrum erat deficere & ſegneſcere in Euangelij miniſterio, & quærere turpes latebras non conuenientes ijs, quibus adeo glorioſum miniſterium commiſſum eſt. Alterum probrum eſt, verſute & callide agere falſando ſermonem Dei, & eum in-

geniјs hominum accommodando, suę securitatis et gloriæ causa. Hæc probra in se competere negat Apostolus: Sed contra quod manifestando veritatem commendauerit se omnibus, ad quorum conscientiam appellat in conspectu Dei. Hæc sancta gloriatio in eos nequaquam competit, qui cum inanis gloriæ & ventris mancipia sint, se populari auræ accommodant, Sed solummodo in eos qui lectioni, doctrinæ, & exhortationi pie sancteque viuentes intendunt: qui gloriam Dei, & salutem auditorum quærunt, qui nullis malis fracti segnescunt in ministerio, sed potius crucis stimulo ad fortius militandum in castris Domini excitantur.

Quod si obtectum est Euangelium nostrum, in ijs qui pereunt obtectum est.

Prolepsis est, Nam anteuertit obiectionem, quæ contra dicta obijci poterat. Dixit se manifestasse Euangelium, quod inficiari poterant Pseudoapostoli, eo quod plerique Euangelio non crederent. Respondet ergo Apostolus per translationem causæ, ac si dicat, Non est culpa Euangelij prædicati, quod multi non credant: sed culpa auditorum, qui sponte ruunt in suum interitum, malicia sua impediti, quo minus aures suas voci docentium accommodent. iuxta illud: Cogitationes peruersæ separant homines à Deo, & in

animam maliciosam non introibit sapientia, nec in corpore obærato peccato habitabit. Hæc fusius ad Ephes. 4. ab Apostolo tractantur.

In quibus Deus huius sæculi excœcauit mentes incredulorum, vt ne resplendeat lumen Euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei.

Causam ponit obdurationis infidelium, nimirum quod Deus huius sæculi, hoc est, sathan sensus infidelium excœcauit, ne claritas gloriosi Euangelij eos irradiet. Oratio Pauli ob imitationem Hebraismi obscurior est: quæ hoc modo Latine reddi potest: Quibus Deus huius sæculi excœcauit mentes, id est, infidelibus, explicans nimirum quos supra vocauit ἀπολλυμένους pereuntes, nimirum eos, qui Euangelio non credunt. Duæ sectæ nempe Arianorum & Manichæorum, hoc Pauli loco abusi sunt, Illi quidem, vt Christo Domino veram diuinitatem adimerent: Hi vero vt suum dogma de duobus dijs, bono & malo stabilirent. Quorum obiectionem vt refutarent Hilarius, Irenæus, Augustinus, Chrysostomus, Ambrosius & multi alij, hoc in loco ὑπέρβατον dixerunt, & ita ordinandam verborum syntaxin contenderunt: In quibus Deus excœcauit sensus infidelium huius sæculi, & locum hunc de vero Deo interpretati sunt in

disputationum feruore, vt isto pacto declinarent obiectiones hæreticorum. Verum hoc refugium pugnat cum mente Apostoli. Quare in hunc modum collatis pluribus locis respondere potuisset. Diabolus Ioan.12. dicitur princeps huius sæculi, Et venter Philip.3. dicitur Deus auarorum concionatorum, in quibus locis manifesta est κατάχρησις. Dicitur autem venter Deus, & Sathan princeps huius sæculi, Item Deus huius sæculi, respectu infidelium, qui ventris & Sathanæ imperata faciunt.

Non enim nosipsos prædicamus, sed Iesum Christum Dominum, nos vero seruos vestros per Iesum.

Hæc ratio pertinet ad primam pericopam huius capitis. Probat enim cur non deficiat in Euangelij ministerio, nec dolo tractet sermonem Domini, sed manifestatione veritatis commendet se apud omnem conscientiam hominum coram Deo. Non enim, inquit, nosipsos prædicamus : hoc est, non studemus populari auræ & ostentationi, vt eminere supra alios videamur : sed prædicamus Iesum Christum Dominum, vt is solus emineat salutis autor, dum omnem nostrum laborem eo destinamus, vt abolito regno Diaboli ædificetur corpus Ecclesiæ in Christo. Quod autem addit, nos vero seruos vestros propter Iesum : præsumtio est. Nam obiectioni Pseudoapostolorum respon-

reſpondet, qui poterant quærere, cur tam multa de ſe prædicet? Reſpondet, prædicamus nos ſeruos Eccleſiæ propter Ieſum: hoc eſt, vt ipſius regnum propagetur ac multi per ipſum ſaluentur. Hic locus multas admonitiones ſuppeditat: Primum enim diſcernit inter duplices miniſtros Euangelij, ſinceros & inſinceros, Illi Chriſtum prædicant Dominum & ipſius ſolius gloriam quærunt: Hi ſeipſos prædicant, dum quouis modo ſuæ gloriæ aut lucro ſtudent. Deinde ſignificat paſtoris fidelis officium eſſe, vt ab omni dominandi cupiditate alienus ſit, nihilque magis in votis habeat, quam vt ſeruiat Eccleſiæ, cuius ſeruum ſe exiſtimet eſſe non dominum. Tertio, quam auguſta ſit hæc ſeruitus cogitandum, Nam eo deſtinatur hæc ſeruitus, vt myſteria regis regum, & Domini dominantium tractet & ea diſpenſet pro Domini arbitrio. Etſi igitur miniſterium verbi ſeruitus hic dicitur: tamen omni dominatu mundi eſt potior. Præterea populus hic diſcat recte de miniſtris ſinceris iudicare. Non enim ab externa ſpecie, ſed ex maieſtate Domini à quo miſſi ſunt, & ab officij excellentia eos æſtimare debet: Qui ergo hos miniſtros contemnunt, maieſtati Domini derogant, officij excellentiam non perpendunt, Imo, quod grauiſſimum eſt, ipſum Dominum ſpernunt, iuxta illud: Qui vos ſpernit me ſpernit.

Quoniam Deus qui dixit è tenebris lumen ſplendeſcere, idem illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei, in facie Ieſu Chriſti.

Efficaciam miniſterij Apoſtolici per comparationem oſtendit. vt olim Deus è tenebris lucem ſplendeſcere fecit, dicens: Fiat lux, & facta eſt lux, Ita hodie lumen accendit cognitionis Dei in cordibus miniſtrorum, vt alijs eadem cognitio luceat per prædicationem Euangelij, quo poſſint in faciem Chriſti amabilem fidei oculis intueri. In dicto, Ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei, Hebraiſmus eſt, id eſt, ad præbendum lumen quo gloriam Dei cognoſcant in facie Ieſu Chriſti. Atque ita alludit ad collationem faciei Moſis & Chriſti, de quibus ſupra. Deinde, obſeruetur hoc loco, quod vt tenebræ ante lucis formationem fuerunt typus tenebrarum, id eſt, ignorantiæ quæ erat ſecutura in hominibus poſt lapſum: Ita lux ſequens fuit typus ſpiritualis lucis, id eſt, cognitionis Chriſti, quæ futura erat per Euangelij prædicationem.

Habemus autem theſaurum hunc in fictilibus vaſis, vt excellentia virtutis ſit Dei, & non ex nobis.

Vt hactenus dignitatem miniſterij extulit:

Ita nunc de ministrorum fragilitate & cruce agit : Est autem huius propositionis sensus : Nos qui ministri sumus Euangelij, quibusque commendauit hunc thesaurum Dominus, obnoxij sumus varijs infirmitatibus, & non secus atque testacea vasa corruptioni obnoxij sumus, & iniuriæ omnium hominum expositi. sumus enim contemtibiles & inglorij coram mundo. Idque ideo fit, vt tota gloria virtuti diuinæ accepta feratur, & non nobis. Hic ergo discamus discernere inter thesaurum ipsum, & vas in quo conseruatur thesaurus, ne propter vasis contemtum thesaurum quoque aspernemur. Deinde quod virtus non proficiscatur à vase sed à thesauro, qui à vase depromitur.

Quando in omnibus premimur, at non anxij reddimur: laboramus inopia, at non destituimur: persecutionem patimur, at non deserimur: deijcimur, at non perimus.

Propositionis probatio est per enumerationem specierum, & quatuor exempli gratia recenset: pressuram, inopiam, persecutionem, & contemtum. sed his se minime victum pronunciat, exemplum nobis relinquens, ne nos ærumnis fracti stationem nostram in castris Domini deseramus. Vocabulum στενοχωρούμενοι, *quod angustiamur*

 reddidit

reddidit vetus interpres. nonnulli, coarctamur, et quidam, Anxij reddimur: proprie dicitur, cum alicui euadendi locus propter circumstans periculum non pateat.

Semper mortificationem Iesu Christi in corpore circumferentes, vt etiam vita Iesu in corpore nostro manifesta fiat.

Hoc est, quocunque venimus parata est nobis afflictio, tanquam eam nobiscum circumferremus. Vocat autem hic crucem mortificationem Iesu Christi propter tria: Primum, quia cruce Apostoli reddebantur conformes imaginis filij Dei. Deinde, quia propter Christum ea cruce premebantur. Tertio, quia quicquid membra Christi patiuntur in hac vita, Christo quadam ratione competit. Quid cruci adiunctum sit, subiungit consolationis gratia, cum ait: vt vita Iesu in nobis fiat manifesta. hoc est, quod euadimus è mille periculis, id non à nobis proficiscitur, sed ex virtute Christi qua conseruamur in hac vita donec ipsi visum fuerit. Hic obseruetur ministrorum verbi, atque adeo omnium piorum conditio, videlicet quod quotidianis, vt ita dicam, mortibus obnoxij sint: Obseruetur quoque consolatio in his periculis, quæ in Christi vita posita est: qui & in hac vita nobis sua virtute aderit, modo ex fide ipsum inuocemus, Et olim glorificabit

bit nos, modo hic cum illo compatiamur. Qui enim cum illo patiuntur, cum illo quoque glorificabuntur, Rom. 8.

Semper enim nos qui viuimus in mortem tradimur propter Iesum, vt etiam vita Iesu manifesta fiat in mortali carne nostra.

Expositio est superioris sententiæ. Quid enim per mortificationem intelligat, exponit. Est enim mortificatio Iesu Christi, tradi in mortem, id est, mortis pericula propter Euangelium Iesu, in quibus periculis vita Iesu se manifeste declarat, dum sua virtute à mortis periculis suos seruos liberat. Vocat autem carnem mortalem, non propter omnibus communem mortis conditionem, sed propter mortificationem per crucem, cui exposita est.

Itaque mors in nobis agit: vita autem in vobis.

Conclusiuncula est ex superioribus collecta, cuius sensus est: nos verbi ministri affligimur, & quotidie mortis periculo exponimur, verum hæc nostra mors in vestrum cedit commodum, dum per prædicationem Euangelij vitam in Christo consequamini, & salutem.

Habentes autem eundem spiritum fi-

dei, secundum id quod scriptum est: Credidi propter hoc locutus sum. & nos credimus, propter quod & loquimur.

Causam reddit cur Apostoli tantis periculis se exponant: nimirum, quia fidem Christi habent, cuius impulsu loquuntur de Christo ac ipsum coram mundo confitentur. Rationem hanc exemplo Dauidis confirmat, qui tametsi grauissima pericula, persequente se Saule, quotidie experiri coactus erat: Tamen spiritus afflatu & dono animatus inuictum se præbuit. Est autem spiritus fidei, fides ipsa, quæ afflatu & dono spiritus contingit. Obseruetur hic vis viuæ & germanæ fidei, quæ non sinit hominem torpere ocio & ignauia, sed eum ad officium alacriter præstandum excitat.

Scientes quod qui suscitauit Dominum Iesum, & nos per Iesum suscitabit, & sistet vobiscum.

Quid fides in cruce & persecutione spectet, & vnde summam consolationem capiat, declarat. Respicit enim fides sub cruce ad gloriam resurrectionis. Nam quemadmodum mors Christi fuit quidam ad gloriam transitus: Ita illi qui Christum fide possident, & iam eius sunt membra effecti, per crucem transibunt ad gloriam.

Omnia

Omnia enim propter vos, vt gratia abundans pluribus gratias agentibus, redundet in gloriam Dei.

Ratio hæc non ad proxime præcedentem sententiam, sed ad superiorem, qua dixit se fidei impulsu loqui, referenda est. Estque sumta à fine patientiæ Apostolorum in afflictionibus: Omnia, inquit, propter vos, scilicet facimus & sustinemus, vt gratia Christi per prædicationem nostram pluribus innotescat, & multi ad agnitionem veritatis adducti gratias Deo agant, ac vna nobiscum Deum glorificent.

Propter quod non deficimus, sed etiamsi externus noster homo corrumpitur, internus tamen renouatur quotidie.

Conclusio est ex superioribus collecta, Ministerium nostrum CHRISTVM Dominum prædicat: virtute Dei efficax est, spectat eo vt præbeat lumen cognitionis Dei, quo in amabilem faciem Christi intueri liceat, Spem habet adiunctam immortalis gloriæ, Denique fructum copiosum profert, adeo vt multi conuersi Deo agant gratias ipsumq; glorificent. Ergo in ministerio nostro propter quotidianas ærumnas non deficimus, magis ignaui & segniores facti. Huc occupatio-

cupationem cum correctione addit: Sit ſane quod externus noſter homo corrumpitur, Internus tamen quotidie renouatur, & nouas tandem vires acquirit per gratiam Dei, vt oneri non ſuccumbat. Etſi autem quid ſit hic externus homo & quid internus à quibuſdam ambigitur: Tamen qui propius periſtaſin loci examinat, ambigere non poteſt. Quidam externum hominem ſenſitiuam naturam intelligunt, & internum intellectualem interpretantur, quorum opinio confutatione indigna eſt. Nam loci circumſtantia ſatis conuincit, externum hic hominem dici quicquid hominum iniuriæ obnoxium eſt, ſeu quicquid ſpectat ad præſentem hanc vitam conſeruandam: & contra, Internum eſſe quicquid facit ad conſeruationem cæleſtis vitæ, vt ſpiritus ſancti gratia, fides, & ardens colendi Dei ſtudium. Vt enim duplex vita eſt, Terrena & Cæleſtis: Ita duplex eſt eius conſeruandi ratio. Ponitur autem hic hominis vocabulum pro adiuncto per Metonymiam, & Epitheta: Externus & Internus, ad diſtinctionem vitæ vtriuſque referri debent,

Leuitas enim afflictionis noſtræ ſupra modum momentanea, æternum ſupra modum pondus gloriæ operatur in nobis, dum non ſpectamus ea quæ videntur, ſed ea quæ non videntur. Nam quæ videntur temporalia

ſunt

sunt: quæ autem non videntur, æterna.

Ratio conclusionis à comparatis sumta. Mala quæ in hac vita ferunt pij, sunt momentanea: Bona autem quæ expectant, sunt æterna. vt ergo leuiter ferenda sunt illa mala, quæ æterna comitabitur gloria: Ita nequaquam propter vllas ærumnas deficere oportet in Euangelij ministerio. Locus hic in omnibus ærumnis maximum vsum habet. Monet enim vt oculos ab ijs quæ videntur auertamus, & sursum mentes nostras erigamus, omnemq; nostram cogitationem ad æternam cœlestis regni fruitionem conuertamus. Ita longe aliud obiectum est oculi fidei & interni hominis, quam oculi carnis & externi hominis. Porro cum Apostolus hic dicit patientiam afflictionum operari pondus gloriæ, non de merito gloriæ agit, sed de itinere quo ad gloriam peruenitur. Deinde loquitur tantum de afflictione filiorum Dei, quorum est hæreditaria gloria, non de impijs, quorum afflictio veluti præludium est ad æterna supplicia, nisi resipiscant.

Caput V.

Summa capitis quinti.

Spe immortalitatis in ærumnis huius vitæ solatur Apostolus verbi præcones, vnde & ad

officium

officium diligentius præstandum adhortans, testes suæ sinceritatis in Euangelij ministerio ipsos Corinthios statuit: Cuius rei causas cum reddit, in summam doctrinæ Apostolicæ de reconciliatione per Christum delabitur.

Ordo & partes capitis quinti.

Partes huius capitis quinque sunt: Quarum prima, est expositio allegorica eius spei, cuius in fine quarti meminit. Secunda, illatio est obedientiæ suæ erga Deum in ministerio. Nam immortalitatis spe se rapi ait ad omne obsequium Deo præstandum, & ad quiduis ferendum: id quod nonnullis rationibus confirmat. Tertia, prouocatio est ad conscientias Corinthiorum, quibus manifesta fuit Pauli sinceritas in ministerio Euangelij. Quarta, remotio est arrogantiæ aduersus Pseudoapostolos, cui plures adhuc rationes subijcit suæ in ministerio diligentiæ. Quinta, vniuersalis doctrina est de Reconciliatione & beneficijs Christi, in quam doctrinam per occasionem delabitur. Nam cum in confirmatione dixisset, Apostolis datum esse ministerium reconciliationis, oportune fertur in reconciliationem nostri cum Deo describendam. Porro harum partium vnus est scopus, nempe

vt

vt ministri Euangelij considerata immortalitatis spe, & officij sui dignitate, confidentius in huius mundi ærumnis Christum doceant.

Exegesis V. capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Scimus enim quod si terrestris nostra domus tabernaculi dissoluatur, ædificium ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis.

Ratio est eius quod in fine quarti habetur. Illuc enim ait: quæ videntur temporanea sunt, quæ autem non videntur æterna. Utrumque hic probat pulcherrima allegoria, qua pingit statum vtriusque vitæ, præsentis scilicet & futuræ. Erit autem collatio illustrior, si sublata hypallage qua Paulus hic vsus est, antithesin hoc modo digeramus. Scimus quod si tabernaculum terrena nostra domus dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habemus, domum non manufactam & æternam in cœlis. Tabernaculum (per quod significatur corpus nostrum mortalitati obnoxium. nam vt tabernaculum est fragilis & caduca structura, ad breue tempus in peregrinatione extructa:

Ita

Ita corpus nostrum imbecille vt caducum est) opponitur ædificio (per quod significatur corpus nostrum immortalitatis gloria donatum) id est, firmæ structuræ, quæ immoto nititur fundamento. Deinde terrestris domus (ita enim definitur tabernaculum ab Apostolo) est, vt ex antithesi colligitur, quæ ab homine est, quæ manufacta est, quæ temporanea est, & quæ in terra est, Hæc opponitur domui quæ à Deo est, quæ non manufacta est, quæ æterna est, quæ cœlestis est. Verum notandum est, has differentias corporis mortalis & immortalis non sumi à substantia, sed à qualitate. quemadmodum 1. Corinth. 15. manifeste docet Apostolus: & Articulus fidei nostræ de carnis resurrectione conuincit. Dicitur ergo corpus nostrum vbi immortalitatem induerit, non manufactum, æternum & cœleste, non substantia, sed gloria & immortalitate. Verum cum hanc consolationem certæ scientiæ de futura immortalitate testificatione præmuniat, vult nos Apostolus oculos auertere à carnis sensu ad cogitationem certitudinis de nostra immortalitate, qua ornabimur excitatis corporibus nostris in extremo die. Sunt autem quinque certitudinis causæ de resurrectione nostrorum corporum. Quarum prima obscurior est, quæ in figuris est posita, vt in excitatione Adæ a somno & in translatione Enoch. Secunda est in signis, quæ sunt duplicia, Naturalia & sacramentalia. Naturalia quæ in

ipſa natura conſpiciuntur, cuius generis eſt illud 1. Corinth. 15. de grano coniecto in terram & mortuo, quod rurſus viuificatur: Sacramentalia ſigna ſunt baptiſmus & cœna Domini: Hæc enim externa ſigilla ſunt reſurrectionis mortuorum. Tertia eſt promiſſio filij Dei qui promiſit ſe nos excitaturum in extremo die, & daturum vitam æternam. Quarta eſt promiſſionis confirmatio per iuſiurandum Domini: Amen Amen, ait, dico vobis, Qui credit in me, non peribit, ſed habebit vitam æternam. Quinta eſt fundamentum & cauſa noſtræ reſurrectionis, quæ eſt reſurrectio Ieſu Chriſti Domini, de qua copioſe Paulus 1. Corinth. 15.

Nam & in hoc ſuſpiramus domicilio noſtro, quod è cœlo eſt, ſuperindui expetentes: ſiquidem etiam induti non nudi reperiemur.

Confirmat quod dixit à votis & ſuſpirijs piorum. pij enim expetunt ſuperindui domicilio cœleſti, id eſt, donari immortalitatis gloria, vt qui iam prius in hac vita non nudi, ſed induti inueniantur. Sed quæ nam eſt illa veſtis qua nos veſtitos eſſe oportet? Paulus Galat. 3. dicit. Quotquot in Chriſtum baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Prima ergo veſtis eſt, quod abluti ſanguine Chriſti eius merito veſtiamur, quo noſtra peccata teguntur iuxta illud: Beati quorum

tecta sunt peccata. Secundo, vestimur Christi iusticia. Nam vt victima sua peccatum expiauit. Ita obedientia sua nos iustos reddit. vt enim per vnius in obedientiã multi constituti sunt peccatores: Ita per vnius iusticiam multi constituentur iusti. Tertio, uestimur Christi præsentia, qua nos regit et consolatur. Quarto, vestimur sanctificatione spiritus Christi qua sanctificati Deo obedire statuimus. atque ita bonis quoque operibus nos vestiri oportet, quæ si abfuerint, superiora quoque vestimenta abesse necesse est. Sunt enim bona opera germanæ fidei perpetuus fructus: cum his congruit quod Matth. 22. de veste nuptiali dicitur: Nam tametsi illam vestem alij aliter exponunt: Tamen thesis ad quam reprehensio eius, qui vestem nuptialem non habuit, accommodatur, manifeste conuincit eam vestem sanctificationem nostri esse ad quam vocamur. Ut enim vetus noster homo cum inquinamentis suis exuendus est: Ita noua vita est meditanda, vt vestitus tam honorificæ vocationi respondeat. Neq; hoc pugnat cum gratuita iustificatione. Nõ enim ad iustificationis causas, sed ad qualitatem iustificatorum referendum est. Ut enim fieri non potest, vt bona arbor fructum bonum non edat: Ita impossibile est à iustificatione separari sanctificationem, tametsi res sint diuersæ. Quotquot inquit Paulus, spiritu Dei ducuntur, ij sunt filij Dei. Item, si secundum carnẽ vixeritis, moriemini: sed si spiritu actiones corporis mortificetis, viuetis. Ete-

Etenim qui ſumus in hoc tabernaculo ſuſpiramus grauati, eo quod non exui volumus, ſed ſuperindui, vt abſorbeatur quod mortale eſt à vita.

Επεξεργασία eſt: Quod enim in ſuperiori verſu obſcurius dixerat, hic apertius exponit. Allegoriæ huius hic ſenſus eſt, Nos qui varijs ærumnis in hac vita grauamur, aſpiramus quidem ad immortalitatem, vt corpus noſtrum ex mortali cæleſte & immortale fiat: Verum id ita fieri expetimus, ne mortis ſenſus intercedat, ſed ſubita quædam fiat transformatio: in qua vita mortem ſine mali ſenſu abſorbeat. Quemadmodum in Enoch & Elia factum eſt. Significatur ergo hoc loco, qualis ſit colluctatio carnis & ſpiritus etiam in ipſis ſanctis.

Qui autem condidit nos ad hoc ipſum, Deus eſt, qui etiam dedit nobis arrabonem ſpiritus.

Confirmatio à fine creationis, ab autore & à teſtimonio ſpiritus ſancti: Deus creauit nos ad immortalitatem, Ergo aliquando immortalitate donabimur. Cum enim Deus ſit omnipotens, haud dubie præſtabit, quod olim promiſit. Spiritus ſanctus eſt immortalitatis pignus, quem nos Apoſtoli habemus. Ergo vere eandem aliquando nos adipiſcemur. Obſeruãdus locus, quod dona ſpiritus

in hac vita sint arra quædam immortalitatis. Est enim arrabo pacti symbolum, seu pignus datum in certitudinem rei promissæ. Genes. 38. Si dederis arrabonem donec miseris. Unde ad Ephesios primo: Obsignati estis spiritu promissionis sancto, quæ est arrabo hæreditatis nostræ, id est, qui spiritus sanctus datus est in certitudinem hæreditatis.

Confidentes igitur semper & scientes, quod habitantes in corpore peregrinamur à Domino (per fidem enim ambulamus, & non per aspectum) confidimus, inquam, & libentius optamus peregrinari à corpore, & habitare apud Dominum.

Quid efficiat in sanctis arrabo spiritus, infert. Efficit autem in sanctis ardentem affectum deponendi hoc mortale corpus & induendi immortalitatem. θαῤῥοῦντες *enim dicuntur, qui præsenti sunt animo, id est, quieto & ad sustinenda quævis pericula parato, propterea quod de felici exitu nihil dubitent. Huius affectus duplicem causam subiungit. Unam, quia hic tantum fidei oculis cœlestem gloriam videmus: Illic vero claram Domini faciem intuebimur, Alteram, quia hic in peregrinatione procul à patria vagamur: Illic deposita mortalitate perpetuo cum Domino habitabimus.* Hic *affectus Apostoli breuius ad Philip.*

Philip. exprimitur, his verbis: Cupio dissolui & esse cum Christo.

Quapropter etiam contendimus, siue incolentes siue migrantes, vt illi accepti simus.

Iam infert ex immortalitatis spe, se paratum esse ad obsequium Deo præstandum, cum in hac vita tum in migratione ab hac vita. Contendimus (pro quo Paulus habet φιλοτιμούμεθα*) proprie est magno studio conari quippiam efficere. Significatur ergo his Pauli verbis, quam ardens studium in pijs esse debeat approbandi Deo totam suam vitam: A quo studio qui alieni sunt, frustra de fide Christi gloriantur, frustra Christianum nomen prætendunt.*

Omnes enim nos manifestari oportet coram tribunali Christi, vt reportet vnusquisque quæ per corpus facta fuerint, prout fecerit siue bonum siue malum.

Ratio est ardentis in Apostolo studij approbandi se Deo, sumta à præmio obedientiæ & pœna inobedientiæ. Ponit autem hic generalem sententiam iudicis Christi, coram quo sisti debent duo hominum genera, pij nimirum & impij. Illis quidem reddet immortalitatis gloriam: His vero ignominiam & confusionem perpetuam. Porro cum

ro cum hoc loco abutuntur Papistæ ad stabiliendam operum iusticiam, perperam confundunt causas iustificationis, & qualitatem iustificatorum. Hic enim Paulus non disputat de causis iustificationis & salutis, sed tantum indicat qualesnam sint quibus salus aut damnatio contingit.

Scientes igitur terrorem Domini, hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus. Speramus autem & in conscientijs vestris nos manifestos esse.

Ex iudicij Domini expectatione concludit, quam acre sit suum studium ad obedientiam Deo præstandam in suo ministerio. Ponit autem huius obedientiæ partes tres. Primam, suadere hominibus, manifesto Hebraismo est homines per prædicationem Euangelij ad fidem adducere. Ponitur enim hic πείθομεν *pro participio præsenti à verbo Hiphilhæmin, id est, facere credere, seu ad fidem adducere. Secundam, manifestari Deo, hoc est, Deo approbari, idque per Metalepsin, scilicet per eam fidem quam alijs prædicauit. Tertiam, manifestari in conscientijs hominum, hoc est, homines habere certum ministerij Apostolici testimonium, quorum conscientia testis est fidei in ministerio præstitæ. Ex hoc ergo colligimus, tres partes statui posse obedientiæ ministrorum, atq; adeo piorum*

omnium

omnium. Quarum prima eſt, quæ hic ſecundo loco ponitur, pietas erga Deum. Nam fides reliquas virtutes, quæ ad pietatis complementum pertinent, habet comites. ſecunda quæ tertio loco ponitur, eſt approbare ſe hominibus, vt apud eos bonam conſcientiam bene actæ vitæ habeat. Tertia eſt, quæ primo loco ponitur, acre ſtudium præſtandi ea, quæ ad cuiuſque officium pertinent. vt enim hic Paulus in Euangelio laborat ſtrenue: Ita ſuo exemplo alios ad acre vocationis ſtudium hortatur. vocat autem hic iudicium Domini terrorem, per metonymiam, & effectum iudicij in iis omnibus qui Deo non obtemperant.

Non enim rurſus noſipſos commendamus vobis, ſed occaſionem dantes gloriationis de nobis, vt habeatis (ſcilicet quod dicatis) aduerſus eos, qui in facie gloriantur, & non in corde.

Cur tantopere ſuum ſtudium in Euangelij miniſterio extulerit Apoſtolus, exponit, Ac primum negat ſe id inanis gloriæ cauſa feciſſe, quemadmodum calumniabantur Pſeudoapoſtoli. Deinde affirmat id factum eſſe, vt ſua autoritas ſalua maneret apud Corinthios, præſertim propter eos, qui externis laruis & fucata eloquentiæ pompa, non autem vera pietate apud Corinthios gloriabantur. Nam iſtorum vanorum

hominum iactantiæ ardens Pauli ſtudium in miniſterio, vera pietas & ſinceritas opponitur, ad refrenandam Pſeudoapoſtolorum arrogantiam. Cum ergo de miniſtrorum verbi laudibus agitur, præferantur ſinceri, docti, induſtrij glorioſis, garrulis & pigris, quorum cura gloriæ & ventris eſt præcipua.

Nam ſiue inſanimus, Deo inſanimus: ſiue ſani ſumus, vobis ſani ſumus.

Ratio eſt ſuperioris dicti. Cuius ſenſus eſt: Siue inſanimus, id eſt, veſtro iudicio inſanire videmur, dum ſcilicet noſtram diligentiam in officio extollimus, Id certe non facimus, vt nos extollamus, ſed vt in vnius Dei gloriam cedat noſtrum miniſterium. Siue ſani ſumus, id eſt, ſimpliciter facimus officium ſine omni diligentiæ noſtræ commendatione. Vobis ſani ſumus, id eſt, eo pertinet noſtra induſtria, vt vos ſalutem per noſtram prædicationem conſequamini. Ad hos ergo duos fines tendat miniſtrorum verbi labor, Primum, vt ſoli Deo tribuatur gloria. Deinde, vt multi ad ſalutem adducantur. Præterea, cum Paulus hic dicit, Inſanimus, & ſani ſumus, ſciendum eſt quod loquatur ex hypotheſi eorum quibus ſcribit.

Charitas enim Chriſti conſtringit nos iudicantes illud.

Hoc

Hoc eſt, quod omnia noſtra ad Dei gloriam & Eccleſiæ ædificationem referenda ſtatuimus, efficit in nobis cogitatio illius ſummi amoris, quo Chriſtus nos complexus eſt, & quem ſua morte nobis eſt teſtatus. Conſtringendi vocabulo ſignificat aliter fieri non poſſe, quam vt in obſequium Chriſti totum ſe addicat, quiſquis vere reputat quantus fuerit amor Chriſti, qui ſe in mortem pro peccatoribus tradiderat.

Quod ſi vnus pro omnibus mortuus fuit, Ergo omnes mortui fuerunt.

Teſtificatio eſt charitatis Chriſti. Ponit autem propoſitionem loco totius argumenti. Si vnus Chriſtus pro omnibus mortuus eſt, omnes fuerunt mortui, id eſt, mortis ſententiæ ſubiecti, Atqui Chriſtus eſt mortuus pro omnibus, Ergo omnes fuerunt mortui. Proinde maximam fuiſſe charitatem oportet, qua motus voluntariam mortem pro omnibus ſubierit Dominus. Maioris conſequentia à deſtinato ad finem probatur, Nam ideo mortuus eſt Chriſtus pro omnibus, vt omnibus vitam impertiret. Cum ergo omnes opus habuerunt, vt vitam per mortem Chriſti reciperent, ſequitur omnes mortuos fuiſſe.

Et quidem pro omnibus mortuus eſt, vt qui viuunt poſthac non ſibi viuant, ſed ei qui pro omnibus mortuus eſt, & reſurrexit.

A fine mortis Chriſti probat Apoſtolus, cur Deo in omnibus acceptus eſſe ſtudeat. Chriſtus mortuus eſt, vt nos noua donemur vita, Ergo iam viuificati per fidem Chriſti debemus totam noſtram vitam Chriſti obſequio ſubijcere. Obſeruetur hic antitheſis, ſibi viuere, & Chriſto viuere: quæ duo non poſſunt ſimul ſtare. Qui enim ſibi viuit, Chriſto non uiuit: & qui Chriſto viuit, ſibi non viuit. Vt autem ſibi viuere dicitur, qui nondum regenitus ſecundum φρόνημα *carnis viuit: Ita Chriſto viuere dicitur, qui renunciatis carnis concupiſcentijs vitam piam, iuſtam, & modeſtam meditatur. Breuiter: Qui ſecundum carnem viuit, ſibi viuit: Qui ſecundum ſpiritum viuit, Chriſto viuit. Vide Rom. 8. Hic locus aperte docet, ſanctificationem à iuſtificatione nequaquam ſeparari poſſe.*

Itaque nos poſthac neminem nouimus ſecundum carnem.

Quia is ſolus agnoſcendus eſt viuere, qui Chriſto viuit, infert Apoſtolus ſe externam apparentiam hominum non ſuſpicere, & nullam vitam, nullas actiones, nullas deniq; virtutes agnoſcere in ijs, qui adhuc in carne degunt, non regeniti per Chriſti gratiam, ac noua vita per Chriſtum donati. Hic locus manifeſte docet nullas veras virtutes in nondum renatis eſſe, ſed tantum laruas quaſdam, & virtutum mortua ſimulachra.

Quod

Quod ſi etiam ſecundum carnem nouimus Chriſtum, iam non amplius nouimus.

Per Communicationem loquitur Apoſtolus. Eſt autem horum verborum ſenſus: Chriſtus ad tempus conuerſatus cum Apoſtolis ab eis æſtimatus eſt, vt homo aliquis excellens: At nunc non tantum homo excellens, ſed filius Dei ſedens ad dexteram patris agnoſcitur. Carnis vocabulum quemadmodum paulo antea, ita & hic non pro ſubſtantia, ſed pro qualitate, & externa ſpecie accipitur. Quare Seruetus impie abuſus eſt hoc loco ad probandum, humanam naturam in Chriſto à diuinitate abſorptam eſſe.

Proinde ſi quis in Chriſto, noua creatura ſit.

Concluſio ex ſuperioribus collecta: Si quis in regno Chriſti ciuis vult haberi, & vere eſſe, ſit noua creatura, hoc eſt, regenitus per ſpiritum Chriſti ſit nouus homo, & viuat ſecundum nouæ vitæ conditionem, ac ſtudeat Deo ſemper acceptus eſſe. Damnatur hic quicquid eſt in homine ante regenerationem.

Vetera præterierunt, Ecce noua facta ſunt omnia.

Cur in regno Chriſti ſola creatura noua locum habeat, vaticinio Prophetico oſtendit. Prophetæ enim

enim cum de regno Christi loquuntur, conferunt illud cœlo nouo & terræ nouæ, vt Esai. 65. Ecce ego creo cœlum nouum & terram nouam, & non erunt in memoria priora. Et 43, Ne recordamini priorum, & antiqua ne memoretis. Quibus vaticinijs significatur cum conditio piorum in regno Christi in hac vita, tum status rerum post iudicium.

Omnia autem sunt ex Deo, qui reconciliauit nos sibi per Iesum Christum, deditq; nobis ministerium reconciliationis.

Aliud argumentum obedientiæ Apostoli in ministerio. Omnia sunt ex Deo, Igitur omnia in ipsius gloriam cedere par est. Proinde cum nobis commiserit ministerium Euangelij, decet vt in eo annunciando minime simus ignaui. Vt autem ostendat omnia ex Deo esse, proponit summum & maximum beneficium, nimirum quod Deus nos reconciliauerit sibi per Iesum Christum. Porro quomodo Deus nos reconciliarit sibi, paulo post Apostoli verbis significatur. Quod autem vocat ministerium Euangelij reconciliationis ministerium, duo indicat, Primum, quod omnes qui non sunt participes Euangelij, sint adhuc sub ira Dei & damnatione. Alterum, quod Euangelium nobis offerat reconciliationem, quam fide sola recipimus.

Quoni-

Quoniam erat Deus in Christo mundum reconcilians sibi, non imputando eis peccata ipsorum.

Dixit Deum nos sibi reconciliasse. Iam modum quem in fine capitis apertius declarat, exponit. Reconciliauit autem nos sibi Deus hoc modo: Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. hoc est, Deus pater, qui vnus est essentia cum filio, iuxta illud: Ego in patre, & pater in me, nos sibi reconciliauit intercessione filij. Verum si quæris, cur pater non mediator dicatur, cum sit reconciliator? Respondeo: Reconciliauit nos sibi per mediatorem, qui est vnus Iesus Christus. Nam tametsi vt inseparabilis est & indiuisa vnitas substantiæ trium personarum, Ita & operatio: Tamen nec confundendus est ordo personarum, nec singularum proprietas in salutis mysterio est tollenda. Pater, Filius, Spiritus sanctus, hoc est, tota trinitas sibi mundum reconciliauit, sed Pater mittit Filium, vt sit propitiatio pro peccatis, iuxta primam promissionem: Semen mulieris conteret caput serpentis, Filius missus, propitiatio est facta, Et Spiritus sanctus hanc propitiationem obsignat, cuius propitiationis effectus est, quod Deus non imputet peccata ijs, qui in Christum credunt, Quemadmodum Roman. 3. & 4. fusius declaratur. Recte ergo dicitur, Reconciliauit nos tota trinitas, ex

virtutis

virtutis vſu, dum peccata delet: ſed filius ſolus λύτρῳ *& impletione obedientiæ. vt enim per* λύτρον *ſatisfactum eſt pro peccato, Ita obedientia Chriſti, qua impleuit ipſe legem, imputatur credenti, Unde homo reconciliatus Deo, acceptus fit illi, & habetur iuſtus. Unde pleniſſima conficitur reconciliationis definitio, quæ alias iuſtificatio dicitur, nempe, quod ſit credentis perſonæ in Chriſtum abſolutio à peccato, imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio ad vitam æternam gratis propter Chriſtum.*

Et poſuit in nobis ſermonem reconciliationis.

Repetit quod ſupra dixit de dignitate Euangelij. Unde ſi legationis vocem mutuamur ex ſequentibus, hanc Euangelij definitionem extruere licebit. videlicet, quod Euangelium ſit legatio Chriſti, per quam pax annunciatur & reconciliatio mundi cum Deo. ex quo intelligi vult Apoſtolus quanta induſtria, quanta vigilantia, quanta ſinceritas in miniſtris Euangelij requiratur, quibus tanta legatio commiſſa ſit. Confutantur hic Enthuſiaſtæ, qui verbum vocale contemnunt. Refutantur etiam Papiſtæ, qui in complementum doctrinæ ſalutis adijci volunt humanas traditiones.

Itaq; pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante (vos)

per

per nos, rogamus pro Chriſto, reconciliamini Deo.

Infert ex dictis quanta ſit Euangelij dignitas: ex qua etiam concluditur, quanta requiratur in miniſtris fides & ſinceritas. Sunt autem in hac pericopa quatuor propoſitiones, quæ & doctrinam maximam & admonitiones vtiliſſimas nobis proponunt. Prima, miniſtri verbi pro Chriſto legatione funguntur. Ex hac propoſitione ſequentes hypotheſes collige: primam, ſummam eſſe dignitatem miniſterij Euangelij: Secundam, ſummam requiri fidem in ea legatione. Tertiam, non licere niſi legantis Chriſti verba afferre. Quartam, audiendos eſſe hos legatos tanquam Chriſtum ipſum. Quintam, miniſtros Euangelij debere habere legitimam vocationem. Nulli enim legatum agere licet, niſi ab aliquo mittatur. Sextam, non eſſe Chriſti legatos, ſed criminis ſtellionatus reos, qui aliud annunciant, quam quod ore ſuo locutus eſt Dominus. Secunda propoſitio, Deus tanquam exhortatur ſeu precatur auditores Euangelij, non quod Deus reuera percetur, ſed tan quam precetur, idq; in miniſtrorum perſona. Hinc primum admoneantur miniſtri verbi qua oportet animi præſentia et fortitudine legatione commiſſa fungi. Non enim ſuum negocium agunt, ſed Dei. Contemnitur ergo Deus, quando miniſtrorum ver bi vox contemnitur, iuxta illud: Qui vos ſpernit

me ſper

me ſpernit. Admoneantur etiam miniſtri Euangelij non ſcurriliter agere, non ἀπροσδυόνισα infarcire ſuis demagorijs, id eſt, publicis concionibus, quo diutius cum populi applauſu detinere auditores poſſint: Quod certe cedit in contumeliam Dei, cuius os eſſe dicuntur miniſtri Euangelij. Admoneantur præterea auditores ſingularis reuerentiæ & modeſtiæ erga miniſterium. Tertia propoſitio eſt: Miniſtri verbi pro Chriſto, id eſt, nomine Chriſti, rogant, iuxta illud: Qui vos audit, me audit. Ex hac propoſitione ſequuntur omnia ſuperius ſignata ad primam & ſecundam propoſitionem. Quarta propoſitio continet ſummam legationis, nimirum, vt homines reconcilientur Deo. Proponitur autem hæc exhortatio omnibus, non ſolum nondum conuerſis, verumetiam conuerſis. Nam quemadmodum quotidie peccamus: Ita quotidiana per Chriſtum reconciliatione indigemus: Quæ reconciliatio, vt ſupra dictum eſt, in iuſtificatione perſonæ eſt poſita: dum videlicet perſonæ credenti Deus non imputet peccatum, ſed obedientiam filij, & eam acceptet gratis ad vitam æternam. Errant igitur Donatiſtæ, cum lapſis veniam negent, & reditum ad gratiam. Errant & Papiſtæ, qui docent, homines lapſos poſt baptiſmum mereri remiſſionem peccatorum pœnitentia, intercedente clauium beneficio.

Eum

Eum enim, qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos fieremus iusticia Dei in ipso.

Hæc ratio ad modum reconciliationis supra positum, est referenda. Illic enim dixit, Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians: Hic istum modũ reconciliationis declarat, cum dicat, Christum omnis peccati expertem, peccatum factum esse pro nobis, vt nos fieremus iusticia Dei in ipsò. Quoniam autem hæc gnoma est præcipua in tota sacra scriptura, libet eam paulo distinctius retexere, & membra seorsim considerare. Sunt autem duo huius propositionis præcipua membra. Primum est descriptio sacerdotis Christi, Alterum est beneficij eius erga Ecclesiam assignatio. Descriptionis sunt duæ partes. Quarum prior describit Christum sacerdotem, qualis in se est. Posterior, qualis sit εὐδοκίᾳ *paterna pro nobis factus. Cum igitur ait: Eum qui non nouit peccatum, complectitur integram illam descriptionem, quæ est in Epistola ad Hebræos, nempe quod sit sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis. Huiusmodi enim oportuit eum esse qui legem condemnantem nos impleret, & eius capitali iudicio satisfaceret. Est autem phrasis hic consideranda cum ait: Non nouit peccatum. Hic enim verbum noticiæ non ad scientiam, sed ad ex-*

ad experientiam referendum est: Christus enim adeo purus erat à peccato, quod nullum vnquam perpetrauerit peccatum, nullaq; eius radix in eo fuerit. Deinde peccatum hic proprie accipitur, significans defectionem à lege & voluntate Dei cum obligatione ad æternam mortem & damnationem: Atq; hactenus de priori descriptionis parte. Posterior est pro nobis peccatum fecit, hoc est, pater æternus λόγον æternum assumta naturæ nostræ massa voluit recipere in se reatum nostrum, & pro nobis fieri victimam expiatoriam. nam hoc loco peccatũ pro Ascham ponitur, quod et reatum significat et hostiam pro expiando delicto immolatam, vt Gene. 36. leuit. 5. 2. Reg. 12. Esa. 53. ad quem Prophetæ locum hic Apostolus alludit. Ait enim illic Propheta, si posuerit Ascham animam suam, id est, si ipse reatu peccati in se recepto factus fuerit pro peccato expiando hostia, videbit semen longæuum. Est ergo in voce peccati ἀντανάκλασις. In eodem enim versu diuersimode capitur. Obserua ergo hic quod Christo qui reuera fuit expers omnis peccati nostrum peccatum imputatum sit, adeo vt reus peccati coram Deo sit habitus. Quod obseruandum est propter antithesin. In altero huius propositionis membro assignat beneficium Christi sacerdotis erga Ecclesiam, quod beneficium effectus est & finis sacrificij Christi. Ait enim, Vt nos fieremus iusticia Dei in ipso. Hic duplex

plex consideretur antithesis. Nos reuera peccatores, & Christus expers omnis peccati. Peccatum id est, reatus victimaque, & iusticia Dei: Reatus quidem noster Christo imputatur, qui & pro eo factus est victima. Iusticia vero Christi nobis imputatur, vt nobis sit placatus Deus: vt ergo Christus fuit peccator. Ita nos iusti sumus. Quare necesse est hic iusticiam Dei intelligere cum liberationem ab obligatione mortis & damnationis: Tum obedientiam Christi a Deo approbatam & nobis imputatam: propter quam etiam accepti sumus Deo: Hanc interpretationem oppositorum ratio omnino efflagitat, quam vniuersa scriptura confirmat. Et illud Apostoli: vnius Christi obedientia multi iusti constituuntur. At cum Apostolus addit in ipso, nempe Christo sacerdote, duo significat, vnum quod iusticia illa, quæ nobis imputatur sit extra nos, quemadmodum peccatum Christo imputatum, erat reuera extra Christum. Alterum, quod tum demum huius reddamur iusticiæ participes, quando in Christo inuenimur per fidem. Sed cur vsus est abstracto Iusticia Dei, cum potius concreto Iusti coram Deo vtendum fuisse videatur? propter duo id fecit. Primū, vt appareret antithesis inter peccatum & iusticiam. Deinde, vt significaretur iusticiæ perfectio: Nam Enallage hæc significat nos plene iustificatos esse coram Deo, vt plena est obedientia Christi. Quotquot enim fide iustificati sunt,

perfectam Christi iusticiam possident, & omnes æque sunt iusti, quantum quidem ad imputationem attinet, tametsi sanctificationis vis quæ iustificationi coniuncta est, in alijs sit maior in alijs minor, iuxta fidei mensuram.

Caput VI.

Summa capitis sexti.

VT suo exemplo ministros verbi qui fuerunt Corinthi, exhortatur ad munus fideliter præstandum: Ita ipsos Corinthios verbi auditores ad pietatem validis inuitat argumentis.

Ordo & partes capitis sexti.

Duæ sunt huius capitis partes. Quarum prior est exhortatio ad ministros verbi, vt sedulo præstent officium. Posterior est exhortatio ad ipsos auditores Corinthios, ne frustra verbi diuini ministros audiuisse videantur.

Exegesis VI. capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Nos

Nos vero cooperantes etiam obsecramus vos ne frustra gratiam Dei reciperetis.

Propositio est prioris exhortationis huius capitis, qua exhortatur ministros Euangelij, vt caueant ne frustra videantur accepisse gratiam Dei, id est, munus docendi Euangelium. Chrysostomus hoc interpretatur de auditoribus, sed ea quæ sequuntur satis indicant quod ad prædicatores referri debeat præsens exhortatio. tametsi nihil refert si eam ad vtrosque, id est, ministros & auditores referas. sed vox συνεργοῦντες, *id est, vna vobiscum operantes, declarat commune ministrorum studium. Obseruetur hoc exemplum quo monentur superiores ministri, vt alios exhortentur ad officium præstandum.*

Dicit enim. tempore accepto exaudiui te, & in die salutis succurri tibi: Ecce nunc tempus acceptum: ecce nunc dies salutis.

Prophetæ testimonio confirmat non frustra suscipi ministerium verbi. Promittit enim Dominus Ecclesiæ in capite Christo, quod velit ministerio adesse, & facere vt multi per ministerium salutem consequantur. Paulus hic 70. interpretes ad verbum imitatur. Hebræus textus multo est illustrior, in quo quatuor sunt spectanda, quæ concurrunt in ministerio verbi. Primum,

1 petri 5 Estote exemplar Gregis Exodi 4.

Esaiæ 49.

psal 118 A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris, hæc est dies quam fecit dominus, exultemus et lætemur in ea.

Zacharia 12 Effundam Spiritum gratiæ et precum

mum, est causa nempe Rason, id est, εὐδοκία, beneplacitum seu gratuitus fauor Dei, qui est fundamentum salutis nostræ. Secundo, ponitur effectus istius fauoris, nempe Ieschuah, id est, salus. Salui enim sumus quia placemus Deo, vt filij tenerrimi suo patri, non dignitate nostra aut meritis, sed liberali eius gratia. Tertio, cum dicit, Respondi tibi, & succurri tibi, significat & inuocationem cum prædicatione verbi coniunctam & exauditionem, quod Deus velit vere præstare nobis, quod offert per ministerium: Cum ergo tempus prædicationis Euangelij dicatur tempus beneplaciti, & dies salutis, decet non solum ministros salutis, verumetiam auditores, vt hoc tempus non negligant. præsertim cum prædicatio Euangelij sit testimonium beneplaciti Dei, & salutis nostræ instrumentum: quemadmodum Paulus indicat cum Prophetæ testimonio subijcit hæc verba: ~~Ecce nunc tempus acceptum~~, Ecce nunc dies salutis. Illud nunc ad omnes ætates pertinet, in quibus Deus ex suo beneplacito verbum suum annunciari permittit. & hodie vere dicere possunt ministri Euangelij, Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies salutis.

Nullam dantes in vlla re offensionem ne vituperetur ministerium.

Suum exemplum alijs ministris imitandum proponit. Verbum, obsecramus, ex primo versu

repetendum eſt, vt ſit ſenſus, Nos nullam dantes vlla in re offenſionem obſecramus vos, hoc eſt, nos cauemus ne vlla morum impuritate ſimus impedimento auditoribus Euangelij, idq; ideo ne noſtrum vicium transfundatur in miniſterium. Hic primum diſcant miniſtri Euangelij qua deceat eos vitæ innocentia præditos eſſe. Nam duo ingentia mala comitantur ſceleratos miniſtrorum mores. Primum enim retardatur in auditoribus Euangelij progreſſus, Deinde vitia miniſtrorum quodammodo infamiam miniſterio conciliant.

Duo mala ex ministrorum malis moribus.

Sed in omnibus commendantes nos tanquam Dei miniſtri.

Vt ſe cauere omnem offenſam dixit: Ita altera ex parte aſſerit, quod ſe ſuis auditoribus in omnibus commendabilem reddat, quemadmodum Dei miniſtros decet: Obſeruetur igitur hic Regula: quod quicunque velit cum fructu Dei miniſter eſſe, debeat ſe ita ſuis auditoribus in doctrina, vita, & moribus commendare, vt ſui gregis forma in omni pietate & probitate vere dici poſſit.

In patientia multa, in afflictionibus, in neceſsitatibus, in anguſtijs, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in ſinceritate, in ſcientia, in tolerantia, in manſuetudine, in ſpiritu ſancto, in

charitate non ficta, in sermone veritatis, in potentia Dei.

Quod in genere dixerat, id per enumerationem specierum seu partium explicat, vt apertius ponat ob oculos quibus virtutibus praeditos esse oporteat sinceros verbi praecones. Porro in hac enumeratione distinguendum est inter duo virtutum genera, quae Paulus requirit in ministris Euangelij. Quaedam enim perpetuae esse debent, quaedam non nisi in certis casibus requiruntur. Perpetua esse debent, labores, vigiliae, sinceritas, scientia, mansuetudo, spiritus, charitas, sermo veritatis, potentia Dei. Quarum autem necessitas non est perpetua, sunt aliae praeter enumeratas. Requiritur enim patientia in rebus aduersis. inuictus animus in afflictionibus, in necessitatibus, in carceribus, in plagis, in seditionibus, quotiescunque ea inciderint. His iam quorundam vocabulorum explanationem adijciamus. Patientia ὑπομονὴ *est, cum inuicto animo toleramus aduersa, & oneri non succumbimus. Huius causa est spiritus regenerationis, fides, cogitatio mandati Dei, & promissio liberationis. Beatus vir qui suffert tentationem, qui cum probatus fuerit accipiet coronam vitae, quam promisit Deus diligentibus se. Obiectum est quicquid corpus vel animum premit, vel quouis modo molestum est: qualia sunt multa quae Paulus*

ὑπομονὴ Causae ve- rae patien- tiae. Jacobi 1 Apocalyp: 2 Esto fidelis vsque ad mortem et dabo tibi corona vitae

lus hic recitat, vt, afflictio corporis, inopia, angustia, plagæ, carceres, labores, exilia. Unde Apostolus noster, Afflictio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit, id est, non ~~frustratur speran-tem,~~ ~~Finis est, vt~~ Deo præstetur obedientia iuxta primum præceptum. Deinde, vt retinentes confessionem aliis simus bono exemplo, vt illi quoque se inuictos in quibusuis duris exhibeant. Discrimen patientiæ Christianæ & Philosophicæ petatur ex causis & finibus. Afflictio seu tribulatio Græce θλίψις, est quæuis corporis compressio & iniuria. Necessitas hoc loco inopia est earum rerum, quæ ad victum & amictum requiruntur. Angustia ~~στενοχωρία~~, cum ad animum tum ad corpus referri potest. Ad animum quidem relata, est consilii inopia, vt nescias quo te vertas consilii expers, Ad corpus vero, cum ita inclusus videaris ab hostibus, vt nusquam euadendi locus pateat. Seditio ἀκαταστασία, cum aliquis ob tumultus, & turbatum rerum ordinem cogatur incertis vagari sedibus, vt qui nusquam habeat vbi pedem figat. Ieiunium νηστεία, est abstinentia ad tempus à cibo & potu, qua corpus affligitur & veluti mortificatur. Hæc definitio nominis est. Nam vt Græca vox νηστεία dicitur παρὰ τὸ νὴ ἐσθίειν, id est, à non comedendo. Ita Hebræa Zom, id est, ieiunium dicitur ab exhauriendo. quia ieiunium exhaurit, & veluti emulget vires

[Marginal handwritten notes: finis patientiae; στενωχωρία; ἀκαταστασία; νηστεία]

corporis atque adeo corpus ipsum affligit & mortificat. Huius formæ primæ sunt tres. Nam est ieiunium indifferens. est pium seu acceptum. est & impium seu Pharisaicum. Indifferens ieiunium est, cum vel præ inopia vel valetudine, vel ingenti aliquo mœrore animi abstinetur à cibo & potu. Hoc per se nec placet nec displicet Deo. Verum prout fides & patientia affuerint placere & displicere putandum est. Ieiunium pium, Christianum, & acceptum Deo, est abstinentia, à cibo & potu, qua corpus premitur & mortificatur, adeoque abstinetur ab omnibus rebus, quæ carni voluptatem afferunt: vt plenum sit spiritus imperium per veram pœnitentiam, piam orationem, & seriam renunciationem omnium iniuriarum, quibus proximus lædi potest. Nam corporis afflictio per ieiunium est mœroris animi propter peccatum symbolum & testimonium. Huius ergo fines sunt (propter quos & placet) tres. Mortificatio carnis, excitatio spiritus, intensius omnis pietatis studium. Tale fuisse ieiunium Pauli, cuius hic fit mentio non est dubium, & deberent pij huiusmodi ieiunio sæpe spiritum excitare, ne carnis concupiscentiæ succumberent. Est autem hoc sanctum & Christianum ieiunium duplex, nempe priuatum & solenne. Priuatum, est quod quis sua sponte sibi imponit, vel pietatis excitandæ causa (quale vt sæpe alias, ita potissimum ante sacram

σύ-

πιάζειν à quolibet Christiano, cuius caro hac castigatione indiget diligi vellem) vel officij capessendi gratia, vt se quis eo præparet ad meditationem officij, oretq; vt Deus auspicijs sui muneris aspiret. Quemadmodum Moses, Helias & Christus fecisse leguntur. Solenne ieiunium pium & Christianum, est quod pius magistratus seu gubernatores Ecclesiarum indicunt, vel vt præsens malum, pestis, gladius, &c. vera pœnitentia & inuocatione Dei aut tollatur aut mitigetur, vel vt mala quæ ob peccata imminere videntur, caueantur. cuiusmodi ieiunia sancti Reges & Prophetæ sæpe indixerunt: quæ Deo grata fuerunt propter pœnitentiam, fidem, inuocationem, charitatem, meditationem beatæ vitæ, mortificationem carnis, & huiusmodi alia, quæ in Christiano ieiunio concurrere debent: quemadmodum ex definitione supra posita intelligi potest. De hoc duplici ieiunio priuato & solenni tenenda est hæc Regula, Quod vt priuatum liberum est, pertinens ad cuiusque priuatam disciplinam: Ita solenne obligat mandato magistratus & charitatis lege. Quare illud contumaciter violare peccatum est. Contumaciter dico propter valetudinem cuiusq;. Nã qui aduersa valetudine satis grauatus est, non debet onere huius solennis ieiunij magis grauari, sed studere potius, vt veris gemitibus cordis Deũ iratũ placet. Impium seu Pharisaicum ieiuniũ est abstinẽtia à certo cibi genere, q̃ abstinẽtia putatur

cultus

Exodi 24
3 Regum 19
Matth. 4

priuatum ieiunium liberum solenne: aut obligat.

Ieiunium impium quid?

cultus Dei esse per se, & res Deo grata propter ipsum opus, adeoque meritoria. Quasi vero Deus spectaret externa opera, vbi conscientia est impura, & ieiunium esset in eo operum genere, quæ Deo probantur per se, quemadmodum ea quæ sua lege præscribit, & non potius esset externum tantum exercitium & corporalis exercitatio alium finem spectans, nimirum vt pœnitentiæ, vt orationi, vt carni domandæ, vt charitati, vt meditationi beatæ vitæ subseruiat. Merito igitur Prophetæ huiusmodi hypocritica ieiunia damnant, in quibus plurima horrenda scelera concurrunt. vt opinio cultus, fiducia operis, necessitas, coactio, delectus ciborum necessarius, modus ieiunandi quo vel porci saginari possent, meditatio fraudis, & iniuriæ proximorum. Potest autem hoc ieiunium Pharisaicum diuidi in duo genera, vt vnum dicatur statum, Alterum arbitrarium. Statum & ordinarium est, quod certo tempori anni, mensis aut septimanæ est affixum: quale apud Papistas est quadragesimale, quod vocant, ieiunium: item quatuor temporum Apostolorum &c. in quibus nihil sani fuit, sed mera superstitio, multiplex impietas, & ἐθελοθρησκεία ab Apostolo damnata, imperium tenent. Arbitrarium, quod aliquis arbitrio suo quo sibi Deum debitorem faciat, deligit, quale Pharisæi fuit, qui iactabundus in oratione Domino ait: Ieiuno bis in sabbato, vbi suum ieiunium vt opus sanctum

& me-

& meritorium prædicat, ac Deum admonet ne eius obliuiscatur. Tale & hypocritarum illorum fuit, qui apud Esa. 58. cap. Domino obijciunt eum grauiter accusantes: Quare ieiunauimus, & non respexisti? Hæc de ieiunio admonere hoc loco volui, vt studiosi sciant, quid ex verbo Domini de ieiunio statuere debeant, vtq; intelligant in quo sit operum genere, in quibus placeat & propter quid, & in quibus non placeat. Sinceritas Græce ἁγνότης *est puritas seu castitas cum animi tum corporis, quæ regenerationis spiritualis effectus est. Scientia* γνῶσις*, id est, recte agendi peritia, quæ sincera doctrina gubernatur. Tolerantia* μακροθυμία *(quam vetus interpres ad verbum longanimitatem vertit) est virtus moderans iram ne quis cito excandescat, sed emendationis spe iram & vindictam protrahat. Mansuetudo* χρηστότης*, est benigna humanitas & facilitas ad benefaciendum. Opponitur asperitati & morositati. Spiritus sanctus significat cum ipsum spiritum sanctum, vt causam, tum motus excitatos à spiritu sancto. Sermo veritatis, est ipsa Euangelij prædicatio. Cum enim vocat Euangelium sermonem veritatis, significat quod absque humanarum corruptelarum commixtione prædicari debeat. Potentia Dei est, cum virtus edendi miracula, tum facultas castigandi contumaces.*

Esaie 58.

Per arma iusticiæ dextra & sinistra.

Quia

Quia sinceri ministri Dei veluti in prima acie sunt collocati aduersus Diabolum, qui ex omni parte eos inuadere conatur, armorum meminit dextrorum & sinistrorum. Hoc est, vult eos armatos esse iusticia bonæ conscientiæ à dextris & sinistris, vt sustinere valeant impressionem hostilem. de armatura Christiani militis copiose disputat Apostolus ad Ephes. 6. & 1. Thess. 5.

Per gloriam & ignominiam, per infamiam & bonam famam, tanquam impostores, & veraces: tanquam ignoti, & celebres: tanquam morientes, & ecce viuimus: tanquam castigati, & non morti traditi: tanquam mœrore affecti, semper tamen gaudentes: tanq̃ inopes, multos tamen ditantes: tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.

Quo itinere per arma iusticiæ tendat ad metam declarat, significans se animo obfirmato esse ad omnia cum prospera tum aduersa ferenda, ita vt nec illis superbus efferatur, nec hisce oppressus in pugna deficiat. Quemadmodum enim gloria & bona fama non effertur, ita nec ignominia & mala fama deijcitur. cum audit impostor, non frangitur animo, sed verax manet: cum obscurus & ignotus habetur, celebrem se per

Euangelij prædicationem oſtendit. ſæpe in pericula vitæ incidens, præſentia diuina adiutus è periculis liberatur, Caſtigatus virgis & alapis, è morte tamen ereptus eſt. mœrore affectus nihilominus intus ſpiritu gaudet. inopia laborans, multos per Euangelij prædicationem ſpiritualibus diuitijs ditat. Hoc ſuum exemplum proponit Apoſtolus miniſtris Corinthiorum, quod eos imitari mauult, quam vt inani rerum externarum ſpecie oblectentur. N~~on enim~~ inanis gloriatio, ſe~~d res bene fortiterque & cum~~ virtute geſta, militem fortem ab ignauo ſeparat.

Miles fortis et ignavus

Os noſtrum apertum eſt ad vos Corinthij. Cor noſtrum dilatatum eſt, non eſtis anguſti in nobis, ſed eſtis anguſti in viſceribus veſtris. Eandem vero remunerationem, vt à filijs exigo: dilatemini & vos.

Couertit ſe ad totam Eccleſiam Corinthiorum, erga quos ſuum intimum & paternum affectum teſtatur. Hos nonnihil accuſans quod ſimilem affectum erga ſe non habeant, hortatur eos, vt vicem rependant, vt decet filios. Atq; hic eſt verborum ſenſus ſimpliciſſimus. Oratio autem figurata grandior eſt. Oris apertio & cordis dilatatio, ſignificant vehementiſſimum affectum & vere paternum, quo ipſos Corinthios iam in intimo

corde

corde complexus erat. Quem affectum amplificat cum addit: Non estis angusti in nobis, id est, vos totos animo complector, adeo cor meum ad vos recipiendos dilatatum est. Sed angusti estis in visceribus vestris. Id est, vestrum cor non vicissim dilatatum est ad me recipiendum, & intimo amore comprehendendum. Quare vobis, vt filijs dico, dilatemini & vos ad me recipiendum intra vestra viscera, quo ita nos mutuo complectentes, vos nobis & nos vicissim vobis vicem reddamus. atque ita mutuum amorem remuneremus. Hic locus docet qualiter affectos esse deceat verbi præcones, & eorum auditores erga se inuicem.

Nolite iugum ducere cum infidelibus.

Exhortatio est qua Corinthios hortatur, ne se contaminent consuetudine & operibus infidelium. Qui enim picem tetigerit inquinabitur ab ea. Vtitur autem hic Apostolus elegantissima metaphora, alludens ad legem Mosi Deutero. 22. qua cautum fuit ne quis bouem & asinum sub idem iugum cogeret. Dicit enim ne sitis ἑτεροζυγοῦντες *cum infidelibus, id est, ne impari iugo copulemini cum infidelibus. Vocantur autem hic* ἑτεροζυγοῦντες, *qui cum sint diuersæ conditionis, in eodem opere mutuam operam præstent. vt si fidelis vxorem infidelem ducat, vel econtra:*

aut ſi menſæ dæmoniorum fiat particeps: denique ſi cum infideli in aliquo opere, vel per ſe vel ſecundum quid illicito, commercium habeat. Hæc exhortatio ad Epheſ. 5. his verbis habetur: ne commercium habueritis cum operibus infrugiferis tenebrarum, ſed potius arguite. Porro cum exhortatio hæc Pauli ſit vniuerſalis, poteſt commode accommodari etiam impari coniugio, ne fidelis vir aut mulier copuletur infideli coniugi.

Quæ enim participatio iuſticiæ cum iniquitate? quæ communicatio luci cum tenebris? quis conſenſus Chriſto cum Belial? aut quæ portio fideli cum infideli? quæ autem conuentio templo Dei cum idolis?

Congeries argumentorum, & exemplorum imparis iugi. Recenſet autem quinque exempla. Primum, eſt iuſticiæ & iniquitatis. Secundum, lucis & tenebrarum. Tertium, eſt Chriſti & Belial. Vocat autem hic Belial ipſum Diabolum, qui eſt caput omnium ſceleratorum: quemadmodum Chriſtus eſt caput omnium piorum. Quartum, eſt fidelis & infidelis, vt enim fidelis eſt membrum Chriſti: Ita infidelis membrum eſt Diaboli. Quintum, eſt templum Dei viuentis, & idolorum. Cum autem horum natura ſit talis, vt minime ſub idem iugum cogi poſſint, ne-

quaquam debent à Christianis coniungi. Cæterum si quis hæc argumenta in syllogismos cogere velit, Habet hic quinque propositiones interrogatione ideo elatas, vt significet neminem habere, quod contra obijcere audeat, aut iure possit. Ex harum prima conficitur hic syllogismus, Iusti & iniqui nullum possunt habere consortium in operibus, quæ singulis propria sunt, Christiani sunt iusti, infideles vero iniqui, Igitur Christianis cum infidelibus nulla potest esse participatio in operibus, quæ singulis seorsim propria sunt. Sunt enim veluti diuersa iumenta sub idem iugum coacta. Formabuntur autem & reliqui syllogismi eodem modo, Quare non est necesse eos ascribere.

Vos enim estis templum Dei viuentis.

Quintæ propositioni subsumit minorem. Vnde hic conficitur syllogismus. Templum Dei & idola non possunt inter sese conuenire, Christiani sunt templum Dei viuentis, Infideles vero sunt templa idolorum, Ergo Christiani non possunt conuenire, & veluti iugum trahere cum infidelibus. Hoc argumentum sæpe à Paulo Christianis inculcatur, vt in priori Epistola ad Corinthios cap. 3. & 6. Et ad Ephes. 2. Neque enim quicquam magis hominem pium à peccato absterrere potest, quam vt cogitet se templum Dei viuentis, & in se habitantis

bitantis esse. Qua dignitate cum nulla maior esse possit, horrendum sacrilegium fuerit adeo sanctum templum vlla re contaminare. Vt igitur hæc appellatio, & Christianorum dignitas admonet nos singularis sanctimoniæ & puritatis: Ita significat totum nostrum studium eo referendum esse, vt Deum veris cultibus celebremus, & prædicemus.

Sicut dicit Dominus, habitabo in eis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.

Testimonio diuino & à definitione templi Dei probat pios esse Dei templum. Vbi Deus habitat, illic est templum ipsius. Deus habitat in pijs. Ergo pij sunt templum Dei. Huius argumenti minor hic ponitur, & promissione diuina nititur, quæ extat Leuit. capite 36. & Ezech. capite 37. In Leuitico habetur: Ambulabo in vobis, & ero vester Deus, & vos eritis mihi populus. In Ezechiele ita legitur: & erit tabernaculum meum in eis, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Quid autem sit, quod Deus velit illorum Deus esse, & ipsi vicissim debeant eius populus esse, declarat Propheta cum addit: Et scient gentes quod ego Iehoua sanctifico Israël, id est, tueor, protego, & defendo,

Ecclesiam meam, vt rem sanctam. Cum fuerit, inquit, sanctuarium meum in medio eorum in perpetuum, hoc est, nunquam illi destituentur fauore & auxilio meo, donec meum sanctuarium, id est, Christus fide eorum retineatur.

Quamobrem exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego suscipiam vos.

Exhortationem argumento subijcit, quæ desumta est ex capite 52. Esaiæ, quasi diceret: Cum vos templum Dei estis, relinquite idolorum templa, & prophanationes Babyloniorum. Quod enim Propheta dicit de exitu Babylonico in terram Iudaicam, hoc transfert Apostolus à typo ad rem significatam. vt qui Deo dederunt nomina relinquant prophanationes gentium & immundicias idolorum, hoc est, vt nihil commercij habeant cum infrugiferis operibus tenebrarum. Quare Propheta addit in eodem loco: Mundamini qui fertis vasa Domini, id est, vos sacerdotes & Leuitæ sanctificamini, ne vlla spurcicia vestrum ministerium contaminetis. Verum quia Leuitæ fuerunt Christianorum (qui sunt regales sacerdotes) typi, debent Christiani qui tantum thesaurum circumferunt, imo qui ipsa templa Dei sunt, se ab omni immundicia conseruare. Hæc enim est voluntas Dei sanctificatio nostra.

Et ero vobis in patrem, & eritis mihi in filios & in filias.

Hæc promißio Ierem. 31. & in multis aliys scripturæ locis, quo ad sensum attinet, habetur, quæ quia fide recipienda est, soli credentes & Deo ex fide obedientiam exhibentes, de ea gloriari possunt.

Caput VII.

Summa capitis septimi.

APostolus exhortans Corinthios ad sanctimoniam vitæ, purgat se à tyrannidis captata suspitione, quoque animo sit erga eos certis indicijs ostendit, nempe, quod in summis persecutionibus ex illorum erga se studio & pœnitentia, & affectu eorum erga Titum, consolationem acceperit.

Ordo & partes capitis septimi.

Quatuor sunt huius capitis præcipuæ partes. Prima, exhortatio est ad sanctimoniam vitæ, quæ infertur ex promißionibus, quas posuit in fine

ſexti. Secunda, eſt purgatio affectatæ tyrannidis in Corinthios. Tertia ſignificatio ſui animi erga eos cum ſumma Corinthiorum commendatione. Quarta, interponitur per occupationem, & eſt excuſatio Apoſtoli, quod eos Paulo durius tractauerit in ſuperiori Epiſtola: In hac parte ingenium ſalutaris pœnitentiæ graphice depingit.

Exegeſis VII. capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Has igitur promiſsiones habentes dilecti, purgemus noſipſos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore Dei.

Exhortatio illata ex promiſſionibus, in fine ſexti adductis. Deus promittit quod velit eſſe noſter Deus, & noſter pater, & habere nos loco filiorum & filiarum, Ergo nos decet ſanctificationi ſtudere, vt ſimus puri ab omni inquinamento animi & corporis. Eſt autem hæc collectio inprimis obſeruanda. Nam pendet ex mutuo pacto inter Deum & nos. Etſi enim Deus ex ſua mera miſericordia nos in gratiam recipit, abſque omni conditione legis & operum: Tamen

postquam suæ gratiæ nos participes reddidit, stipulatur a nobis mutuam gratitudinem. quemadmodum de Abrahamo legimus, quem Deus prius in gratiam recepit, sed mox ab eodem stipulatus est mutuam gratitudinem, inquiens: Ambula coram me, & esto perfectus, Genes. 17. Hanc perfectionem facto declarauit cum iuberetur offerre filium. De fide ergo Abrahæ nemo gloriari potest, nisi qui Deo ex fide cum Abrahamo obedientiam præstiterit. Sed hic oritur quæstio de conditione. Promissiones legales sunt conditionales, & Euangelicæ sunt gratuitæ, Igitur conditio obedientiæ non est addenda gratuitæ iustificationi. Responsio, promissiones legales sunt conditionales, vt quæ habeant impletionem legis causam promissorum. Lex enim nihil gratis confert, sed implentibus legem promittit præmia: Sed Euangelicæ promissiones sunt gratuitæ, quia salus nobis credentibus offertur, donatur & obsignatur gratis, sine nostris præcedentibus meritis. Verum postquam fide gratiam adepti sumus, Deus à nobis stipulatur obedientiam: quæ obedientia, etsi à nobis plene præstari nequit, placet tamen in reconciliatis. Hoc confirmatur non solum exemplo Abrahæ, in cuius vestigijs insistere debent omnes, qui cupiunt ipsius filij esse: Verumetiam parabola de debitore, Matt. 18. Cui debitori gratis quidem vniuersum debitum est donatum ex mera bonitate patrisfamilias, sed cõsecutus condonationem est ad

pœnam reuocatus, propter hanc pactionem, de obedientia in posterum præstanda, violatam. Habent ergo omnes promissiones Dei sua natura quosdam in se stimulos, qui nos excitare debent ad sanctimoniam vitæ perpetuo meditandam. Cæterum exhortationem Pauli altius perpendamus, in qua tria sunt: Primum, quod purgati sint adhuc purgandi. Purgatis enim, inter quos se etiam numerat Apostolus, scribit vt se purgent. Semper enim circumferimus nobiscum maculas, quibus purgandis perpetuo studere nos oportet. Alterum est distributio, nimirum quod oporteat nos purgari ab inquinamentis carnis & spiritus, hoc est, animæ & corporis: quæ duo cum à Deo habeamus, debemus eis vti in gloriam Dei, 1. Corinth. 6. Tertium est, quonam tendere debeat nostri purgatio, nempe ad perfectionem sanctificationis in timore & vero cultu Dei. Ad hanc ergo metam quotidie magis magisque contendere debemus, modo promissionis filij esse cupiamus, & gloriari de patre nostro Abraham.

Capaces estote nostri.

Hoc veluti exordiolum est purgationis, quæ sequitur, quasi diceret: Cum me videatis corde intimo vos complecti, vos quoque dilatamini & me capite intra vestra viscera, quo mutua sit affectio amoris inter nos. Nisi enim ministri verbi

& au

& auditores se mutua prosequantur beneuolentia, vtrique operam ludunt.

Nemini fecimus iniuriam, neminem corrupimus, neminem defraudauimus.

Remouet à se suspitionem tyrannidis, & tria grauissima scelera enumerat: Iniuriam (qua significatur potestatis abusus, qui partim à superbia, partim à corrupto iudicio, partim ab alijs prauis affectibus oritur) Infidelitatem in docendo, qua homines corrumpuntur & in errores ducuntur, quibus mens corrumpitur & affectus, Et Auaritiam, qua auditores defraudantur, dum ministri eorum bona dolis & fraude ad se transferunt. Ab his ergo tribus criminibus immunis esse debet pius pastor, si nolit suorum auditorum animos à se alienari.

Non hoc ad condemnationem vestri dico.

Prolepsis est: Anteuertit enim obiectionem. Dicere enim poterant Corinthij, ista dici in illorum contumeliam, sed Paulus id negat, ac si dicat: non hoc dico, vt vos ingratitudinis condemnem, sed tantum vt me purgem.

Nam antea dixi, vos in cordibus nostris esse ad commoriendum & conuiuendum.

Ratio quod non dixerit ea contumeliæ causa, sed tantum suæ purgationis gratia. Est autem hæc ratio sumta à certissimo signo : nemo contumeliosus est in eos quos intime amat, Ego autem antea testatus sum me vos intime amare, adeo vt paratus sim vobiscum mori & viuere, Ergo non est quod quisque putet me aliquid contumeliæ causa dixisse.

Multa mihi fiducia erga vos. multa mihi gloriatio de vobis, impletus sum consolatione, Exundo gaudio in omni tribulatione nostra.

Hoc incremento significat Apostolus suum erga Corinthios affectum cum summa illorum commendatione. multa mihi fiducia est, hoc est, securo & quieto sum animo, adeo vt nulla sit in eo offensa : imo quod plus est de vobis glorior, atque adeo in summis meis afflictionibus non solum consolationem capio magnam, verumetiam vehementer exundo gaudio. Vnde autem hoc gaudium & hæc consolatio, in sequenti narratiuncula explicat.

Nam cum venissemus in Macedoniam, nullã relaxationem caro nostra habuit, sed in omnibus fuimus oppressi, foris pugnæ, intus timores : sed qui consolatur afflictos, consolatus est nos per aduentum Titi.

Hæc

Hæc narratiuncula crucis Pauli acerbissimæ eo pertinet, vt ostendat maximam fuisse consolationem, quam ex Titi narratione de Corinthiorum studio & affectu erga se conceperat. Nam quo grauior est morbus, eo remedium iudicatur præstantius, quo morbus superatur & tollitur. Meminit autem hic duplicis crucis cum ait: Foris pugnæ, intus terrores. per pugnas, intelligit insultus aduersariorum, qui ipsum persequebantur. Per terrores, molestias quas habuit ex intestinis morbis Ecclesiæ. Solet autem Paulus aduerbijs Foris & Intus vti, quando loquitur de ciuibus Ecclesiæ & eius hostibus. Quemadmodum foris esse dicuntur prophani, qui extra templum Dei & gratiæ regnum sunt: Ita intus esse intelliguntur sancti, qui sunt in regno gratiæ templum Dei. Prætera cum crucem carni suæ impositam ait, significat spiritum spirituali quodam gaudio sustentatum fuisse in suis afflictionibus. Debet igitur spiritus gaudium opponi omnibus duris & incommodis, quæ patitur caro nostra in hac vita.

Non solum autem per aduentum ipsius, sed etiam per consolationem quam ille accepit de vobis, cum renunciaret nobis vestrum desiderium, vestrum eiulatum, vestrum pro me zelũ, adeo vt magis gauisus fuerim.

Expo-

Exponit quomodo per aduentum Titi consolationem perceperit. Sensus est: non tam quod ipse Titus venerit, quam quod studium & affectum erga me vestrum mihi renunciarit, consolationem percepi. Incremento affectum eorum erga se exaggerat. Nam minus est desiderium quam eiulatus, & eiulatum excedit zelus. desiderio significat quod Apostolum suum maximi fecerint. Eiulatu, quod serio ad sui doctoris admonitionem pœnitentiam egerint: zelo, quod eum ardentissime vt patrem charissimum amauerint. Hinc discant auditores verbi, quomodo affectos esse eos deceat erga Euangelij ministros, qui ipsos paternis obiurgationibus in viam salutis à præcipitio peccati reuocare satagunt.

Nam etiamsi tristitia vos affeci per Epistolam, non me pœnitet etiamsi pœnituerit. Video enim quod Episto la illa, tametsi ad tempus tristitia vos affecit, nunc gaudeo non quod tristitia affecti fueritis, sed quod tristitia affecti fueritis ad pœnitentiam.

Ratio est per occupationem. Tametsi, inquit, me male habuit quod ad tantam seueritatem coactus sim, vt vobis acerbius scriberem: Tamen iam vehementer gaudeo, quod euentus votis meis respondeat: nimirum, quod tristitia affecti

sitis

ſitis ad pœnitentiam, hoc eſt, quod ea triſtitia, quam percepiſtis ex mea obiurgatione, profuerit vobis ad emendanda veſtra vitia.

Nam triſtitia affecti fuiſtis ſecundum Deum, ſic vt nulla in re detrimento ſitis affecti per nos.

Duo probat Apoſtolus. Vnum, quod illorum triſtitia profuerit ad reſipiſcentiam. Alterum quod obiurgatio ipſius non receſſerit illis in detrimentum. Quod triſtitia illorum profuerit ipſis ad pœnitentiam, ex eo probat, quod ſint triſtati ſecundum Deum, hoc eſt, quod illorum triſtitia, quæ fuit verus dolor de peccato commiſſo Deo accepta fuerit. Ex quo ſequitur & alterum, quod Apoſtolus eos non affecerit detrimento vllo, aut eos læſerit ſua obiurgatione: Imo quod excitarit potius eos ad pœnitentiam, quæ plurima ſecum commoda affert, Deoq; gratiſſima eſt.

Nam quæ ſecundum Deum eſt triſtitia, ea pœnitentiam operatur ad ſalutem non pœnitendam: At mundi triſtitia mortem operatur.

Quia triſtitia per ſe & ſimpliciter non videtur expetenda, diſtinctionem adhibet, aſſerens aliam eſſe triſtitiam ſecundum Deum, aliam mundi. Illam bonam & nequaquam pœnitendam, ex effectu oſtendit, nam efficit pœnitenti-

am ad

am ad salutem : Hanc malam esse ex eo concludit, quod mortem afferat. Verum cum tristitia secundum Deum, & tristitia mundi opponantur, ex collatione oppositorum petendæ sunt differentiæ. Tristitia secundum Deum inde nascitur, quod aliquis sentiat se Deum offendisse, & iam optet id factum non esse. Quare ingenti pauore perculsus propter iram Dei, magno eiulatu deflet peccatum, & promissionum de Messia cogitatione erectus, confugit ad misericordiam vera & viua fiducia, atque ita salutem qua peccando exciderat, salutari pœnitentia recuperat. Talis fuit dolor Dauidis, Manassis, Magdalenæ, Petri, Latronis in cruce, &ç. At mundi tristitia, est dolor sine fide ad desperationem ac mortem tendens, qualis fuit Caini, Saulis, Iudæ, &ç. Potest autem hæc mundi tristitia distingui per causas : vt alia sit cum quis angitur amissis bonis, siue fortunæ, siue corporis, siue animi. Alia ex inuidia ortum habeat, cum quis dolet ob bonum alterius : Alia ex sensu iudicij Dei proficiscitur, videlicet cum aliquis sibi mali alicuius conscius, pœnæ impendentis metu est solicitus. Extremis generibus facilius est adhibere remedium : Medium autem, quia prorsus diabolicum est, difficilius curatur.

Ecce enim isthuc ipsum quod secundum Deum tristitia affecti fuistis, quan-

quantum in vobis fecit ſtudium, imo defenſionem, imo indignationem, imo timorem, imo deſiderium, imo zelum, imo vindicationem: per omnia teſtatum feciſtis vos eſſe puros in hoc negotio.

Dixit Corinthios dolore ſecundum Deum, qui dolor reſipiſcentiam operatur ad ſalutem, affectos fuiſſe: Id nunc probat ab effectis, & enumerat ſeptem, quæ primum accommodabo hypotheſi, deinde ad theſin & communem inſtructionem transferam, indeque Chriſtianæ & ſalutaris pœnitentiæ definitionem extruam. Primum ergo triſtitia Corinthiorum effecit in eis ſtudium ſcilicet emendandi, quod peccatum erat per incœſtuoſum, qui nouercam ſuam habuit. Deinde defenſionem, hoc eſt, purgationem, qua ſe Corinthij purgauerunt, quod non approbarent admiſſum flagitium. Tertio indignationem, qua flagitioſo illi fuerant indignati, accuſantes & culpantes eius turpitudinem. Quarto timorem, ſcilicet pœnæ propter tantam offenſam, qua Deus offenſus erat. Quinto deſiderium, id eſt, charitatem erga Apoſtolum monentem ipſos, vt à ſe iram Dei ſeria pœnitentia auerterent. Sexto zelum, id eſt, ardens ſtudium deinceps cauendi, ne talia ſcelera impunita ſint in ſua reſpublica. Septimo vindicationem, qua

ſtatuerunt

ſtatuerunt vindictam per excommunicationem in flagitioſum fratrem, & deinceps in omnes eos quos deprehenderent in legem Dei contumelioſos, viuendo impuram vitam. Atque hæc ita hypotheſi accommodata ſint: verum ſi ad theſin transferantur, nobis ſalutaris pœnitentiæ adiuncta depingent. Qui enim vero dolore afficitur, & ſecundum Deum, is emendationi ſtudet, cauet ne alieni peccati reus fiat, indignatur ſibi peccanti, iudicium Dei ſibi ob oculos ſtatuit, quo à peccandi licentia reuocetur, ſingulari deſiderio ſe Deo approbare ſtudet, ardenter omnem offenſam Dei cauet, atque alios peccantes in viam ab errore reuocare conatur. Ex his in vnum collectis efficitur, quod vera & ſalutaris adeoque Christiana pœnitentia ſit verus dolor de offenſa Dei, cum voto ac ſpe veniæ, & voluntate ardentiq; ſtudio peccatum omne poſt hac vitandi, Deoq; vitam omnem approbandi.

Nempe etſi ſcripſi vobis non eius cauſa qui læſerat, neque eius cauſa, qui læſus fuerat, ſcripſi, ſed vt palam fieret ſtudium veſtrum pro nobis apud vos in conſpectu Dei.

Per occupationem reddit cauſam cur ſcripſerit illis priorem Epiſtolam, idque per ſeiunctionem non cauſæ, & poſitionem veræ cauſæ, Non, inquit, ſcripſi vobis vel fornicatoris cauſa, qui

me

me suo facto offenderat, vel mea causa qui offensus fueram, sed vt vobisipsis innotesceret ô Corinthij, quo erga me studio sitis, & quo affectu me prosequamini in conspectu Dei: Id quod haud obscure declarastis vestra resipiscentia statim postquam à me admoniti fuistis. Hæc sententia Pauli duos locos continet: Vnum (quem exemplum Pauli nobis suppeditat) quod peccatoribus sua peccata non sint exprobranda à ministris, postquam ad pœnitentiam seriam adducti fuerint. Alterum (quem exemplum Corinthiorum suppeditat) quod peccatores castigati à suis pastoribus, non odisse eos, qui se castigant, sed tanquam patres eos complecti debeant.

Propterea consolationem accepimus ob consolationem vestri.

Conclusio prioris causæ consolationis quam accepit in suis afflictionibus. Hactenus enim exposuit quomodo in suis summis afflictionibus con solationem acceperit ex pœnitentia Corinthiorum, quæ ipsis quoque Corinthijs magnam consolationem attulit.

Quin vberius etiam gauisi sumus ob gaudium Titi, quod refocillatus sit spiritus eius ab omnibus vobis.

Alteram causam suæ consolationis, & gaudij in cruce aggreditur, nempe quod Corinthij beni-

gne & amanter exceperint Titum, quem Apostolus ad ipſos miſerat. Nam auditorum ſtudium erga miniſtros ſinceros, haud obſcure declarat animum erga religionem.

Nam ſi quid apud eum de vobis gloriatus ſum, non fui pudefactus, ſed vt omnia in veritate locuti ſumus vobis, Ita gloriatio noſtra apud Titum veritas facta eſt.

Aetiologia eſt: Paulus miſſurus Titum ad Corinthios prædixit fore, vt ipſum humaniter exciperent, Id nunc ita eueniſſe gaudet Apostolus.

Et viſcera eius abundantius erga vos ſunt, dum reminiſcitur omnium veſtrum obedientiæ, quemadmodum cum timore & tremore exceperitis eum.

Quod intimo amore Titus viciſſim complectatur Corinthios exponit, idque non ſolum obedientiæ ipſorum gratia, verumetiam quod ſuum erga ipſum animum declarauerint, eius doctrinam & admonitionem cum timore & tremore excipientes: Quod ſane veræ reſipiſcentiæ ſignum fuit: Viſcera hic metonymia Hebraica intimum amorem ſignificant. Eſt autem ſedes affectuum in viſceribus. Obſeruetur quoque

hoc

hoc loco, quæ ſit vera ratio excipiendi miniſtros Euangelij.

Gaudeo, quod in omni confidam in vobis.

Epiphonema eſt, cuius hic eſt ſenſus: Quid plura dicam? Huiuſmodi vos eſſe cognoui, vt de vobis ſecure poſſim optima quæque ſentire, loqui, & ſperare.

Caput VIII.

Summa capitis octaui.

PRædicata alacritate animi Macedonum in afflictionibus, & liberalitate eorundem in pauperes ſanctos, ipſos Corinthios ad imitationem propoſito Chriſti exemplo exhortatur: & poſt commendationem æquabilitatis ſeruandæ, Titum & alios quoſdam fratres commendat Corinthijs.

Ordo & partes capitis octaui.

Quatuor huius capitis partes ſunt. Prima, prædicatio Macedonum ob patientiam in afflictio

nibus, & liberalitatem erga pauperes. Secunda, exhortatio Corinthiorum ad imitationem. Tertia, commonefactio de seruanda æquabilitate. Quarta, commendatio fratrum quos Apostolus Corinthum mittit.

Exegesis VIII. capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Porro notam vobis facimus fratres gratiam Dei datam in Ecclesijs Macedoniæ, quod in multa probatione afflictionis, redundauit gaudium ipsorum, & profunda illorum paupertas exuberauit in diuitias simplicitatis eorum.

Macedones à duabus summis virtutibus commendat, Primum, quod in summis afflictionibus superarit in illis gaudium spiritus. Deinde, quod in profunda paupertate, fuerint in pauperes sanctos liberales. Hæc commendatio eo pertinet, vt Corinthij qui opibus abundabant exemplo Macedonum excitarentur ad liberalitatem. Si enim paupertate pressi Macedones adeo fuerunt liberales, Quid decet Corinthios, qui tantis opibus abundant? Singulariter obseruandum est, quod Aposto-

Apostolus vtramque virtutem, nempe patientiam sub cruce, & liberalitatem in sanctos, vocet gratiam Dei, hoc est, diuinum beneficium. Nam Deus est et autor consolationis gaudijq́; sub cruce, ideoque Deus consolationis dicitur, & ipse affectum liberalis animi erga egenos inspirat, contra carnis iudicium: quæ caro tantum sibi detractum arbitratur, quantum in alios confertur. Proinde cum Paulus istam erga pauperes promtitudinem & liberalitatem appellet gratiam Dei, sciamus, cum liberales in pauperes sumus, nobis singulare beneficium Dei contingere, modo Eleemosyna nostra Pharisaico fermento non fuerit vitiata. Ideo Paulus diuitias simplicitatis appellat illam liberalitatem, quia eam vult proficisci ex simplici & sincero charitatis affectu, & tendere in gloriam Dei, & in subleuationem egenorum.

Nam pro viribus (testor) imo etiam supra vires voluntarij fuerunt.

Ratio ab affectu. fuerunt Macedones pro viribus, imo supra vires voluntarij, id est, sponte liberales & benigni, Græce est αὐθαίρετοι, *id est, qui vltro & sponte aliquid eligunt & suscipiunt. Commendatur ergo in Macedonibus promtitudo animi & alia alacritas in Eleemosyna præstanda. Debet enim hæc Pauli regula obseruari: Qui miseretur, in hilaritate, Rom.12.*

Multa cum obteſtatione rogantes nos, vt gratiam & ſocietatem miniſterij erga ſanctos ſuſciperemus.

Amplificatio eſt qua exaggerat Macedonum alacritatem in conferenda Eleemoſyna. Nam non ſolum ſponte contulerunt pro ſuis viribus, verumetiam cum multa obteſtatione à nobis expetiuerunt, vt ſocij eſſemus illorum, qui iſtam gratiam Ieroſolymam ad pauperes ſanctos perferrent. Gratiam vocat hic Eleemoſynam à cauſa, à qua profecta eſt, de qua iam dictum eſt.

Ac non quatenus ſperabamus, ſed ſeipſos dederunt primum Domino, deinde & nobis per voluntatem Dei, vt adhortaremur Titum, vt quemadmodum antea cœpiſſet, ita & conſumaret erga vos hanc gratiam.

Senſus eſt: Superarunt longe noſtram expectationem. Nam non ſolum res ſuas conferre, ſed etiam ſeipſos parati erant Domino & nobis, inſtantes vt Titum adhortaremur: vt quemadmodum cœpiſſet, Ita & ſtrenue perageret hoc munus apud vos, adhortando vos ad liberalitatem erga egenos. Quod autem ait, eos dediſſe ſe primum Domino, deinde ſibi, teſtimonium eſt & pietatis Macedonum erga Deum, & obſequij

eorum erga Apoſtolum iuxta Dei voluntatem, qui vult nos obedire miniſterio.

Verum quemadmodum in omni abundatis fide, & ſermone, & cognitione, & omni diligentia, & ea quæ ex vobis erga nos eſt charitate, facite vt etiam in hac gratia abundetis.

Hortatur Corinthios, vt benefici ſint & liberales in egenos, idque per collationem. Qui in omnibus reliquis excellunt, dabunt operam ne in vno aliquo langueſcere videantur, Corinthij, fide, ſermone, cognitione, & ç. excellunt, Proinde operam dabunt ne beneficentia erga pauperes ſint poſtremi. fides hoc loco fiducia eſt erga Deum cum pietate, quæ illi natura coniuncta eſt. Sermo eſt prædicatio Euangelij. Cognitio peritia eſt & prudentia, qua verbum recte applicatur. diligentia eſt in pietatis officijs ardens ſtudium. Charitatis erga ſe etiam meminit. Solent enim homines amicorum monitionibus libentius acquieſcere. Gratia beneficentiam ſignificat. Obſeruetur hoc loco quibus virtutibus Chriſtianos præditos eſſe oporteat, modo ſuum nomen rite tueri volunt.

Non ſecundum imperiũ loquor, ſed per aliorum ſolicitudinem, & veſtræ dilectionis ſinceritatem approbans,

Præsumtio eſt, Nam tollit obiectionem eorum, qui poſſent dicere, Paulum ſibi hæc onera imponere, vt ipſis imperare videatur: quod negat Apoſtolus, & duas cauſas affert veras, cur eos hortetur ad hanc beneficentiam. quarum vna eſt ſolicitudo aliorum, ſcilicet Macedonum, qui ipſum magna obteſtatione ſolicitarunt, vt Corinthios ad hanc beneficentiam adhortaretur: Alia cauſa eſt ſumma illorum dilectio: quæ profert ſua natura beneficentiam erga proximos.

Noſtis enim gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod propter vos pauper factus ſit, cum diues eſſet, vt vos illius paupertate diteſceretis.

Ab exemplo Chriſti ſuaſorium petit argumentum, quo argumento nullum pijs paſtoribus, vel maius vel efficacius proponi poteſt. Petra igitur quauis durior ſit neceſſe eſt, qui eo non permouetur. Is dicit, diligite vos inuicem ſicuti & ego dilexi vos, Quod dictum & præceptum & exemplum continet. Ponitur & hic gratia pro beneficentia.

Et conſilium in hoc do. Hoc enim vobis conducit, qui non ſolum facere, ſed etiam velle cœpiſtis anno ſuperiori.

Ab vtili & honeſto argumenta petit. Eſt vtile vo-

le vo-

le vobis, beneficentiam exercere erga pauperes. Deinde honeſtum eſt ſtrenue progredi in eo, quod pie cœpiſtis anno ſuperiore, Nam tum non ſolum facere, verumetiam velle, id eſt, vltro facere cœpiſtis, adeo quod ex ipſo facto ſingularem voluptatem perceperitis. Atque id velle, hoc loco Hebræorum more ſignificat, quibus Zaza ſignificat prono & promto eſſe animo, & quaſi animo & affectu accurrere. Atque hoc pacto plus eſt velle quam facere. Nam facere cuiuis licet, cui ſuppetunt facultates, velle vero tantum, cuius animus & affectus ardeat benefaciendi ſtudio. Nam alioqui velle ſimpliciter præcedit factum.

Nunc autem & ipſum facere perficite, vt ſicut promta fuit voluntas, ita etiam perficiatis ex eo quod ſuppetit.

Vrget, vt quod feliciter cœperant, abſoluant. Oratio Græca multo eſt venuſtior, in quibus infinita verba pro nominibus ponuntur: Supra poſuit τὸ θέλειν, id eſt, velle, & τὸ ποιῆσαι, id eſt, facere. Hic τὸ ἐπιτελέσαι, id eſt, perficere. & τὸ ἔχειν, id eſt, habere. Hæc igitur quatuor requiruntur ad beneficentiam veram, ſcilicet: facultas, voluntas, actio, & perfectio.

Etenim ſi iam adeſt animi promtitu-

do, ea iuxta id quod quiſque habet accepta eſt,& non iuxta id quod non habet.

Occupatio eſt, qua occurrit obiectioni pauperum inter Corinthios, pauperes parum admodum poſſunt conferre, Igitur à ditioribus exigatur iſta beneficentia. Reſpondet Apoſtolus propoſita regula pulcherrima, nimirum quod Deus æſtimet beneficentiam vniuſcuiuſque ex eius animo. ſi enim animus pius & promtus eſt, acceptum eſt Deo vel minimum quiddam, At ſi animus triſtis fuerit, vel maxima donaria diſplicent. Nota eſt hiſtoria pauperis viduæ, quæ duo minuta mittens in Gazophylacium prælata eſt diuitibus, qui magnas opes contulerunt.

Non enim vt alijs relaxatio ſit, vobis autem oppreſsio: ſed ex æquabilitate hoc tempore veſtra abundantia ſupplet illorum defectum. vt & illorum abundantia ſuppleat veſtrum defectum, vt fiat æquabilitas.

Commonefactio eſt de ſeruanda æquabilitate. Requirit enim ius analogum inter dantem & accipientem. Non ſit, inquit, vt alijs ſit relaxatio, hoc eſt, vt alij ocioſe ex alieno viuant, Vobis autem oppreſſio, hoc eſt, vt nimium erogando in egenos in anguſtias paupertatis cogamini, & paupertate opprimamini. Sed hoc tempore neceſſita-

cessitatis extremæ pari conditione vestra abundantia supplet illorum inopiam, vt vestra vicissim inopia illorum copia subleuetur. Nam sicut nunc aliis egenis vos abundantes largimini è vestro, sic alij vicissim de suo vobis egentibus largiantur. Idque vt fiat æquabilitas, seruetur que ius analogum. Debet enim vltro citroque ius illud inter Christianos valere, quantum quidem ad vsum rerum attinet, non quantum ad possessionem. Hic modus communicandi inopibus de nostris facultatibus, à Salomone etiam commendatur his verbis: Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta de medio putei tui, Dispergant sese fontes tui foras in plateis, riui aquarum sint tibi soli & non alienis tecum. Requirit hic Salomon liberalitatem erga alios, sed vult penes nosipsos rerum nostrarum dominium esse.

Sicut scriptum est: Qui multum (collegit) non habuit amplius. Et qui paulum [collegit] non habuit minus.

Probat æquabilitatem seruandam ex typo. Nam vt qui multum colligebat de Manna, huic nihil superfuit, & qui paululum colligebat, is nihil minus habuit: Ita in vsu rerum fieri apud Christianos oportet, vt qui plus habet, non habenti communicet, vt fiat quædam æquabilitas:

non

non quidem in possessione, sed in vsu rerum. Hoc ergo typo monentur diuites, quod illorum copia sit temperantiæ propriæ & fratrum egestati destinata.

Gratia autem Deo, qui dedit eandem solicitudinem Domini in corde Titi, qui exhortationem acceperit, quin potius cum esset diligentior sua sponte venerit ad vos.

Commendaturus eos quos Corinthum erat missurus, primum meminit Titi, quem dicit non tam suo suasu & exhortatione, quam propria animi promtitudine suscepisse negocium colligendæ Eleemosynæ apud Corinthios. Cum autem propter hoc Deo gratias agit, significat non solum omnes pios motus in hominibus à spiritu Dei excitari, verumetiam hoc opus Deo pergratum esse, vt egestati fratrum succurrant.

Misimus autem vna cum illo fratrem, cuius laus in Euangelio est per multas Ecclesias, nec id solum, verumetiam delectus ab Ecclesia, est comes peregrinationis nostræ, cum hac gratia quæ administratur à vobis ad eiusdem Domini gloriam, & animi vestri promtitudinem.

Barnabam hunc secundum socium fuisse, quem

cum Tito mittit Apostolus, non tam ex eo apparet, quod eius magna laus fuerit in prædicatione Euangelij, quam ex eo quod dicatur ab Ecclesia Paulo constitutus comes peregrinationis: quemadmodum ex actis Apostolicis constat. Ad huius commendationem facit quod dicit, eum ab Ecclesia communibus suffragijs electum ad colligendam Eleemosynam apud Corinthios. Quod cum cedere in gloriam Dei, & animi eorum promtitudinem dicat, stimulos addit Corinthijs ad liberalitatem suam erga pauperes declarandam.

Declinantes hoc, ne quisquam nos carpat in hac exuberantia quæ administratur à nobis, procurantes honesta non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus.

Cur alios mittat exponit, scilicet ne quis malignus, vt nemo est à Sathanæ morsibus immunis, diceret Paulum suis priuatis commodis potius, quam pauperum necessitati studere. Paulus ergo, vt vir honestus & sanctus, dicit se studere, vt non solum apud Deum habeat conscientiam bonam, verumetiam vt sit extra calumniam apud homines. Vnde Augustinus: qui negligit famam, crudelis est, Quia non minus necessaria est nobis coram proximo, quam bona conscientia coram Deo. Hoc Pauli exemplum non

solum

ſolum miniſtris verbi, verumetiam omnibus pijs propoſitum eſſe ſciamus.

Miſimus autem cum eis fratrem noſtrum,quem ſæpe in multis probauimus, diligentem: nunc autem multo diligentiorem ob multam fiduciam,quam habeo erga vos.

Superioribus tertium addit ſocium, quem commendat à diligentia quam ſæpe fuerat in eo expertus, & quam nunc multo maiorem eſſe in eo intelligit, propterea quod magnam fiduciam conceperit de eorum erga pauperes liberalitate. Hic Paulus ad Eleemoſynam colligendam non mittit niſi virum de cuius pietate & diligentia compertum habet, Viderint ergo noſtri, qui ad curam animarum emittunt eos, qui vix eſſent idonei qui porcis paſcendis præficerentur.

Siue de Tito: ſocius meus eſt, & apud vos adiutor: ſiue (de alijs) fratres noſtri ſunt, & Apoſtoli eccleſiarum & gloria Chriſti.

Etſi hic particula illationis non eſt expreſſa: Tamen non dubito quin ſit concluſio commendationis legatorum, quos Corinthum mittit. Colligit enim in ſummam quibus laudibus clareant illi tres qui mittuntur. Siue inquit de Tito, ſcilicet quæritur, eſt ſocius meus in miniſterio Euange-

Euangelij, & adiutor apud vos: siue de alijs duobus quæritur, sunt fratres nostri, sunt Apostoli, id est, legati Ecclesiarum, sunt gloria Christi, vt per quos gloria Christi manifestetur, Dum eum prædicant, & sincere colunt, sancteque inter homines viuunt. Erasmus vertit ὑπὲρ τίτου, *Titi nomine. Sed quia* ὑπὲρ *sæpissime apud Paulum pro* περὶ *capitur, malui de Tito, quam Titi nomine, vertere. Nam hoc magis congruit & Chrysostomus ita explicat, & nouus interpres. Collige ex his quæ esse debeant in diaconis pauperum & ministris Ecclesiæ, nempe vita honeste anteacta, pietas, rerum experientia, vocatio, labor, industria, cura pauperum: breuiter, vt sint tales qui Christi gloria iure dici possint, quales soli illi sunt, qui de bona conscientia apud Deum, & sancta vita coram hominibus in Domino gloriari possunt. Detestanda est igitur vox eorum, qui populo illudentes dicunt, Facite sicut doceo, non sicut ago: qui potius* ἀλάστορες *Ecclesiæ, quam pastores animarum censendi sunt.*

Itaque demonstrationem charitatis vestræ & nostræ de vobis gloriationis ostendite erga eos etiam in conspectu Ecclesiarum.

Conclusio exhortationis. Ostendite itaq; vestram charitatem erga egenos, et efficite ne frustra de vo-

de vobis gloriatus esse videar, quod tum demum futurum est, si hos quos mitto in conspectu Ecclesiarum amanter & benigne complexi fueritis. Hinc & nos discamus, quomodo excipiendi sint qui pauperum negocium apud nos agunt. Chrysostomus exponit εἰς πρόσωπον Ecclesiarum, in gloriam & honorem Ecclesiarum. Qui enim hos legatos honorant, honorant & Ecclesias, quæ eos miserunt. Vtraque expositio satis congruit. Sed hæc posterior magis stimulat Corinthios ad officium præstandum.

Caput IX.

Summa capitis noni.

IAm dudum Achaiam instructam esse & se misisse fratres, vt omnia sint in promtu, cum ipse cum Macedonibus venerit memorans, validissimis argumentis ad candidam liberalitatem eos inuitat.

Ordo & partes capitis noni.

Capitis huius sunt quatuor partes. Prima, est significatio quod Eleemosyna Achaiæ iam dudum instructa

instructa sit. Secunda, causam apertius exponit, cur Titum & alios miserit Corinthum. Tertia, exhortatur ad liberalitatem, quæ careat tristitia & minime sit coacta. Quarta, est clausula acclamatoria per gratiarum actionem ob inenarrabilia Dei dona.

Exegesis IX. capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Nam de subsidio quidem, quod fit in sanctos, superuacaneum mihi est scribere vobis (noui enim promtitudinem vestram, cuius causa de vobis glorior apud Macedones) quod Achaia parata est ab anno superiori, & qui est ex vobis zelus prouocauit complures.

Præteritio est. Dicit enim superuacaneum esse scribere de subsidio quod fit in sanctos, Id quod tamen breuiter facit. dicit enim non solum Achaicam Eleemosynam iam dudum paratam esse, verumetiam multos zelo Corinthiorum iam magis ad liberalitatem exercendam prouocari. Est autem optimus & laudabilis zelus cum alius alterius pietate & virtute ita prouocatur,

vt eam sibi imitandam aut etiam, si fieri potest, superandam proponat, absque tamen omni vllius odio. Talis fuit zelus sanctorum olim, multum diuersus ab eo zelo, quo nunc multi laborant in aliorum perniciem. Rationem propositionis, à promtitudine Corinthiorum sumtam, Parenthesi inclusi, vt contextus expositionis conspiceretur.

Misi autem fratres, vt gloriatio nostra de vobis non inanis reddatur in parte hac, (vt quemadmodum dicebam) parati sitis ne quo modo, si venerint mecum Macedones & offenderint vos imparatos, pudefiamus nos (ne dicamus vos) in hac gloriationis fidentia.

Causam apertius exponit, cur Titum cum alijs duobus fratribus miserit Corinthum, nimirum vt Corinthiorum Eleemosyna eroganda in pauperes sit parata vbi Apostolus venerit cum Macedonibus. Hunc autem finem multis verbis inculcat uidelicet, ne gloriatio nostra reddatur inanis: vt parati sitis: ne pudefiamus nos in hac gloriationis fidentia, vt interim taceam, vt vos non pudefiatis cum venerint Macedones. Magis enim cum aliquid à nobis peccatum est erubescimus in multorum conspectu. Hæc copia & expolitio vrget Corinthios vt officium faciant.

Voca-

Vocabulum ὑπόστασις, pro quo fidentiam posui, idem est hoc loco, quod Hebraicum Tocheles, quod 70. interpretes Psal. 39. verterunt hypostasis, id est, spes seu expectatio seu fidentia, quæ est firma animi confisio.

Itaque necessarium putaui adhortari fratres, vt prius veniant ad vos, & prius ordinent antea indictam benedictionem vestram, vt hæc sit parata, ita vt sit benedictio & non auaritia.

Finem legationis colligit, nimirum vt legati Eleemosynam prius indictam absoluant & ordinent, priusquam Paulus cum Macedonibus venerit. Eleemosynam, quam supra gratiam vocauit & subsidium, hic benedictionem appellat, quæ quid sit, hoc loco ex antithesi colligendum est. Opponitur autem auaritiæ, id est, auiditati plus habendi, vbi autem illa est, habet coniunctam tenacitatem & difficultatem quandam aliquid erogandi in pauperes, ita vt quicquid auarus confert, sit veluti extortum quiddam. Huic ergo vitio opponitur benedictio: Proinde significat benedictio benignam & spontaneam beneficentiam seu donum, quod benigne & vltro datur. Debet enim piorum Eleemosyna benigna & spontanea esse,

non extorta. Porro extrema huius pericopæ verba : ita vt ſit benedictio non auaritia : reſpectu ſequentis exhortationis vim propoſitionis obtinent, nimirum vt Corinthij vltro & benigne conferant Eleemoſynam.

Hoc autem qui ſeminat parce, parce & metet, qui ſeminat in benedictionibus, in benedictionibus & metet.

Ratio propoſitionis à fructu beneficentiæ, qui ad ipſos qui liberales ſunt redit: Eſt autem hæc ratio allegorica amplificata contrariorum collatione. Quemadmodum enim ſe habet cum ſeminatoribus : Ita cum ijs qui Eleemoſynam conferunt. Nam vt qui parum ſeminat, parum & metet, & qui multum ſeminat multum metet: Sic qui parce & ex auaritia parum largitur in vſus pauperum, Remunerationem ſuo auaro animo dignam reportabit. At qui in benedictionibus, id eſt, perbenigne in egenos conferunt Eleemoſynam, à Domino recipient copioſam mercedem. Etſi Eleemoſyna in ſe fuerit pro tenuitate alicuius perexigua. Nam vt ſupra dictum eſt, promtitudo animi accepta eſt ex eo quod quis habet, non ex eo quod non habet. vt autem præpoſitione IN *cum nomine* BENEDICTIONIBVS, *pro aduerbio vtitur: Pluralem numerum pro ſingulari Emphaſeos gratia ponit. Obſeruetur autem in hac ſententia, quo in loco ſint haben-*

habendæ piorum Eleemosynæ, nimirum quod sint veluti semen coniectum in agrum, qui magno cum fœnore reddit quod seminatum est. Vnde illud Domini : Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

Vnusquisque autem quemadmodum proposuit in corde, non ex tristitia, aut ex necessitate.

Regula de Eleemosyna conferenda hic traditur. Certa mensura nemini præscribatur, sed conferat vnusquisque quemadmodum proposuit apud se : Tantum caueat ne assit tristitia propter illud, quod sibi detrahi videtur : vel necessitas quasi autoritate Apostoli, aut aliorum exemplo cogeretur inuitus. Vtrumque enim opus sua natura pium prophanat & contaminat.

Hilarem enim datorem diligit Deus.

Non vult ex tristitia aut necessitate proficisci Eleemosynam, sed ex hilaritate, propterea quod talis Eleemosyna sola Deo sit grata. Alludit autem Apostolus ad dictum Syracidæ 35. capite : In omni munere vultum præbeas hilarem. Significatur igitur hoc dicto, quod animi promtitudo, & voluntas liberalis ex eo quod quisque potest, non ex eo quod quisque non potest, spectari debeat, iuxta regulam in octauo positam.

Potens eſt autem Deus efficere, vt omnis gratia in vos redundet, vt in omni ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum.

Argumentum à potentia Dei contra imaginationem carnis. Caro putat ſibi detrahi quicquid in pauperes confertur, Sed Paulus dicit fieri potentia Dei, vt non ſolum tota illorum beneficentia in eos redundet, ita vt nihil deſiderent ad præſentis vitæ ſuſtentationem: verumetiam vt alijs quoque bonis operibus creſcant. Ita Deus officium beneficio compenſat, & virtutem virtute ornat & præmiat. Hæc ſi multi cogitarent, non ita nonnulli fame & frigore perirent, idque inter eos qui domeſtici Dei haberi volunt.

Quemadmodum ſcriptum eſt: diſperſit, dedit pauperibus, iuſticia eius manet in ſæculum ſæculi.

Quod Deus ſoleat efficere, vt abundent in omne opus bonum, qui ſunt erga pauperes liberales, probat ex Pſalmo 112. in quo Dauid virum beatum a timore Dei & alijs virtutibus deſcribit: inter quas etiam ponit liberalitatem erga pauperes. Diſperſit, inquit, dedit pauperibus, In Hebræo eſt fregit, ſcilicet panem, quo verbo ſignificatur ſtudium & actio liberalitatis.

Quod

Quod autem additur iusticia eius manet in sæculum sæculi. significat, quod Deus soleat pietatem erga pauperes compensare aliјs diuinis beneficiјs, & præcipue, vt in iusticia & pietate conseruentur. Pietas enim vt suis exercitiјs propriјs augetur, Ita etiam conseruatur.

Porro qui suppeditat semen seminanti, etiam panem in escam suppeditet, & impleat sementem vestram, & augeat fructus iusticiæ vestræ.

Votum est interpositum. Optat enim vt is a quo omnia bona proueniunt, suppeditet ipsis omnia affatim. & γεννήματα (id est prouentus & fructus) iusticiæ (id est, beneficentiæ) illorum erga pauperes compenset. Hinc monemur, vt nos quoque bona precemur ijs, quorum beneficentiam vel erga nos vel erga alios experimur. Deinde, docemur quod prouentus terræ, & aliј fructus non obtingant casu, sed tanquam manu Dei hominibus porrigantur.

In omnibus ditati in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem.

Tacita epanalepsis est. Nam verbum Abundetis in hoc hyperbato repetendum est, hoc modo: vt inquam abundetis ditati in omnibus

in omnem ſimplicitatem, id eſt, ad omnem benignitatem, quæ ex ſimplici proficiſcitur animo. hoc eſt, non auaro, non triſti, non coacto, ſed hilari & ſincero Deumq; timente. Huc addit argumentum ab effectu, nimirum quod illorum ſimplicitas, id eſt, beneficentia efficiat, vt Deo gratiæ agantur: quo rurſus monemur pios erga egenos affectus oriri à ſpiritu ſancto, qui in ſanctis habitat.

Nam ſubſidium oblationis huius non ſolum ſupplet ſanctorum defectus, ſed etiam redundat per multas gratiarum actiones apud Deum.

Argumenti proximi repetitio per amplificationem. Liberalitas erga egenos, non ſolum ſubleuat egeſtatem egenorum: verumetiam efficit, vt plurimi agant Deo gratias propter beneficentiam, quæ exercetur in pauperes. λειτουργίας, *id eſt, ſacrificij ſeu oblationis vox, vim argumenti ſuaſorij habet. Significat enim quod beneficentia erga egenos ſit ſacrificium Deo gratum. Hinc illud ad Hebræos 13. Beneficentiæ & communicationis nolite obliuiſci. Huiuſmodi enim hoſtijs delectatur Deus. Hoc eſt, huiuſmodi hoſtiæ Deo pergratæ ſunt, Idque propter Chriſtum, in quo ſolo & nos acceptos habet pater, Epheſ. 1. & noſtram obedientiam ex fide promanantem approbat, etſi imperfectam.*

Per probationem ſubminiſtrationis huius glorificantes Deum ſuper obedientia conſenſus veſtri, in Euangelium Chriſti, & ſimplicitate communicationis in eos & in omnes, & eorum precatione pro vobis, deſiderantium vos propter excellentem gratiam Dei in vobis.

Dixit illorum beneficentiam erga pauperes efficere, vt multi agant Deo gratias, nunc autem eius rei cauſas enumerat quatuor. Quarùm prima eſt, quod illa beneficentia ſit quædam probatio ſeu experimentum fidei Corinthiorum. Secunda, quod teſtetur de conſentiente illorum obedientia erga Chriſti Euangelium. Tertia, quod ſimplicitas eorum, id eſt, benignitas & beneficentia erga pauperes manifeſtetur. Quarta, quod ita coniungant animos ſuos cum egenis Ieroſolymitanis, vt ipſi & pro eis orent, & eos ex animo deſiderent ac complectantur propter eminentem gratiam, id eſt, magnam liberalitatem quam in eis experiuntur. Hæc commoda & nos moueant ad beneficentiam erga pauperes exercendam.

Gratia autem ſit Deo ſuper inenarrabili ſuo dono.

Epiphonema εὐχαριστικὸν *eſt, quod eo ſpectat, vt Co-*

vt Corinthij audita hac sui prædicatione, ne efferantur. Monet enim hoc epiphonemate, quod materia gloriationis non sit à nobis, sed a Deo. Ex hoc epiphonemate tria colligamus: primum, quod in omnibus Deo sint gratiæ agendæ. Secundum, quod bene velle & bene agere sint Dei dona. Tertium, quod nullus satis beneficia & dona Dei possit prædicare. Humana enim lingua ea narrari non possunt.

Caput X.

Summma capitis decimi.

A Calumnijs Pseudoapostolorum se purgans, & quanta sit sua potentia in Euangelij negocio ostendens Apostolus, in Deo gloriandum admonet.

Ordo & partes capitis decimi.

Tres sunt huius capitis partes principales, Quarum prima est exordium, in quo per obtestationem requirit Corinthiorum æquitatem & mansuetudinem. Secunda defensio est autoritatis Apostolicæ aduersus eos, qui ipsi detrahebant apud

apud Corinthios: In hac parte tria facit: Primum, quia obiecerunt illi humilitatem & contemtum personæ: respondet per concessionem primum, deinde opponit potestatem Apostolicam, qua se non parum valere testatur. Deinde, quia quidam gloriabantur se esse Christi ministros cum Pauli contemtu, His quoq; respondet, quod in hoc non sit eis inferior, imo quod possit gloriari plusquam illi de sua potestate. Tertio, quia calumniabantur superiorem Epistolam tanquam nimis austeram, cum interim ipse præsens esset infirmus, & sermo eius contemtus, Respondet, se nihil Epistola egisse, quod non etiam coram fuisset facturus. Deinde ironice eos extollens se cum illis comparat, & ostendit quam fuerit fidelis minister in commisso sibi Euangelij negocio. Tertia pars continet regulam, ad quam vult vnumquemque se examinare, vt sciat vbi recte gloriari possit.

Exegesis X. Capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Cæterum ipse ego Paulus obtestor vos per mansuetudinē & æquitatem Christi, qui iuxta speciem quidem hu

milis

milis ſum inter vos: Abſens vero audax ſum in vos.

Exordiolo parat ſibi aditum ad ſequentem confutationem, in qua diluit calumniam Pſeudo-apoſtolorum, qui ſe propter externam verborum pompam magnifacientes, Pauli apud Corinthios autoritatem eleuare conati ſunt. Obteſtatur autem Corinthios, vt intuentes Chriſtum, eius manſuetudinem & æquitatem ſibi proponant, & non ducantur fallacibus affectibus, ſed rem ipſam recte æſtimantes manſueti & æqui ſint iudices. Orationem affectus abrumpit. Criminationem enim aduerſariorum ironice attexit, inquiens: qui iuxta faciem humilis quidem ſum inter vos, & abſens audax ſum in vos, hoc eſt, externam ſpeciem meæ perſonæ contemnunt Pſeudoapoſtoli, vt meam autoritatem apud vos minuant, & meam abſentis in vos temerariam confidentiam exaggerant, vt ita me vobis exoſum reddant. Notetur hic ingenium arrogantum hominum, qui vt ipſi magnifiant nihil non agunt, vt aliorum æſtimationem obſcurent: In verſione ſecutus ſum Eraſmum, & verti κτ̀ πρόσωπον *iuxta faciem ſeu externam ſpeciem, potius quam cum nouo interprete, qui motus antitheſi coram vertit. Nam hoc potiſſimum criminationis caput fuit, vt Pſeudoapoſtoli Paulum inuiſum redderent Corinthijs propter perſonæ externæ contemtum, & orationis humilitatem.*

Rogo autem hoc ne præſens audax ſim ea fiducia qua reputor audax eſſe, in quoſdam qui æſtimant nos tanquam ſecundum carnem ambulantes.

Orationem, quam abrupit epanalepſi, ſynonymia reſtituit. dixit, obteſtor vos per manſuetudinem & æquitatem Chriſti, vbi abrupit orationem, criminationem Pſeudoapoſtolorum ironice interſerens, quam orationem nunc abſoluit, Rogo pro obteſtor reponens. Eſt autem hæc plena oratio, obteſtor & rogo vos per manſuetudinem & æquitatem Chriſti, ne præſens auſus ſim &c. Hoc eſt, vt ita agatis & rem ita controuerſam inter nos æſtimetis, ne cogar præſens apud vos mea vti ſeueritate, id ita demum futurum eſt, ſi vos manſuetos & æquos iudices exhibeatis. Atque ita hic Paulus ex conſequente antecedens vult intelligi, idque perſuadendi gratia. Quid autem ſit ſecundum carnem ambulare, ex antitheſi quæ mox ſequitur, patet: vbi arma potentiæ Dei carni opponit. Ergo caro hoc loco ſignificat imbecillitatem, qualem natura hominum præ ſe ferre ſolet. Cum ergo Pſeudoapoſtoli dicerent Paulum ſecundum carnem ambulare, ſignificabant eum non alio præſidio fretum, quam quod incurreret in oculos ex Pauli externa ſpecie.

In carne enim ambulantes non ſe-

cundum carnem militamus (Arma enim militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potentia Deo ad ſubuerſionem munitionum.)

Hæc confutatio eſt primæ criminationis Pſeudoapoſtolorum : in qua primum concedit ſe in carne ambulare, hoc eſt, ſe ſecundum externam ſpeciem inbecillem eſſe, vt qui non ita multum valeat, ſi externam ſpeciem ſolummodo ſpectes. Verum huic externæ ſpeciei & apparentiæ opponit Apoſtolicam autoritatem, videlicet quod poteſtate Dei validus ſit, ad ſubuertendas munitiones quas enumerat, dicens:

Ratiocinationes euertentes, & omnem altitudinem quæ effertur aduerſus cognitionem Dei, & captiuantes omnem cogitationem in obedientiā Chriſti, & in promtu habentes vindicationem omnis contumaciæ, dum impleatur veſtra obedientia.

Enumeratione effectuum exponit ad quid valeant arma militiæ, in qua ſe bella gerere profitetur. Ac dicit ſe iſtis ſuis ſpiritualibus armis euertere primum λογισμοὺς, *id eſt, Ratiocinationes & conſilia, quibus homines mundani vtuntur ad euertendum Chriſti regnum, ad quorum expugnationem requiritur & ſingularis rerum diui-*

narum

narum cognitio, & inuictum animi robur cum vera pietate & assidua precatione coniunctum. Deinde altitudinem omnem, quæ effertur aduersus cognitionem Christi (qui in mundo apparet humilis & abiectus) id est, quamlibet mundi gloriam & potentiam, Eam enim in nihilum rediget minister Dei, vt nullum prorsus in regno Christi locum habeat. Tertio, omnem cogitationem se captiuam ducere dicit ad obediendum Christo: Quod fit quando homines renunciata carnis cogitatione, sepositis ratiocinationibus corruptæ naturæ, & seclusa gloriæ & potentiæ mundi vanitate, verbo Dei conuincuntur de sua impietate, & prædicatione Euangelij Christo adducuntur. Quarto vindicationem omnis contumaciæ ponit, quæ est etiam pars potestatis Ecclesiasticæ, fundata super hoc Christi dicto, Quicquid ligaueritis super terram, in cœlo quoque ligatum erit. Nam quæ hic recenset Apostolus communia sunt omnibus ministris, sed non æque feliciter ab omnibus administrantur. Hoc postremum de vindicatione etiam referri potest ad pœnas corporales, quas diuina virtute contumacibus inflexit: sicut Elimam magum cœcitate percussit: Alexandrum & Hymenæum Diabolo tradidit cruciandos. Quod autem addit: dum vestra obedientia impleatur, significat in quem scopum collimare ministri verbi debeant, nimirum vt istis suis

armis

armis vtantur, donec homines Christo obedientes reddiderunt. Hic locus extollit manifice ministerium verbi, & illud collocat supra omnem gloriam & potestatem mundi: videant igitur ministri verbi, vt hac sua potestate rite fungantur.

Quæ secundum speciem sunt aspicitis?

Hæc interrogatio cum admiratione reprehensionem habet, quasi diceret: cum istis armis me vti experti estis, perperam facitis qui iuxta externam faciem, & non potius iuxta veritatem de me iudicatis. Externa quidem apparentia humilis est, sed spirituale robur ministerio nostro annexum in æstimandis Christi ministris potius est spectandum. Idem sit de omnibus sinceris Dei famulis iudicium.

Si quis apud se confidit quod Christi sit, Hoc reputet rursus ex se, quod quemadmodum ipse Christi, sic & nos Christi.

Respondet eis qui gloriabantur se esse ministros Christi, idque cum Pauli contemtu, & dicit neminem ex eo iustam habere causam se contemnendi, cum sit & ipse Christi minister. verum illi in hoc errarunt, quod non æstimarint, vt decuit, vocationem, dona, & labores Pauli, iuxta quæ tria, gradus & ordines inter Dei famu-

famulos geometrica proportione in bene constituta Ecclesia fieri oportet.

Nam etsi etiam abundantius quid glorior de potestate nostra, quam dedit Dominus nobis in ædificationem & non destructionem vestri, non pudefiam, vt non videar terrere vos per epistolas.

Vt modestiæ Apostoli fuit, quod se alijs ministris inferioris gradus adiunxerit: Ita autoritatis suæ tuendæ gratia suum dignitatis gradum sibi vendicat. & ne quis id arrogantiæ asscribat, totum Deo fert acceptum, cum ait: Quam dedit mihi Dominus non in destructionem vestri sed ædificationem, ne videlicet putetis, quæ iacto, inania quædam verborum terricula menta esse. Obseruetur hic finem potestatis Ecclesiasticæ esse ædificationem Ecclesiæ. Quicunque ergo vel doctrina, vel facto, vel vita, destruit Ecclesiam, frustra se vicarium Christi aut famulum esse gloriatur.

Nam epistolæ quidem inquit graues sunt & validæ, sed præsentia corporis infirma, & sermo contemtus.

Hæc obiectio est Pseudoapostolorum, & criminatio quod Paulus alius sit absens per literas,

alius præsens. Absentis quidem (aiunt) literæ sunt graues & validæ, sed ipse cum præsens adest vobis non solum ipse inualidus est : verumetiam sermo eius est contemtus. Hinc apparet quod aduersarij Pauli potissimum gloriati sint de grauitate suæ personæ, & de externa verborum εὐμορφία, pompa, & grandiloquentia: Sed sequitur Apostoli responsum.

Hoc cogitet qui talis est: quod quales sumus absentes sermone per epistolas, tales etiam præsentes opere.

Responsio est ad criminationem quasi diceret: Ei qui obijcit mihi quod absens audax sim per Epistolas, & præsens abiectus, vt qui contemto sermone vtar, Hoc responsum volo : quod absens et præsens idem sim, ne quid amplius dicam.

Non enim audemus inferre aut conferre nosipsos quibusdam, qui seipsos commendant.

Ratio est ironica. Non audemus nos inferre, id est, annumerare, aut inserere quibusdam, nec conferre nos cum illis, qui seipsos commendant ac prædicant. Dicuntur autem seipsos commendare, qui cum nihil egregie fecerunt ipsi, applausum tamen vulgi quærunt, & maximi videri volunt. Qui quoniam alios non habent, commendatores,

datores, ipsi propriæ laudis præcones sunt. Quod ἐγκρῖναι *per inferre reddidi, secutus sum Camerarij autoritatem, vt retinerem* προσονομασίαν, *quæ in Græco est.*

Sed non intelligunt quod ipsi sese seipsis metiuntur, & sese sibijpsis comparant.

Antithesis est. quasi diceret: Illi quidem magnifice se prædicant, sed non sentiunt nec animaduertunt quid faciant. Deberent res à se gestas in medium afferre, quas nullas omnino habent. Apud vos latent, nullas nationes ad fidem conuerterunt, nullos labores experti sunt, sed solummodo absque vlla suorum factorum mensura gloriantes, per seipsos se metiuntur, & ipsi sibijpsis mensura sunt: vt qui se sibijpsis comparent, id est, suo proprio testimonio sunt clari, qua iactantia nihil potest dici absurdius. Quod autem hanc Pauli sententiam reddidi in tertia persona secutus Parisiensem Theologum, Camerarium, & Erasmum, potius quam Photium, motus sum antithesi quæ sequitur.

At nos non extra mensuram gloriabimur, sed iuxta dimensionem regulæ eius mensuræ, quam Deus nobis dispertitus est, videlicet quod etiam peruenerimus vsque ad vos.

Sensus est: Verum nos res gestas à nobis proponimus, de quibus in Domino gloriamur. Sed Apostolus persistit in metaphora mensuræ, & primum dicit se non extra mensuram gloriari, vt faciunt Pseudoapostoli. Deinde, regulam certam se secutum ait eius mensuræ, quam Dominus sibi partitus est. Vocat autem mensuram Apostolus, quicquid terrarum Deus ipsi velut ad regulam esset admensus, vt totum istud spacium adduceret Christi imperio. Tertio, partem spacij seu mensuræ nominat Apostolus cum ait: Adeo quod peruenerimus etiam vsque ad vos, hoc est.: quod præter alias nationes & populos vos quoque pars mensuræ sitis mihi à Domino assignatæ: videtur autem hic Apostolus alludere ad mensurationem terræ Palestinæ & eius diuisionem inter duodecim tribus: qua re significatum mystice fuit, quod duodecim Apostoli iuxta regulam à Domino sibi commendatam, multas terras & nationes adijcerent regno CHRISTI.

Non enim quasi non perueniremus vsque ad vos, super extendimus nosipsos. nam vsq; ad vos etiam peruenimus in Euangelio Christi.

Antithesi amplicat & repetit quod dixit persistens in eadem metaphora. sensus est: Non ita vsque ad vos peruenimus quasi aliquo spacio

magno

magno in medio relicto, sed omnibus peragratis interpositis regionibus, & in ijs iacto fundamento Euangelij ad vos suo loco & ordine peruenimus, seruata legitima dimensionis ratione.

Non extra mensuram gloriantes in alienis laboribus: sed sperantes augescente fide vestra in vobis magnificari secundum regulam nostram in exuberantiam, vt etiam vltra vos Euangelizem non aliena regula, vt de ijs quæ parata sunt glorier.

Hac antitheseon collatione grauiter perstringit Pseudoapostolos, qui in alienis laboribus & extra mensuram sibi deputatam gloriati sunt. Ac si dicat: Illi extra mensuram gloriantur: At ego secundum mensuram, adeo quod sperem succrescente vestra fide me magnificatum iri in vobis, dum scilicet vester profectus in fide se magis ostenderit. Est enim magistri gloria discipuli profectus. Neque spero hoc tamen, sed superabundantius adhuc, nempe vt extendam meam regulam vltra vos, ad eos scilicet qui nondum audiuerunt Euangelium: ne in aliena regula de ijs quæ parata sunt glorier: hoc est, ne mihi assumam quod Dominus alijs admensus est: quemadmodum vestri Pseudoapostoli faciunt, sed vt in mea regula glorier, dum illis

qui nondum Euangelium audiuerunt, Euangelizem. Regula hic pro re menſurata ponitur, pro qua antea μέτρον, hoc eſt, menſuram poſuit.

Sed qui gloriatur, in Domino glorietur. Non enim qui ſeipſum commendat ille probatus eſt, ſed is quem Dominus commendat.

Ut & ſe & Pſeudoapoſtolos in ordinem cogat, commode hanc regulam tradit: quam omnes pios in omnibus ſuis actionibus ſequi oportet. Qui gloriatur in Domino glorietur, hoc eſt, In omnibus honeſtis & præclaris factis, Primum Deo totam gloriam in ſolidum vendicet. Deinde ad Dei gloriam referat quicquid gratiæ à Deo accepit. Primum ſuperbiæ medetur, alterum auaritiæ: quæ duo vicia quantumuis excellentia dona Dei fœde contaminant. Rationem regulæ addit per collationem cauſarum: quarum altera eſt deſtruens, altera efficiens. Qui enim ſe ipſe commendat alijs, ſordeſcit contemtus. Non enim eius eſt vera commendatio. At is quem Deus commendat, probatus eſt & Deo & hominibus. Sed quiſnam à Deo commendatur? Qui omnia ſua recte facta ad hanc Pauli regulam exigit & examinat.

Caput XI.

Summa capitis vndecimi.

Hortatur Apostolus Corinthios, ne se sinant à Pseudoapostolis decipi, & à Christo sponso abduci: & ostendens haud iustas esse causas sui contemtus, quas prætendunt Pseudoapostoli, se illis non modo parem, sed longe superiorem multis argumentis conuincit.

Ordo & partes capitis vndecimi.

Huius capitis dispositio mirum in modum est artificiosa. Nam cum hunc scopum sibi Apostolus proponat, vt persuadeat Corinthijs, ne, se illorum Apostolo contemto, Pseudoapostolis adhæreant, cum animarum suarum certo periculo, necesse habuit ostendere, quibus rationibus excellat istis. Exordiolo igitur admodum apto à voto sumto vtitur. Optat enim vt se insipientem, id est, suas laudes referentem ferant, sed mox correctione subiecta exponit in quanto metu sit, ne sinant se decipi à Pseudoapostolis: Vnde insinuat propositionem huius capitis princi-

palem, videlicet ne sinant se seduci à Pseudoapostolis, sed sibi potius quam illis adhæreant. Hac propositione confirmata, paucis diluit calumnias Pseudoapostolorum, qui obiecerunt Paulo sermonis simplicitatem, personæ contemtum, & abstinentiam à stipendio in signum alieni animi à Corinthijs. Vnde dilabitur in descriptionem Pseudoapostolorum, & ostendit quam fallaciter agant sub prætextu pietatis, idque exemplo sathanæ cuius ministri sunt. Deinde, vt redigat Pseudoapostolos in ordinem, rursus præfatur & petit, vt se insipientem ferant, qua occasione exprobrat Corinthijs quod se ita seruiliter subiecerint Pseudoapostolis, tum proponit se etiam gloriari posse, & velle. & collationem instituit sui & Pseudoapostolorum, in qua multis modis se non modo parem esse, verumetiam antecellere Pseudoapostolis ostendit.

Exegesis XI. capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Vtinam toleraretis me paulisper in insipientia, imo etiam toleratis.

Exordiolum à voto. vtinam toleraretis me paulisper gloriantem de mea eminentia in negocio

gocio Euangelij. Hoc votum mox corrigens ait: Imo etiam toleratis. ac si dicat, Quid opus est vt id optem, quod sponte mihi largimini? Potest etiam petitio esse (Nam verbum Græcum ambiguum est) vt ita reddatur, Imo etiam tolerate. Etsi autem vtraque expositio satis congruit, priorem tamen præfero cum Erasmo. Cum insipientiæ meminit, oblique perstringit Pseudoapostolos, qui suarum laudum buccinatores erant apud Corinthios, quo nihil inciuilius, nihilq; stultius esse potest. Quare recte huiusmodi gloriationem, qua quis seipsum iactat, insipientiam vocat Apostolus. Verum interea & hoc obseruandum, interdum quod simpliciter & per se in vitio est, fieri debitum officium propter aliquam circumstantiam. Pseudoapostoli gloriabantur, vt ipsi magnifierent, Quare recte stulticiæ insimulantur. Paulus gloriabatur, vt tueretur potestatem suam Apostolicam: quo veritas Euangelij permaneret apud Corinthios in gloriam Dei & salutem Corinthiorum. Quare ipsius gloriatio fit debitum officium: Tantum abest vt Apostolo notam insipientiæ inurat. Hoc exemplo ministri verbi in simili causa, modo per similem affectum retineant, imitari possunt.

obliqua pseudo apostolorum taxatio.

Gloriari de propriis factis, non insipientia sive stultitia est.

Nam zelotypus sum erga vos Dei zelo.

Ratio voti ab affectu Apostoli erga Corinthi-

vos, ac si dicat: quod anxie optem, vt meam insipientiam feratis, facit zelotypia qua laboro erga vos. Non quidem mea causa sed Dei. Hac zelotypiæ distinctione rursus Pseudoapostolos pungit, qui sibi zelotypi erant non Deo. Monentur ergo ministri Dei hoc Pauli exemplo, vt Deo sint zelotypi tanquam sinceri Paranymphi, qui nolunt sponsam amare nisi proprium sponsum, & irascuntur sancto zelo omnibus, qui sponsam à suo legitimo sponso abducere moliuntur.

Despondi enim vos vni viro, vt exhibeatis vos Christo virginem puram.

Aetiologia est. suæ enim erga Corinthios zelotypiæ rationem reddit. Est autem sensus horum verborum. Prædicatione Euangelij à fornicatione impura, qua contaminati eratis, adduxi vos ad Christum, cui purificanti vos à prioribus pollutionibus, despondi vos vt Paranymphus marito Christo, vt posthac exhibeatis vos vt puram virginem. Consistit autem hæc puritas in doctrinæ Christi simplicitate, cultu sincero, & morum innocentia. Qui enim vel doctrinam corrumpit, vel cultum legitimum violat, vel impudicicia morum lasciuius est, à Christo sponso ad fornicariam lasciuiam deflectit.

Metuo autem ne quo modo ſicut ſer pens Euam decepit calliditate ſua, ſic corrumpantur ſenſus veſtri à ſim plicitate, quæ eſt in Chriſto.

Exponit quanto in metu ſit pro Corinthijs, videlicet quod metuat, ne à ſalute per Chriſtum parta excidant, ſeducti à Pſeudoapoſtolis. Eſt autem hic duplex collatio. Vna Euæ & Eccleſiæ: Altera ſerpentis, hoc eſt, Diaboli & Pſeudoapoſtolorum. Vt Eua ante lapſum fuit typus Eccleſiæ: Ita eadem poſt lapſum figura eſt excidentium gratia per inobedientiam. vt ergo ſalus Euæ poſita fuit in ſimplicitate verbi Dei eiuſque obedientia, & eiuſdem lapſus ex corruptela verbi extitit & ex inobedientia: Ita ſalus Eccleſiæ Chriſti in ſimplicitate Euangelij eſt ſita eiuſque fide & obedientia, & interitus in defectione à ſimplicitate Euangelij. Deinde altera collatio eſt ſerpentis & Pſeudoapoſtolorum, quæ ita inſtituenda eſt: Quemadmodum ſerpens ficto zelo pro primis parentibus calliditate ſua monſtrato fructu Paradiſi (qui Euæ audito ſerpente viſus fuit aptus ad cibum deſiderabilis oculis, & expetibilis ad prudentiam conferendam) decepit Euam: Ita Pſeudoapoſtoli ſua calliditate externam ſpeciem rerum, pompam verborum, ſimulatam ſanctimoniam, fictum zelum, ſapientiæ opinio-

opinionem prætendentes, nituntur Ecclesiam à simplicitate Euangelij Christi abducere, atque ita æternis mancipare pœnis. Hic obseruetur primum quantum sit beneficium Christi, qui nos peccato perditos & prostratos sub damnatione, suo Euangelio in salutis statum restituit. Deinde quanta sit dignitas & necessitas ministerij verbi, quamq; bene mereantur de Ecclesia sinceri ministri Euangelij, qui voce & vita veram pietatem docent & exprimunt: Et econtra considerandum, quantæ pestes sint Ecclesiæ falsi doctores, qui homines à simplicitate Euangelij abducunt ad humanas corruptelas, atque ita præcipitant in certam damnationem. Porro hæc Pauli sententia insinuationem habet antea signatæ propositionis. videlicet, vt Corinthij caueant, ne sinant se decipi à Pseudoprophetis. Habet etiam apertam rationem propositionis à periculo & certo damno petitam: videlicet, ne sicut Eua excidant gratia & salute.

Nam si is qui venit, alium quidem Christum prædicat, quem non prædicauimus, aut spiritum alium accipitis quem non accepistis, aut Euangelium aliud, quod non accepistis, recte toleraueritis (eum.)

Ratio propositionis est, sumta à perfectione doctri-

doctrinæ Pauli, Cuius propositio sola loco integri argumenti ponitur. Si Pseudoapostolus aliquis veniens docuerit perfectiorem Christum, impetrauerit vobis alium spiritum sanctum seu efficaciorem, & tradiderit vobis perfectius Euangelium quam ego feci, bene fecistis quod sustinueritis & receperitis eum. Sed nullus potest venire, qui hoc faciat. imo qui à simplicitate Euangelij abhorrent, seductores sunt & impostores. Quare nequaquam eos sustinere deberetis. Hic discamus, quod si prædicatio Pauli fuit sufficiens ad salutem consequendam, seductores sint Papistæ qui Euangelio non contenti, imo Euangelio spreto doctrinas humanas pro Euangelio obtrudunt. Quare non minus quam sathanas ipse cauendi sunt.

Arbitror enim me nihilo inferiorem fuisse eximijs Apostolis.

Pro ipsa minore ponit minoris confirmationem. Paulus non est inferior eximijs Apostolis. Ergo Pseudoapostoli perfectiorem salutis doctrinam afferre non possunt. Verum hanc confirmationem hic veluti digito monstratam, in duodecimo capite persequitur. Nunc enim obiectiones Pseudoapostolorum aduersus eam confutat, ne veluti præiudicio quodam impediti Corinthij, minus se faciles ad credendum ipsi exhibeant.

Etsi

Etsi autem idiota sum sermone, non tamen scientia.

Refutatio est primæ obiectionis contra minorem, in qua asseruit se non inferiorem esse eximijs Apostolis. Obiecerunt Paulo quod sermone esset idiota, ideoque ipsius doctrinam non fuisse absolutam: Respondet per concessionem & correctionem: fateor me esse idiotam sermone, nihilominus tamen scientia non sum idiota, quod paulo post in duodecimo declarat, vbi se in tertium cœlum raptum fuisse ait. Idiota grandiloquo & pomposo oratori hic opponitur. Paulus enim vt penitius penetraret in corda hominum rudium suo Euangelio, vsus est sermone populari & simplici, vt ita se captui rudium discipulorum accommodaret. quod sane officium est fidelis magistri, qui non tam suam laudem quam instructionem discipulorum quærit. Verum Pseudoapostoli crepantes grandia, garrulitate sua auditores in admirationem sui perduxerunt quidem, sed eos nihil solide docuerunt. Unde vt viderentur eximij doctores esse soli, obiecerunt Apostolo imperitiam sermonis, sed falso. Hinc discant pij ministri verbi, non à Pseudoapostolis inanem garrulitatem captare, sed potius ab Apostolo se rudium auditorum captui accommodare, quo ipsorum labor in ædificationem Ecclesiæ cedat.

Sed

Sed omnino manifestati sumus vobis in omnibus.

Firmissimo testimonio confirmat Apostolus quod dixit. Prouocat enim ad illorum conscientiam, quibus haud ignotum erat, quanta diuinarum rerum scientia polleret, vt qui ipsos ab errore Ethnico sua industria & doctrina abductos, Christo lucrifecerit.

Num peccatum feci, quod me humiliauerim, vt vos exaltaremini? quod gratis Euangelium Dei euangelizauerim vobis?

Criminationes duas Pseudoapostolorum per interrogationem & admirationem proponit. Obiecerunt Apostolo absenti contemtum personæ, nempe quod se nimium familiarem omnibus fecerit, ac se vel minimis subiecerit, vt eos exaltaret, id est, in Christi cognitionem perduceret. DEINDE, *quod gratis Euangelium prædicauerit, cum alij acciperent stipendium. Utraque criminatio quam sit iniusta ostendit. An is, inquit, qui se humiliat, vt alios exaltet, peccat? An is, qui Euangelium Christi prædicat gratis propter cauenda scandala, est culpandus? Utrumq; sane debitum officium est. Quare qui hinc ansam calumniandi petit, iniquus & malignus sit necesse est. Hoc exemplum Pauli abstinentis à stipendio nequaquam imponit legem*

ministris

Nimia ni:
familia:
ritas pa:
rit con:
temptum:

ministris verbi, nisi in simili casu. Nec Papistæ hinc recte extruunt supererogationis opera, cum Paulus nihil aliud fecerit quam quod ex officio debuerit. Debent enim omnes ministri Dei scandalis quantum fieri potest occurrere, ne Ecclesiæ ædificatio per illos impediri videatur.

Alias Ecclesias spoliaui accepto stipendio, ad hoc vt vobis inseruirem.

Macedonicas Ecclesias intelligit, quæ fuerunt cum in pauperes, tum in ministros Euangelij liberaliores. Quod autem dicit sese expoliasse Ecclesias, id ita accipiendum est, quod quicquid conferant pij sua sponte in ministrorum verbi sustentationem, est veluti debitum, quod debeatur iure spiritualis belli. Nam homines sathanæ subiectos, prædicatione Euangelij & armis spiritualibus liberant præcones verbi, & Christo subijciunt. His quoque verbis non parum perstringit Corinthiorum ingratitudinem, qui permiserunt, vt ipse ab alijs acciperet stipendium, & sibi seruiret: quorum exemplum multi hodie imitantur, cum paucissimi Macedonibus similes reperiantur, qui in ministros alijs Ecclesijs seruientes fuerunt liberales.

Et cum præsens essem apud vos, & egerem, non torpore meo quemquam grauaui: Nam quod mihi deerat,

erat, suppleuerunt fratres, qui venerant ex Macedonia, & me vobis seruaui minime onerosum & seruabo.

Ἐπεξεργασία est. Nam id quod dixit breuius, hic latius repetit, & duo addit: Primum, quod suo torpore & ignauia non fuerit alijs torporis causa, nec ipsis Corinthijs oneri. quo dicto non parum perstringit Pseudoapostolos, qui cum ipsi ignaui essent ventres, liberaliter de alieno vixerunt: Alterum est quod dicat etiam in posterum se effecturum ne sit Corinthijs oneri, quod itidem Pseudoapostolorum respectu facit, qui possent forte ea, quæ dixerat, eo torquere, quasi Paulus succenseret ipsis, quod stipendia non conferrent, aut saltem prouocaret eos ad maiorem liberalitatem.

Est veritas Christi in me, quod gloriatio hæc non obturabitur mihi in regionibus Achaiæ.

Asseueratio est interposito iuramento, estque sensus. Hæc mea gloriatio, si modo Christi veritas in me est, quod in Achaiæ regionibus non accipiam stipendium, nequaquam obturabitur mihi, hoc est: nequaquam excludetur aut deficiet. Vt enim caueam scandala, ab isto meo iure abstinebo. Pertinet & hoc exemplum ad omnes

verbi ministros, non quidem in specie, sed in genere facti.

Propter quid? An quod non diligam vos? Deus nouit: Quod autem facio, etiam facturus sum.

Expositurus causam cur nolit à Corinthijs stipendium accipere, primum destruit fictam causam, quam aduersarij ipsius ipsi obiecerunt. Calumniabantur enim quod Paulus ideo abstineret, quia Corinthios non amaret. Sed hanc calumniam iuramento interposito diluit. Hic nota, quam sit prona malicia hominum ad excogitandas varias calumnias, quibus sæpe virtus, ipsa obruitur, ac vitij loco habetur. Deinde quoque exemplum Apostoli docet, quod in causa honesta liceat ad Dei testimonium prouocare, & iuramento confirmare, cum vel desunt testes, vel simplici nostræ narrationi fides non adhibetur.

Vt amputem occasionem eorum, qui cupiunt occasionem, vt in quo glorientur, inueniantur, quemadmodum & nos.

Iam veram causam exponit cur à stipendio abstinuerit, nimirum, vt amputaret occasionem eorum, qui cupiuerunt occasionem. Hanc occasionem explicat cum addit, Vt in quo gloriantur inueniantur, quemadmodum & nos. Gloriabantur

bantur autem se esse veros Christi Apostolos, quemadmodum subiecta ratio ostendit: Hanc gloriationem putabant se in solidum consecuturos, si Paulus in accipiendo stipendio, & in captando ocio ipsis similis videretur. Ne igitur ista ratione habeantur pro sinceris ministris, qui reuera sunt Pseudoapostoli, abstinet Apostolus à stipendio, & se non ventris gratia Euangelium docere, facto comprobat.

Etenim huiusmodi Pseudoapostoli operarij dolosi sunt, qui transfigurant se in Apostolos Christi.

Quod occasionem quærant Pseudoapostoli, vt videantur veri Apostoli, ab illorum ingenio probat. Dicit enim eos esse operarios quidem, sed tales qui dolo malo omnia agant: adeo vt si externa tantum consideres, videantur ipsissimi Christi Apostoli. Hypocrisis enim fingit externam personam, cum interim mens varijs opinionibus obruta iacet, Et affectus impietati seruit. Porro transfigurare seu transformare, nihil aliud est quam externos gestus fingere, vt aliquis foris alius videatur esse quam intus sit in corde. Monemur ergo, ne huiusmodi externis laruis sinamus nos decipi.

Et non mirum est: ipse enim sa-

thanas transformauit ſe in angelum lucis: non magnum igitur eſt ſi etiam miniſtri eius transfigurantur, tanquam miniſtri iuſticiæ, quorum finis erit iuxta opera eorum:

A facili & exemplo ſimul probat, quod Pſeudoapoſtoli ſe transforment in Apoſtolos Chriſti. De ſathana manifeſtum eſt, qui non ſolum primos noſtros parentes ſub ſpecie ſanctitatis & amicitiæ euertit: verumetiam poſtea omnibus ætatibus idololatriam inuexit in perniciem hominum. Si ſtatim fuiſſet dehortatus homines ab omni religione, fuiſſent qui cornua eius, vt dici ſolet, animaduertiſſent. Nunc autem vt ſtudioſus ſalutis hominum videatur, tanquam angelus lucis varias religiones inſtituit. Verum interea fraude & dolo homines occidit. Hiſtoria de Gregorio Papa nota eſt, cui ſathan obtulit mortuorum ſpectra, vt horrendam illam blaſphemiam miſſam pro defunctis inſtitueret, &c. Præterea multa alia in regno Antichriſti excogitauit ſathan, quibus occulte & ex inſidijs adortus eſt regnum Chriſti. Nec illi diſſimiles ſunt eius miniſtri: volunt vocari ſacerdotes Dei, ſerui ſeruorum Dei, ſucceſſores Apoſtolorum, columna Eccleſiæ, ſpiritus ſancti organa, adeo vt quicquid dicunt pro articulo fidei habeatur. Admoniti igitur hac Pauli ſententia, diſca-

diſcamus recte diſtinguere inter veros miniſtros, & eos qui falſo ſibi iſtum titulum vſurpant, & volunt videri miniſtri Chriſti, cum ſint Pſeudoapoſtoli. ~~Sunt enim Pſeudoapoſtoli qui menti~~untur ſe Apoſtolos eſſe, cum non ſint, vt Pſeudochriſtus eſt, qui ſe Chriſtum & meſſiam mentitur, cum non ſit.

pſendo,, apti qui

Rurſus dico (ne quis putet me inſipientem eſſe, alioquin etiam, vt inſipientem accipite me, vt paululum quiddam & ego glorier) quod dico non dico ſecundum Dominum, ſed vt per inſipientiam in hac gloriationis fiducia.

Exordiolo viam ſibi parat ad ſequentem collationem, & prolepſi anticipat obiectionem. Inſipientis eſt ſeipſum laudare, & vere inſipientis eſſe ait gloriari coram Domino, cum nemo non ſentiat, quanta ſit ſua imbecillitas. Quare reſpectu aliorum gloriaturum ſe eſſe ait, rogatq; vt hanc inſipientiam boni conſulant, præſertim cum tanta ſit ſibi gloriationis materia & fiducia.

Quandoquidem multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor.

Hæc propoſitio eſt figurata collatione. multi

gloriantur ſecundum carnem : Cur idem & mihi non licebit ? Secundum carnem eſt de rebus externis gloriari, vt de generis nobilitate, bonis fortunæ, animi, & externis.

Libenter enim toleratis inſipientes, cum ſitis ipſi ſapientes.

Ratio propoſitionis eſt ironica. Qui ipſi ſapientes ſunt, ferunt moderate aliorum infirmitatem & inſipientiam. Quare cum vos ſapientes ſitis, non dubito quin meam inſipientiam boni conſulatis.

Toleratis enim ſi quis vos in ſeruitutem adigit, ſi quis exedit, ſi quis accipit, ſi quis effertur, ſi quis vos in faciem cædit.

Aetiologia eſt ſimiliter ironica, habens in ſe tacitam eamque acerbiſſimam reprehenſionem. Sumitur autem hæc ratio à minori ad maius. Aliorum dominium, voracitatem, rapinas, ſuperbiam, imo & verbera æquo animo toleratis Cur non multo magis veſtri Apoſtoli inſipientis ſuſtineretis orationem ?

Iuxta contumeliam loquor, perinde quaſi nos infirmi fuerimus, imo in quocunq; audet aliquis (per inſipientiam loquor) audeo & ego.

Hoc

Hoc ad confirmationem consequentiæ superioris argumenti refero, quasi diceret: contumelia dignum esset, si me vestrum Apostolum non ferretis, cum tanta ab istis ambitiosis sustinetis. Cum tamen ego non minus quam illi, imo plus etiam gloriari possim, si modo paululum mihi liceat insipientis sustinere personam. Iam sequitur collatio ipsa, in qua, quid commune cum Pseudoapostolis habeat, & quam præ illis habeat gloriandi materiam, exponit.

Hebræi sunt? sum & ego: Israelitæ sunt? sum & ego: semen Abrahæ sunt? sum & ego.

Quod ter eandem sententiam repetit, respicit ad fastum ambitiosorum istorum, qui arroganter his verborum formulis gloriari solebant. Hebræi sumus, Israelitæ sumus, Semen Abrahæ sumus, Cur ergo cederemus Paulo? verum Paulus hoc quidem ita illis concedit, vt se in eo non minorem esse illis ostendat, atque adeo significat, quod ex illa gloriatione non habeant isti iustam se contemnendi causam.

Ministri Christi sunt? (insipienter loquor) amplius ego.

Hinc incipit redigere Pseudoapostolos in or-

dinem, ſuum Apoſtolatum & labores quos in officio ſuſtinuit extollendo. Sunt quidem (vt ipſi gloriantur) miniſtri Chriſti, ſed non eſt eorum miniſterium ſincerum, nec Apoſtolatus dignitatem conſecuti ſunt, neque tantos labores perpeſſi ſunt in miniſterio, quantos ego.

Iu laboribus abundantius, in plagis ſupra modum, à Iudæis quinquies plagas quadragenas accepi vna minus, ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci, noctem & diem egi in profundo, in itineribus ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in vrbe, periculis in deſerto, periculis in mari, periculis in falſis fratribus, in labore & moleſtia, in vigilijs ſæpe, in fame & ſiti, in ieiunijs ſæpe, in frigore & nuditate.

Hic Catalogus laborum & periculorum Apoſtoli oſtendit, quam excellat Pſeudoapoſtolis Paulus in miniſterio. Illi enim molle ſectabantur ocium, ipſe autem omnes difficultates, labores & pericula, vt propagaret regnum Chriſti, contemſit. Deinde Pauli fidem miniſterio nobis commendat, qui in tantis ærumnis non abie-

cit

cit confeſſionem aut miniſterium. Tertio, hoc exemplum omnibus miniſtris verbi, atque adeo omnibus pijs imitandum proponitur, ne propter vllas iniurias abijciant confeſſionem aut miniſterium. De plagis quadragenis lege Deut.25.

Præter ea quæ extrinſecus accidunt, concurſus fit ad me quotidianus, & cura eſt omnium Eccleſiarum.

Præter ea quæ recenſuit, meminit quotidiani Eccleſiarum concurſus ad ſe, & curæ quam pro omnibus Eccleſijs habuit. Hæc diſtinguit Apoſtolus ab externis, vt quæ pertinent ad ipſius Eccleſiæ corpus conſeruandum. Multæ enim incidunt dubitationes, multæ pauperum querelæ, ſæpe Eccleſia ab hoſtibus impetitur: In hiſce & ſimilibus difficultatibus, confugerunt Eccleſiæ ad Apoſtolum, tanquam ad earum ſummum gubernatorem. His omnibus reſpondere laborioſiſſimum fuit. Hinc diſcant miniſtri Eccleſiarum, ſuum officium eſſe conſcientijs errantibus & dubitantibus mederi, & affici non ſolum totius corporis, verumetiam ſingulorum membrorum cura: ἐπισύστασις ἐμοῦ, id eſt, σύστασις ἐπ' ἐμὲ, hoc eſt, conuerſus ad me.

Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror?

Declaratio eſt eius quod in genere dixit de ſua pro Eccleſijs cura. Nemo, inquit, vllo afficitur incommodo, quin perinde illud habeam ac ſi mihi ipſi contingeret. Non minus de infirmitate & offendiculo fratrum moueor, quam ſi ipſe infirmus eſſem, vel ſcandalo turbarer: Habent hic miniſtri verbi quem imitentur.

Si gloriari oportet, de ijs quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor.

Proponit de alio gloriationis genere, quod etſi admodum eximium eſt, Tamen illud ex hypotheſi aduerſariorum, infirmitatis eſſe dicit. Pſeudoapoſtoli enim inde argumentis ſumtis Paulum contemtibilem Corinthijs reddere conati ſunt.

Deus pater Domini noſtri IESV CHRISTI, qui eſt benedictus in ſæcula, nouit quod non mentiar. In vrbe Damaſco præfectus Aretæ regis cuſtodiebat Damaſcenorum ciuitatem, cupiens me comprehendere. ac per feneſtram in ſporta fune demiſſus fui per murum, effugique manus eius.

Vt ſibi fides à Corinthijs maior habeatur, Deum ſuæ narrationis teſtem adhibet, qui cum omnia

nia aperte nouit, sapiens etiam testis esse potest. Narratur & hæc historia à Luca, act. 9. quæ contigit cum secundo Apostolus reuersus esset Damascum. Nam diuinitus in itinere conuersus, & Damasci ab Anania baptizatus abijt in Arabiam prædicaturus verbum Dei. Deinde reuersus Damascum, concitata aduersus ipsum tota vrbe, euasit manus præfecti Aretæ regis Arabiæ, & inde abijt Ierusalem. Porro hæc fuga Pauli nequaquam patrocinatur leuitati hominum, qui quauis de causa, vel ob leuissimam iniuriam stationem suam mutant, vt melius suo ocio & ventri consulant: verum si simili cum Paulo necessitate cogantur, cum eo in Domino gloriari possunt, quod Deus ipsis tantum animi robur tribuerit, quo fortiter contemnant omnia pericula. Monet & hoc Pauli factum, ne quis se vltro in manus hostium conijciat, imo fugiat potius, cum id salua pietate fieri possit. Hinc etiam manifestum est, quod zelus multorum martyrum, qui sponte se hostibus trucidandos tradidere, fuerit intempestiuus, & nequaquam secundum scientiam: verum hanc infirmitatem & stultum zelum Dominus haud dubie propter fidem Christi boni consuluit.

Caput XII.

Summa

S: Basilius Deus non est verborum spector sed cordis et diligit eos, qui in simplicitate serviunt ei

S: Hieronimus In sermone Dei non corporis cultus sed animi vigor quaeritur neque rusticus sed tantum simplex

Summa capitis duodecimi.

Reuelationes cœlestes, tentationes, & ærumnas suas exponens, finemq; suæ gloriationis indicans, autoritatem Apostolicam sibi vendicat Paulus, & Corinthios de suo aduentu commonens, quanta sit sua cura pro ipsis significat.

Ordo & partes capitis duodecimi.

Partes capitis hæ sunt. Prima, expositio raptus sui in tertium cœlum. Secunda, indicatio finis tentationum, ne videlicet ob reuelationes efferretur. Tertia, oblectatio in persecutionibus pro Christo. Quarta, indicatio finis suæ gloriationis cum vindicatione autoritatis Apostolicæ. Quinta, mentio aduentus Apostoli ad Corinthios, & solicitudinis ipsius pro ipsis.

Exegesis XII. capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Gloria-

Gloriari ſane non expedit mihi, veniam enim ad viſiones & reuelationes Domini.

Quia ampliſſimam gloriandi materiam miniſtrare poterant Apoſtolo viſiones & reuelationes, vnde efferri poſſet Apoſtolus ſi ſpiritus imperio caro non caſtigaretur, præfatur non expedire ſibi, quantum quidem ad carnis imbecillitatem attinet. verum quia id cedit in gloriam Dei & ædificationem Corinthiorum, promittit ſe viſiones & reuelationes Domini Ieſu relaturum, Quo conſtet à quo ſit miſſus et in qua ſchola veritatem Euangelij didicerit, Idque in eum finem, vt Corinthij veritati Euangelicæ quam ab ipſo didicerant, obtemperent, & non ſinant ſe decipi à Pſeudoapoſtolis.

Noui hominem in Chriſto ante annos quatuordecim (An in corpore neſcio, an extra corpus neſcio, Deus nouit) raptum in tertium vſque cœlum. Et noui huiuſmodi hominem (an in corpore, an extra corpus neſcio, Deus nouit) raptum fuiſſe in Paradiſum, & audiuiſſe ineffabilia verba, quæ non liceat homini loqui.

Reuelationem ſuam & viſionem deſcripturus,

rus, loquitur vt de alio, ne ſibi inde gloriam, ſed ſoli Deo eius rei autori tribuat. Deinde temporis circumſtantia ad probandum ipſius apoſtolatum facit. Nam tum diuinitus conuerſus & edoctus, apoſtolatus munere eſt donatus. Cum autem modum raptus, an in corpore fuerit vel extra corpus, ignorare ſe dicat Apoſtolus, noſtrum non eſt ſcrupuloſe inquirere, quod ipſi Apoſtolo ignotum fuit. Præterea cum tertium cœlum & Paradiſum pro eodem accipit, & tertium cœlum abſque omni dubio ſit locus beatorum ſpirituum, vbi maieſtas diuina ſe angelis & ſanctorum animabus illuſtrius patefacit, & vbi Chriſtus cum ſuo glorioſo corpore ab angelis & ſanctorum animabus colitur, Efficitur, quod Paradiſus hic non ſignificet locum in quo primi parentes à Deo fuerunt collocati. Nam is in terra erat, qui poſtea in diluuio vniuerſali deſtructus eſt aquarum inundatione, & fuit typus eius Paradiſi, cuius meminit Chriſtus, & Paulus hoc loco. Cæterum cum hic Apoſtolus tertius cœlum, hoc eſt, locum beatorum, paradiſum nominat, ſignificat quod in Chriſtum credentes non ſolum reſtituendi ſint ſtatui honoris, in quo primi parentes ante lapſum fuerunt: verumetiam quod multo maior ſit futura felicitas in cœleſti paradiſo, quam in terreſtri fuiſſet futura. Porro

ſi quis

si quis interroget : Cum hic tertium cœlum nominatur, quod nam sit primum, quod secundum ? præterea etiam, an sint plures cœli, quam tres ? Ad hanc quæstionem responsio colligi potest, hoc modo. Primum, scriptura meminit cœli aërij, in quo aues volitant. Deinde pars illa, quæ aërium cœlum ambit, dicitur cœlum in quo sunt omnia visibilia corpora cœlestia, vt planetæ & supra eos stellæ fixæ : Iam vltra hoc cœlum tertium est, cuius hic meminit Apostolus. Primum & secundum homines mathematicis speculationibus conscendunt. In tertium vnicus ductor est Iesus Christus, qui ibi Paulum in ministerio Euangelij instituit, ne alijs Apostolis videretur inferior, qui cum Domino corporaliter in terra conuersati sunt. Porro cum dicat Apostolus, se ineffabilia audiuisse, quæ nemo mortalium capere potest, Monet vt aspiremus ad istam cœlestem scholam, in qua quæ nunc in imagine, & velut in ænigmate videmus, videbimus facie ad faciem gloriam Domini contemplantes. Sit ergo nostrum πολίτευμα *in cœlis, vbi Christus saluator sedet in gloria patris.*

De huiusmodi gloriabor, de meipso vero non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis.

Paulus.

1 coelum aerium
2 coelum q[uo]d aerium coelum ambit:
3 coelum gloriae beatorum spirituum
1 Cor 2.
Esaie 64

Paulus coactus erat calumnijs Pseudoapostolorum ostendere, se non inferiorem esse cæteris Apostolis. Nunc egregie quibus limitibus incluserit sanctam istam gloriationem ostendit: Primum enim materiam gloriationis à se reijcit, & ad Deum autorem refert. Deinde, excludit gloriationem carnis. Tertio, cogitatione suæ infirmitatis frenum sibi imponit, ne extra metam transiliat. Hinc ergo discamus & nos intra quæ septa includi debeat Christiana gloriatio. Primum enim cum cogimur beneficia Dei erga nos referre, autorem agnoscemus, & prædicabimus non nos sed Deum ipsum. Deinde excludemus φιλαυτίαν, *quæ se ingerere solet, vt vel minimam particulam laudis nobis arrogemus. Tertio, vt frenum imponamus carni nostræ, cogitabimus quanta sit nostra, vbi nobisipsis relicti fuerimus, infirmitas. quo magis excitemur in potentiæ Dei cogitationem, qui nos infirmos suo confirmat robore.*

Nam si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dicam: sed supersedeo ne quis mihi imputet quicquam supra id quod videt esse me, aut quod audit ex me.

Præsumtio est. Nam Pseudoapostolis, qui poterant obijcere, Eum iam omnia narrasse de quibus

bus gloriari poterat, Respondet & affirmat multa alia habere se, de quibus vere & in Domino gloriari posset, Sed se supersedere istis, ne quis sibi maiora asscribat, quam quæ in ipsius Apostolatu conspiciuntur. Contentus enim est eam sustinere personam, quam Deus illi imposuit. Hic consideretur antithesis: Pseudoapostoli de multis gloriabantur, quorum nullam experientiam senserunt Corinthij: Paulus autem tantum de ijs gloriabatur, quorum experientia apud Corinthios erat manifesta. Tacite ergo & oblique Pseudoapostolos perstringit, qui arroganter gloriabantur, & interim vani & mendaces erant: Est enim insipientis prorsus gloriari, vbi nulla subsit veritas.

Et ne excellentia reuelationum supra modum efferar, datus mihi fuit stimulus carni nuncius sathanæ, vt me colaphis cædat, ne supra modum efferar.

Dixit, quod non vellet gloriari de seipso nisi in infirmitatibus suis: Cuius dicti rationem hic ponit, nimirum quod istæ infirmitates ipsum reprimant, ne efferatur ob excellentiam reuelationum. Affirmat ergo istas infirmitates fuisse sibi instar stimuli, qui carni suæ infixus huc illuc ipsum impellere tentaret. Metaphora sumta a bobus qui stimulis impelluntur. Significat ergo

hoc loco ſtimulus omne tentationum genus, quibus probatior reddebatur Apoſtolus & continebatur in officio. Verum quia Apoſtolus ipſe ſpecies iſtarum tentationum non explicat, neque noſtrum eſt ſcrupuloſe eas inquirere. Ineptiſſimi ſunt Monachi, qui vt ſuæ libidini turpiſſimæ patrocinium quærant, ad libidinem hunc ſtimulum referunt, qua dicunt Apoſtolum tentatum fuiſſe. Nec illi ſunt audiendi, qui vt Paulo perfectiſſimum pietatis & virtutis κατόρθωμα vendicent, ſtimulum interpretantur grauiſſimos capitis dolores, quibus Paulum laboraſſe aiunt. Verum nos retineamus genus, vt ſtimulus ſit quodlibet tentationum genus, quo Apoſtolus examinabatur, & veluti igni tentationum excoquebatur, vt indies redderetur probatior. Porro ſententiam hanc Pauli diſtinctius conſideremus, quo vberiorem inde depromamus doctrinam. Primum itaque, cum dicit ſibi hunc ſtimulum datum ne efferatur, ſignificat paterna Dei voluntate factum eſſe, vt iſto veluti freno reprimeretur caro, ne laſciuiret per ſuperbiam aut alia vitia. Deinde, cum hunc ſtimulum interpretatur angelum ſathanæ, vt docet tentationum occaſiones à ſathana obijci in perniciem hominum: Ita monet, vt nos aduerſus hoſtem crudeliſſimum ſpiritualibus armis muniamus, ne nos inermes & imparatos opprimat. Tertio, cum ait ipſum ſe

colaphis

colaphis cædere ne efferatur, Significat hac metaphora tentationes esse veluti colaphos in maxillas impulsos, quibus in ordinem redigimur, ne petulantes aliquid designemus, quod nos non deceat. Obseruentur ergo hic fines tentationum: Sathan quidem tentat vt perdat, sed Deus sua bonitate facit, vt quod sathan tanquam venenum propinauit, hoc cedat in salutare piorum remedium. Cum videlicet inde discunt, se armare aduersus sathanam & tanquam colaphis infixis resiliunt à vitijs, & retinentur in officio. Præterea docet hoc Pauli exemplum, quod nemo adeo plene regeneretur in hac vita, quin semper nouis incrementis indigeat. Si enim Apostolus tantus ab ipso Christo in tertio cœlo edoctus, & regenitus, opus habuit perpetuis incrementis, Quid dicemus de alijs? Pergat igitur vnusquisque ad perfectionem, & nemo desperet, etiamsi adhuc totam vitiorum hydram non iugulauerit.

Super hoc ter dominum rogaui, vt abſcederet à me.

Memorat Apostolus se ter, id est, sæpius orasse Dominum, vt abscederet à se angelus sathan, id est, vt à tentationum acerbitate liberaretur. Hinc duo discamus: Vnum, quod tentationibus non sit indulgendum, sed mox arri-

pienda sunt arma, & confugiendum ad præsidium firmissimum nomen Domini: Alterum, quod solus Dominus possit à tentatione eripere: quod Paulus hac sua inuocatione docet.

Et dixit mihi: sufficit tibi gratia mea. Nam potentia mea in infirmitate perficitur.

Duo habet hoc responsum. Primum, quod gratia Dei, id est, auxilium diuinum vires, quo minus succumbamus tentationibus suppeditet, præsertim vbi id à Deo ex fide per Christum petierimus. Alterum, est causa cur Paulum noluerit Dominus prorsus à tentatione ista liberare: Quia, inquit, potentia mea in infirmitate perficitur, hoc est, mea potentia qua assum laborantibus & infirmis, magis se conspiciendam exhibet, dum laborantes & infirmi sentiunt se non suis viribus, sed mea solius potentia conseruari & sustentari, quo minus sub tentationum onere succumbant. Atque ita Dei potentia non perficitur in se, quæ perpetuo consummatissima est, sed in sanctis qui eam in suis infirmitatibus sentiunt & agnoscunt.

Libentissime igitur gloriabor potius in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me potentia Christi.

Cur potius de infirmitatibus suis, quam de magnis

magnis reuelationibus gloriari velit, concludit. Chriſtus enim in cruce magis ſuam hominibus pijs oſtendit præſentiam & potentiam, dum ſui ſpiritus robore eos inuictos reddit: Obſerua quod quodammodo probroſum eſt mundo, Chriſti ſeruis ſit glorioſum. Crux enim piorum non eſt irati iudicis ſignum, ſed paterni amoris teſtimonium: qui crucis ferula eos reprimit, ne carni indulgentes aduerſus Deum laſciuiant, ac tandem ſua culpa pereant. Obſeruetur & hic teſtimonium de diuinitate Chriſti.

Propterea oblector in infirmitatibus, in contumelijs, in neceſsitatibus, in perſecutionibus, in anguſtijs pro Chriſto: cum enim impotens ſum, tunc potens ſum.

Repetitio eiuſdem ſententiæ, per amplificationem & diſtributionem. cum, inquit, infirmus ſum, ſcilicet mearum virium reſpectu, & premor cruce, tunc potens ſum, ſcilicet Chriſti præſidio, qui me ne ſuccumbam confortat. Porro quia duplex genus crucis eſt. Vnum, quod extra noſtram ſingularem culpam nobis imponitur propter veritatem. Alterum, quod noſtra culpa nobis accerſiuimus, ſciendum eſt, quod inuocantibus & agentibus pœnitentiam obedientia in vtroque genere ſacrificium Deo gratum ſit.

Factus ſum inſipiens gloriando: vos me coëgiſtis. Nam ego debueram à vobis commendari. Nulla enim re inferior fui ſummis Apoſtolis, tametſi nihil ſum.

Excuſat gloriationem, & oſtendit in quem finem eam inſtituerit, nimirum vt vendicaret ſibi autoritatem apoſtolicam apud Corinthios, qui cœperant adhærere Pſeudoapoſtolis ſe ſpreto. Notandum quod diſtinguat hic inter ſuum officium & ſuam perſonam. Officium defendit, Nam id ad aſſerendam Euangelij veritatem faciebat: Perſonam ſuam agnoſcit nihil eſſe, tantum abeſt, vt cum Pſeudoapoſtolis de ſuis donis gloriari velit. vtrumque pij verbi miniſtri imitentur, Officium ſuum ſtrenue tueantur, & humiliter de ſeipſis ſentiant.

Signa enim Apoſtoli peracta fuerunt in vobis, in omni tolerantia, in ſignis, & prodigijs, & virtutibus.

Probat Paulus ſe non fuiſſe inferiorem cæteris Apoſtolis, idque à proprijs apoſtolatus indicijs, & enumerat quatuor: tolerantiam, ſigna, prodigia, & virtutes. Tolerantia eſt fortitudo animi, quæ facit ne in rebus aſperis frangamur animo, & tædio laboris abijciamus confeſſionem,

fessionem, sicuti multi olim fecerunt, & hodie faciunt multi in suarum animarum certam perniciem. Hæc tolerantia omnibus verbi ministris communis esse debet. Verum tria quæ sequuntur propria sunt apostolatus insignia, quorum tertium Apostolus ad Hebræos in duo genera diuidit. Ita enim ad Hebræos secundo scribitur: Nam si per angelos dictus sermo fuit firmus, & omnis transgressio & inobedientia accepit iustam retributionem, Quomodo nos effugiemus tantam negligentes salutem, quæ cœpta enarrari per Dominum, ab ijs, qui audiuerunt in nobis confirmata est, contestante Deo signisque & prodigijs, & varijs virtutibus, & spiritus sancti distributionibus secundum ipsius voluntatem. Quia Dominus suam doctrinam miraculis, veluti quibusdam solennibus obsignationibus, ad medendum infirmitati humanæ, ac vacillantibus hominum animis confirmare dignatus est, Apostolus ea numerat, quibus potissimum veritas Euangelij hominibus consignata est. Miraculum autem in genere factum Dei est extraordinarium & inusitatum, hominum animos in admirationem adducens. Ponuntur autem hic primo loco σημεῖα, id est signa, quæ ita dicuntur, quod mentes hominum excitent ad considerandum aliquid amplius, quam quod foris apparet. CHRISTVS sanat

sola voce surdum & mutum, Hoc signum excitat spectatorum mentes ad aliquid altius cogitandum, nempe quod Christus sit ornatus diuina potentia, & quod sit verus Messias, tametsi hoc externe non apparebat. Deinde, Portenta ponuntur, quæ ita dicuntur quia nouum aliquid & inusitatum continent. vt nouum & inusitatum fuit, hominem mortuum excitari sola voce. Græci σημεῖα & τέρατα ita distinguunt, vt τέρατα, id est portenta, sint præter naturam: σημεῖα vero præter consuetudinem. Sanatio febricitantis non fit præter naturam. Nam per naturam potest sanari febricitans, sed quod socrus Petri febricitans sola Christi voce sit restituta sanitati, præter consuetudinem fuit. Ideo eius sanatio σημεῖον, id est signum fuit, non τέρας, id est portentum. Mortuum hominem vitæ restituere, contra naturam est. Nam per naturam nequaquam vitæ mortuus restitui potest. Quare cum Christus Lazarum iam in sepulchro fœtentem excitat, τέρας, id est portentum fuit. Addit tertio loco Apostolus virtutes seu potentias, quibus epistola ad Hebræos spiritus sancti distributiones adijcit. Sunt autem virtutes seu potentiæ, quibus Dominus efficax in pijs suam virtutem peculiarem ostendit, quod sane Diabolus suis præstigijs nequaquam imitari potest. Distributionibus spiritus sancti tanquam authentico sigillo obsignauit Dominus suum Euangelium,

gelium, non ſolum in die Pentecoſtes, verum-etiam ſæpenumero in apoſtolica Eccleſia ad preces Apoſtolorum imponentium hominibus manus. Hæc miracula ſigilla veritatis Dei nobis perpetuo in conſpectu eſſe debent. Nam eorum vſus perpetuus durabit in Eccleſia, qui nullus alius eſt legitimus & verus, quam obſignatio doctrinæ cœleſtis. Et quanquam huiuſmodi ſigna hodie non eduntur: Tamen perpetuo ad illa olim edita miracula reſpiciendum eſt, quæ confirmato per orbem Euangelio ceſſare debent, non quidem vſu ſed facto.

Nam quid eſt in quo fuiſtis inferiores cæteris Eccleſijs, niſi quod torpore meo vos non grauaui, condonate mihi hanc iniuriam.

Ab effectu ſui apoſtolatus probat ſe alijs non fuiſſe inferiorem, & ironice excipit nihil eſſe in quo dici poſſit inferior, niſi quod torpore ſuo non præbuerit ipſis torpendi occaſionem. quod dum ſibi condonari petit, ſtimulo acutiſſimo pungit conſcientias Corinthiorum, qui cum nihil haberent aduerſus ſuum Apoſtolum optime ſane de ſe meritum, ingrati tamen eum contemſerunt adhærentes Pſeudoapoſtolis.

Ecce tertio paratus ſum venire ad vos, & non torpore grauabo vos

non enim veſtra quæro, ſed vos, non enim debent filij parentibus theſaurizare, ſed parentes liberis.

Significat promtitudinem animi ſui proficiſcendi ad Corinthios, & finem addit per collationem, quem finem confirmat exemplo à iure naturæ petito. Parentum eſt theſauros filijs reponere, Ego vos in Chriſto genui per Euangelium, Ergo meum eſt vobis theſaurizare. Non igitur veſtra quæro, vt abundem ſicuti Pſeudoapoſtoli faciunt, ſed vos quæro, vt ſpiritualibus diuitijs abundetis. Obſeruetur hic diſcrimen inter verum paſtorem & mercenarium, Ille principaliter quærit ſalutem ouium: Hic oues ipſas, vt illarum lana, lacte & carnibus abundet, idque ſub prætextu pij & ſancti paſtoris.

Ego vero libentiſsime expendam, & expendar pro animabus veſtris, etiamſi amplius vos diligens, minus diligar.

Se vt patrem filijs theſaurizare dixit: Nunc illam paternam στοργὴν *amplificat per comparationem. Parentes & ſe & ſua bona expendunt pro liberis ex ſumma dilectione, qua eos complectuntur, etiamſi filij interdum vicem dilectionis non rependant. Sic & ego erga*

vos

vos sum affectus. Paratus sum enim ad quiduis ferendum & patiendum pro salute vestra, tametsi vos parum grati erga me inueniamini. Hoc Pauli exemplum imitentur ministri verbi, in hac summa mundi ingratitudine.

Sed esto: ipse non grauaui vos, sed cum essem callidus dolo vos cœpi.

Concessio est Pseudoapostolorum & rursus eorundem criminatio ficta. Concedebant Pseudoapostoli, quod ipse Paulus per se in sua persona non grauaret Corinthios, verum interim pro sua astutia & dolo subornatis alijs eorum facultatibus insidiaretur. Vnde eum adeo solicitum fuisse in extorquenda à Corinthijs Eleemosyna criminabantur. Hunc esse sensum præsentis loci ipsa antithesis, & confirmatio sequens ostendunt, atque adeo ipse Chrysostomus confirmat, qui hic etiam κατενάρκησα *posuit metaphora sumta à torpedine pisce, qui* νάρκη *Græce dicitur. Vide Hieroglyphica Pierij.*

Nunquid per quenquam eorum quos misi ad vos circumueni vos? Rogaui Titum & cum eo misi fratrem, nunquid vos circumuenit Titus? nonne eodem spiritu ambulauimus? nonne eisdem vestigijs?

Remouet a ſe ſuſpitionem fraudis. Si enim Paulus fraude aliqua facultatibus Corinthiorum inſidiatus fuiſſet, hoc haud dubie per Titum feciſſet. Sed hoc non eſſe factum Corinthiorum tacito teſtimonio confirmat. Quare fictam criminationem Pſeudoapoſtolorum fuiſſe, manifeſtum eſt.

Rurſus, arbitramini quod nos vobis excuſemus? in Chriſto loquimur. Sed omnia chariſsimi pro veſtri ædificatione.

Quia aduerſarij Pauli hæc ita accipere poterant, ac ſi Paulus reuera reus hanc caluam excuſationem afferret, nullo fundamento innitentem, iureiurando confirmat ſe veritatem dicere, & omnia in ædificationem Corinthiorum feciſſe.

Nam metuo ne quo modo cum venero non quales velim reperiam vos, & ego reperiar vobis qualem nolitis.

Aetiologia eſt ab affectu Apoſtoli erga Corinthios, quaſi diceret: Hæc omnia à me dicta eſſe ſcitote, quibus vendicaui mihi autoritatem Apoſtolicam, & amoui à me ſuſpitionem fraudis, vt vos ſimplicitati doctrinæ Euangelij adhæreatis, & non ſinatis vos à Pſeudoapoſtolis decipi. Quod ſi feceritis, & vos multis ſceleribus implicabimini,

mini, & ego ad vos veniens habebo lugendi causam.

Ne quo modo ſint lites, æmulationes, iræ, contentiones, obtrectationes, ſuſurri, rumores, ſeditiones, ne iterum vbi venero humilem me faciat Deus meus apud vos, & lugeam multos eorum qui antea peccauerunt, nec reſipuerunt ſuper impuritate & ſcortatione & petulantia quam perpetrarunt.

Declaratio eſt eorum quæ in genere dixit. Exponit enim quales metuat ſe eos inuenturum, & qualem viciſſim ipſi eum reperturi ſint, ſi Pſeudoapoſtolis auſcultauerint, ſe ſpreto. vitia quæ enumerat, quia ſatis nota ſunt, non tam indigent interpretatione noſtra quam ſeria eorum renunciatione, ſi modo de Chriſto vere gloriari velimus. Humilitatem *exponit Paulus luctum pro ipſis Corinthijs, qui tot vitijs ſeducti à Pſeudoapoſtolis laborabant, vt hunc affectum Apoſtoli miniſtri verbi imitari conentur.*

Caput XIII.

Summma capitis decimi tertii.

VT denunciat ferocientibus seueriorem vindictam, nisi resipiscant priusquam ad eos ipse venerit: Ita vt vnusquisque seipsum exploret an sit in Christo, & vt omnes renunciatis vitijs virtuti studeant monens, salutatione & voto claudit Epistolam.

Ordo & partes capitis decimitertij.

Hoc caput epilogum continet totius Epistolæ, nisi quod expresse Eleemosynæ non meminit. Primum enim aduentus sui mentionem facit. Deinde contumacibus vindictam comminatur. Tertio, Apostolus sui authoritatem tuetur. Quarto, dehortatur à vitijs, & hortatur ad virtutem. Quinto, vt Corinthij se mutuo salutent suo nomine petit, eisque fausta precatur.

Exegesis XIII. capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Hic tertius erit aduentus meus ad vos, in ore duorum aut trium testium stabilietur omne verbum.

Tertium pollicetur ſuum aduentum, in quo ſe contra contumaces & rebelles variisque vitiis contaminatos acturum comminatur: vt qui conuicti fuerint ſub duobus aut tribus teſtibus, iuxta legem, quæ eſt Deuteron. decimo nono ſeuerius Apoſtolica poteſtate puniantur. Hunc eſſe germanum ſenſum huius loci exiſtimo, etſi quidam triplicem aduentum pro triplici teſtimonio interpretantur, vt lex ipſa ex Deuteronomio ſit adducta non proprie, ſed per ſimilitudinem. Diſcant hinc rectores diſciplinæ Eccleſiaſticæ non ſine veracibus teſtimoniis poteſtatem Eccleſiæ exercere, ne vel ipſi arguantur aliquando vanitatis, vel qui caſtigantur ex odio potius quam ex emendationis ſtudio ſeueritatem proficiſci arbitrentur.

Prædixi & prædico vt præſens cum eſſem iterum, ita & abſens nunc ſcribo ijs, qui ante peccauerunt, & reliquis omnibus, quod ſi venero rurſus non parcam.

Comminationis huius ſenſus eſt. Quemadmodum prædixi in priori epiſtola, quod etiam coram cum ſecundo apud vos eſſem denunciaui, id rurſus nunc ſcribo iis, qui antea peccauerunt, & reliquis omnibus qui vitiis indulgent denuncio, quod vbi venero mea vtar poteſtate, ac gladium ſpiritus in eos ſtringam, qui

alicuius

alicuius ſceleris conuicti fuerint. Neque cuiquam parcam. Hoc ſeueritatis exemplum miniſtri verbi pie & prudenter in ædificationem imitentur.

Quandoquidem experimentum quæritis in me Chriſti loquentis, qui vobis non infirmus eſt, ſed eſt potens in vobis.

Ratio comminationis per occupationem. Nam vt ſuam potentiam Chriſti eſſe teſtatur apud eos ſatis declaratam: Ita comminatur fore cum Corinthij huius potentiæ experimentum quærere videantur, vt vbi ad ipſos venerit, ſint experturi quid quantumque valeat potentia Chriſti per ipſum. Notetur, quod vt miniſtri verbi ſunt legati Chriſti: Ita eiuſdem potentia ſunt armati cum ad puniendum, tum ad ſaluandum.

Nam etſi crucifixus fuit ex infirmitate, viuit tamen ex potentia Dei. Nam & nos infirmi ſumus cum eo, ſed viuemus cum ipſo ex potentia Dei apud vos.

Dixit Chriſtum potentem fuiſſe in Corinthijs, nunc idem repetit, vt attexat argumentum à comparatis. Confert enim ipſum Dominum & eius miniſtros inter ſe. Chriſtus inquit, fuit crucifixus ex infirmitate, & forma ſerui aſſumta

exinani-

exinaniuit ſeipſum vſque ad mortem crucis, verum potentia Dei mortem ſuperauit triumphator: Ita in miniſtris Chriſti non eſt tantum ſpectanda infirmitas, quæ externe apparet, verumetiam potentia Dei, qua Chriſtus eos armauit ad deſtruendum quicquid ſe effert aduerſus cognitionem Dei & Euangelium Ieſu Chriſti. Hinc diſcamus oculis fidei aſpicere ſublimitatem poteſtatis Eccleſiaſticæ: quæ non ex hominum infirmitate eſt æſtimanda, ſed ex potentia Dei eſt ponderanda.

Vos ipſos tentate an ſitis in fide, voſipſos probate. An non cognoſcitis voſipſos, quod Ieſus Chriſtus in vobis eſt? niſi ſicubi reprobi ſitis.

Ad teſtimonium Corinthiorum prouocat. Dixerat virtutem Chriſti in ſuo miniſterio efficacem eſſe, id nunc illorum exemplo confirmat. Concludi autem poteſt hæc ratio huiuſmodi dilemmate. Aut ſentitis Chriſtum in vobis per fidem inhabitare, Aut eſtis omnino reprobi, Eligite vtrumlibet. Si Chriſtus in vobis habitat, fuit meum miniſterium efficax virtute Chriſti. Si vero non habitat in uobis, profecto roprobi eſtis. Verum quia tales cenſeri non vultis, fateamini oportet meum miniſterium virtute Chriſti fuiſſe armatum. Obſeruetur hic oppoſitio immediate contrariorum, nempe fidelis & reprobi. Si enim

quis fidelis est, reprobus iure dici nequit, & contra qui reprobus est, nequaquam fidelis pronunciabitur, sine contrariorum confusione. Sed quomodo Corinthij se poterant tentare & examinare an essent in fide? Duplex probandi regula est. Vna interior, Altera exterior. Interior est spiritus sanctus qui fert testimonium spiritui nostro quod filij Dei sumus. Nam dum spiritus sanctus fidem efficit in nobis ad prædicationem verbi, veramq; pœnitentiam operatur per agnitionem Iesu Christi, atque in corde nouos motus congruentes legi Dei excitat, dicitur perhibere testimonium spiritui nostro. Exterior regula est vita innocens, & pium sanctumque propositum, adeoque bona conscientia & perpetua quædam pœnitentia. Prior regula & interior quia latet, testimonio indiget exterioris. Nam qui exteriori caret, non est quod de interiori glorietur.

At spero vos cogni turos esse, quod nos non simus reprobi.

Suam innocentiam testatur adducto Corinthiorum testimonio, qui ex vita et doctrina ipsius poterant cognoscere qualisnam esset, vt enim ipsi nobis noti sumus ex cordis affectione. Ita alijs ex operum effectione innotescimus.

Opto autem apud Deum, ne quid mali faciatis, non quo nos probati

appa-

appareamus, ſed vt vos quod honeſtum eſt faciatis. nos vero veluti reprobi ſimus.

Quia externi honeſti mores & abſtinentia ab omni iniuria teſtantur de hominum interna pietate, Optat Paulus vt à malo abſtineant. Vt autem hoc non interpretarentur Pſeudoapoſtoli, ac ſi id ideo optaret Paulus, vt inde probaretur ipſius miniſterium quam fuerit efficax, Dicit ſe id non optare ſua gratia, ſed illorum potius ſalutis cauſa, interea non morans ſi Pſeudoapoſtolorum iudicio reprobus videatur. Fieri enim ſolet, vt qui vere pij ſunt, à Pſeudoapoſtolis habeantur pro reprobis. Hoc Pauli exemplum imitentur verbi miniſtri.

Non enim poſſumus quicquam aduerſus veritatem, ſed pro veritate.

Ratio dicti à proprio poteſtatis Apoſtolicæ. Poteſtas quam nos Apoſtoli à Chriſto habemus, non ad illuſtrandam noſtram gloriam, ſed ad veritatem Chriſti confirmandam pertinet. Nam vt ſigna apoſtolatus noſtri tantum ad Euangelij certitudinem referenda ſunt: Ita nos eius poteſtatis prædicatores ſumus, & non autores. Verum qui aduerſus veritatem Euangelij aliquid tentant, & qui ſe extollere per alienam volunt poteſtatem, non virtute Chriſti recte vtuntur,

ſed ſathanæ potius auſcultant. Notetur quouſq; ſe extendat poteſtas Eccleſiaſtica: Et quod non hominibus alligata ſit ſed miniſterio, quod per homines infirmos et impotentes exercet Chriſtus.

Gaudemus enim cum nos infirmi fuerimus, vos vero potentes ſitis,

Aetiologia eſt, quod ſui apoſtolatus poteſtatem ad veritatem Dei referat, & non ad ſuam propriam virtutem declarandam. Apoſtolus gaudet de Corinthiorum potentia, quam ex cognitione Chriſti conſecuti erant, & interim agnoſcit ſuam infirmitatem. Igitur non ſe ſpectat, ſed veritatem Dei, vt ea apud Corinthios permaneat. Imitemur & hoc Pauli exemplum quilibet in ſua vocatione.

Hoc vero etiam optamus, veſtram ſcilicet integritatem.

Vno verbo hic exprimit quid quærat in tota hac Epiſtola, nimirum vt ſint integri, hoc eſt, vt recte ſentiant, quæ ſentiunt, recte velint, & quæ volunt recte agant. In his enim ſita eſt integritas & perfectio Chriſtiana in hac vita. Eſt autem καταρτισις *reſtitutio alicuius rei luxatæ & corruptæ in integrum, vt ſuis partibus ordine & loco ſuo collocatis res integra & incolumis ſit.*

Propter hoc hæc abſens ſcribo, ne præſens

præſens ſeueritate vtar ſecundum poteſtatem quam dedit mihi Dominus in ædificationem non in deſtructionem.

Hæc comminationem pœnæ habent, niſi reſipiſcant Corinthij, quaſi diceret: non libenter vellem vti mea poteſtate vos caſtigando. Idcirco hæc ſcribo, vt vos emendetis & reſtituamini in integrum, ne poſtquam ad vos venero cogar vti mea ſeueritate. Obſeruetur quod iuriſdictio Eccleſiaſtica illa ſeuerior pertineat ad ædificationem cum totius corporis Eccleſiæ, tum eorum qui corripiuntur.

Quod ſupereſt fratres valete, perficiamini, cõſolationem habete, idem ſentite, in pace agite, & Deus charitatis & pacis erit vobiſcum.

Valedictio cum exhortatione & promiſſione. Exhortatio ſummatim continet quicquid ſupra diſputatum eſt in tota epiſtola, nimirum vt incrementa aſſumant piatatis, mutuo ſe conſolentur quod charitatis eſt, ſint concordes in doctrina & ament pacem & tranquillitatem, quibus virtutibus regnum Chriſti conſtat in hac vita. Promiſſio eſt, Et erit Deus pacis & charitatis vobiſcum, quaſi diceret, Deus cum amet pacem & charitatem aderit iuxta ſuam promiſſionem pacificis & mutuam charitatem amantibus.

Salu-

Salutate vos inuicem osculo sancto.

Apud multas gentes symbolum mutui amoris fuit osculum. Vnde Græcis φίλημα ab amore dicitur. Sanctum opponitur impudico & proditorio. Vide quæ notauimus de osculo ad Rom. vltimo. & in priore ad Corinthios.

Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio spiritus sancti sit cum omnibus vobis, AMEN.

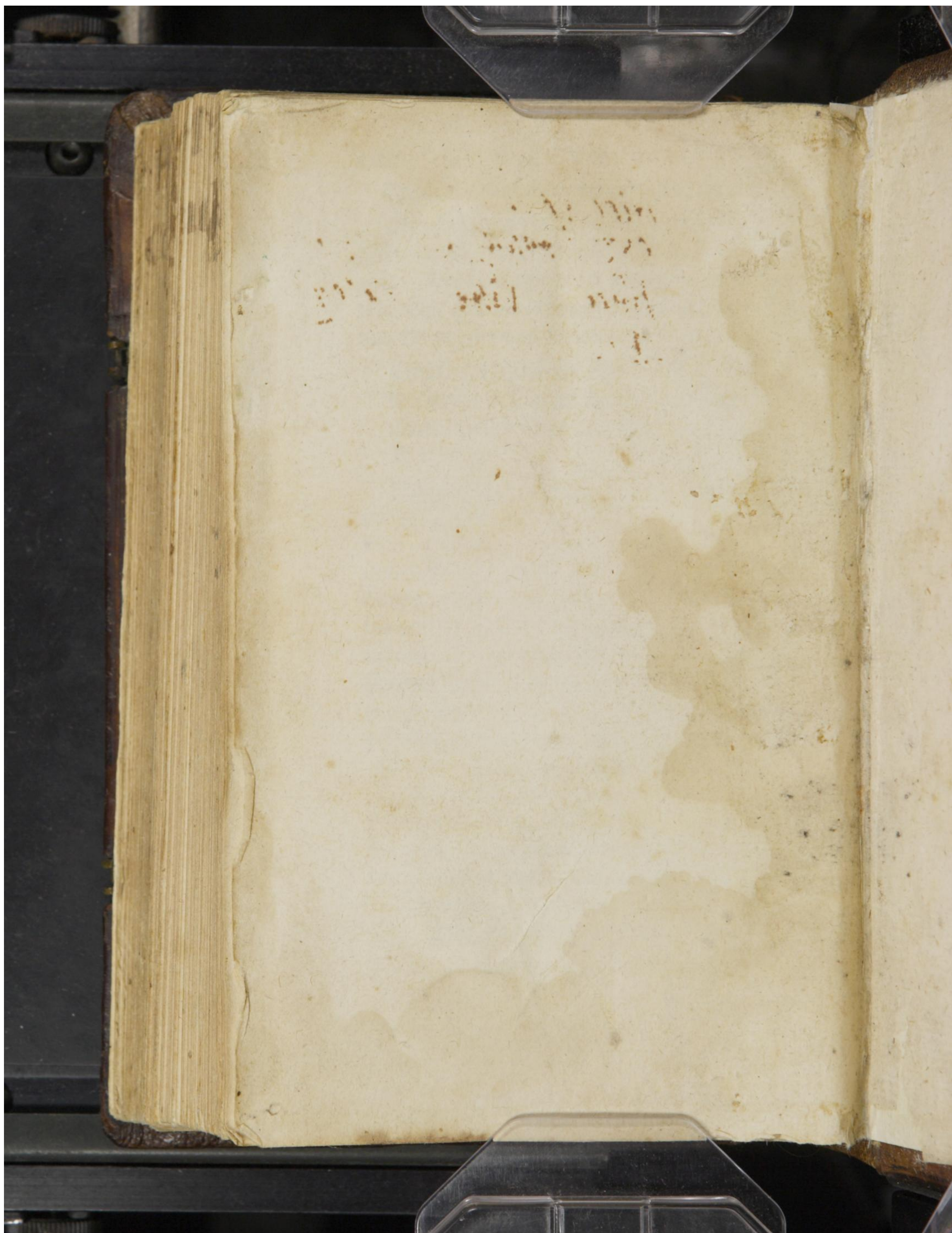
Hæc fausta precatio continet summam doctrinæ Euangelicæ, & expresse trinitatem personarum agnoscit, Deinde etiam personarum singularum actiones in salutis negocio monstrat. Summa doctrinæ est, quod gratia Christi saluati simus. Opponitur enim gratia iræ Dei & damnationi. Trinitas personarum pater, filius, & spiritus sanctus exprimitur, qui est vnus in essentia Deus & trinus in personis. Actiones personarum propriæ in salutis negocio ita distinguuntur. Pater amat Iohan. 3. Filius nos sua gratia complectitur, tegens peccata nostra & imputans nobis suam obedientiam. Hæc amplissima beneficia nobis communicantur & obsignantur quando ad verbi prædicationem in nobis fides formatur, & cor noua luce accenditur: Quod fit operatione spiritus sancti.

FINIS.

ſancto.
nutui amoris
ab amore di-
o & prodito-
ad Rom. vlti-

su Christi,
nicatio spi
bus vobis,

summam doctri-
itatem persona-
personarum sin-
negocio monstrat.
tia Christi saluati
iræ Dei & dam-
pater, filius, &
qui est vnus in es-
rsonis. Actiones
s negocio ita distin-
3. Filius nos sua
ata nostra & im-
n. Hæc amplissi-
ntur & obsignan-
nem in nobis fides
accenditur :
itus sancti.
s.

Mea spes est unica Christus
finis vitæ valeq
Dni

Eg. et BB 1990